

รายงานการวิจัย

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๑ เรื่อง

การเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
ของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก

The Strengthen of The Family Institution in Accordance with Philosophy
of Sufficiency Economy of Ethnic Groups in The Western

ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง

การพัฒนากลไกทางสังคมเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจ
พอเพียงของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก

The Development of Social Mechanisms for Peaceful Coexistence in
Accordance with Philosophy of Sufficiency Economy of
Ethnic Groups in The Western

โดย

พระมหาชินภัทร ฉินนาลโย

พระมหาพิพัฒพงศ์ จิตธมโม

ดร.อุทัย ภูบังดาว

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

พ.ศ. ๒๕๖๑

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610761299

รายงานการวิจัย

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๑ เรื่อง

การเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
ของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก

The Strengthen of The Family Institution in Accordance with Philosophy
of Sufficiency Economy of Ethnic Groups in The Western

ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง

การพัฒนากลไกทางสังคมเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจ
พอเพียงของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก

The Development of Social Mechanisms for Peaceful Coexistence in
Accordance with Philosophy of Sufficiency Economy of
Ethnic Groups in The Western

โดย

พระมหาชินภัทร ฉินนาลโย

พระมหาพิพัฒพงศ์ จิตธมโม

ดร.อุทัย ภูบังดาว

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

พ.ศ. ๒๕๖๑

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610761299

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Sub - Research Report 1

The Strengthen of The Family Institution in Accordance with Philosophy
of Sufficiency Economy of Ethnic Groups in The Western

Under Research Plan

The Development of Social Mechanisms for Peaceful Coexistence in
Accordance with Philosophy of Sufficiency Economy of
Ethnic Groups in The Western

By

Phramaha Chinnapat Chinnalayo

Phramaha Phiphatphong Thitadhammo

Dr.Uthai Poobangdao

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Ratchaburi Buddhist College

B.E. 2561

Research Project Founded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 610761299

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย:	การเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก
คณะผู้วิจัย:	พระมหาชินภัทร ฉินนาลโย พระมหาพิพัฒพงศ์ จิตธมโม ดร.อุทัย ภูบังดาว
หน่วยงาน:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี
ปีงบประมาณ:	๒๕๖๑
ทุนอุดหนุนการวิจัย:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ (๑) ศึกษาสภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก (๒) วิเคราะห์แนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก และ (๓) นำเสนอรูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตกที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน โดยการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย หัวหน้าหน่วยงานราชการ ผู้นำชุมชน นักวิชาการพัฒนาชุมชนในพื้นที่ภาคตะวันตกของประเทศไทย บริบทเชิงพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี ตามลักษณะการเป็นตัวแทนของกลุ่มที่เหมาะสม จากวิธีการสุ่มแบบเจาะจง จำนวน ๑๐ ท่าน วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา โดยพยายามรักษาสำนวนเดิมไว้ รวมทั้งปรับให้มีความชัดเจนทางการสื่อสารและความหมาย และใช้การสนทนากลุ่มเฉพาะ ร่วมกับผู้ทรงคุณวุฒิที่ประกอบด้วย หัวหน้าหน่วยงานราชการ ผู้นำชุมชน และนักวิชาการด้านศาสนา จากการสุ่มแบบเจาะจง จำนวน ๗ ท่าน วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

๑. สภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ครอบคลุม ๓ บริบท ประกอบด้วย บริบทอิสลามศึกษา (คีล) อธิจิตตศึกษา (สมาธิ) และบริบททอธีปัญญาศึกษา (ปัญญา) พบว่า (๑) ด้านเศรษฐกิจ มี ๑๒ ประเด็นหลัก เช่น เน้นการประกอบอาชีพสุจริตหรือสัมมาชีพตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นสำคัญ (๒) ด้านสังคม มี ๑๒ ประเด็นหลัก เช่น มีขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนเป็นเครื่องหล่อหลอมความสามัคคี ปองดอง และสมานฉันท์ (๓) ด้านการศึกษา มี ๑๓ ประเด็นหลัก เช่น มีตัวอย่างที่ดีจากคนในบ้านแก่เด็ก และ (๔) ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม มี ๙ ประเด็นหลัก เช่น มีการดูแลสุขภาพด้วยกิจกรรมเสริมรายได้

๒. แนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ครอบคลุม ๓ บริบท ประกอบด้วย บริบทอิสลิสศึกษา (ศีล) อธิจิตตศึกษา (สมาธิ) และบริบทอภิปญญาศึกษา (ปัญญา) พบว่า (๑) ด้านเศรษฐกิจ มี ๑๒ ประเด็นหลัก เช่น ส่งเสริมสัมมาชีพตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในระดับครอบครัว (๒) ด้านสังคม มี ๑๑ ประเด็นหลัก เช่น ส่งเสริมให้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาบรรพบุรุษ (๓) ด้านการศึกษา มี ๑๐ ประเด็นหลัก เช่น ส่งเสริมการศึกษาเรียนรู้นอกระบบหรือวิถีชุมชนจากการทำงานร่วมกับคนในครอบครัวหรือผู้ใหญ่ในชุมชน และ (๔) ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม มี ๘ ประเด็นหลัก เช่น ส่งเสริมการดูแลสุขภาพและรักษาสิ่งแวดล้อมตามมาตรฐานสาธารณสุข

๓. รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตกที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน พบว่า รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก เป็นรูปแบบการทำงานร่วมกันในลักษณะเครือข่ายสถาบันทางสังคมที่ประกอบด้วยบ้าน/ชุมชน วัด และโรงเรียน/ราชการ เพื่อนำไปสู่การพัฒนากาย-วาจา เสริมสมาธิ และสร้างสังคมอุดมปัญญา โดยนำเอาหลักพุทธธรรม ที่เรียกว่า ไตรสิกขาหรือสิกขา ๓ ได้แก่ อธิศีลสิกขา (ศีล) อธิจิตตสิกขา (สมาธิ) และอภิปญญาศึกษา (ปัญญา) ที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มาบูรณาการอย่างเหมาะสม และสอดคล้องกับสภาพสังคมพหุวัฒนธรรมของชุมชนชาติพันธุ์ โดยครอบคลุมทั้งด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านการศึกษา และด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ ตัวแบบดังกล่าว สามารถนำไปใช้เป็นต้นแบบในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตกในสังคมพหุวัฒนธรรมได้อย่างยั่งยืน

Research Title: The Strengthen of The Family Institution in Accordance with Philosophy of Sufficiency Economy of Ethnic Groups in The Western

Researcher: Phramaha Chinnapat Chinnalayo
Phramaha Phiphatphong Thitadhammo
Dr.Uthai Poobangdao

Department: Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Ratchaburi Buddhist College

Fiscal Year: B.E. 2561

Research Scholarship Sponsor: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

The purposes of this research were (1) to study the currently general condition of ethnic communities in the Western, (2) to analyze the application of Buddha Dhamma principle in line with the Sufficiency Economy Philosophy to strengthen the ethnic family institutions in the western region, and (3) to present the model for the strengthening of family institutions based on the sufficiency Economy Philosophy of western ethnic groups in line with current circumstances. This research was a qualitative research through in-depth interviews with 10 key informants included government heads, community leaders, community development scholars in the western region of Thailand, the area context of Kanchanaburi Province according to the appropriate nature of representation of the group by a specific random method then analyzed the data obtained by means of content analysis and trying to keep the original expression including adjusting for clarity of communication and meaning. On the other hand, using a group discussion with 7 qualified persons including heads of government agencies, community leaders and religious scholars from the specific random sampling, the data obtained by analyzing descriptive content.

The findings of this research were following;

1. The current state of ethnic communities in the western region which covered 3 contexts as follows: context of Adhisīla-sikkhā (morality), Adhicitta-sikkhā (concentration), and context of Adhipaññā-sikkhā (wisdom) found that (1) in term of economy, there were

12 main issues such as an emphasis on honest occupation or right livelihood according to the Sufficiency Economy Philosophy, (2) in term of society, there were 12 main issues such as customs, culture and traditions of the community as a tool for unity, and reconciliation, (3) there were 13 main issues in term of education, for example, the people in the family were a good example for children, and (4) there were 9 main issues in term of hygiene and environment such as health care through income enhancement activities.

2 . The guidelines for strengthening family institutions according to the philosophy of sufficiency economy of ethnic groups in the western region covered 3 contexts as follows: context of Adhisīla-sikkhā (morality), Adhicitta-sikkhā (concentration), and context of Adhipaññā-sikkhā (wisdom) found that (1) in term of economy, there were 12 main issues such as promoting right livelihoods according to the Sufficiency Economy Philosophy at the family level, (2) in term of society, there were 11 main issues such as promoting temples as a learning center of ancestors, (3) there were 10 main issues in term of education, such as promoting non-formal education, or community ways by working with family members or adults in the community, and (4) There were 8 main issues in term of hygiene and environment, for example promoting health care and environmental conservation according to public health standards.

3. The model for the strengthening of family institutions based on the sufficiency Economy Philosophy of western ethnic groups in line with current circumstances found that it was a collaborative model in a social institutional network consisting of families / communities, temples, and schools / governments in order to contribute to the development of body-verbal, concentration, and the creation of an intellectual society by bringing the so-called Buddhist principles, Sikkhā or the Threefold Learning which were Adhisīla-sikkhā(morality), Adhicitta-sikkhā (concentration), and Adhipaññā-sikkhā (wisdom) consistent with the Philosophy of Sufficiency Economy to integrate appropriately and in line with the multicultural society of the ethnic community that covered economic, social, educational, and sanitary and environmental aspects. However, such model it could be used as a model for sustainable strengthening of family institutions according to the sufficiency Economy Philosophy of western ethnic groups in multicultural society.

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยครั้งนี้ ได้รับทุนสนับสนุนจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นทุนสนับสนุนการวิจัยประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๑ ภายใต้แผนงานวิจัยของสำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

ขอขอบคุณ พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร. ผู้อำนวยการและคณะกรรมการวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่พิจารณาให้การอุดหนุนการวิจัยครั้งนี้ และขอขอบคุณคณะผู้เชี่ยวชาญของสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่อนุเคราะห์คำปรึกษา แนะนำ ในการปรับปรุง แก้ไข การวิจัยครั้งนี้ให้สำเร็จได้ด้วยดี

ทั้งนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่า การวิจัยครั้งนี้จะก่อประโยชน์ต่อการพัฒนาการศึกษางานวิจัยทางด้านพระพุทธศาสนา สืบไป

พระมหาชินภัทร ฉินนาลโย

พระมหาพิพัฒพงศ์ จิตธมโม

ดร.อุทัย ภูบังดาว

๒๕ สิงหาคม ๒๕๖๓

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญตาราง	ณ
สารบัญภาพ	ญ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฎ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๕
๑.๓ ปัญหาการวิจัย	๕
๑.๔ ขอบเขตการวิจัยและกรอบแนวคิด	๕
๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๑๐
๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๑๐
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๑๑
๒.๑ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับสถาบันครอบครัว	๑๑
๒.๒ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	๓๔
๒.๓ แนวคิด เกี่ยวกับหลักพุทธธรรมสำหรับสร้างความเข้มแข็งของสถาบัน ครอบครัวตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (ไตรสิกขา)	๔๗
๒.๔ ข้อมูลพื้นฐานกลุ่มชาติพันธุ์ภาคตะวันตกในบริบทพื้นที่จังหวัด กาญจนบุรี	๘๒
๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๘๔
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	๙๐
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๙๐
๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ	๙๑

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๙๒
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย	๙๖
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล	๙๘
บทที่ ๔ ผลการวิจัย	๑๐๐
๔.๑ ผลการวิเคราะห์สภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก	๑๐๑
๔.๒ ผลการวิเคราะห์แนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลัก ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัว กลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก	๑๒๙
๔.๓ ผลการวิเคราะห์รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัว ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตกที่ สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน	๑๕๗
๔.๔ องค์กรความรู้จากการวิจัย	๑๖๒
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	๑๖๗
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๖๘
๕.๒ อภิปรายผล	๑๗๒
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๗๕
บรรณานุกรม	๑๗๗
ภาคผนวก	๑๘๕
ภาคผนวก ก เครื่องมือวิจัย	๑๘๖
ภาคผนวก ข รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิ, รายชื่อผู้ให้ข้อมูลวิจัย และอื่น ๆ	๑๙๐
ภาคผนวก ค ภาพถ่ายกิจกรรมวิจัยต่าง ๆ	๑๙๔
ภาคผนวก ง การรับรองการนำวิจัยไปใช้ประโยชน์	๑๙๗

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
ภาคผนวก จ ผลลัพธ์ ผลผลิต และผลกระทบจากงานวิจัย	๑๙๙
ภาคผนวก ฉ แบบสรุปโครงการวิจัย	๒๐๒
ประวัติคณะผู้วิจัย	๒๑๒

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
๒.๑	ถิ่นที่อยู่และจำนวนกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกาญจนบุรี	๘๒

สารบัญญภาพ

ตารางที่		หน้า
๑.๑	กรอบแนวคิดการวิจัย	๙
๒.๑	องค์ประกอบปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	๔๑
๔.๑	องค์ความรู้จากการวิจัย	๑๖๒

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

งานวิจัยฉบับนี้ ได้ใช้พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ เป็นหลักในการอ้างอิง ซึ่งจะระบุ เล่ม/ชื่อ/หน้า หลังอักษรย่อชื่อคัมภีร์ เช่น ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๒๐/๘๕. หมายความว่า ระบุถึง พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค ฉบับภาษาไทย เล่มที่ ๑๑ ข้อที่ ๑๒๐ หน้าที่ ๘๕ เป็นต้น ทั้งนี้ โดยใช้ระบบคำย่อ ดังต่อไปนี้

พระวินัยปิฎก

วิ.ม. (ไทย) = วินัยปิฎก มหาวรรค (ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี. (ไทย) = สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค (ภาษาไทย)

ที.ปา. (ไทย) = สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค (ภาษาไทย)

ส.ข. (ไทย) = สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย ขันธวารวรรค (ภาษาไทย)

ส.ส. (ไทย) = สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค (ภาษาไทย)

ส.ม. (ไทย) = สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวรรค (ภาษาไทย)

อง.เอก. (ไทย) = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย เอกนิบาต (ภาษาไทย)

อง.ทุก. (ไทย) = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต (ภาษาไทย)

อง.ติก. (ไทย) = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต (ภาษาไทย)

อง.จตุกก. (ไทย) = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต (ภาษาไทย)

อง.ปณจก. (ไทย) = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต (ภาษาไทย)

อง.อฏฐก. (ไทย) = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย อฏฐกนิบาต (ภาษาไทย)

อง.ทสก. (ไทย) = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต (ภาษาไทย)

ขุ.ธ. (ไทย) = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท (ภาษาไทย)

ขุ.เถร. (ไทย) = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย เถรคาถา (ภาษาไทย)

ขุ.ม. (ไทย) = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย มหานิเทศ (ภาษาไทย)

ขุ.ป. (ไทย) = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ปฏิสัมภีทามวรรค (ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.วิ. (ไทย) = อภิธรรมปิฎก วิภังค์ (ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาประเทศไทยภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งเริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๐๔ เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบันมีข้อเท็จจริงและเป็นที่ยอมรับกันดังข้อสรุปที่ว่า “เศรษฐกิจ สังคมมี ปัญหาการพัฒนาไม่ยั่งยืน” เป็นภาพสะท้อนความจริงให้เห็นถึงการพัฒนาตามกระแสโลกาภิวัตน์ของ ตะวันตก ซึ่งเป็นการพัฒนาที่ขาดความสมดุลอย่างรุนแรง^๑ ประเทศไทยประสบความสำเร็จเฉพาะใน เชิงปริมาณจากการมุ่งเน้นการเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นหลัก กล่าวคือ จากการศึกษาที่สังคมไทยปรับทิศทาง การพัฒนาประเทศไปสู่การทำให้ทันสมัยภายใต้แนวทางทุนนิยมอุตสาหกรรมและเศรษฐกิจแบบเสรี อย่างแน่นอน^๒

รูปแบบการประกอบอาชีพเปลี่ยนแปลงไปจากการทำการเกษตรแบบเพื่ออยู่เพื่อกิน มา เป็นการเกษตรแผนใหม่ที่มุ่งเพื่อการค้าขายเป็นหลักไม่ได้ตั้งอยู่บนฐานรากของความเป็นไทยและภูมิ ปัญญาไทย เดินตามแนวทางเกษตรกรรมเพื่อการพาณิชย์นำเอาเทคโนโลยีตะวันตกที่เน้นผลผลิตสูง มาใช้โดยละเลยการใช้ความหลากหลายทางชีวภาพ^๓ ผลการพัฒนาได้ทำลายทุนของสังคม โดยเฉพาะ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น ป่าไม้ แหล่งน้ำ อากาศ แร่ธาตุ ฯลฯ ซึ่งถูกนำมาใช้อย่าง พุ่มเฟือย จนสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม ความ สัมพันธ์กับธรรมชาติเปลี่ยนจากการพึ่งพิงเป็นการรุกราน จนแทบไม่เหลือร่องรอยของความสมบูรณ์ในอดีต^๔

^๑สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, **ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ ๒๑ เซ็นจูรี, ๒๕๕๐), หน้า ๑.

^๒พลเดช ปิ่นประทีป, **สู่ความเป็นไทยด้วยพลังของท้องถิ่น**, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันชุมชนท้องถิ่น พัฒนา, ๒๕๕๒), หน้า ๑.

^๓วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ, **ปฏิรูปเกษตรกรรมเพื่อความมั่นคงทางอาหาร: บทวิเคราะห์และปฏิบัติการทาง นโยบาย**, (นนทบุรี: มูลนิธิชีววิถี, ๒๕๕๔), หน้า ๑๔๙-๑๕๐.

^๔เสรี พงศ์พิศ, **แนวคิดแนวปฏิบัติยุทธศาสตร์พัฒนาท้องถิ่น**, (กรุงเทพมหานคร: พลังปัญญา, ๒๕๕๑), หน้า ๕๓.

การดำรงชีวิตของคนไทยในอดีตมีความเป็นอยู่เรียบง่ายอย่างร่มเย็นเป็นสุข ด้วยการพึ่งพิงธรรมชาติ และเครือข่ายสังคม วิถีชนบท มีอิสระในการดำเนินชีวิตของตนเอง เป็นศักยภาพพื้นฐานของสังคมไทยทุกภูมิภาคที่มีมาแต่เดิม ถูกระบบจากกระแสโลกาภิวัตน์ทำให้สังคมเกิดความเสื่อมถอยและเปราะบาง เนื่องจากระบบทุนนิยมมีรกรากติดยึดกับการแสวงหาความมั่งคั่งทางวัตถุ จึงสร้างความเดือดร้อนให้เกิดขึ้นในทุกด้านไม่ว่าจะเป็นเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม และระบบนิเวศของไทย^๕

จากสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นนี้ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ ๙) ทรงมีแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตและวิถีปฏิบัติ โดยทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะแก่พสกนิกรโดยตลอด เป็นแนวทางที่มีความสอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตที่ชุมชนในชนบทจำนวนมากปฏิบัติต่อเนื่องกันมาตั้งแต่อดีต ต่อมาได้มีกระบวนการการขับเคลื่อนสถานะแนวคิดนี้เป็นปรัชญาแนวทางของยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ ซึ่งปรากฏชัดเจนนับตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๙ (๒๕๔๕-๒๕๔๙) เป็นต้นมา โดยมีกระแสพระราชดำรัสถึงหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ความตอนหนึ่งว่า “เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาชี้ถึงการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศ ให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอก ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินงานทุกชั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรมความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียรมีสติปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุล และพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี”^๖

^๕พระมหาสง่า พลสงคราม, การศึกษาเปรียบเทียบเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับเศรษฐกิจพอเพียงในสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๒), หน้า ๕๗.

^๖สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ ๒๑ เซ็นจูรี่, ๒๕๕๐), หน้า ๖-๙.

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ ๙) ทรงให้ความสำคัญการพัฒนาที่สมดุล มีการพัฒนาเป็นลำดับขั้น เริ่มด้วยการสร้างพื้นฐานให้มีความเข้มแข็งในด้านความพออยู่พอกิน การพัฒนาสุขภาพอนามัย การปรับปรุงสิ่งแวดล้อม และการพึ่งพาตนเองได้ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นที่จะสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าในระดับที่สูงขึ้นต่อไป นอกจากนี้ปรัชญายังให้หลักการพัฒนาที่เน้นองค์รวมโดยมุ่งความสุขของบุคคล ทั้งด้านวัตถุ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม โดยไม่ปฏิเสธกระแสโลกาภิวัตน์ แต่ชี้ให้เห็นความรู้เท่าทันผลกระทบที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอก โดยอาศัยความรอบรู้ รอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอนผนวกด้วยการเสริมสร้างจิตสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต มีสติปัญญาและความพร้อมที่จะรับความผันผวนของการเปลี่ยนแปลง^๗ องค์ประกอบปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีหลักพิจารณาอยู่ ๕ องค์ประกอบ^๘ ดังนี้

องค์ประกอบที่ ๑ กรอบแนวคิด เป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา และเป็นกรมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัยและวิกฤตเพื่อความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนา

องค์ประกอบที่ ๒ คุณลักษณะเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนได้ในทุกระดับ โดยเน้นการปฏิบัติตามหลักมัชฌิมาปฏิปทาหรือทางสายกลาง ใช้ในความหมายถึงความพอเพียง เป็นการใช้ชีวิตที่ถูกต้องตามหลัก สัมมาอาชีวะ คือใช้ชีวิตอย่างรู้ประมาณในการบริโภค คือใช้ปัจจัยสี่เท่าที่จำเป็น ไม่ใช่ใช้ตามความต้องการเพื่อสนองความอยากและการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน

องค์ประกอบที่ ๓ คำนียาม ความพอเพียงจะต้องประกอบด้วย ๓ คุณลักษณะพร้อม ๆ กัน ประกอบด้วย (๑) ความพอประมาณ คือ ทำอะไรให้เหมาะสมต้องพอประมาณ ไม่ฟุ้งเฟ้อ มีความพอดีตลอดจนการประพฤติปฏิบัติให้อยู่ในขอบเขตอันมีเหตุผล (๒) ความมีเหตุผล คือ ทำอะไรต้องมีเหตุผล อย่าทำตามกระแส ต้องพิจารณาให้รอบคอบว่าเหมาะสม การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้นจะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผลโดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ และ (๓) มีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว คือ การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นโดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

^๗สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน, **ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและการประยุกต์ใช้**, (นนทบุรี: สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน, ๒๕๕๙), หน้า ๗.

^๘กระทรวงศึกษาธิการ, **แนวทางการนิเทศเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๕๒), หน้า ๑๓-๑๔.

องค์ประกอบที่ ๔ เงื่อนไข การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียง นั้น ต้องอาศัยทั้งความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน ประกอบด้วย (๑) เงื่อนไขความรู้ คือ การฝึกตนให้มีความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน มีความรอบคอบและความระมัดระวังที่จะนำความรู้ต่าง ๆ เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผนและในขั้นปฏิบัติ และ (๒) เงื่อนไขคุณธรรม คือ การเสริมสร้างคุณธรรมให้เป็นพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ ได้แก่ ด้านจิตใจ คือ การตระหนักในคุณธรรม รู้ผิดชอบชั่วดี ซื่อสัตย์สุจริต ใช้สติปัญญาอย่างถูกต้องและเหมาะสมในการดำเนินชีวิต และด้านการกระทำ คือ มีความขยันหมั่นเพียร อดทน ไม่โลภ ไม่ตระหนี่รู้จักแบ่งปัน และรับผิดชอบในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม

องค์ประกอบที่ ๕ แนวทางปฏิบัติผลที่คาดว่าจะได้รับจากการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มาประยุกต์ใช้ คือ การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกมิติ ทั้งวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อมวัฒนธรรมและเทคโนโลยี^๔

หลักฐานเชิงประจักษ์ คือ ผลการเก็บและวิเคราะห์ข้อมูลตามตัวชี้วัดความจำเป็นขั้นพื้นฐาน (จปฐ.) ทำให้ทราบถึงคุณภาพชีวิตของประชาชนในระดับครัวเรือน พบว่า ประชาชนมีคุณภาพชีวิตยังไม่บรรลุเป้าหมาย ๒๒ ตัวชี้วัด และตัวชี้วัดที่มีผลการพัฒนาที่ด้อย คือ ตัวชี้วัดที่ ๓๑ ครัวเรือนมีการเก็บออมเงิน อีกทั้ง ตัวชี้วัดที่มีแนวโน้มที่จะไม่บรรลุเป้าหมายมากขึ้น มีจำนวน ๖ ตัวชี้วัด หนึ่งในนั้นคือ ตัวชี้วัดที่ ๑๔ ครัวเรือนมีความมั่นคง

อย่างไรก็ดี ความเป็นจริงของสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ชนบทซึ่งมีวิถีชีวิตที่เศรษฐกิจผสมผสานกับวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี สถาบันครอบครัวเป็นสถาบันโครงสร้างพื้นฐานหน่วยที่เล็กที่สุดของสังคม และมีบทบาทสำคัญในการอบรมเลี้ยงดูและหล่อหลอมความเป็นมนุษย์ ตลอดจนสร้างค่านิยม เจตคติอุปนิสัยและบุคลิกภาพของบุคคล ดังนั้น การแก้ไขปัญหาของสังคมจึงควรเริ่มที่การกำจัดปัญหาในระดับครัวเรือนหรือสถาบันครอบครัวเป็นอันดับแรก กล่าวคือ แก้ไขจากระดับจุลภาคไปสู่ระดับมหภาค ประกอบกับที่ภาคตะวันตกของประเทศไทยเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ มีความแตกต่างทางด้านเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา วัฒนธรรม ประเพณี รวมถึงทัศนคติ ความเชื่อ ในลักษณะสังคมพหุวัฒนธรรมหลากหลายชาติพันธุ์ ดังนั้น หากสามารถแก้ปัญหาของสังคมได้ตั้งแต่ในระดับจุลภาค หรือระดับครัวเรือน และเป็นกระบวนการแก้ไขปัญหาในเชิงพื้นที่ที่มีความแตกต่างทางชาติพันธุ์สูงให้หล່วงได้ ย่อมสามารถนำองค์ความรู้นั้นไปใช้เป็นตัวแบบสำหรับแก้ไขปัญหาในพื้นที่อื่น ๆ ได้เป็นอย่างดี

^๔ทรงศักดิ์ วงศ์ภูมิวัฒน์ และคณะ, พระเจ้าแผ่นดินนักส่งเสริมการเกษตร, (กรุงเทพมหานคร: กรมส่งเสริมการเกษตร, ๒๕๕๐), หน้า ๑๔๕.

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก

๑.๒.๒ เพื่อวิเคราะห์แนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก

๑.๒.๓ เพื่อนำเสนอรูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตกที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน

๑.๓ ปัญหาการวิจัย

๑.๓.๑ สภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก เป็นอย่างไร

๑.๓.๒ แนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก เป็นอย่างไร

๑.๓.๓ รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตกที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน เป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัยและกรอบแนวคิด

การวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก” เป็นการวิจัยตามระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีขอบเขตการวิจัยและกรอบแนวคิด ดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาสภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก และสังเคราะห์เป็นรูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตกที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน โดยครอบคลุมเนื้อหา รวม ๔ ด้าน ประกอบด้วย ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านการศึกษา และด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ

การวิจัยครั้งนี้ กำหนดขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) และผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ดังนี้

๑. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) สำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) ประกอบด้วย หัวหน้าหน่วยงานราชการ ผู้นำชุมชน นักวิชาการพัฒนาชุมชนในพื้นที่ภาคตะวันตกของประเทศไทย ตามลักษณะการเป็นตัวแทนของกลุ่มที่เหมาะสม จากวิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน ๑๐ ท่าน ประกอบด้วย

๑.๑ นางอรทัย วงศ์วิชรมงคล

ตำแหน่ง ปลัดอำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี

๑.๒ นางสาวณิชา อยู่สุข

ตำแหน่ง ปลัดอำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี

๑.๓ นายสรรเสริญ คำทอง

ตำแหน่ง ปลัดอำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี

๑.๔ นายสมศักดิ์ พนมชัยสว่าง

ตำแหน่ง นายกเทศมนตรีตำบลพนมทวน อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี

๑.๕ นายเผด็จ เชื้อทอง

กาญจนบุรี

ตำแหน่ง รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลบ่อพลอย อำเภอบ่อพลอย จังหวัด

๑.๖ นายเจือ เจริญทอง

ตำแหน่ง นายกเทศมนตรีตำบลไทรโยค อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี

๑.๗ นายยุทธนา อิมประเสริฐชัย

กาญจนบุรี

ตำแหน่ง นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหินดาด อำเภอทองผาภูมิ จังหวัด

๑.๘ นางสาวหลินฟ้า แซ่จั้ง

จังหวัดกาญจนบุรี

ตำแหน่ง หัวหน้าสำนักปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลหนองนกแก้ว อำเภอเลาขวัญ

๑.๙ นายชูชาติ แม่นทิม

ตำแหน่ง ที่ปรึกษากำนันตำบลเขาน้อย อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี

๑.๑๐ นางสาวปิ่นฉวีธรรมา ภูษิตจารุวงศ์

ตำแหน่ง นักวิชาการพัฒนาชุมชน อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี

๒. ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ประกอบด้วย หัวหน้าหน่วยงานราชการ ผู้นำชุมชน และนักวิชาการด้านศาสนา ตามลักษณะการเป็นตัวแทนของกลุ่มที่เหมาะสม จากวิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน ๗ ท่าน ประกอบด้วย

๒.๑ พระครูวิลาสกาญจนธรรม (เล็ก สุทธิมปณโณ)

ตำแหน่ง รองเจ้าคณะอำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

๒.๒ พระครูกาญจนกิจโสภณ (ทนากร วรณาโณ)

ตำแหน่ง อาจารย์ประจำห้องเรียนคณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดไชยชุมพลชนะสงครามพระอารามหลวง อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี

๒.๓ นายณพดล กลิ่นหอม

ตำแหน่ง ปลัดอำเภอปอพลอย จังหวัดกาญจนบุรี

๒.๔ นายพีรัช ราชสุภา

ตำแหน่ง ปลัดอำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี

๒.๕ นางเอี่ยมพร ราชมณี

ตำแหน่ง รองปลัดเทศบาลตำบลพระแท่น อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี

๒.๖ นางณัฐนันท์ ศรีประเสริฐ

ตำแหน่ง ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านห้วยน้ำขาว หมู่ ๒ ตำบลบ้านเก่า อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี

๒.๗ นางสาวอลิสรา แดงสุวรรณ

ตำแหน่ง ผู้ช่วยนักพัฒนาชุมชนองค์การบริหารส่วนตำบลหนองเป็ด อำเภอศรีสวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรี

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ ภาคตะวันตกของประเทศไทย บริบทเชิงพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านระยะเวลา

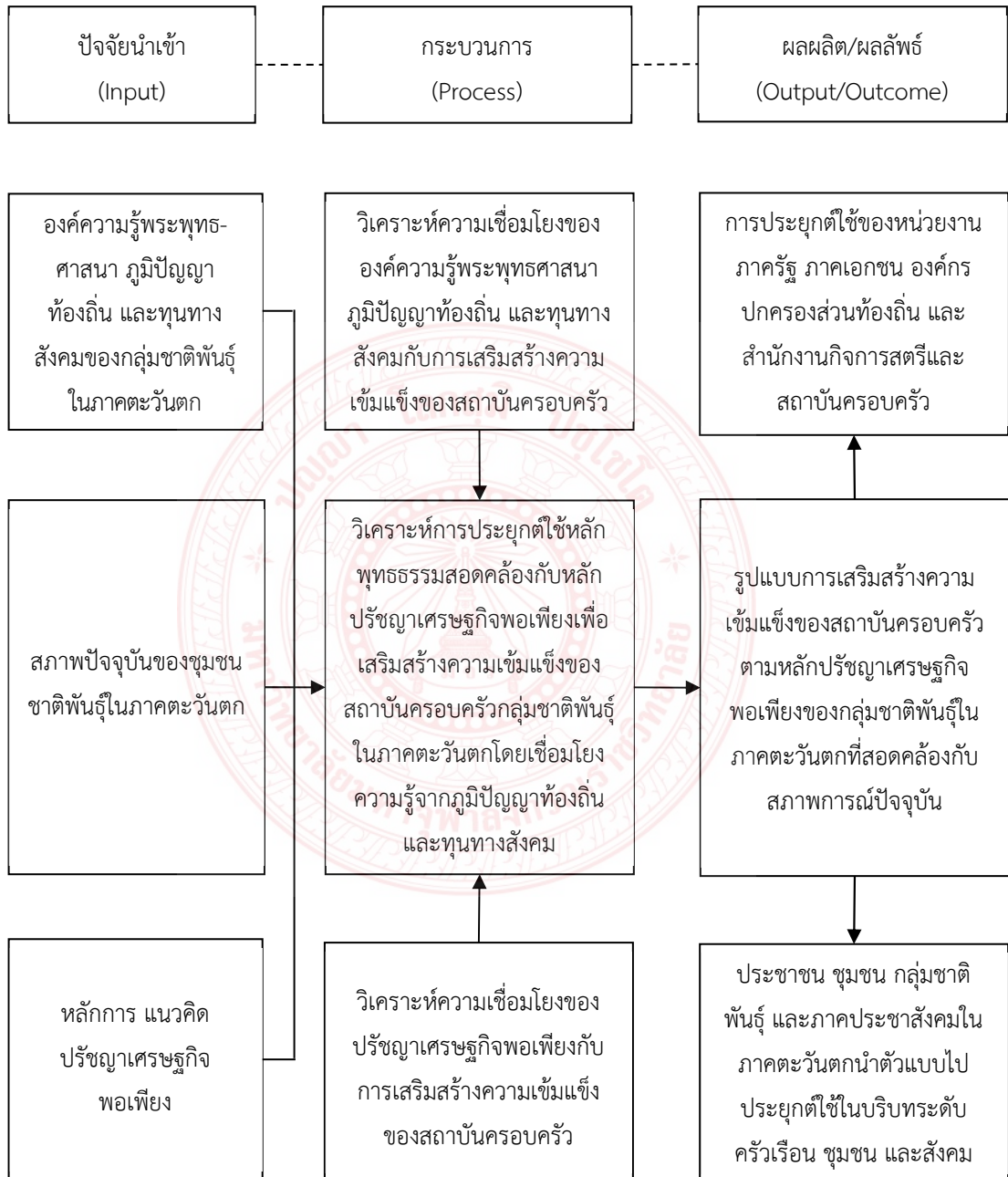
ระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย ตั้งแต่ เดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๖๑ ถึงเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๕๖๒ รวมระยะเวลาทำการวิจัย ๑๒ เดือน

๑.๔.๕ กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มีกรอบแนวคิดสำคัญในลักษณะของกระบวนการและวิธีการศึกษาวิจัย รวมทั้งผลลัพธ์จากการศึกษา ดังนี้

ภาพที่ ๑.๑
กรอบแนวคิดการวิจัย

๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ สถาบันครอบครัว หมายถึง สถาบันทางสังคมขั้นมูลฐานที่ประกอบด้วยสมาชิกที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนเดียวกัน ซึ่งเป็นหน่วยที่เล็กที่สุดแต่สำคัญที่สุดในการทำหน้าที่ให้การศึกษาและอบรมคุณลักษณะของสมาชิกในสังคม โดยมีแบบแผนทางพฤติกรรมและกฎเกณฑ์การปฏิบัติที่ครอบคลุมโดยระบบเครือญาติ

๑.๕.๒ การเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัว หมายถึง การเสริมสร้างค่านิยมที่พึงประสงค์เพื่อให้ครอบครัวเกิดความเข้มแข็ง โดยอาศัยคุณธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐาน

๑.๕.๓ หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง หลักการของการสร้างพื้นฐานให้มีความเข้มแข็งในด้านความพออยู่พอกิน ของพระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ ๙) ซึ่งทรงให้ความสำคัญกับพัฒนาที่สมดุลบนพื้นฐานความพอประมาณ ความมีเหตุผล และความมีความมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว

๑.๕.๔ กลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก หมายถึง ชาวไทยเชื้อสายจีน ชาวไทยเชื้อสายมอญ ชาวไทยเชื้อสายยวน ชาวไทยเชื้อสายกะเหรี่ยง ชาวไทยเชื้อสายเขมร ชาวไทยเชื้อสายลาวเวียง และชาวไทยเชื้อสายลาวโซ่ง ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่มีความหลากหลายและมีความแตกต่างทางเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา วัฒนธรรม ประเพณี ทัศนคติ ความเชื่อ ในลักษณะสังคมพหุวัฒนธรรม

๑.๕.๕ รูปแบบ หมายถึง รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตกโดยเชื่อมโยงความรู้ทางพระพุทธศาสนา ภูมิปัญญาท้องถิ่นและทุนทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตกที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๖.๑ ได้ทราบสภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก

๑.๖.๒ ได้ทราบผลการวิเคราะห์แนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก

๑.๖.๓ ได้รู้รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตกที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน

๑.๖.๔ หน่วยงานภาครัฐ เอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และสำนักงานกิจการสตรีสามารถนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัว

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก” ได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยวิเคราะห์ข้อมูลจากการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ที่ได้จากการศึกษาเอกสารต่าง ๆ อย่างเป็นระบบและมีความเชื่อมโยงกัน ดังนี้

๒.๑ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับสถาบันครอบครัว

๒.๒ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

๒.๓ แนวคิด เกี่ยวกับหลักพุทธธรรมสำหรับสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

๒.๔ ข้อมูลพื้นฐานกลุ่มชาติพันธุ์ภาคตะวันตกในบริบทพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ แนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับสถาบันครอบครัว

บริบทนี้ ครอบคลุมสาระว่าด้วยแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับสถาบันครอบครัว โดยมีรายละเอียดตามลำดับ ดังนี้

๒.๑.๑ ความหมายของสถาบันครอบครัว

จากการศึกษาเกี่ยวกับ ความหมายของสถาบันครอบครัว จึงพบเนื้อหาสาระที่สำคัญ ดังนี้ ครอบครัว หมายถึง สถาบันพื้นฐานของสังคมที่ประกอบด้วยสามีภรรยาและหมายความถึงลูกด้วย^๑ ดังที่ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ระบุว่า ครอบครัว ได้แก่

^๑ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๔, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๖), หน้า ๒๓๐.

๑. การสมรส หมายถึง การหมั้น เจือนใจแห่งการสมรส ความสัมพันธ์ระหว่างสามีภริยา ทรัพย์สินระหว่างสามีภริยา ความเป็นโฆชะของการสมรส การสิ้นสุดแห่งการสมรส

๒. บิดามารดากับบุตร หมายถึง บิดามารดา สิทธิและหน้าที่ของบิดามารดา และบุตร ความปกครอง บุตรบุตรธรรม

๓. ค่าอุปการะเลี้ยงดู หมายถึง การเรียกค่าอุปการะเลี้ยงดู การลดเพิ่มค่าอุปการะเลี้ยงดู ค่าอุปการะเลี้ยงดูบุตรบุตร การสละ การโอน สิทธิที่จะได้รับค่าอุปการะเลี้ยงดู^๒

ครอบครัว หมายถึง การที่คนตั้งแต่สองคนขึ้นไปมาอยู่ร่วมกัน โดยมีความสัมพันธ์กันด้วยการแต่งงานหรือมีความผูกพันกันทางสายโลหิตหรือด้วยการรับเป็นบุตรบุญธรรม และอาศัยอยู่ภายในครัวเรือนเดียวกัน และครอบครัวจะเป็นครอบครัวโดยสมบูรณ์ได้ก็ต่อเมื่อมีลูกเท่านั้น^๓ ครอบครัวเป็นสถาบันทางสังคมแห่งแรกที่มีมนุษย์สร้างขึ้นจากความสัมพันธ์ที่มีต่อกันกับสมาชิกรุ่นใหม่ของสังคมที่มีชีวิตอุบัติขึ้นในครอบครัว^๔ ครอบครัวเป็นหน่วยย่อยที่สุดในสังคม เมื่อหลายครอบครัวมารวมกันเป็นสถาบันครอบครัวที่มีความเข้มแข็ง สามัคคี ปรองดองกัน สังคมโดยรวม และรัฐหรือประเทศชาติก็ย่อมเข้มแข็ง สามัคคี และปรองดองกันด้วยเช่นกัน ครอบครัวจึงเป็นรากฐานที่สำคัญของสังคมและของรัฐหรือประเทศชาติ เปรียบเหมือนต้นไม้ที่มีรากมั่นคงแข็งแรง ในทางตรงข้าม หากครอบครัวไม่ดี มีแต่ปัญหา ความขัดแย้งและความรุนแรง ก็เปรียบเสมือนต้นไม้ที่มีรากเน่า แม้จะบำรุงรดน้ำสักเท่าใด ก็ไม่อาจเจริญเติบโตงอกงามต่อไปได้อีก^๕ ครอบครัวเป็นสถาบันที่สำคัญที่สุดของสังคม เป็นหน่วยย่อยของสังคมที่มีความสัมพันธ์และร่วมมือกันอย่างใกล้ชิด เป็นสถาบันที่คงทนที่สุดและยังไม่เคยปรากฏว่า สังคมมนุษย์เป็นสังคมที่ไม่มีสถาบันครอบครัว เพราะมนุษย์ทุกคนต้องอยู่ในสถาบันครอบครัว เนื่องจากเป็นกลุ่มสังคมกลุ่มแรก ที่มนุษย์ทุกคนเจอ ตั้งแต่แรกเกิดจนกระทั่งเติบโต และมีครอบครัวแยกออกมา ครอบครัวจะให้ตำแหน่ง ชื่อ และสกุลซึ่งเป็นเครื่องบอกสถานภาพ บทบาทตลอดจนกำหนดสิทธิหน้าที่ที่สมาชิกมีต่อกัน และต่อสังคม ครอบครัวเป็นสถาบันแห่งแรกและแห่งสำคัญของสังคมในการกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ให้เป็นที่ไปตามระเบียบแบบแผน ซึ่งมีการกำหนดมาตรฐานความประพฤติของครอบครัว^๖

^๒พิชัย นิลทองคำ, ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๑-๖ อาญา ข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท., ๒๕๔๓), หน้า ๔๓๗-๕๑๖.

^๓จันทน์ อติวัฒน์สิทธิ์ และคณะ, สังคมวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๔๓-๔๕.

^๔พรพนทิพย์ ศิริวรรณบุศย์, จิตวิทยาครอบครัว, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทเท็กซ์ แอนด์ เจอร์นัลพับลิเคชั่น จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๔.

^๕วิดิน อินทสระ, ชีวิตกับครอบครัว, (กรุงเทพมหานคร: โอ. เอส. พรินติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๔๗), หน้า ๘.

^๖สุพัตรา สุภาพ, สังคมวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ ๒๒, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๐), หน้า ๒๖.

ครอบครัวถือเป็นสถาบันแรกในสังคมมนุษยชาติ เป็นสถาบันที่สำคัญที่ก่อกำเนิดให้แก่มนุษยชาติ สถาบันครอบครัวเป็นบ้านหลอมมนุษย์ ฉะนั้น สังคม รัฐหรือชาติจะได้ทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพหรือไม่ ก็อยู่ที่สถาบันครอบครัว^๗ ครอบครัวเป็นกลุ่มบุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไปที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันโดยการเกิดการแต่งงานหรือการรับเป็นบุตรบุญธรรมและอาศัยอยู่ร่วมกัน ลักษณะครัวเรือนที่นอกเหนือจากนี้ ถือว่ามีใช้ครอบครัว^๘ ครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานที่มีหน้าที่ถ่ายทอดให้การเรียนรู้วัฒนธรรมและค่านิยมแก่สมาชิกของครอบครัวรวมทั้งกล่อมเกลาพฤติกรรมหรือบุคลิกภาพให้เป็นไปตามบทบาทและความคาดหวังของสังคมโดยผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคม^๙

โดยแท้จริง ความหมายของคำว่า ครอบครัว เมื่อพิจารณาในมุมมองของศาสตร์ต่างสาขาย่อมมีความหมายแตกต่างกันออกไป ดังนี้

ในทางชีววิทยา ความหมายของครอบครัว คือ กลุ่มคนที่เกี่ยวข้องกันทางสายโลหิต เช่น สามีภรรยาและมีบุตรซึ่งเกิดจากอสุจิของบิดาผสมกับไข่สุกของมารดา ฉะนั้น บิดามารดากับบุตรจึงเกี่ยวข้องกันทางสายโลหิตแล้วแต่โครโมโซมและยีนที่บุตรได้รับมาจากทั้งบิดาและมารดา

ในทางกฎหมาย ชายหญิงจดทะเบียนสมรสกัน มีบุตร คนเหล่านี้เป็นครอบครัวเดียวกันตามกฎหมาย บิดามารดาและบุตรมีหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติต่อกันตามกฎหมาย บุตรมีสิทธิรับมรดกจากบิดามารดา ถ้าไม่มีบุตรผู้สืบสายโลหิตขึ้นไปหรือลงมาโดยตรง หรือที่จดทะเบียนเป็นบุตรธรรม ก็นับว่าเป็นครอบครัวเดียวกันตามกฎหมาย

ในทางเศรษฐกิจ ครอบครัว คือ คนที่ใช้จ่ายร่วมกัน จากเงินงบประมาณเดียวกัน ที่ทำการสมรสแล้วแยกบ้านไปอยู่ต่างหาก แต่มีพันธะทางศีลธรรมที่จะเลี้ยงน่อง คือ ต้องส่งเสียให้เงินน่องเล่าเรียน เช่นนี้นับว่าใช้จ่ายจากงบเดียวกัน และเป็นครอบครัวเดียวกัน

ในทางสังคม ครอบครัว คือ กลุ่มคนที่รวมอยู่ในบ้านเดียวกัน อาจเกี่ยวหรือไม่เกี่ยวพันทางสายโลหิตหรือทางกฎหมาย แต่มีปฏิกริยาสัมพันธ์กัน ให้ความรักและความเอาใจใส่ต่อกัน มีความปรารถนาดีต่อกัน เช่น ลูกของลูกจ้างอยู่ในบ้านเดียวกัน เจ้าของบ้านเลี้ยงดูให้ความเอาใจใส่ความรัก ก็นับว่าเด็กนั้นเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัวในแง่สังคม^{๑๐}

^๗บรรเทิง พาพิจิตร, **สังคมวิทยา**, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๗), หน้า ๔๒.

^๘อุมาพร ตรังคสมบัติ, **จิตบำบัดและการให้คำปรึกษาครอบครัว**, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์วิจัยและบำบัดครอบครัว, ๒๕๔๔), หน้า ๒.

^๙อัมพร สุคันธวิช และคณะ, **มนุษย์กับสังคม**, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๐), หน้า ๙๑.

^{๑๐}สมาคมคหเศรษฐศาสตร์แห่งประเทศไทย, **ครอบครัวสัมพันธ์**, (กรุงเทพมหานคร: สมาคมคหเศรษฐศาสตร์แห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๕๒), หน้า ๘๖-๘๗.

คำว่า ครอบครัว จึงมีความหมายอันลึกซึ้งต่อมนุษยชาติ เพราะเป็นสิ่งที่ผูกพันทุกชีวิตมาตั้งแต่แรกเกิด ไม่ว่าจะความผูกพันนั้นจะอบอุ่น ใกล้ชิด หรืออ้างว้างห่างเหินเพียงใด ความรู้สึกที่แนบมากับคำว่าครอบครัวของแต่ละคนมีความแตกต่างกันในหลากหลายมิติ ไม่ว่าจะ เป็นความใกล้ชิด จำนวนสมาชิก รวมทั้งบทบาทและพฤติกรรมของสมาชิก ครอบครัวจึงเป็นสิ่งที่ทุกคนมีเหมือนกัน แต่มีความหมายที่แตกต่างหลากหลายสำหรับแต่ละคนอย่างน่าอัศจรรย์^{๑๑} ครอบครัว จึงหมายถึง การอยู่ร่วมกันของบุคคลที่เป็นสมาชิกซึ่งมีความสัมพันธ์กัน ผูกพันกัน เช่น ความสัมพันธ์ทางสายเลือด หรือ การรับเป็นบุตรบุญธรรม^{๑๒}

สรุปได้ว่า ความหมายของคำว่าครอบครัว เมื่อพิจารณาในมุมมองของศาสตร์ต่างสาขาย่อมมีความหมายแตกต่างกันออกไป หากพิจารณาในทัศนะของสังคมศาสตร์ คำว่า ครอบครัว คือกลุ่มของบุคคลที่สืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษเดียวกัน มีความใกล้ชิดกันและอาศัยในที่เดียวกัน ความหมายของครอบครัวในทางพันธุศาสตร์จะพิจารณาถึงความสัมพันธ์ทางสายเลือดเป็นหลัก แต่ในสังคมทั่วไปความหมายของครอบครัวในทางภาพลักษณ์มากกว่าทางพันธุศาสตร์ ครอบครัวถือเป็นสถาบันสังคม โดยเป็นสถาบันสังคมซึ่งเกี่ยวข้องกับแบบแผนการสมรส การอบรมเลี้ยงดูบุตรและแบบแผนความสัมพันธ์ระหว่างเพศ นั่นเอง

๒.๑.๒ ความสำคัญของสถาบันครอบครัว

จากการศึกษาเกี่ยวกับ ความสำคัญของสถาบันครอบครัว จึงพบเนื้อหาสาระที่สำคัญ ดังนี้ ครอบครัวเป็นสังคมแรกที่มีมนุษย์ได้รู้จักและสัมผัส ทุกคนในโลกนี้จะรู้จักและใกล้ชิดกับพ่อแม่เป็นบุคคลแรก ซึ่งเรียกว่า ครอบครัว เพราะครอบครัวเป็นสังคมน้อย ๆ ซึ่งรวมกันหลาย ๆ ครอบครัวเป็นสังคมที่ใหญ่ขึ้น เช่น หมู่บ้าน จังหวัด และประเทศ ครอบครัวเป็นสังคมที่พ่อแม่ และลูกได้ใกล้ชิด สัมพันธ์กันรักใคร่และเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ส่งเสริมประสบการณ์ชีวิต ค่านิยม แนวความคิด วัฒนธรรม ดังนั้น ครอบครัวจึงมีบทบาทและอิทธิพลมหาศาลเป็นอันดับแรกต่อทุก ๆ คน^{๑๓} ครอบครัวเป็นสถาบันทางสังคมสถาบันแรกของมนุษย์ ความสำคัญของสถาบันครอบครัวเกิดจากรูปแบบต่าง ๆ ของครอบครัว ดังนี้

^{๑๑} ภูเบศร์ สมุทรจักร, ธีรนุช ก้อนแก้ว และริฎวัน อุเด็น, **ความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวไทย**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เดือนตุลา, ๒๕๖๐), หน้า ๑.

^{๑๒} จิราพร ชมพิกุล, ปราณี สุทธิสุขคนธ์, เกียรติศักดิ์ ชื้อเลื่อม และดุชนิ ดำมี, **สัมพันธภาพในครอบครัวไทย**, (นครปฐม: เอ็น แอนด์ เอ็น ก๊อปปี แอนด์ พริ้นติ้ง, ๒๕๕๒), หน้า ๗.

^{๑๓} จตุพร บานชื่น, **คู่มือชีวิตครอบครัว**, (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท.), หน้า ๗-๘.

รูปแบบที่ ๑ ครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานแรกที่สุดของมนุษย์ และเป็นสถาบันที่เก่าแก่ที่สุดในโลก ที่ทำหน้าที่ในการหล่อหลอมความเป็นมนุษย์ ของสมาชิกใหม่ในครอบครัว

รูปแบบที่ ๒ การอบรมเลี้ยงดูจากครอบครัวและการให้การศึกษาในครอบครัว มีอิทธิพลต่อระดับคุณภาพของคน และบุคลิกภาพ ซึ่งรวมทั้งค่านิยม เจตคติ และพฤติกรรมของเด็กและเยาวชน วิธีชีวิตของสมาชิกในครอบครัวที่มีอิทธิพลต่อกัน โดยเฉพาะในเด็กและเยาวชน ครอบครัวเป็นบ่อหลอมความคิด ค่านิยมต่าง ๆ ที่สำคัญ

รูปแบบที่ ๓ ครอบครัวเป็นหน่วยของสังคมพื้นฐาน ที่ประกอบด้วยวิถีชีวิตของสมาชิกทุกคน วิถีชีวิตนี้ รวมทั้งด้านเศรษฐกิจ และการเมือง การศึกษา ศิลปวัฒนธรรม และจริยธรรม ซึ่งมีผลต่อคุณภาพของสังคม

รูปแบบที่ ๔ ครอบครัวเป็นหน่วยเศรษฐกิจพื้นฐานของสังคม ที่สามารถจุนเจือเด็ก และเยาวชน ที่ยังต้องการพึ่งพาผู้อื่นในวัยเยาว์

รูปแบบที่ ๕ ปัญหาสังคมหลายประการจะป้องกันได้โดยสถาบันครอบครัว สถาบันครอบครัวที่รวมตัวกันได้ จะเป็นกลุ่มพลัง/ชุมชน ที่สามารถพัฒนา ป้องกัน และแก้ไขปัญหาของตนเองได้^{๑๔}

ครอบครัวเป็นสถาบันสังคมที่สำคัญที่สุด เป็นหน่วยของสังคมที่มีความสัมพันธ์และความร่วมมืออย่างใกล้ชิด เป็นสถาบันที่มีความคงทนที่สุด และยังไม่เคยปรากฏว่าสังคมมนุษย์ใดไม่มีสถาบันครอบครัวปรากฏอยู่ เพราะมนุษย์ทุกคนจะต้องอยู่ในสถาบันนี้ เนื่องจากเป็นสังคมกลุ่มแรกที่เราจะต้องเผชิญตั้งแต่แรกเกิดจนเติบโตในครอบครัวครอบครัวจะให้ตำแหน่ง ชื่อและสกุล ซึ่งเป็นเครื่องบอกสถานภาพและบทบาทในสังคมที่เรามีส่วนร่วมด้วย ตลอดจนกำหนดสิทธิและหน้าที่ที่สมาชิกมีต่อกันและต่อสังคม ดังนั้น เมื่อกล่าวถึงความสำคัญของครอบครัว จึงพอสรุปได้ว่า

๑. ครอบครัวเป็นบ่อหลอมทางบุคลิกภาพและคุณลักษณะของสมาชิก การมีปฏิสัมพันธ์ (Interaction) ระหว่างสมาชิกในครัวเรือนเดียวกัน มีการถ่ายโอนค่านิยม ความรู้สึกนึกคิด ทัศนคติ ความเชื่อ ความศรัทธาและวัฒนธรรมการดำเนินชีวิตจากสมาชิกคนหนึ่งไปยังอีกคนหนึ่ง ตลอดจนมีการพักผ่อน สันทนาการ และการทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน บรรยากาศ และวิธีการ อบรมเลี้ยงดูการอบรมสั่งสอน การเป็นพ่อแบบ แม่แบบ ทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ทั้งโดยที่รู้ตัวหรือไม่รู้ตัว สิ่งแวดล้อมภายในครอบครัวไม่ว่าจะในทางบวกหรือในทางลบได้ค่อย ๆ หล่อหลอมพื้นฐานทางบุคลิกภาพและคุณลักษณะทางด้านร่างกาย สังคม อารมณ์ และจิตใจของสมาชิกในครอบครัวในรูปแบบต่าง ๆ มีผลต่อโดยตรงต่อการการแสดงบทบาททางสังคมของสมาชิกในสถาบันอื่นต่อไป

^{๑๔}รุจิรา ภูไพบูลย์, การพยาบาลครอบครัว: แนวคิด ทฤษฎี และการนำไปใช้, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (ขอนแก่น: คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐๘.

๒. ครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานทางการศึกษาของสังคม ครอบครัวเป็นแหล่งถ่ายทอดองค์ความรู้ ฝึกฝนและอบรมให้สมาชิกได้เรียนรู้ระเบียบสังคมหรือการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) ทั้งอย่างเป็นทางการ (Formal) และ ไม่เป็นทางการ (Informal)

๓. ครอบครัวสร้างคุณภาพชีวิต คุณลักษณะต่าง ๆ ที่บ่งชี้ถึงลักษณะของชีวิตที่มีคุณภาพข้างต้นนี้ ครอบครัวจะเป็นสถาบันที่จะเอื้ออำนวยให้เกิดขึ้นกับชีวิตของสมาชิกในครอบครัวได้

๔. ครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานในการพัฒนาสังคม สถาบันที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาสังคมและชุมชน เช่นเดียวกับสถาบันทางสังคมอื่น ๆ วัฏจักรของการเกิด การเติบโต เข้าสู่วัยเรียน วัยทำงาน วัยแต่งงาน วัยเลี้ยงดูลูกของตนเอง วัยดูแลพ่อแม่เมื่อแก่ชราลง สอนและฝึกให้ทุกคนต้องมีบทบาทหน้าที่ในฐานะต่าง ๆ ในครอบครัว หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ การเข้าไปมีบทบาท ภาระหน้าที่ และมีความรับผิดชอบในฐานะสมาชิกของชุมชนหรือสังคมนั้น ๆ

๕. ครอบครัวเป็นหน่วยวางรากฐานการปกครองในระดับต่าง ๆ ครอบครัวทำหน้าที่ปฐมภูมิที่สำคัญที่สุดคือการให้กำเนิดเด็ก ให้การเลี้ยงดูผู้เยาว์ ให้การศึกษา สร้างคนให้รู้จักระเบียบสังคม เพราะการถ่ายทอดวัฒนธรรมให้คนรุ่นหลังรับไว้เป็นแนวทางในการดำรงชีวิตให้เหมาะสมกับสภาพสังคมของชนกลุ่มนั้น เด็กที่เกิดและเจริญเติบโตมาจากครอบครัวแบบใด ย่อมได้รับการถ่ายทอดแนวความคิด เจตคติและพฤติกรรมต่าง ๆ ตีตมาจากครอบครัวเดิมไม่มากนัก และนำไปใช้ปฏิบัติในสังคมที่เขาอยู่อาศัย

นอกจากนี้ ครอบครัวยังเป็นเสมือนแหล่งบ่มเพาะทักษะทางการเมือง การอยู่ร่วมกันอย่างมีกติกา มีบทบาท หน้าที่รับผิดชอบ เคารพสิทธิซึ่งกันและกัน การตัดสินใจร่วมกัน รู้จักรับฟังและสื่อสารเจรจาประนีประนอมกันด้วยความรัก ความเข้าใจ และเหตุผล รู้จักการให้อภัยกัน มีการแบ่งอำนาจหน้าที่และแบ่งงานกันในครอบครัวอย่างชัดเจน จะเห็นว่าในสมัยก่อนแม้ภรรยาจะมีฐานะเป็นรองสามี แต่ก็มีภาระงานที่หนัก ซึ่งฝ่ายสามีมีอำนาจการตัดสินใจภายนอกบ้าน การเป็นผู้นำ ในขณะที่เดียวกันภาระการดูแลบ้านเรือนและผู้คนในบ้านเป็นหน้าที่ของฝ่ายภรรยา สำหรับผู้สูงอายุจะทำหน้าที่อบรม สั่งสอน ขัดเกลาสมาชิกที่เป็นเด็กให้เรียนรู้การดำเนินชีวิตเพื่อสืบทอดวงศ์ตระกูล^{๑๕} ทั้งนี้จากรายงานผลการศึกษาพฤติกรรมเด็กจำนวนมากหลายชิ้น มีผลการค้นคว้าตรงกันแทบทั้งหมดว่า เด็กที่มีการสังสรรค์สมาคมกับครอบครัว มักจะมีสุขภาพ อารมณ์ จิตใจ และสติปัญญาดีกว่าเด็กที่ขาดความสัมพันธ์กับครอบครัวโดยสิ้นเชิง

^{๑๕}มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, มนุษย์กับอารยธรรม (ฉบับปรับปรุง) หน่วยที่ ๑-๗, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๒), หน้า ๑๓๗-๑๓๙.

สรุปได้ว่า สถาบันครอบครัวมีความสำคัญในฐานะที่เป็นสถาบันแรกที่ทำหน้าที่ทางสังคม ในการ ถ่ายทอดค่านิยม ปลูกฝังความเชื่อ สร้างเสริมทัศนคติ กำหนดบุคลิกภาพ วิธีประพฤติปฏิบัติตน รวมทั้งการสร้างบรรทัดฐานทางสังคมให้แก่สมาชิกรุ่นใหม่ ซึ่งมีผลต่อการพัฒนาสังคมและประเทศโดยรวม สถาบันครอบครัวจึงเปรียบเสมือนจักรกลชิ้นแรกที่ทำหน้าที่หล่อหลอมบุคลิกภาพของบุคคล ให้เป็นไปตามที่สังคมต้องการ นำไปสู่การดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข และครอบครัวยังถือเป็นหน่วยเศรษฐกิจย่อยที่สุดที่มีความสำคัญสูงต่อระบบเศรษฐกิจส่วนร่วม ไม่ว่าจะเป็นกระบวนการ การผลิต การบริโภค และการอบรม ที่ต้องเริ่มจากครอบครัวก่อนทั้งสิ้น รวมทั้งเป็นรากฐานการสร้างชุมชนและสังคมที่เข้มแข็งอีกด้วย

๒.๑.๓ ประเภทของสถาบันครอบครัว

จากการศึกษาเกี่ยวกับ ประเภทของสถาบันครอบครัว จึงพบเนื้อหาสาระที่สำคัญ ดังนี้

ในเชิงโครงสร้าง ครอบครัว คือ สถาบันทางสังคมที่เป็นพื้นฐานที่มีหน่วยเล็กที่สุดที่คนตัดสินใจมาใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน และหากพิจารณาจากลำดับที่มีการก่อตั้งครอบครัว (Family Formation) ของคนในรุ่นต่าง ๆ รวมไปถึงขนาดของครอบครัวด้วย สามารถจำแนกได้ ๒ ประเภทใหญ่ ๆ ดังนี้

๑. ครอบครัวเดี่ยว (Nuclear Family) เป็นครอบครัวที่ประกอบด้วยพ่อแม่ลูกเท่านั้น สังคมตะวันตกจะเป็นแบบนี้เด็กจะถูกเลี้ยงให้สามารถพึ่งตนเองได้เร็ว โดยจะให้การดูแลจนอายุ ๑๘ ปีเด็กจะต้องดิ้นรนเอาตัวรอดเองหรือไปสร้าง (Nuclear Family) ของตนเอง ครอบครัวเดี่ยว มักเกิดปัญหาการอยู่ร้างสูง จนเกิดลักษณะ (Single Parent Home) คือ ครอบครัวเดี่ยวที่มีเฉพาะพ่อหรือแม่กับลูกเท่านั้น การเลี้ยงลูกในสังคมตะวันตกจะเน้นฝึกให้มีความรับผิดชอบ รู้จักหน้าที่ ถ้าเป็นหน้าที่ที่จะต้องทำแต่ถ้าไม่ใช่หน้าที่พ่อแม่จะต้องจ้างทำ

ในครอบครัวเดี่ยวเด็กมีโอกาสขาดตัวแบบทางสังคม(Social Role Model) ได้ง่ายและไม่มีคนทดแทน เด็กจะเกิดการต่อต้านสังคม (Anti-Social Behavior) เพราะครอบครัวไม่เป็นที่พึ่ง ครอบครัวไร้ความหมาย ไม่มีจุดยึดเหนี่ยว จากการเลี้ยงดูที่บีบให้ลูกต้องพึ่งตนเองได้เร็วและแยกออกไปเร็วทำให้ขาดความผูกพันกับครอบครัวเดิมของตนเอง ความผูกพันของพ่อแม่ลูกมีน้อยไม่อาทร พ่อแม่ยามแก่เฒ่า จึงพบว่าปัญหาคนชราถูกทอดทิ้งจะมีมากในสังคมตะวันตก บั้นปลายชีวิตของคนชราจึงเปรียบเสมือนส่วนเกินทางสังคม อัตราการตายของคนชราจะสูงมากในเทศกาลครอบครัวเกิดภาวะซึมเศร้าเพราะลูกไม่มาหา บางคนจึงหันความสนใจไปที่สัตว์เลี้ยงที่เปรียบเสมือนเพื่อนที่ดีที่สุด ในยามนี้ บางคนจึงยกทรัพย์สินสมบัติให้กับหมาแมว เป็นต้น

๒. ครอบครัวขยาย (Extended Family) คือ ครอบครัวที่ประกอบด้วยครอบครัวเดี่ยว ตั้งแต่สองครอบครัวมารวมกันเข้า ครอบครัวขยายที่แท้จริงจะประกอบไปด้วยสมาชิกสามชั่วอายุคน หรือมากกว่าที่เป็นญาติกัน ครอบครัวขยายเกิดขึ้นได้เพราะลูกที่แต่งงานแล้วไม่ออกไปตั้งบ้านเรือน ของตนใหม่ ส่วนมากมักไม่ค่อยมีครอบครัวขยายเต็มรูปแบบ มี ๒ รูปแบบ ได้แก่

๒.๑ ขยายโดยเน้นชายเป็นหลัก (Patrilineal Extended Family) โดยจะมีพ่อแม่ลูกชายลูกสะใภ้และหลาน ๆ

๒.๒ ขยายโดยเน้นหญิงเป็นหลัก (Matrilineal Extended Family) โดยจะมีพ่อแม่ลูกสาวลูกเขยและหลาน ๆ^{๑๖}

โดยนัยนี้ อาจจำแนกประเภทตามขนาดได้ ๓ ประเภทใหญ่ ได้แก่

๑. ครอบครัวขยาย เป็นลักษณะส่วนใหญ่ของครอบครัวทางตะวันออก ลักษณะครอบครัวจะมีกลุ่มญาติพี่น้องอยู่ร่วมกันอย่างใกล้ชิด แม้มีครอบครัวใหม่ก็ยังคงอยู่ร่วมกัน ซึ่งแบ่งได้ ๓ รูปแบบ คือ

๑.๑ ครอบครัวญาติพี่น้อง

๑.๒ ครอบครัวขยายร่วมเผ่าพันธุ์

๑.๓ ครอบครัวขยายแบบรวมกลุ่ม

๒. ครอบครัวเดี่ยว ได้แก่ ครอบครัวพ่อแม่ลูกซึ่งมีที่อยู่อาศัยตามลำพังตนเอง หาเลี้ยงครอบครัวด้วยตนเอง ครอบครัวส่วนใหญ่ในซีกโลกต่าง ๆ สมัยปัจจุบันนี้มีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยว ทั้งนี้ครอบครัวเดี่ยวมีอยู่ ๒ รูปแบบ คือ

๒.๑ ครอบครัวเดี่ยวชายเป็นหัวหน้าครอบครัว

๒.๒ ครอบครัวเดี่ยวหญิงเป็นหัวหน้าครอบครัว

๓. ครอบครัวกลุ่ม ได้แก่ ครอบครัวที่ประกอบด้วยครอบครัวเดี่ยวมากกว่าหนึ่งครอบครัว หรือครอบครัวที่มีสมาชิกมากกว่า ๑ คน แบ่งได้ ๓ รูปแบบ คือ

๓.๑ สามีคนเดียวภรรยาหลายคน

๓.๒ ครอบครัวภรรยาคนเดียวสามีหลายคน

๓.๓ ครอบครัวบ้านหลังเล็ก^{๑๗}

^{๑๖}พูนสุข ช่วยทอง, *ครอบครัวและคุณภาพเด็ก*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิบูลย์การปก, ๒๕๔๘), หน้า ๒.

^{๑๗}อ้างแล้ว, พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์, *จิตวิทยาครอบครัว*, หน้า ๒๔-๒๖.

นักมานุษยวิทยาได้สำรวจประเภทของครอบครัวมนุษย์ในสังคมต่าง ๆ พบว่า ครอบครัวมนุษย์พอจะแบ่งแยกออกเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ ๔ ประเภท คือ

๑. ครอบครัวเนื้อแท้หรือครอบครัวพื้นฐาน (Nuclear or Elementary Family) เป็นครอบครัวที่ประกอบด้วยบุคคลที่มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดที่สุด ประกอบด้วย พ่อ แม่ และลูก ๆ แต่บางสังคมวัฒนธรรมอาจกำหนดให้ญาติบางคนอาศัยร่วมอยู่ด้วย ซึ่งอาจจะเป็นพี่หรือน้องของสามีหรือภรรยา ที่ยังเป็นโสด แต่อำนาจของหัวหน้าครอบครัวยังมีอยู่อย่างสมบูรณ์ ครอบครัวประเภทนี้ตามปกติจะมีสมาชิกน้อยมาก อาจจะมีเฉพาะสามี ภรรยาและลูก ๆ เท่านั้น

๒. ครอบครัวขยายหรือครอบครัวร่วม (Extended or Joint Family) ได้แก่ ครอบครัวแบบเนื้อแท้หรือครอบครัวพื้นฐานตั้งแต่สองครอบครัวขึ้นไปมารวมกันเข้ากลายเป็นหน่วยครอบครัวใหม่ที่ใหญ่กว่าครอบครัวเดิมนั้นเอง อำนาจสิทธิ์ขาดในการตัดสินใจต่าง ๆ มีได้อยู่ที่พ่อหรือแม่ แต่อยู่กับญาติผู้ใหญ่ที่อาวุโสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นหลัก

๓. ครอบครัวซ้อน (Composite or Compound Family) ครอบครัวแบบนี้เกิดขึ้นในสังคมที่อนุญาตให้ชายหรือหญิงมีภรรยาหรือสามีได้มากกว่าหนึ่งคน ซึ่งแยกได้เป็น ชายมีภรรยาได้หลายคน (Polygynous Marriage) และหญิงมีสามีได้หลายคน (Polyandrous Marriage)

ทั้งสองระบบนี้คู่ครองจะอยู่ร่วมในครอบครัวเดียวกันหรือไม่ก็ตาม ย่อมถือว่าร่วมนในครอบครัวเดียวกัน ชายไทยที่มีภรรยาและบุตรแล้ว แต่กลับไปแต่งงานใหม่ (มีเมียน้อย) ถ้าชายนั้นเอาหญิงเมียน้อยมาอยู่ด้วยก็เกิดเป็นครอบครัวซ้อนขึ้น ส่วนครอบครัวซ้อนแบบที่หญิงหัวหน้าครอบครัวมีสามีได้หลายคนในขณะเดียวกันนั้น ไม่ใคร่ปรากฏ จะมีอยู่บ้างระหว่างกลุ่มชนที่สตรีขาดแคลนบางกลุ่มเท่านั้น ประเพณีแบบนี้มักจะมีพื้นฐานทางเศรษฐกิจไม่มั่นคงนัก

ในสังคมตะวันออก มักจะเป็นครอบครัวซ้อนประเภทชายมีภรรยาได้หลายคนและมักจะมีอยู่กับชนชั้นสูงซึ่งมีฐานะทางเศรษฐกิจดี อย่างไรก็ตามครอบครัวแบบนี้ย่อมจะสลายตัวได้ง่ายกว่าครอบครัวขยาย

๔. ครอบครัวสาระ (Essential Family) ครอบครัวแบบนี้เป็นครอบครัวที่ขาดความอบอุ่นจากพ่อผู้เป็นหัวหน้าครอบครัว เนื่องจากต้องออกไปทำมาหากินนอกบ้าน เช่น ทำงานต่างอำเภอต่างจังหวัด หรือต่างประเทศ ความอบอุ่นที่ลูก ๆ ได้รับจึงตกอยู่กับแม่โดยมีแม่เป็นหลักของครอบครัว เนื่องจากแม่ต้องอยู่ในฐานะรับผิดชอบต่อความเป็นอยู่ของลูก ๆ ครอบครัวประเภทนี้บางทีเรียกว่าครอบครัวภาวะ^{๑๘}

^{๑๘}สนธิ สัมครการ, การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมกับการพัฒนาการของสังคม, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: โครงการส่งเสริมเอกสารวิชาการ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๖), หน้า ๔-๗.

นอกจากนี้ นักมานุษยวิทยายังได้จำแนกประเภทของครอบครัวมนุษย์ในสังคมปัจจุบัน ไว้ ๕ ประเภท ดังนี้

๑. ครอบครัวเดี่ยว (Independent Monogamous หรือ Immediate Family) ประกอบขึ้นด้วยสามีภรรยาและบุตรเท่านั้น มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด คือ ทั้งทางสายโลหิตและกฎหมาย เป็นครอบครัวเล็ก ซึ่งมีมากในสังคมชายตะวันตก มีอิสระเสรีในการดำเนินชีวิต มีสัมพันธ์กับญาติพี่น้องน้อยลง เกิดจากแนวโน้มในสังคมซึ่งย้ำความคิดในเรื่องความเป็นตัวเอง ประกอบกับภาวะทางเศรษฐกิจ ทำให้ไม่อาจรับภาระในการเลี้ยงดูบุคคลอื่นซึ่งมีความสัมพันธ์นอกเหนือทางสายโลหิต

๒. ครอบครัวหลายภรรยาหรือหลายสามี (Polygamous Family) ครอบครัวหลายภรรยา คือสามีหนึ่งมีภรรยาหลายคน บุตรจากทุกภรรยามีบิดาร่วมกัน ภรรยาคนหนึ่ง ๆ อาจแยกครัวเรือนอยู่ต่างหาก มีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยวหลายครอบครัว หรืออยู่ในครอบครัวเดียวกัน ส่วนภรรยาคนเดียวมีสามีหลายคน โดยไม่ได้เลือกร่างกับคนแรก (ปัจจุบันยังไม่อยู่ในประเทศทิเบต)

๓. ครอบครัวต่อกัน (Stem Family) ครอบครัวเดิมกับครอบครัวสร้างขึ้นอยู่ด้วยกันอาจเป็นครัวเรือนเดียวกันหรือต่างครัวเรือน บิดามารดาที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ในที่ดินที่กว้างขวาง มักจะนิยมปลูกสร้างเรือนหอให้บุตรอยู่ในบริเวณเดียวกัน บางครั้งครอบครัวใหม่ก็มาร่วมกับครอบครัวเดิม บางครอบครัวใหม่ก็ชอบหากินต่างหาก โดยมากผู้มีบุตรคนเดียว หรือมีหลายคนแต่แยกครัวเรือนไปหมดเหลือแต่คนสุดท้อง มักปรารถนาที่จะให้บุตรอยู่ใกล้ เพื่ออาศัยให้วุ่นหรือเพื่อความอบอุ่นใจ

๔. ครอบครัวแตกกิ่ง (Lineal Family) โดยมากเป็นครอบครัวที่บิดามารดามีบุตรหลายคน แต่ละคนมีครอบครัวที่สร้างขึ้นของตนเอง แต่มาโยงเข้ากับครอบครัวเดิมคือบิดามารดา โดยมากบิดามารดามักจะเป็นผู้มีฐานะทางสังคมสูง ครอบครัวที่ครอบครัวน้องก็ผูกพันกันอยู่ได้ ถึงแม้เมื่อบิดามารดาล่วงลับไปแล้ว ความผูกพันก็ยังมิอยู่ ยกเว้นในกรณีที่บิดามารดามีทรัพย์สินสมบัติมาก และยังไม่ได้ทำพินัยกรรมยกมรดกให้ใคร ครอบครัวพี่น้องก็มักจะแตกแยกฟ้องร้องเป็นความกัน

๕. ครอบครัวขยาย (Extended Family) ครอบครัวประเภทใดประเภทหนึ่งหรือครัวเรือนซึ่งรวมครอบครัวสองครอบครัว หรือมากกว่านั้นของพี่น้อง และอยู่กับครอบครัวเก่าอีกหนึ่งชั่วอายุ เช่น ครอบครัวของบิดามารดาเรียกว่าครอบครัวขยาย ในครอบครัวขยาย ทรัพย์สินโดยเฉพาะที่ดิน ไร่สวนและเครื่องประกอบอาชีพมักเป็นสมบัติส่วนกลาง มีญาติอาวุโสเป็นผู้ดูแลมีอำนาจเหนือสมาชิกครอบครัวทุกคน^{๑๙}

^{๑๙}อ้างแล้ว, สมาคมทศวรรษศาสตร์แห่งประเทศไทย, ครอบครัวสัมพันธ์, หน้า ๘๘-๘๙.

สรุปได้ว่า ประเภทของครอบครัวอาจจำแนกตามลักษณะทางกายภาพได้หลายลักษณะ อาทิ จำแนกตามลำดับการก่อตั้งและขนาดของครอบครัว จำแนกตามการสืบสายโลหิต จำแนกตามที่อยู่อาศัยของคู่สมรส จำแนกตามอำนาจของผู้เป็นหัวหน้าครอบครัว เป็นต้น แต่โดยทั่วไปที่เป็นที่นิยม คือ จำแนกตามโครงสร้างหรือขนาดของครอบครัว ซึ่งจำแนกออกเป็น ๒ ประเภทใหญ่ ๆ ได้แก่ ครอบครัวเดี่ยว (Nuclear Family) ซึ่งเป็นครอบครัวที่ประกอบด้วยพ่อแม่ลูกเท่านั้น และครอบครัวขยาย (Extended Family) ซึ่งเป็นครอบครัวที่ประกอบด้วยครอบครัวเดี่ยวตั้งแต่สองครอบครัวมารวมกันเข้า นั่นเอง

๒.๑.๔ หน้าที่ของสถาบันครอบครัว

จากการศึกษาเกี่ยวกับ หน้าที่ของสถาบันครอบครัว จึงพบเนื้อหาสาระที่สำคัญ ดังนี้

ในทางสังคมวิทยา หน้าที่ของครอบครัวตามลักษณะของสังคม มี ๖ ประการ ดังนี้

๑. สร้างสรรค์สมาชิกใหม่ (Reproduction) เพื่อให้สังคมสามารถดำรงอยู่ได้ เพราะสังคมจะต้องมีสมาชิกใหม่แทนสมาชิกเดิมที่ตายไป หน้าที่นี้มีความสำคัญมาก ถ้าไม่มีการสร้างสมาชิกใหม่ สังคมนั้น ๆ ก็จะต้องสูญหายไป การมีสมาชิกใหม่ก็ต้องมีให้สมดุลกับทรัพยากรภายในประเทศ คือ ไม่มากเกินไปหรือน้อยเกินไป ถ้ามีมากเกินไปจนทรัพยากรภายในประเทศไม่อาจจะอำนวย ยากลำบาก และเกิดปัญหาต่าง ๆ เช่น ความยากจน อาชญากรรม เป็นต้น แต่ถ้ามีสมาชิกน้อยเกินไป สังคมนั้นก็อาจจะประสบปัญหาขาดแคลนกำลังคน

๒. บำบัดความต้องการทางเพศ (Sexual Gratification) ซึ่งจะออกมาในรูปของการสมรส เป็นการลดปัญหาทางเพศบางอย่าง เช่น ช่มชู้ การสมรสจึงเป็นสิ่งจำเป็นในสังคมที่มีการจัดระเบียบ เพราะการสมรส คือ วิธีหนึ่งที่สังคมเข้ามาควบคุมความสัมพันธ์ทางเพศแต่อย่างเดียว จะต้องทำให้มนุษย์มีครอบครัวเสมอไป เพราะมนุษย์มีทางเลือกอื่น ๆ ได้โดยไม่ต้องมีครอบครัว เพราะการสมรสให้มากกว่าความพอใจในเรื่องความสัมพันธ์ทางเพศ

๓. เลี้ยงดูผู้เยาว์ให้เติบโตในสังคม (Maintenance of Immature Children or Raising the Young) เราจะเห็นได้ว่าไม่มีสถาบันใดทำหน้าที่ดีกว่าสถาบันนี้ เพราะความรักและอบอุ่น เด็กจะหาที่อื่นใดเสมือนครอบครัวนั้นยากมาก พ่อแม่ส่วนใหญ่มีความรักลูกย่อมจะประคับประคองเลี้ยงดูลูกของตนเป็นอย่างดี แม้จะยากดีมีจนก็ตาม ครอบครัวจึงเลี้ยงดูบุตรตั้งแต่แรกเกิดจนกระทั่งเติบโตใหญ่ การเลี้ยงดูจากที่อื่นแม้จะทำได้ เช่น สถานสงเคราะห์ โรงพยาบาล ตามบ้านรับเลี้ยงเด็ก ก็ทำไม่ได้ดีเท่า เพราะอาจจะให้เด็กได้แต่การเลี้ยงดูทางด้านร่างกาย แต่ทางด้านจิตใจนั้นทำได้ยากมาก เพราะมีเด็กเป็นจำนวนมาก การจะให้ความอบอุ่นแก่เด็กทุกคนเสมือนพ่อแม่ให้แก่ลูกนั้นทำไม่ค่อยได้ ด้วยเหตุนี้เด็กในสถานสงเคราะห์ส่วนใหญ่จึงมีอารมณ์ไม่มั่นคงหรือทำร้ายตัวเองเพื่อเรียกร้องความสนใจ

๔. ให้การขัดเกลาทางสังคม (Socialization) ครอบครัวเป็นแหล่งการอบรมเบื้องต้นที่มีอิทธิพลต่อเด็กมากที่สุด เป็นสถาบันที่เตรียมตัวเด็กให้ออกไปเผชิญกับสิ่งแวดล้อมที่พ้นไปจากบ้าน ครอบครัวช่วยอบรมเด็กให้รู้จักกฎเกณฑ์ ค่านิยม แบบของความประพฤติ ฯลฯ สอนให้เด็กปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมในสังคม วิธีการอบรมก็อาจทำได้ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม โดยตรงก็โดยการสั่งสอนหรือดุว่า หรือว่ากล่าว โดยอ้อมก็โดยการทำให้ตัวเป็นแบบอย่างที่ดี การอบรมนี้ก็มีอยู่ตลอดเวลา จึงนับได้ว่าเป็นสถาบันที่ให้การอบรมแก่เด็กตั้งแต่เกิดจนตาย

๕. กำหนดสถานภาพ (Social Placement) เราได้ชื่อสกุลจากครอบครัว ซึ่งส่วนมากก็เปลี่ยนได้ในเวลาต่อมา โดยเฉพาะถ้าเป็นหญิง เมื่อแต่งงานแล้วก็เปลี่ยนตามชื่อสกุลสามี สถานภาพตำแหน่งที่ครอบครัวให้นี้ทำให้เรารู้ว่าเราเป็นใคร อยู่กับคนกลุ่มไหน เช่น ชื่อสกุลเป็นไทย ก็จัดว่าเป็นคนไทย นอกจากนี้สถานภาพก็เป็นสิ่งที่ติดตัวมาแต่เกิด เช่น เป็นลูกคนจน ลูกคนรวย เป็นเชื้อพระวงศ์ เป็นลูกรัฐมนตรี เป็นลูกพ่อค้า ฯลฯ และสถานภาพดังกล่าวอาจจะเปลี่ยนสถานภาพเป็นพ่อค้า เป็นข้าราชการ ทหาร ตำรวจ เป็นต้น

๖. ให้ความรักและความอบอุ่น (Affection) ครอบครัวเป็นแหล่งที่สมาชิกได้รับความรักและอบอุ่นอย่างบริสุทธิ์ใจ เป็นแหล่งที่ให้ประกันว่า จะมีคนที่เรารักและคนที่รักเราเสมอ เช่น ความรักของสามีภรรยา หรือความรักของพ่อแม่ที่มีต่อลูก นอกจากนี้ถ้าสมาชิกคนใดประสบความผิดหวังไม่ว่าในด้านการงาน หรือด้านอื่น ๆ ครอบครัวจะเป็นแหล่งให้กำลังใจและปลุกปลอบใจ เพื่อให้สามารถผ่านอุปสรรคไปได้ สรุปลแล้วครอบครัวจึงเป็นแหล่งที่ให้ความรัก ความคุ้มครอง และความมั่นคงทางด้านจิตใจแก่สมาชิก ทำให้สมาชิกมีพลังใจในการฝ่าฟันอุปสรรคต่าง ๆ ให้ลุล่วงไปได้^{๒๐}

โดยแท้จริง ครอบครัวมีบทบาทหน้าที่ที่ต้องให้สิ่งต่าง ๆ กับสมาชิก ได้แก่นิสัย (Habit), ค่านิยม (Value), การมองโลกหรือโลกทัศน์ (World View) ซึ่งเป็นเรื่องของการรับรู้ (Perception), บุคลิกภาพ (Personality), ทศนคติ (Attitude) ดังนั้น หากกล่าวถึงหน้าที่ของครอบครัว (Functions of the Family) ตามหลักวิทยาครอบครัว สามารถจำแนกหน้าที่ของครอบครัวได้ ๗ ประการ ดังนี้

๑. หน้าที่ด้านเศรษฐกิจ ในสมัยโบราณคนในครอบครัวเดียวกันต้องช่วยกันทำมาหากิน ลูกต้องรับภารกิจของพ่อ แต่ยังไม่ได้เป็นเจ้าของจนกว่าพ่อจะตาย ครอบครัวเป็นผู้ผลิตและผู้บริโภค ในปัจจุบันการผลิตต่าง ๆ ถูกตัวแทนนอกครอบครัวรับไปทำแทนทั้งสิ้น อาหารที่เคยทำในบ้านก็มีตัวแทนทำนอกร้าน ในสังคมปัจจุบันสิ่งต่าง ๆ อาจหาซื้อได้ไม่ว่าอาหาร หรือเสื้อผ้า นอกจากนั้นยังมีเครื่องมือเครื่องใช้ทุนแรง

^{๒๐} อ่างแล้ว, สุพัตรา สุภาพ, สังคมวิทยา, หน้า ๕๗-๕๘.

๒. หน้าที่ในการให้การศึกษา ในสมัยก่อนแม่สอนเรื่องการบ้านการเรือนให้ลูกสอนให้อ่านเขียน หรือทำเลขง่าย ๆ แต่ทุกวันที่เด็กใช้เวลาในโรงเรียน หรือในการเรียนมากกว่าอยู่บ้าน กินข้าวกลางวันโรงเรียนถึงบ้านในเวลาเย็น โรงเรียนเล็กก็มีกิจกรรมนอกหลักสูตร แต่กระนั้นครอบครัวก็ยังเป็นตัวแทนวัฒนธรรมที่จะถ่ายทอดขนบธรรมเนียมและประเพณี ความเชื่อ ค่านิยม งานอดิเรกและกิจกรรมที่จะเรียนได้ในบ้านเด็กซึ่งจะเรียนจากที่อื่นไม่ได้ เด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูจากครอบครัวที่ทำอะไร ๆ ร่วมกันจะต่างจากเด็กที่มาจากบ้านที่ต่างคนต่างอยู่ต่างคนต่างทำ การปฏิบัติและดำเนินชีวิตในครอบครัวเป็นตัวแทนในการเรียนที่เข้มแข็งกว่าจะเรียนจากหนังสือที่โรงเรียน ถ้าครอบครัวไม่ยอมทำอะไรเลยก็จะสูญเสียหน้าที่ทางการศึกษาและเด็กที่ติจะขาดความสนับสนุนที่ควรได้จากครอบครัว

๓. หน้าที่ในการปกป้องสวัสดิภาพ หน้าที่สำคัญอีกประการที่ไม่ควรละเลยของครอบครัวคือ ครอบครัวต้องปกป้องสวัสดิภาพของสมาชิก อาจอาศัยตำรวจหรือหน่วยงานอื่น ๆ เช่น สาธารณสุข ยา ประกันชีวิต ประกันรถ

๔. หน้าที่ในการสันทนาการ มีสันทนาการซึ่งเป็นส่วนสำคัญของชีวิตครอบครัวในปัจจุบัน เช่น ฟุตบอล ภาพยนตร์ การใช้เวลาสันทนาการร่วมกันนั้นจะทำให้ความสัมพันธ์ในครอบครัวดีขึ้น

๕. หน้าที่ทางศาสนา การศาสนาในบ้านเรามีน้อยลงไปเรื่อย ๆ เพราะความไม่สะดวกคนหนุ่มสาวไม่สนใจการเข้าวัด ในชนบทเวลามิ้งงานวัดก็เข้าไปเพื่อสนุกมากกว่าที่จะสนใจกับพิธีศาสนา ความเชื่อพื้นฐานต่าง ๆ เด็กก็มักจะได้จากครอบครัว ครอบครัวควรช่วยให้เขามีปรัชญาชีวิต ศีลธรรมที่เขามี เขาได้มาจากครอบครัวของเขาเอง การศึกษาพบว่า หนุ่มสาวเรียกตนเองว่าพุทธศาสนิกชนเพราะเกิดมาในครอบครัวที่นับถือศาสนาพุทธ แต่แท้จริงแล้วครอบครัวส่วนมากไม่สามารถให้คุณค่าทางศาสนาแก่เด็กได้อย่างแท้จริงและได้ผลสำเร็จ

๖. หน้าที่ในการให้ความรัก ในวัยทารกเด็กจะได้รับการอุ้มชูกอดรัดในระหว่างให้นมมารดา จะทำให้เขาเกิดความไว้วางใจ เขาได้รับการเปลี่ยนผ้าที่เปียกแฉะ และมีคนในครอบครัวมาเล่นด้วยเมื่ออายุได้ ๓ เดือน เขาก็เริ่มจะเห็นความแตกต่างระหว่างบุคคลแต่ละคน รู้ว่าใครเป็นใครในครอบครัว การอุ้มชูแสดงความรักเด็กจะเกิดความรู้สึกอบอุ่นมั่นคงปลอดภัย ซึ่งจะช่วยให้เขาปรับตัวให้เข้ากับโลกภายนอกได้

๗. หน้าที่ทางชีววิทยาของครอบครัว ครอบครัวมีหน้าที่ให้เกิดบุตรเมื่อมนุษย์สามารถสืบพันธุ์อยู่ต่อไปได้ เด็กที่เกิดไม่ถูกกฎหมายในครอบครัวที่ไม่ต้องการมักจะเป็นปัญหาและภาระของสังคม ซึ่งมีอยู่มากในสังคมไทย ดังนั้นทุกชีวิตที่เกิดต้องมีสิทธิ์ที่จะได้รับความรักและความเอาใจใส่^{๒๑}

^{๒๑}อ้างแล้ว, พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์, จิตวิทยาครอบครัว, หน้า ๓๔-๓๕.

ครอบครัวทุกครอบครัวมีการทำหน้าที่ต่าง ๆ แบบเดียวกันในทุกสังคมของมนุษย์ จนเราอาจเรียกได้ว่าเป็นหน้าที่สากลคือเป็นหน้าที่ซึ่งครอบครัวของทุกสังคมต้องกระทำโดยทั่วไป ดังนี้

๑. หน้าที่ในการให้กำเนิดแก่สมาชิก ความต้องการทางสรีระอย่างหนึ่งของมนุษย์ คือ เพศรส ซึ่งเป็นสาเหตุให้มีบุตร การให้กำเนิดแก่สมาชิกต้องอาศัยพฤติกรรมทางเพศซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการทางชีววิทยา การให้กำเนิดแก่สมาชิกควรจะเป็นตามธรรมชาติ กล่าวคือ เมื่อชายหญิงกระทำกิจกรรมทางเพศร่วมกัน ฝ่ายหญิงก็มีครรภ์ เมื่อครบกำหนดก็คลอดบุตรถ้าสุขภาพของมารดาและบุตรดี บุตรก็จะเจริญเติบโตไปตามลำดับ บิดามารดาจะต้องเลี้ยงดูบุตรให้มีคุณภาพ สามารถทำประโยชน์ให้สังคมได้ ถ้าคู่สมรสไม่สามารถให้กำเนิดแก่สมาชิกได้ด้วยเหตุบางประการ สังคมก็ผ่อนปรนให้คู่สมรสรับเด็กคนอื่นมาเลี้ยงเป็นบุตรบุญธรรมได้ การรับบุตรบุญธรรม ถ้าปฏิบัติตามประเพณีและกฎหมายแล้ว บุตรบุญธรรมก็มีฐานะเหมือนกับบุตรที่เกิดจากสายโลหิตทุกประการ

๒. หน้าที่ในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก เมื่อครอบครัวผลิตเด็กออกมาแล้ว พ่อ แม่ ญาติ พี่น้องจะต้องช่วยกันเลี้ยงดูและอบรมสั่งสอนให้เด็กได้เจริญเติบโตเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมต่อไป หน้าที่นี้ นับว่าสำคัญมาก ซึ่งประกอบด้วยลักษณะสำคัญ ๒ ประการด้วยกัน คือ

๒.๑ การเลี้ยงดูเด็กอ่อนเพื่อให้มีร่างกายแข็งแรงเจริญเติบโต มีจิตใจสมบูรณ์

๒.๒ การอบรมสั่งสอนขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามให้เด็กโดยที่มนุษย์เป็นสัตว์ที่มีภาวะเป็นเด็กอ่อน ต้องพึ่งพาอาศัยอยู่กับครอบครัวของตนนานมากกว่าลูกของสัตว์ประเภทอื่น ๆ ฉะนั้นโอกาสในการเรียนรู้ ถ่ายทอดลักษณะอุปนิสัยใจคอและบุคลิกภาพต่าง ๆ

๓. หน้าที่ในการให้ความรัก หน้าที่นี้ยังไม่มีสถาบันใดทำแทนได้ดีกว่าครอบครัวความรักที่เด็กได้รับจากบิดามารดา หรือจากครอบครัวตนเป็นความรักที่ต่อเนื่อง ไม่มีวันสิ้นสุด เด็กที่ขาดความรักขาดความเอาใจใส่จากครอบครัว มักจะก่อปัญหาขึ้นเพื่อเรียกร้องความสนใจ เด็กมักจะมีพฤติกรรมขี้อิจฉา ไม่รักใคร่ จะปรับตัวให้เข้ากับบุคคลภายนอก ครอบครัวก็มักจะปรับไม่ได้ หรือได้ก็ไม่ดีพอ เมื่อถึงวัยแต่งงานก็ปรับตัวให้เข้ากับคู่สมรสของตนไม่ได้

๔. หน้าที่ในทางเศรษฐกิจ คือ การหาเงินมาใช้จ่ายเลี้ยงดูสนองความต้องการตามปัจจัยสำคัญ ๕ ประการ คือ อาหาร เสื้อผ้า ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัย และการศึกษา อันเป็นความจำเป็นพื้นฐานของมนุษย์ หน้าที่ทางเศรษฐกิจของครอบครัวชาวตะวันตกกับครอบครัวชาวตะวันออก มีลักษณะแตกต่างกันบ้าง ในสังคมชาวตะวันตกการที่ชายและหญิงมาสมรสกันก็ถือว่าชีวิตสมรสคือหุ้นส่วน มีการแบ่งความรับผิดชอบ คู่สมรสบางคู่ผลักดันทำหน้าที่หาเงินเพื่อให้อีกฝ่ายหนึ่งศึกษาต่อวิชาชีพ บุตรต้องขอยืมเงินจากบิดามารดา ต้องรับผิดชอบในทางเศรษฐกิจต่อบุตรมาก ต้องส่งเสริมสนับสนุนในทางการเงินจนกว่าบุตรของตนจะแยกครอบครัวไปอยู่ต่างหาก

๕. หน้าที่ในการให้ความปลอดภัย บิดา มารดา มีหน้าที่ให้ความปลอดภัยแก่บุตรนับตั้งแต่บุตรปฏิสนธิ เมื่อคลอดออกมาแล้วบุตรจะต้องได้รับการปกป้องอย่างรอบครบความก้าวหน้าในทางวิทยาศาสตร์ ความก้าวหน้าในทางโภชนาการ จะช่วยให้ครอบครัวปลอดภัยและเจริญเติบโตแข็งแรง นอกจากนี้พ่อแม่ จะให้ความปลอดภัยแก่บุตรโดยตรงแล้ว สมาคมผู้ปกครอง สมาคมสุขภาพจิต คลินิก สุขวิทยาจิต ฯลฯ ล้วนเป็นสถาบันที่ช่วยปกป้องอันตรายให้ความปลอดภัยแก่เด็กให้ความรู้แก่ครอบครัวเพื่อทำหน้าที่นี้ได้อย่างดี

๖. หน้าที่ในการให้การศึกษา การศึกษาในตอนเริ่มแรกชีวิตนั้น เด็กไม่ได้รับไปจากการสั่งสอนด้วยวาจาอย่างเดียว แต่เรียนรู้โดยการเลียนแบบด้วยในฐานะครูคนแรกของบุตร บิดามารดาจะต้องให้ความรู้ทุก ๆ ด้านแก่บุตร ให้บุตรยอมรับและเข้าใจวัฒนธรรมของชุมชน ถ้าครอบครัวมีสิ่งแวดล้อมที่ดีให้กับเด็ก การศึกษาของเด็กก็จะดีทั้งด้านคุณภาพและปริมาณ การศึกษาในครอบครัวจะเป็นผลเพียงไรนั้นย่อมขึ้นอยู่กับแรงเสริมที่ครอบครัวให้แก่เด็ก เด็กที่บิดามารดาฝึกให้ช่วยตนเองจะเป็นคนทำงาน เป็นรับผิดชอบในการทำงาน วินัยที่ครอบครัวฝึกให้ย่อมช่วยให้เด็กเป็นคนที่อยู่ในระเบียบวินัย

๗. หน้าที่ในทางศาสนา ศาสนาเป็นเครื่องผ่อนคลายความกดดันในชีวิตประจำวัน ผู้ที่ใช้ศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวและเป็นเครื่องชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ ย่อมมีโอกาสที่จะมีชีวิตที่มีคุณภาพที่ดี ครอบครัวควรจะอบรมสั่งสอนและชักจูงให้บุตรได้กระทำหน้าที่อันเป็นศาสนกิจประจำวัน เช่น การทำบุญตักบาตร การสวดมนต์ไหว้พระ การทำใจให้สะอาดปราศจากอหิงสา (ราคะ โลภะ โทสะ โมหะ) ประพฤติปฏิบัติตนให้อยู่ในพรหมวิหาร ๔ (เมตตา กรุณา มุทิตา และ อุเบกขา) ถ้าบุตรเข้าใจและปฏิบัติได้ ก็จะทำให้จิตใจเป็นสุขครอบครัวควรจะทำหน้าที่เหล่านี้ตั้งแต่บุตรของตนยังอยู่ในวัยเด็ก ซึ่งเป็นเวลาที่เด็กเรียนรู้ได้ง่าย

๘. หน้าที่ในทางสันตนาการ การขจัดปลดปล่อยความเคร่งเครียดทั้งทางร่างกายและจิตใจ เป็นความต้องการพื้นฐานของมนุษย์การปลดปล่อยความเคร่งเครียดทางอารมณ์เป็นเรื่องจำเป็นสำหรับผู้ใหญ่ แต่สำหรับเด็กการให้เล่นอย่างสนุกสนานเป็นส่วนที่ช่วยให้เด็กเจริญเติบโตในด้านต่าง ๆ พร้อมกันหลายด้าน ครอบครัวจึงควรจัดสันตนาการให้กับเด็กทั้งในบ้านและในบริเวณบ้าน รวมทั้งนอกบ้านด้วย

๙. หน้าที่ในการสงเคราะห์คนชรา เป็นหน้าที่ในการให้ผู้สูงอายุได้อยู่ร่วมกับครอบครัวอย่างมีความสุขในบั้นปลายชีวิต^{๒๒}

^{๒๒}เฉลียว บุญยงค์, การศึกษาชีวิตครอบครัว, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๐), หน้า ๔๗.

สรุปได้ว่า สถาบันครอบครัวมีหน้าที่หลากหลายประการ อาทิ หน้าที่ในการให้กำเนิดสมาชิก หน้าที่ในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก หน้าที่ในการให้ความรัก หน้าที่ในทางเศรษฐกิจ หน้าที่ในการให้ความปลอดภัย หน้าที่ในการให้การศึกษา หน้าที่ในทางศาสนา หน้าที่ในทางสันตนาการ หน้าที่ในการสงเคราะห์ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม พื้นฐานหลักที่สำคัญของสถาบันครอบครัวที่มีต่อสังคม ได้แก่ การทำหน้าที่เลี้ยงดูสมาชิกในครอบครัว การทำหน้าที่เสริมสร้างขวัญกำลังใจแก่สมาชิกในครอบครัว การทำหน้าที่วางรูปแบบการดำรงชีวิตของครอบครัวที่เหมาะสม และทำหน้าที่สร้างให้เกิดกระบวนการทางสังคม (การขัดเกลา) ของสมาชิกในครอบครัว นั่นเอง

๒.๑.๕ สภาพของสถาบันครอบครัวในสังคมไทย

จากการศึกษาเกี่ยวกับ สภาพของสถาบันครอบครัวในสังคมไทย จึงพบเนื้อหาสาระที่สำคัญ ดังนี้

แต่เดิม ครอบครัวไทยเป็นสถาบันที่มีลักษณะทั้งเฉพาะที่ไม่เหมือนของสังคมอื่น พ่อแม่ลูกจะใกล้ชิดสนิทสนมกัน พ่อแม่ไทยจะเอาใจลูกมาก จนแม่ลูกโตเป็นผู้ใหญ่ ดังกล่าวนี้ จึงส่งผลให้สภาพของครอบครัวไทยมีลักษณะพื้นฐาน ๒ ประการ คือ

๑. การเคารพเชื่อฟังตามลำดับอาวุโส (Seniority) ครอบครัวไทยจะยำเรื่องอาวุโสตั้งแต่วัยเด็ก โดยน้องต้องเคารพพี่ ป้า น้า อา โดยเฉพาะ พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย เป็นการยำเรื่องวัยวุฒิ โดยเฉพาะในชนบท จึงทำให้ชาวชนบทไม่กล้าเสนอความคิดริเริ่มที่มีเหตุผลที่เป็นการขัดความประสงค์ของผู้ใหญ่ ส่วนในเมือง ลำดับอาวุโสก็ยังคงเป็นสิ่งสำคัญ เช่น ให้เกียรติผู้อาวุโส หรือไม่วัยวุฒิ มักจะดำรงตำแหน่งสูงตามลำดับ

๒. ความผูกพันทางสายโลหิต บิดามารดามักจะรักและห่วงใยลูกของตนเอง ไม่ว่าจะเป็ นโสดหรือสมรสแล้ว หรือเก้อกูลให้ญาติพี่น้องอยู่อาศัยบ้างเมื่อจำเป็น และญาติทั้งสองฝ่ายมักจะมี ความเท่าเทียมกัน คือ ให้ความสำคัญของญาติทั้งทางข้างพ่อและข้างแม่เราต้องยอมรับว่าครอบครัว ไทยนั้น พ่อแม่มักจะมีความรักและผูกพันห่วงใยลูกอย่างลึกซึ้งด้วยความห่วงใยลูกนี้เอง พ่อแม่จึง มักจะติดตามไปดูลูกทั้งที่เป็นโสดอยู่ หรือแม้จะสมรสแล้วก็ตาม บางครั้งเป็นเหตุให้เกิดความขัดแย้ง หรือความไม่พอใจระหว่งเขยและสะใภ้ ซึ่งอาจจะรวมถึงญาติพี่น้องด้วย ในชนบทชายหญิงที่สมรส แล้วมักจะเลือกอยู่กับพ่อแม่ของฝ่ายหญิง ช่วยพ่อแม่ทำมาหากินสักระยะหนึ่งก่อนแยกเรือนไปอยู่ ตามลำพังอิสระ คือ อาจจะอยู่รับใช้พ่อแม่จนกระทั่งลูกสาวที่ถัดไปแต่งงานแล้วนำสามีมาอยู่ช่วยพ่อ แม่ จึงแยกไปอยู่ตามลำพัง หรือไม่ก็อยู่ช่วยพ่อแม่จนมีลูกคนแรกจึงจะออกเรือน^{๒๓}

^{๒๓} อ่างแล้ว, สุพัตรา สุภาพ, สังคมวิทยา, หน้า ๖๓-๖๕.

หลังสงครามโลกครั้งที่สอง ครอบครัวไทยมีการเปลี่ยนแปลงลักษณะโครงสร้าง และจำนวนสมาชิกอย่างเห็นได้ชัด จากการศึกษาจำนวนประชากรไทยจะเห็นได้ชัดเจนว่า อัตราการเพิ่มของประชากรเพิ่มอย่างรวดเร็ว และได้มีการดำเนินการ ควบคุมจำนวนประชากร อย่างมีประสิทธิภาพในเวลาต่อมา ที่ยังผลให้อัตราการเพิ่มของประชากรลดลงอย่างเห็นได้ชัด^{๒๔}

ปัจจุบัน ครอบครัวไทยต้องเผชิญกับสภาวะการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปอันเนื่องมาจากปัจจัยภายในครอบครัว และปัจจัยแวดล้อมในชุมชน สังคม และสิ่งแวดล้อมส่งผลกระทบต่อแบบแผนการดำเนินชีวิตของครอบครัวแบบขยายมาเป็นครอบครัวเดี่ยว จำนวนสมาชิกในครอบครัวมีการลดลงอย่างต่อเนื่องคิดโดยเฉลี่ยได้ ๓.๕ คนต่อครัวเรือน อัตราการจดทะเบียนสมรสก็ลดลงเหลือ ๑๘.๖ คู่ต่อ ๑,๐๐๐ ครัวเรือน ในขณะที่อัตราการหย่าร้างกลับเพิ่มสูงขึ้น โดยเฉพาะครอบครัวในเขตกรุงเทพฯ และปริมณฑลมีอัตราการหย่าร้างสูงที่สุด ครัวเรือนความอยู่ดีมีสุขด้านชีวิตครอบครัว และสัมพันธภาพที่อบอุ่นในครอบครัวมีแนวโน้มลดลง ขณะเดียวกันการพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจกลับมีทิศทางที่ดีขึ้น^{๒๕} ดังนั้น สภาพการณ์ไทยปัจจุบันจึงมีรายละเอียด ดังนี้

๑. ด้านประชากร จากข้อมูลหลักฐานเอกสารของสถาบันประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ประเทศไทยมีอัตราประชากรเพิ่มต่อปีร้อยละ ๑.๑๖ ความหนาแน่น ๑๑๙ คนต่อตารางกิโลเมตร เป็นคนในเขตเทศบาล หรือเป็นชาวเมืองทั่วประเทศ ๑๘.๔% อายุไขเฉลี่ย ชาย ๖๗.๓๖ ปี และหญิง ๗๑.๗๔ ปี

๒. ประเภทของการสมรส ครอบครัวไทยเป็นแบบคู่ครองคนเดียว แต่ในทางปฏิบัติในสมัยก่อน หรือในสมัยปัจจุบันบ้าง เป็นแบบหลายคู่ครอง นั่นคือสามีมีภรรยาหลายคน โดยเฉพาะสามีที่ร่ำรวย มีอำนาจ หรือเป็นขุนนางชั้นผู้ใหญ่ แต่สำหรับปัจจุบันคนไทยทุกชั้นถือหลักคู่ครองคนเดียว

๓. ประเภทของครอบครัว ครอบครัวไทยเป็นครอบครัวเดี่ยวหรือครอบครัวขนาดเล็ก (Nuclear Family) เป็นครอบครัวแบบพ่อแม่ลูก โดยเฉพาะสังคมในเมือง ตลอดจนกฎหมายไทยระบุว่าการจดทะเบียนสมรสจะต้องก็เพียงคนเดียวเท่านั้น คือ แบบสามีหนึ่ง ภรรยาหนึ่งเท่านั้น อย่างไรก็ตามในสมัยก่อนชายมักนิยมมีภรรยาหลายคน (Polygons) คือ แบบสามีหนึ่งภรรยาหลายคน

^{๒๔}รุจา ภูไพบูลย์, “ครอบครัว”, วารสารการส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อม, ๒๒ (ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๔๒): หน้า ๘๙-๙๑.

^{๒๕}แสงสุรีย์ ทศนพูนชัย, “การจัดภัยร้ายของครอบครัวและสังคม”, คว้าตลิตี้ออฟไลฟ์, ๑๑ (ตุลาคม ๒๕๔๗): หน้า ๑๒๖.

๔. ที่อยู่อาศัยหลังสมรส สำหรับเกณฑ์ปฏิบัติของสังคมไทยมีอยู่สองแบบ คือ แบบอยู่กับฝ่ายหญิง เป็นแบบที่นิยมในอดีตและในสังคมชนบทปัจจุบัน ส่วนแบบแยกบ้านไปตั้งใหม่เป็นแบบนิยมในปัจจุบันทั้งในเมืองและชนบท ส่วนการจัดงานมีอยู่ ๒ แบบ คือ แบบอวาหรงค เป็นการจัดงานและที่อยู่หลังสมรสที่บ้านชาย และวิวาหรงค เป็นการจัดงานและที่อยู่อาศัยหลังสมรสที่บ้านฝ่ายหญิง แสดงให้เห็นว่าในสังคมไทยมีธรรมเนียมปฏิบัติอยู่ทั้งสองอย่าง จะทำแบบไหนก็ได้ สุดแต่ผู้ใหญ่ของทั้งสองฝ่ายจะตกลงกัน สิ่งที่มีมักจะต้องพิจารณากันในการที่จะเลือกจัดงานฝ่ายใด มักขึ้นอยู่กับฐานะทางเศรษฐกิจสังคมของแต่ละฝ่าย ถ้าฝ่ายใดสูงกว่า รวยกว่า ฝ่ายนั้นก็เป็นผู้จัด

๕. การสืบเชื้อสายและการสืบมรดก (Descent and Inheritance) สำหรับประเพณีไทยเป็นแบบสืบทางสายพ่อ นั่นคือ เมื่อชายหญิงสมรสกันแล้ว ฝ่ายหญิงจะเปลี่ยนนามสกุลจากเดิมมาใช้ของสามี ลูกของพ่อแม่จะใช้นามสกุลของพ่อ เมื่อสามีตาย หรือหย่าขาดจากกันภรรยาจะใช้นามสกุลสามีอยู่เช่นเดิม ส่วนที่เกี่ยวกับการรับมรดก ลูกไทยจะได้รับมรดกทั้งจากปู่ ย่า และตา ยาย แล้วแต่ความพอใจของทั้งฝ่ายพ่อและฝ่ายแม่ แต่ถ้าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหมั้นเป็นพิธีกรรมหรือเป็นขนบธรรมเนียมไม่ได้กำหนดรายละเอียดเป็นกฎหมายลายลักษณ์อักษร โดยปกติเมื่อผู้ใหญ่ฝ่ายชายไปสู้อฝ่ายหญิง ก็จะประกอบพิธีหมั้นหมายกัน โดยมีสินสอดทองหมั้น อันกฎหมายถือว่าเป็นสัญญาตามกฎหมายถ้าหมั้นแล้วไม่แต่ง โดยฝ่ายชายผิด ฝ่ายหญิงสามารถรับของหมั้น นอกนั้นกฎหมายยังให้ออกาสเรียกค่าทดแทนความเสียหายได้อีกส่วนหนึ่ง

๖. อำนาจในครอบครัว ดังสุภาษิตที่ว่า ชายเป็นช้างเท้าหน้าหญิงเป็นช้างเท้าหลัง แต่ในทางปฏิบัติมักมีการออมชอมกันมาแต่ไหนแต่ไร รวมถึงปัจจุบันโดยให้หญิงเป็นใหญ่ในบ้าน ชายเป็นใหญ่เรื่องนอกบ้าน เช่น ลูกควรเรียนโรงเรียนไหน เรียนสาขาอะไร ประกอบอาชีพอะไร การปกป้องคุ้มครองครอบครัว การหาเลี้ยงครอบครัว การแก้ปัญหาจากภายนอก ในสมัยปัจจุบันประชาธิปไตยสามีภรรยามีสิทธิเสรีภาพเสมอกัน สามี ภรรยา และลูกมักจะปรึกษากันมากกว่าการใช้อำนาจเด็ดขาดของฝ่ายใด แต่อย่างไรเสียสามีก็ยังมีภาชีอยู่เป็นส่วนใหญ่

๗. ข้อห้ามสมรสกับญาติสนิท คือ ถือหลักสมรสสนองวงศ์วาน ไม่ใช่คนนามสกุลเดียวกัน ไม่ใช่พี่น้องใกล้ชิดกัน หลักเฉพาะบางอย่าง เช่น ห้ามสมรสกับบุตรบุญธรรม ห้ามสมรสกับพระ เณร ซี ชายต้องอายุ ๑๗ ปีบริบูรณ์ หญิงต้องอายุ ๑๕ ปี บริบูรณ์ เมื่อบิดามารดาอนุญาต ชายหญิงไม่เป็นคนวิกลจริต^{๒๖}

^{๒๖}สัญญา สัญญาวิวัฒน์, สังคมวิทยาครอบครัว, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๖๕-๖๗.

สรุปได้ว่า วิวัฒนาการครอบครัวไทยจากอดีตถึงปัจจุบัน แสดงการทำหน้าที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับการดูแลสมาชิกใหม่ให้เป็นสมาชิกของสังคมที่มีคุณภาพ แต่เนื่องจากโครงสร้างครอบครัวไทยในปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงไปเนื่องจากการแตกแยกของครอบครัว ทำให้ครอบครัวจำนวนหนึ่ง เป็นครอบครัวที่มีภาวะเสี่ยงสูง ที่จะไม่สามารถทำหน้าที่ บทบาท ในการดูแล อบรม เด็ก และเยาวชน ในครอบครัวตนได้ดี ครอบครัวที่มารดา หรือบิดาทำงานหาเลี้ยงครอบครัวเพียงคนเดียว อาจมีปัญหา เศรษฐกิจที่จะก่ออุปสรรค การใช้เวลาเพื่อดูแล อบรม สั่งสอน อาจไม่เพียงพอและการที่ครอบครัวไทย มีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น จะทำให้ไม่ได้รับการเกื้อหนุนเช่นเดียวกับ ครอบครัวไทยดั้งเดิม ที่เป็นครอบครัวขยาย การสนับสนุนจากสมาชิกครอบครัวรุ่นก่อน เช่น ปู่ ย่า ตา ยาย ที่ช่วยปลูกฝัง สืบทอดค่านิยมในการดำเนินชีวิตร่วมกับผู้อื่น การเคารพ กตัญญูผู้ใหญ่ จะไม่ได้รับการสืบทอดตั้งแต่ ก่อน ที่มีการเลี้ยงดูเด็กในครอบครัวที่มีญาติ และเครือญาติอาศัยอยู่ร่วมกันอย่างใกล้ชิด สังคม และ หน่วยงานต่าง ๆ จึงควรเกื้อหนุนแก่ครอบครัว ที่มีปัญหา เพื่อป้องกันปัญหาสังคม ที่มีแนวโน้มจะ เกิดขึ้นได้ในอนาคต

๒.๑.๖ สถาบันครอบครัวในทัศนะของพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาเกี่ยวกับ สถาบันครอบครัวในทัศนะของพระพุทธศาสนา จึงพบเนื้อหาสาระที่สำคัญ ดังนี้

คัมภีร์ อัคคัญญสูตร ระบุว่า การอุบัติขึ้นของมนุษย์ที่เกิดมาจากพรหมชั้นอาภัสสรพรหม^{๒๗} ซึ่งเป็นพรหมชั้นสูงซึ่งแตกต่างจากพรหมของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู กล่าวคือ พรหมในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ถือว่าเป็นสิ่งสูงสุดซึ่งมีความเชื่อว่าโลกนี้พระพรหมเป็นผู้สร้างหรือแม้แต่ระบบวรรณะทางสังคม ฮินเดียนั้นก็เกิดจากส่วนต่าง ๆ ของพระพรหม แต่สำหรับทัศนะของพระพุทธศาสนาพระพรหมไม่ใช่ ผู้สร้างโลกหรือจักรวาล แต่พรหมนั้นเป็นส่วนหนึ่งของการกำเนิดขึ้นของมนุษย์บนโลกหรือเป็นผู้สร้าง หรือสังคมมนุษย์ให้กับโลกและพรหมเองนั้นยังต้องเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสาร สำหรับการอุบัติขึ้น ของมนุษย์ที่เกิดมาจากพรหมนั้น ความว่า “สมัยนั้น ท้าวทั้งจักรวาลนี้แหละเป็นน้ำทั้งนั้น มีมณอนธการ ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ ดวงดาวนักษัตรทั้งหลายยังไม่ปรากฏ กลางคืน กลางวันก็ไม่ปรากฏ เดือนหนึ่ง ครั้งเดือน ฤดูและปีก็ยังไม่ปรากฏ หญิงชายก็ยังไม่ปรากฏ สัตว์ทั้งหลายปรากฏชื่อแต่เพียงว่าสัตว์ เท่านั้น”^{๒๘}

^{๒๗}พรหมเป็นเทวดาชั้นสูงโดยกำเนิด จัดเป็นเทวดาจำพวกหนึ่งที่มีภพภูมิที่สูงกว่าเทวดาทั่ว ๆ ไป ที่ เรียกว่า ชั้นพรหมจัดเป็นกามาวจรภพและยังมีการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ พระพรหม แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ พรหมที่มีรูป ที่เรียกว่า รูปพรหม มีทั้งหมด ๑๖ ชั้น และพรหมที่ไม่มีรูป ที่เรียกว่า อรูปพรหมมีทั้งหมด ๔ ชั้น โดยอรูปพรหมจะสูงกว่ารูปพรหม ดูรายละเอียดใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธ ศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๔, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนอักษรพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๒๕๗.

^{๒๘}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๒๐/๘๕.

การอุบัติขึ้นของมนุษย์ครั้งแรกมีอยู่ ๒ นัย ได้แก่ นัยแรกก็คือ การอุบัติเกิดขึ้นของมนุษย์ ซึ่งมีจุดเริ่มต้นมาจากพรหมชั้นอาภิสรรพรหมที่ลงมาท่องเที่ยวยังโลกมนุษย์ที่กำลังก่อตัวขึ้นมาใหม่ ๆ ซึ่งในขณะนั้นโลกใบนี้ยังไม่มีทั้งดวงจันทร์และดวงอาทิตย์แต่อาศัยรัศมีที่ออกจากกายของตนเองเป็นแสงสว่างต่อมาเกิดความสงสัยในกลืนของจวันดิน ต่างก็เชิญชวนกันกินจวันดินเป็นเหตุทำให้จิตใจในรชชาติของจวันดินจึงเป็นผลทำให้ร่างกายที่ละเอียดเป็นกายทิพย์นั้น กลัปกกลายเป็นกายหยาบพร้อม กับปรากฏให้เห็นซึ่งเพศนิमितซึ่งกันและกัน นัยที่สองก็คือ การอุบัติเกิดขึ้นของมนุษย์เกิดจากความ ต้องการทางเพศอันเป็นสัญชาตญาณของมนุษย์หรือสัตว์ที่มีกิเลส หลังจากการปรากฏให้เห็นซึ่งเพศ นิमितซึ่งกันและกันนั้นเป็นปัจจัย จึงเป็นเหตุผลสำคัญทำให้ต่างคนต่างก็มีความยินดีมีความกำหนด เกิดขึ้นจึงต้องมีการผสมสูกันเหมือนมนุษย์ทั่วไปอย่างทุกวันนี้

สำหรับจุดเริ่มต้นของการสร้างครอบครัวหรือสร้างบ้านเพื่อเป็นที่อยู่อาศัยด้วยการสร้างสิ่ง กำบังนั้นจุดประสงค์ครั้งแรกทีเดียวคือ เพื่อเป็นที่ประกอบกามกิจ กล่าวกันว่าเริ่มแรกเดิมทีนั้นการมี เพศสัมพันธ์เป็นสิ่งผิดปกติของมนุษย์ในยุคนั้นเลยทีเดียว ดังที่ คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาแสดงไว้ ความว่า

“สัตว์เหล่าใดเห็นสัตว์เหล่าอื่นกำลังเสพเมถุนธรรมกันจึงขว้างฝุ่นใส่บ้าง ขว้างขี้เถ้าใส่บ้าง ขว้างมูลโคใส่บ้าง ด้วยกล่าวว่า คนถ้อย เจ้าจงฉิบหาย คนถ้อยเจ้าจงฉิบหาย แล้วกล่าวต่อไปว่า ก็เฉิน สัตว์จึงทำกรรมอย่างนี้แก่สัตว์เล่า แต่บัดนี้ถือว่าเป็นเรื่องธรรมดา สมัยนั้นเหล่าสัตว์ผู้เสพ เมถุนธรรม ไม่ได้เข้าไปยังหมู่บ้านหรือนิคมตลอด ๑ เดือนบ้าง ๒ เดือนบ้าง เนื่องจากสัตว์เหล่านั้น ต้องการเสพอสัทธิธรรมเกินเวลา ต่อมาจึงพากันสร้างเรือนขึ้นเพื่อปกปิดอสัทธิธรรมนั้น”^{๒๙}

การกำเนิดของมนุษย์ที่เกิดจากครรภ์หรือที่เรียกว่าชลาพุชะกำเนิด สังเกตได้ว่าการเกิดขึ้น ของมนุษย์นั้นมีพัฒนาการแตกต่างจากการเกิดขึ้นของมนุษย์ที่จุติมาจากอาภิสรรพรหม กล่าวคือ การ เกิดขึ้นของมนุษย์ในช่วงเวลาต่อมาจะเป็นการถือกำเนิดแบบชลาพุชะกำเนิดนั้นมีกระบวนการพัฒนา โดยมีจุดเริ่มต้นจากการที่บิดามารดามีเพศสัมพันธ์ และในช่วงเวลาที่เพศสัมพันธ์กันนั้นมารดาอยู่ ในช่วงที่ไข่สุกพอดีคือพร้อมที่จะผสมพันธ์พร้อมกันก็มีจิตมาปฏิสนธิในครรภ์ ด้วยการถึงพร้อมด้วย องค์ประกอบ คือ กระบวนการเริ่มต้นของชีวิตและกระบวนการสืบต่อของวิญญาณก็เกิดขึ้น หลังจากนั้นจะมีการพัฒนาเจริญเติบโตในครรภ์ ตามลำดับ ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า “รูปนี้เป็นกลล่ก่อน จากกลล่เกิดเป็นอัพพุทะ จากอัพพุทะเกิดเป็นเปสิ (ชิ้นเนื้อเล็ก) จากเปสิเป็นขนะ (เป็นก้อน) จากขนะเป็นปุม ๕ ปุม ต่อจากผมนและเล็บ จึงเกิดขึ้น”^{๓๐}

^{๒๙}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๒๗/๗๖-๗๗.

^{๓๐}ส.ส. (ไทย) ๑๕/๓๓๗/๒๓๕.

โดยการเกิดขึ้นของชีวิตของมนุษย์ในครุภพนั้น เริ่มตั้งแต่มีเมือกขึ้นก่อนซึ่งอยู่ในระยะ ๗ วันแรกที่เรียกว่า “กลละ” จากกลละที่เป็นเมือกอยู่นั้นก็วิวัฒนาการมาเป็นน้ำขุ่นเมือก มีลักษณะเหมือนน้ำล้างเนื้อ ที่เรียกว่า “อัพพุทะ” เป็นอัพพุทะอยู่ได้ ๗ วัน ก็วิวัฒนาการแข็งตัวมาเป็นชิ้นเนื้อสีแดง มีลักษณะคล้ายเนื้อแดงโอบตที่เรียกว่า “เปสิ” จากเปสิได้ ๗ วันก็วิวัฒนาการแข็งตัวขึ้นอีกเป็นก้อนเนื้อ มีลักษณะทรงกลมรีคล้ายไข่ไก่เรียกว่า “ขณะ” จากนั้นวิวัฒนาการมาเป็นปุ่มห้าปุ่มเรียกว่า “ปัญจสาขา” และภายใน ๗ วันก็พัฒนาการขึ้นเป็นมือ ๒ ข้าง เท้า ๒ ข้างและศีรษะ ๑ ส่วนอาหารสำหรับบริโภคของมนุษย์อยู่ในครุภพนั้นก็ยังมีลักษณะแตกต่างจากการที่พรหมจุติลงมาเป็นมนุษย์เช่นเดียวกัน กล่าวคือชีวิตของมนุษย์ที่อาศัยครุภพมารดาเกิดขึ้นจะรับอาหารต่าง ๆ เมื่อมารดาบริโภคอาหารเข้าไปในช่วงสัปดาห์แรกที่ยังเป็นกลละรูปอยู่อาหารนั้นยังแผ่เข้าไปไม่ได้ แต่อาหารจะแผ่เข้าไปสู่ร่างกายทารกได้ก็ต่อเมื่ออยู่ในช่วงสัปดาห์ที่ ๒ เป็นต้นไป ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า “มารดาของสัตว์ในครุภพบริโภคข้าวน้ำอย่างใด สัตว์ผู้อยู่ในครุภพก็เลี้ยงอวัยวะด้วยอาหารนั้นในครุภพนั้น”^{๓๑}

คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาแสดงเพิ่มเติมไว้ ความว่า “สัตว์ที่อยู่ในครุภพมารดาบริโภคอาหารทางก้านสะดือ (สายรก) (นาภีโต อุกฺกุฐิตนาโห) คือ ก้านสะดือจะติดเป็นอันเดียวกันกับแผ่นท้องของมารดา ก้านสะดือนั้นมีลักษณะเป็นรูพรุน ข้างในคล้ายก้านบัว รสอาหารที่มารดาบริโภคเข้าไปแล้ว ก็จะแผ่ซ่านเข้าไปทางก้านสะดือ สัตว์ในครุภพก็จะเลี้ยงตนเองด้วยรสอาหารนั้น”^{๓๒}

สัตว์ที่อาศัยอยู่ในครุภพนี้จะเติบโตเต็มที่ใช้เวลาประมาณ ๑๐ เดือนก็จะออกมาสู่โลกภายนอกโดยสมบูรณ์ ที่เราเรียกกันว่า คลอดบุตร จากการมีบุตรนี้เองทำให้ครอบครัวมีองค์ประกอบพร้อมทั้งบิดา มารดา และบุตรจัดได้ว่าเป็นครอบครัวที่สมบูรณ์มีชีวิตชีวาขึ้นมา

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาในมุมมองของพระพุทธศาสนา ครอบครัว หมายถึง ชะตาของสังคม เพราะครอบครัวไม่ใช่แค่ชีวิตของคนภายในเริ่มแต่สามีภรรยาและบุตรเท่านั้น แต่ครอบครัวนี้เป็นสังคมย่อยหรือเป็นฐานของสังคม สังคมทั้งหมดมาจากครอบครัวถ้าแต่ละครอบครัวดีแล้ว สังคมของเราก็จะดี เราต้องการให้สังคมประเทศชาติของเราเจริญมั่นคงมีความร่มเย็นเป็นสุขก็ทำได้โดยทำครอบครัวแต่ละครอบครัวให้ดี โดยเฉพาะเมื่อเป็นบิดา มารดา เพราะเป็นผู้ที่จะสร้างโลก คือสังคมมนุษย์ทุกระดับต้องมีพรหมวิหาร

^{๓๑} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๓๕/๓๓๗.

^{๓๒} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๓๕/๒๔๘.

พรหมวิหารธรรมเป็นหลักธรรมประจำใจของพรหม โลกของมนุษย์ก็คือสังคมมนุษย์นั่นเอง และโลกคือสังคมมนุษย์นั้นก็เกิดจากการสร้างของมนุษย์เอง มนุษย์ที่ดีก็จะสร้างโลกที่ดี สร้างสังคมที่ดี สังคมที่ดีก็มาจากครอบครัวที่ดีเพราะฉะนั้นจึงต้องมองให้เห็นถึงความหมายนี้ด้วย^{๓๓}

ในทางพระพุทธศาสนาได้ระบุหน้าที่ของครอบครัวและคนในครอบครัวไว้ ตามหลักธรรมเรื่องทิศหก ซึ่งเป็นหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์ที่มีชีวิตร่วมกันอยู่ในสังคม ตั้งแต่สถาบันเล็กสุดของสังคมคือสถาบันครอบครัว ดังนี้

๑. หน้าที่ของบิดามารดาที่มีต่อบุตร

มารดาบิดาที่ว่าผู้เป็นทิศเบื้องหน้านั้น ด้วยเหตุผลว่า ท่านเป็นคนมีอุปการะก่อน หรือ บุพพการี คือ เป็นผู้มาก่อน ให้การเลี้ยงดูบุตรธิดามาก่อน ให้การศึกษา ให้อาศัยอยู่อาศัย สำหรับมารดานั้น ท่านให้บุตรธิดาอาศัยทั้งในกายและนอกกาย คือ อาศัยอยู่ในครรภ์และอาศัยอยู่ในเรือนเมื่อคลอดออกมา อบรมบ่มนิสัยให้บุตรอยู่ในศีลธรรมจริยธรรมที่ดีงาม ทั้งพฤติกรรมทางกาย วาจา แม้กระทั่งจิตใจ มารดาบิดาต้องปฏิบัติหน้าที่ของตนรับผิดชอบต่อการดำเนินชีวิตของบุตร จนกว่าจะมีครอบครัว รับผิดชอบชั่วดีต่อตนเองได้ มารดาบิดามีหน้าที่อนุเคราะห์บุตรโดยเหตุ ๕ ประการ คือ ห้ามปรามจากความชั่ว ให้ตั้งอยู่ในความดี ให้ศึกษาศิลปวิทยา หาภรรยาที่สมควรให้ และมอบทรัพย์ไว้ในโอกาสอันเหมาะสม^{๓๔} โดยนัยนี้ มารดาบิดาทำหน้าที่ของตนเองด้วยอนุเคราะห์บุตรโดยเหตุ ๕ ประการนี้แล้ว บุตรย่อมเป็นคนมีคุณภาพ มีความสุขความเจริญ ด้วยชาติวุฒิ คุณวุฒิ และวัยวุฒิ ซึ่งเกิดจากการทำหน้าที่ของพ่อแม่ที่สมบูรณ์ ๒ ด้าน คือ

๑.๑ หน้าที่ทางกาย ได้แก่ สอนให้ลูกไม่ทำชั่ว แนะนำให้ลูกทำความดี ส่งเสริมลูกให้ได้เรียนศิลปวิทยา ช่วยเลือกคู่ครองที่เหมาะสมให้กับลูก และแบ่งทรัพย์มรดกให้ในสมัยอันควร

๑.๒ หน้าที่ทางใจ ได้แก่ พาลูกเข้าวัดศึกษาพระธรรมคำสอน ชักจูงลูกสวดมนต์ไหว้พระก่อนนอน ชักนำลูกให้ทำบุญรักษาศีล ชักนำลูกให้ได้ฝึกสมาธิ และชักนำลูกให้ได้บวช^{๓๕}

^{๓๓}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **ชีวิตคู่ที่มีคุณค่า**, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๖๗-๖๘.

^{๓๔}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๗/๒๑๒.

^{๓๕}พุทธทาสภิกขุ, **เตือนใจวัยรุ่น**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ม.ป.ป.), หน้า ๒๔.

๒. หน้าที่ของบุตรที่มีต่อบิดามารดา

หน้าที่ของบุตรต้องปฏิบัติต่อบิดามารดาตามหลักธรรมเรื่องทิศหก ได้มีการกำหนดให้บุตรธิดาพึงบำรุงมารดาบิดาผู้เป็นทิศเบื้องหน้า โดยหน้าที่ ๕ ประการ คือ ท่านเลี้ยงเรามาเราจักเลี้ยงท่านตอบ จักทำกิจของท่าน จักดำรงวงศ์สกุล จักปฏิบัติตนให้เหมาะสมที่จะเป็นทายาท และเมื่อท่านล่วงลับไปแล้วทำบุญอุทิศให้ท่าน^{๓๖}

๓. หน้าที่ของสามีที่มีต่อภรรยา

สามีพึงบำรุงภรรยาผู้เป็นทิศเบื้องหลัง ด้วยหน้าที่ ๕ ประการ คือ ยกย่องสมฐานะภรรยา ไม่ดูหมิ่น ไม่นอกใจ มอบความเป็นใหญ่ในบ้านให้ และหาเครื่องประดับมาให้ เป็นของขวัญตามโอกาส^{๓๗}

๔. หน้าที่ของภรรยาที่มีต่อสามี

ภรรยาผู้เป็นทิศเบื้องหลัง ย่อมอนุเคราะห์สามีด้วยหน้าที่ ๕ ประการ คือ จัดการงานดี สงเคราะห์คนข้างเคียง ไม่ประพฤติผิดใจ รักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้ และขยันไม่เกียจคร้านในกิจการทั้งปวง^{๓๘}

สรุปได้ว่า ในทางพระพุทธศาสนานั้น จุดเริ่มต้นของการสร้างครอบครัวของมนุษย์ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา คือ การมีเพศสัมพันธ์ระหว่างเพศหญิงและเพศชายซึ่งเกิดจากความยินดีพอใจในกามคุณ จึงเกิดมาเป็นครอบครัว โดยนัยนี้ ครอบครัวจึงเป็นหน่วยที่ประกอบด้วยบิดามารดา และบุตรที่มีความสัมพันธ์ทางกายและทางด้านจิตใจ ซึ่งมีอุดมการณ์และเป้าหมายชีวิตร่วมกัน โดยการสร้างบรรยากาศภายในครอบครัวให้เหมาะสมต่อการฝึกฝนพัฒนาตนเองทางด้านศีล สมาธิ และปัญญา โดยเฉพาะการเจริญจิตภาวนานั้นก็เพื่อประโยชน์แก่การเจริญเติบโตทางจิตวิญญาณของสมาชิกในครอบครัวทุกคน ทั้งนี้เพราะครอบครัวเป็นรากฐานสำคัญของสังคมที่ผลิตบุคลากรให้กับสังคมโลก ประการสำคัญ คือ ทางพระพุทธศาสนามีหลักธรรมเรียกว่า ทิศ ๖ ซึ่งระบุ หน้าที่ที่มีต่อกันของคนในครอบครัวไว้อย่างชัดเจน เพื่อแนวทางปฏิบัติเพื่อให้เกิดความสุขในครอบครัว ได้แก่ หน้าที่ของบิดามารดาที่มีต่อบุตร หน้าที่ของบุตรที่มีต่อบิดามารดา หน้าที่ของสามีที่มีต่อภรรยา และหน้าที่ของภรรยาที่มีต่อสามี นั่นเอง

^{๓๖}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๗/๒๑๒.

^{๓๗}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๙/๒๑๔

^{๓๘}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๙/๒๑๔

๒.๒ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

บริบทนี้ ครอบคลุมสาระว่าด้วยแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีรายละเอียดตามลำดับ ดังนี้

๒.๑.๑ ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง

จากการศึกษาเกี่ยวกับ ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง จึงพบเนื้อหาสาระที่สำคัญ ดังนี้ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ได้พระราชทานพระราชดำรัสเกี่ยวกับความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง ไว้ว่า เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง พอมี พอกิน ไม่ฟุ่มเฟือย ไม่หรุหรงก็ได้แต่ว่าพอ แม้บางอย่างอาจดูฟุ่มเฟือย แต่ถ้าทำให้มีความสุข ถ้าทำได้ก็สมควรที่จะทำสมควรที่จะปฏิบัติ^{๓๙}

เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอก^{๔๐} เป็นการมีจิตใจที่พอเพียง มีความวิริยะพอเพียง มีปัญญาพอเพียง มีวัฒนธรรมที่พอเพียง มีสิ่งแวดล้อมที่พอเพียง และมีความเอื้ออาทรต่อกัน หลักของเศรษฐกิจพอเพียงนั้น ก็คือ เศรษฐกิจที่บูรณาการได้ดุลยภาพ มีความเป็นปกติยั่งยืน^{๔๑} เป็นลักษณะของเศรษฐกิจที่สามารถอุ้มชูตัวเองให้อยู่ได้โดยไม่ต้องเดือดร้อน โดยสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจของตนเองให้ดีเสียก่อน คือ ตั้งตัวให้มีความพอกิน พอใช้ ไม่มั่งหวังแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญ ยกเศรษฐกิจให้รวดเร็วแต่เพียงอย่างเดียว เพราะผู้ที่มีอาชีพและฐานะเพียงพอที่จะพึ่งตนเองได้ย่อมสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้า และฐานะทางเศรษฐกิจขั้นสูงขึ้นไปตามลำดับต่อไปได้^{๔๒}

^{๓๙}สำนักงานกองทุนการสร้างเสริมสุขภาพ และมูลนิธิสดศรีสฤษดิ์วงศ์, คำพ่อสอน ประมวลพระบรมราโชวาท และพระราชดำรัสเกี่ยวกับความสุขในการดำเนินชีวิต, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรุงเทพ, ๒๕๔๙), หน้า ๙.

^{๔๐}อำพน กิตติอำพน, ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกึ่งสังคมไทย, (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ: บริษัทเพชรรุ่งการพิมพ์, ๒๕๕๐), หน้า ๑๔.

^{๔๑}ประเวศ วะสี, ประชาคมตำบล : ยุทธศาสตร์เพื่อเศรษฐกิจพอเพียง ศีลธรรมและสุขภาพ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๑), หน้า ๓.

^{๔๒}สุเมธ ตันติเวชกุล, ใต้เบื้องพระยุคลบาท, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๙), หน้า ๒๘๖.

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่เป็นทั้งแนวคิด หลักการ และแนวทางปฏิบัติตนของแต่ละบุคคล และองค์กร โดยคำนึงถึงความพอประมาณกับศักยภาพของตนเองและสภาวะแวดล้อม ความมีเหตุมีผลที่ถูกต้องตามความเป็นจริง และการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวเอง คือ ไม่ประมาท ในการดำเนินชีวิต โดยใช้ความรู้ต่าง ๆ อย่างถูกหลักวิชาการ ด้วยความรอบคอบและระมัดระวัง ควบคู่ไปกับการมีคุณธรรม คือ รู้จักแยกแยะผิดชอบชั่วดี ละอายที่จะทำความชั่ว เกรงกลัวต่อผลจากการกระทำที่ไม่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรมไม่เบียดเบียนผู้อื่นหรือสังคม มีการแบ่งปัน ช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่ผู้อื่น และชีวิตอื่น ๆ เห็นความสำคัญของการร่วมมือปรองดองกันในสังคม ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างสายใยเชื่อมโยงคนในภาคส่วนต่าง ๆ ของสังคมเข้าด้วยกัน ร่วมสร้างสรรค์พลังในทางบวก อย่างรู้จักสามัคคี นำไปสู่การพัฒนา และความเจริญก้าวหน้าที่สมดุลและยั่งยืน พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงทางด้านวัตถุ/เศรษฐกิจ ด้านสังคม/ชุมชน ด้านทรัพยากรธรรมชาติ/สิ่งแวดล้อม และด้านวัฒนธรรม/ความเชื่อ/ค่านิยมต่าง ๆ^{๓๓}

หลักพอเพียง เป็นหลักการดำเนินชีวิตตามแนวทางสายกลางที่ไม่สุดโต่งไปข้างใดข้างหนึ่ง เป็นวิธีการที่เน้นการรักษาความสมดุลในการปฏิบัติภารกิจต่าง ๆ บนพื้นฐานของความเป็นจริงความถูกต้องอย่างเป็นเหตุเป็นผล และไม่ประมาท ไม่เสี่ยง เป็นหลักการที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย ซึ่งมีพื้นฐานตั้งอยู่บนคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนา การใช้ชีวิตตามหลักพอเพียงหรือชีวิตพอเพียงนั้นหากมีความเข้าใจองค์ประกอบพื้นฐานของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างถูกต้องและชัดเจน ก็จะสามารถนำไปปรับใช้ได้ในสถานการณ์ต่าง ๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์ และความสุขได้^{๓๔}

สรุปได้ว่า เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง หลักการดำเนินชีวิตที่มีฐานอยู่บนหลักเกณฑ์ทางศีลธรรม ซึ่งทำให้รากฐานของสังคม การเมือง และเศรษฐกิจมั่นคงสามารถดำรงชีวิตได้อย่างไม่เดือดร้อนอยู่อย่างพอประมาณตนตามฐานะ มีความพออยู่ พอกิน ไม่ฟุ่มเฟือย มีความพอดี มีความพอเพียงตามอัตภาพ ไม่หลงไหลไปตามกระแสของสังคมวัตถุนิยม จนสามารถปรับตัวเองให้สมดุลกับกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมบนพื้นฐานแห่งความมั่นคง และยั่งยืนของตนเองและสิ่งแวดล้อม อย่างเป็นเหตุเป็นผลและไม่ประมาท ซึ่งเป็นหลักการที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของสังคมไทย ซึ่งมีพื้นฐานตั้งอยู่บนคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนา

^{๓๓}ศูนย์ประสานงานกลางการดำเนินงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, **แนวทางการนิเทศเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักกิจการพิเศษ สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๕๒), หน้า ๙.

^{๓๔}จิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา และปรียานุช พิบูลสรวุฑ, **ตามรอยพ่อชีวิตพอเพียง สู่การพัฒนาที่ยั่งยืน**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ศูนย์การพิมพ์เพชรรุ่ง จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๑๑.

๒.๒.๒ ความเป็นมาของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

จากการศึกษาเกี่ยวกับ ความเป็นมาของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จึงพบเนื้อหาสาระที่สำคัญ ดังนี้

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นคำที่ประชาชนชาวไทยได้ยินกันอย่างต่อเนื่องตลอดช่วง ๑๐ ปีที่ผ่านมา และหลายภาคส่วนทั้งภาคประชาชน ภาคราชการและภาคเอกชนต่างพยายามน้อมนำมาปฏิบัติใช้ในชีวิตประจำวันและประยุกต์ใช้ในการดำเนินงานในองค์กร แต่อย่างไรก็ตามความรู้ความเข้าใจที่ชัดเจนเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงยังเป็นประเด็นหลักที่ทำให้ประชาชนชาวไทยนำไปปฏิบัติได้ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงคืออะไรมักเป็นคำถามแรก ๆ ที่ถูกถาม บางท่านเข้าใจว่าเป็นการใช้จ่ายอย่างประหยัด การห้ามไม่ให้กินเนื้อสัตว์ ความเป็นอยู่โดยไม่เกี่ยวข้องกัน หรือการไม่ชวนชวนทำอะไร ๆ อย่างเต็มที่ ที่มากเกินไปกว่านั้น บางท่านถึงกับใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นเหตุผลเพื่อใช้ยอมรับสภาพที่เป็นอยู่^{๔๕}

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ ๙) ได้พระราชทานหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้คนไทยครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๗ ดังพระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ณ หอประชุมมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วันพฤหัสบดีที่ ๑๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๗ ความว่า “การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐาน คือ ความพอมีพอกิน พอใช้ ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและใช้อุปกรณ์ที่ประหยัดแต่ถูกต้องตามหลักวิชาเมื่อได้พื้นฐานมั่นคงพร้อมพอควรและปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญและฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับต่อไป หากมุ่งแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญ ยกเศรษฐกิจขึ้นให้รวดเร็วแต่ประการเดียว โดยไม่ให้แผนปฏิบัติการสัมพันธ์กับสภาวะของประเทศและของประชาชนโดยสอดคล้องด้วย ก็จะเกิดความไม่สมดุลในเรื่องต่าง ๆ ขึ้น ซึ่งอาจกลายเป็นความยุ่งยากล้มเหลวได้ในที่สุด ดังเห็นได้ที่อารยประเทศหลายประเทศกำลังประสบปัญหาทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรงอยู่ในเวลานี้”

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ ๙) พระราชทานหลักปรัชญานี้ให้คนไทยเพื่อเป็นแนวทางที่ให้ดำเนินชีวิตตลอดจนเป็นแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไปอย่างช้า ๆ เป็นขั้นเป็นตอนด้วยความมั่นคง ไม่ก้าวกระโดด

^{๔๕}ชนันธมา ศิวโมกษธรรม, บูรณาการเศรษฐกิจพอเพียงกับพระอัจฉริยภาพด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และนวัตกรรม ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สุขุมวิท มีเดียมาร์เก็ตติ้ง จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๒๗.

กระทั่ง เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๐ ประเทศไทยได้เกิดวิกฤตเศรษฐกิจอย่างหนักพนักงานถูกปลดเป็นจำนวนมาก ค่าเงินบาทถูกลดค่าลงอย่างมากผู้ประกอบการธุรกิจต่างพากันล้มละลายกลายเป็นคนเคยรวย หลายปัจจัยเป็นแรงกดดันและเข้ารุมเร้าคนทำงานหาเช้ากินค่ำอย่างหนัก แต่ในท่ามกลางวิกฤตยังมีโอกาส ช่วงเวลานั้นเอง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอีกครั้งหนึ่ง ดังพระราชดำรัสพระราชทานแก่คณะบุคคลต่าง ๆ ที่เข้าเฝ้าฯ ถวายชัยมงคล เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัยสวนจิตรลา ฯ พระราชวังดุสิต วันพฤหัสบดี ที่ ๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๐ ความว่า

“ความจริงเคยพูดเสมอในที่ประชุมอย่างนี้ว่า การจะเป็นเสือนั้นไม่สำคัญ สำคัญอยู่ที่เราที่เศรษฐกิจแบบพอมีพอกิน แบบพอมีพอกินนั้นหมายความว่า อุ่มชูตัวเองได้ ให้มีพอเพียงกับตัวเอง อันนี้ก็เคยบอกว่าความพอเพียงนี้ไม่ได้หมายความว่าทุกครอบครัวจะต้องผลิตอาหารของตัวเองจะต้องทอผ้าใส่เอง อย่างนั้นมันเกินไป แต่ว่าในหมู่บ้านหรือในอำเภอ จะต้องมีความพอเพียงพอสมควร บางสิ่งบางอย่างที่ผลิตได้มากกว่าความต้องการ ก็ขายได้ แต่ขายในที่ไม่ห่างไกลเท่าไร ไม่ต้องเสียค่าขนส่งมากนัก อย่างนี้ท่านนักธุรกิจต่าง ๆ ก็มาบอกว่าล้าสมัย จริงอาจจะล้าสมัย คนอื่นเขาต้องมีการเศรษฐกิจที่ต้องมีการแลกเปลี่ยน เรียกว่าเป็นเศรษฐกิจการค้า ไม่ใช่เศรษฐกิจความพอเพียง เลย์รู๊สึกว่าไม่หรรษา แต่เมืองไทยเป็นประเทศที่มีบุญอยู่ว่าผลิตให้พอเพียงได้”^{๔๖}

“ที่พูดกลับไปกลับมาในเรื่องการค้า การบริโภค การผลิตและการขายนี้ก็ดีกว่าท่านทั้งหลายกำลังกลุ่มใจวิกฤตการณ์ ตั้งแต่คนที่มีเงินน้อยจนกระทั่งคนที่มีเงินมาก ล้วนเดือนร้อน แต่ถ้าสามารถที่จะเปลี่ยนไปทำให้กลับเป็นเศรษฐกิจแบบพอเพียง ไม่ต้องทั้งหมด แม้แค่ครึ่งก็ไม่ต้องอาจจะสักเศษหนึ่งส่วนสี่ ก็จะสามารถอยู่ได้ นี่ยังไม่ได้พูดถึงคำที่เคยพูดทุกครั้ง คือต้องสามัคคีกัน ต้องไม่ปิดขากันมากเกินไป แต่ว่าไม่ได้หมายความว่า จะต้องทำแบบที่บางคนนี้จะทำ จะต้องให้ทุกคนมีโอกาสทำงาน ทำงานตามหน้าที่ เมื่อทำงานตามหน้าที่แล้ว ก็ต้องหวังดีต่อผู้อื่น นี่เป็นหลักที่สำคัญ ต้องทำงานด้วยการเห็นอกเห็นใจกัน และทำด้วยความขยันหมั่นเพียร”...^{๔๗}

^{๔๖}สำนักพระราชวัง, ประมวลพระราชดำรัส และพระบรมราโชวาทที่พระราชทานในโอกาสต่าง ๆ ปี พุทธศักราช ๒๕๔๐, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหาร, ๒๕๔๑), หน้า ๖๓๑.

^{๔๗}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๓๒.

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจึงได้ถูกนำมาปฏิบัติกันอย่างจริงจัง จนปัญหาภาวะวิกฤตเศรษฐกิจของประเทศเริ่มคลี่คลาย จากร้ายกลายเป็นดี นับว่าหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ ๙) ช่วยให้พสกนิกรสามารถผ่านพ้นวิกฤตเศรษฐกิจครั้งนั้นไปได้^{๔๘} พระราชดำรัสชี้แนะแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า ๓๐ ปี และได้ทรงเน้นย้ำแนวทางพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท คำนึงถึงความพอประมาณความมีเหตุผลการสร้างภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีตลอดจนใช้ความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตการป้องกันให้รอดพ้นจากวิกฤตและให้สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ^{๔๙} ปัจจุบัน แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔) กำหนดหลักการสำคัญในการพัฒนาประเทศอันดับแรก คือ “หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” เป็นการดำเนินงานต่อเนื่องมาตั้งแต่แผนพัฒนา ฯ ฉบับที่ ๙ เพื่อให้เกิดบูรณาการการพัฒนาในทุกมิติอย่างสมเหตุสมผล มีความพอประมาณ และมีระบบภูมิคุ้มกันและการบริหารจัดการความเสี่ยงที่ดี ซึ่งเป็นเงื่อนไขจำเป็นสำหรับการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยมุ่งเน้นการพัฒนาคนให้มีความเป็นคนที่สมบูรณ์ สังคมไทยเป็นสังคมคุณภาพสร้างโอกาสและมีที่ยืนให้กับทุกคนในสังคมได้ดำเนินชีวิตที่ดีมีความสุขและอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์ ในขณะที่ระบบเศรษฐกิจของประเทศก็เจริญเติบโตอย่างต่อเนื่องมีคุณภาพ และมีเสถียรภาพ การกระจายความมั่งคั่งอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม เป็นการเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม รักษาความหลากหลายทางชีวภาพ ชุมชนวิถีชีวิต ค่านิยม ประเพณี และวัฒนธรรม^{๕๐}

สรุปได้ว่า แรกเริ่มเดิมที พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ ๙) ได้ทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแก่พสกนิกรชาวไทยมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๗ เป็นต้นมา ตั้งแต่ก่อนเกิดเหตุการณ์วิกฤตทางเศรษฐกิจในปี พ.ศ. ๒๕๔๐ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้ถูกนำมาปฏิบัติกันอย่างจริงจัง จนปัญหาภาวะวิกฤตเศรษฐกิจของประเทศเริ่มคลี่คลายจากร้ายกลายเป็นดี นับว่าหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนั้นสามารถช่วยให้พสกนิกรสามารถผ่านพ้นวิกฤตเศรษฐกิจครั้งนั้นไปได้ และภายหลังทรงเน้นย้ำแนวทางการป้องกันและแก้ไขที่ยั่งยืน เพื่อให้สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงภายใต้กระแสการเปลี่ยนแปลงของโลก

^{๔๘}อ้างแล้ว, ชนธิดา ศิวโมกษธรรม, *บูรณาการเศรษฐกิจพอเพียงกับพระอัจฉริยภาพด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และนวัตกรรม ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว*, หน้า ๓๐.

^{๔๙}สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, *ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ ๒๑ เซ็นจูรี, ๒๕๕๐), หน้า ๖.

^{๕๐}สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔)*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๕๙), หน้า ๔.

๒.๒.๓ ความสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง

จากการศึกษาเกี่ยวกับ ความสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง จึงพบเนื้อหาสาระที่สำคัญ ดังนี้

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ได้ทรงพระราชทานพระราชดำรัสเกี่ยวกับความสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียงไว้ว่า การรู้จักประมาณตนนี้จะทำให้คนเรารู้จักใช้ความรู้ความสามารถที่มีอยู่ได้ถูกต้องเหมาะสมกับงาน และได้ประโยชน์สูงสุดเต็มตามประสิทธิภาพทั้งยังทำให้รู้จักขวนขวายศึกษาหาความรู้ และเพิ่มพูนประสบการณ์อยู่เสมอ เพื่อปรับปรุงส่งเสริมศักยภาพที่มีอยู่ในตนเองให้ยิ่งสูงขึ้น ส่วนการรู้จักประมาณสถานการณ์นั้น ได้แก่ การรู้จักพิจารณาสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นให้ทราบชัดถึงความเป็นมา และที่เป็นอยู่รวมทั้งที่คาดว่าจะเป็นไปได้ในอนาคต การรู้จักประมาณสถานการณ์ได้นี้จะทำให้สามารถวางแผน และปฏิบัติการได้ถูกต้องตรงกับปัญหาทันต่อสถานการณ์และความจำเป็น อันจะทำให้งานที่ทำได้ประโยชน์ที่สมบูรณ์คุ้มค่า การรู้จักประมาณตน และรู้จักประมาณสถานการณ์จึงเป็นอุปการะอย่างสำคัญที่จะเกื้อกูลให้บุคคลดำเนินชีวิต และกิจการงานไปได้ อย่างราบรื่นและก้าวหน้า^{๕๑} เศรษฐกิจพอเพียงเป็นการรู้จักโลกที่เราอยู่ว่ามีสภาพเป็นอย่างไร และการพัฒนาในอดีตให้อะไรแก่เราแล้วบ้าง เพื่อจะได้ไม่เดินไปสู่ความผิดพลาดซ้ำรอย ในขณะที่เราพูดถึงเรื่องความยั่งยืน แต่ไม่เคยทำอะไรให้เกิดความยั่งยืนเลย ทุกวินาทีที่ถูกกระตุ้นให้บริโภคตลอดเวลาจากโลกาภิวัตน์ ถ้าหยุดการบริโภคเมื่อไหร่ธุรกิจก็จบเช่นกัน^{๕๒} เมื่อทุกคนร่วมใจกันใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จะทำให้ได้รับประโยชน์ คือ ความสมดุล ได้แก่ สมดุลชีวิต สมดุลโรงเรียน สมดุลในชุมชน และความพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และกว้างขวางทั้งทางด้านวัตถุ ทางสังคม ทางสิ่งแวดล้อม และทางวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี พร้อมทั้งจะรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงจากทุกด้าน^{๕๓}

เมื่อพิจารณาจากรายงานการพัฒนาคนของประเทศไทย พบว่า ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงว่ามีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศใน ๖ ประการ ดังนี้

๑. เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่มีความสำคัญยิ่งสำหรับการขจัดความยากจน และการลดความเสี่ยงทางเศรษฐกิจ

^{๕๑}สำนักงานศึกษากรุงเทพมหานคร, หน่วยการเรียนรู้ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ช่วงชั้นที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๕๑), หน้า ๑๒๓-๑๒๔.

^{๕๒}อั้งแล้ว, สุมเมธ ตันติเวชกุล, ใต้เบื้องพระยุคลบาท, หน้า ๒๘๖.

^{๕๓}เกษม วัฒนชัย, เส้นทางสู่ความพอเพียง, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ๒๑ เซ็นจูรี จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๖๘.

๒. ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นพื้นฐานของการสร้างพลังอำนาจของชุมชน และการพัฒนาศักยภาพชุมชนให้เข้มแข็งเพื่อเป็นฐานรากของการพัฒนาประเทศ

๓. เศรษฐกิจพอเพียงช่วยยกระดับความรับผิดชอบต่อสังคมของบริษัทด้วยการสร้างข้อปฏิบัติในการทำธุรกิจที่เน้นผลกำไรระยะยาวในบริบทที่มีการแข่งขัน

๔. หลักการเศรษฐกิจพอเพียงมีความสำคัญยิ่งต่อการปรับปรุงมาตรฐานของธรรมาภิบาลในการบริหารงานภาครัฐ

๕. ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสามารถใช้เป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายของชาติเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันต่อสถานการณ์ที่เข้ามากระทบโดยฉับพลัน เพื่อปรับปรุงนโยบายต่าง ๆ ให้เหมาะสมยิ่งขึ้นและเพื่อวางแผนยุทธศาสตร์ในการส่งเสริมการเติบโตที่เสมอภาค และยั่งยืน

๖. ในการปลูกฝังจิตสำนึกพอเพียง จำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนค่านิยม และความคิดของคน เพื่อให้เอื้อต่อการพัฒนาคน^{๕๔}

ภายใต้เงื่อนไขและสภาพแวดล้อมของการพัฒนาในช่วง ๕ ปีต่อจากนี้ไป ประเทศไทยมีความจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนครั้งใหญ่ โดยจะต้องปฏิรูปและปรับเปลี่ยนเพื่อแก้ปัญหารากฐานสำคัญที่เป็นจุดอ่อนและข้อจำกัดของประเทศที่สั่งสมมานาน ในขณะที่เดียวกันดำเนินยุทธศาสตร์เชิงรุกเพื่อที่จะใช้ประโยชน์จากจุดแข็งและจุดเด่นของประเทศให้เกิดผลต่อการพัฒนาประเทศอย่างเต็มที่ จำเป็นต้องวางระบบการบริหารจัดการความเสี่ยงและการสร้างระบบภูมิคุ้มกันที่เหมาะสม รวมทั้งวางรากฐานที่แข็งแกร่งสำหรับการพัฒนาในระยะยาว^{๕๕}

สรุปได้ว่า ความสำคัญของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ ทำให้รู้จักประมาณในการใช้ชีวิต ประมาณในการใช้จ่าย ในส่วนของสังคมช่วยให้สังคมเข้มแข็ง มีความสมานฉันท์ ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการรักษาความมั่นคงประเทศ เพราะไม่ต้องไปทะเลาะแย่งชิงกับต่างประเทศ นอกจากนี้ยังสร้างความสมดุลให้ชีวิต และพร้อมที่จะรับการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา กล่าวคือ พร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และกว้างขวางทั้งทางด้านวัตถุ ทางสังคม ทางสิ่งแวดล้อม และทางวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี พร้อมทั้งจะรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงจากทุกด้าน

^{๕๔}โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติประจำประเทศไทย, รายงานการพัฒนาคนของประเทศไทยปี ๒๕๕๐: เศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาคน, (กรุงเทพมหานคร: โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติประจำประเทศไทย, ๒๕๕๐), หน้า ๗๗-๘๑.

^{๕๕}อ้างแล้ว, สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔), หน้า ๑๓.

๒.๒.๔ องค์ประกอบของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

จากการศึกษาเกี่ยวกับ องค์ประกอบของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จึงพบเนื้อหาสาระที่สำคัญ ดังนี้

องค์ประกอบปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีหลักพิจารณาอยู่ ๕ องค์ประกอบ ดังนี้

ภาพที่ ๒.๑

องค์ประกอบปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง^{๕๖}

^{๕๖}กระทรวงศึกษาธิการ, แนวทางการนิเทศเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๕๒), หน้า ๑๓-๑๔.

๑. กรอบแนวคิด เป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา และเป็น การมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัย และวิกฤตเพื่อ ความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนา

๒. คุณลักษณะเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนได้ในทุกระดับ โดยเน้นการปฏิบัติตามหลักปรัชญาปฏิบัติทางสายกลาง ใช้ในความหมายถึงความพอเพียง เป็นการใช้ชีวิตที่ถูกต้องตามหลักสัมาอาชีวะ คือ ใช้ชีวิตอย่างรู้ประมาณในการบริโภค คือ ใช้ปัจจัยสี่เท่าที่จำเป็น ไม่ใช่ใช้ตามความต้องการเพื่อสนองความอยากและการพัฒนาอย่าง เป็นขั้นตอน

๓. คำนิยาม ความพอเพียงจะต้องประกอบด้วย ๓ คุณลักษณะพร้อม ๆ กัน^{๕๗} ดังนี้

๓.๑ ความพอประมาณ คือ ทำอะไรให้เหมาะสมต้องพอประมาณ ไม่ฟุ้งเฟ้อ มีความพอดี ซึ่งจะดีขนาดไหนขึ้นอยู่กับแต่ละคน เพราะความพอดีของแต่ละคนไม่เท่ากัน อย่างไม่ใหญ่ เกินตัว การควบคุมความรู้สึกรู้จักคิด ความปรารถนา และพฤติกรรมตลอดจนการประพฤติปฏิบัติให้อยู่ในขอบเขตอันมีเหตุผล^{๕๘}

๓.๒ ความมีเหตุผล ทำอะไรต้องมีเหตุผล อย่าทำตามกระแส ต้องพิจารณาให้รอบคอบว่าเหมาะสม การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้นจะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผลโดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ^{๕๙}

๓.๓ มีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นโดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล^{๖๐}

^{๕๗} อ่างแล้ว, โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติประจำประเทศไทย, รายงานการพัฒนาคอนของประเทศไทยปี ๒๕๕๐: เศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาคน, หน้า ๑๒-๑๓.

^{๕๘} จรัญ จันทลักษณ์, ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับความสุขมวลชนและการเกษตรยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เสริมมิตร, ๒๕๔๙), หน้า ๔๘.

^{๕๙} อรรถพล อนันตวรสกุล, “รายงานวิจัยการสังเคราะห์และนำเสนอรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมในการบูรณาการปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การจัดการเรียนการสอน”, รายงานการวิจัย, (ศูนย์วิจัยและพัฒนาการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๒, หน้า ๑๑.

^{๖๐} อ่างแล้ว, ชนธมา ศิวโมกษธรรม, บูรณาการเศรษฐกิจพอเพียงกับพระอัจฉริยภาพด้านวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี และนวัตกรรม ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, หน้า ๑.

๔. เงื่อนไข การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้น ต้องอาศัยทั้งความรู้ และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน กล่าวคือ

๔.๑ เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วยการฝึกตนให้มีความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน มีความรอบคอบและความระมัดระวังที่จะนำความรู้ต่าง ๆ เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผนและในขั้นปฏิบัติ

๔.๒ เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้างให้เป็นพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ ประกอบด้วยด้านจิตใจ คือการตระหนักในคุณธรรม รู้ผิดชอบชั่วดี ซื่อสัตย์สุจริต ใช้สติปัญญาอย่างถูกต้องและเหมาะสมในการดำเนินชีวิต และด้านการกระทำ คือ มีความขยันหมั่นเพียร อดทน ไม่โลภ ไม่ตระหนี่ รู้จักแบ่งปัน และรับผิดชอบในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม

๕. แนวทางปฏิบัติผลที่คาดว่าจะได้รับ จากการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ คือ การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกมิติ ทั้งวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมและเทคโนโลยี^{๖๑}

หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฯ (รัชกาลที่ ๙) ทรงเน้นย้ำแนวทางพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท คำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ตลอดจนใช้ความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต การป้องกันให้รอดพ้นจากวิกฤตและให้สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ^{๖๒}

สรุปได้ว่า เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่เป็นทั้งแนวคิด หลักการ และแนวทางปฏิบัติ ตนของแต่ละบุคคล และองค์กร โดยคำนึงถึงความพอประมาณกับศักยภาพของตนเองและสถานะแวดล้อมเพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้ โดยอาศัยความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวเอง โดยใช้ความรู้อย่างถูกหลักวิชาการด้วยความรอบคอบและระมัดระวัง ควบคู่ไปกับการมีคุณธรรม ซื่อสัตย์สุจริต ไม่เบียดเบียนกัน แบ่งปัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และร่วมมือปรองดองกันในสังคม ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างสายใยเชื่อมโยงคนในภาคส่วนต่าง ๆ ของสังคมเข้าด้วยกัน สร้างสรรค์พลังในทางบวก นำไปสู่ความสามัคคี การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ได้

^{๖๑}ทรงศักดิ์ วงศ์ภูมิวัฒน์ และคณะ, พระเจ้าแผ่นดินนักส่งเสริมการเกษตร, (กรุงเทพมหานคร: กรมส่งเสริมการเกษตร, ๒๕๕๐), หน้า ๑๔๕.

^{๖๒}อ้างแล้ว, สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง, หน้า ๖.

๒.๒.๕ การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติ

จากการศึกษาเกี่ยวกับ การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติ จึงพบเนื้อหาสาระที่สำคัญ ดังนี้

นับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๔๒ ที่รัชกาลที่ ๙ ได้พระราชทานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงแก่ปวงชนชาวไทย โดยพระราชทานให้สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาตินำไปขับเคลื่อนในกระบวนการพัฒนาประเทศ ในช่วงเริ่มต้นเป็นช่วงเวลาที่มุ่งสร้างความรู้ความเข้าใจในความหมายของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มผู้นำทางความคิดซึ่งส่วนใหญ่เป็นนักวิชาการมีการรวมกลุ่มกันในระดับประเทศ เพื่อวิเคราะห์ปรัชญาจากบทความที่ได้รับพระราชทานพระบรมราขานุญาตอย่างละเอียดและเชื่อมโยงกับแนวความคิดและทฤษฎีอื่น ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกัน ได้สรุปสาระหลักและทำให้เข้าใจง่ายเป็นภาพ ๓ ห่วง ๒ เงื่อนไข^{๒๓} โดยทุกคนสามารถนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิตได้ ไม่ใช่เฉพาะในหมู่คนจนหรือเกษตรกร โดยต้อง “ระเบิดจากข้างใน” คือ การเกิดจิตสำนึก มีความศรัทธาเชื่อมั่นเห็นคุณค่าและนำไปปฏิบัติด้วยตนเอง แล้วจึงขยายไปสู่ครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติต่อไป

ความพอเพียงระดับบุคคลและครอบครัว ได้แก่ มุ่งเน้นให้บุคคลและครอบครัวอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขทั้งทางกายและทางใจ พึ่งพาตนเองอย่างเต็มความสามารถ ไม่ทำอะไรเกินตัว ดำเนินชีวิตโดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น รวมทั้งใฝ่รู้และมีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องเพื่อความมั่นคงในอนาคต และเป็นที่ยังให้ผู้อื่นได้ในที่สุด เช่น หาปัจจัยสี่มาเลี้ยงตนเองและครอบครัวจากการประกอบสัมมาชีพ รู้ข้อมูลรายรับ-รายจ่าย ประหยัดแต่ไม่ใช่ตระหนี่ ลด-ละ-เลิก อบายมุข สอนให้เด็กรู้จักคุณค่า รู้จักใช้ และรู้จักออมเงินและสิ่งของเครื่องใช้ ดูแลรักษาสุขภาพ มีการแบ่งปันภายในครอบครัว ชุมชน และสังคมรอบข้าง รวมถึงการรักษาวัฒนธรรม ประเพณี และการอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างเหมาะสม

ความพอเพียงระดับชุมชน ได้แก่ คนในชุมชนมีการรวมกลุ่มกันทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม ช่วยเหลือเกื้อกูลกันภายในชุมชนบนหลักของความรู้รักสามัคคี สร้างเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงกันในชุมชนและนอกชุมชน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม เช่น การรวมกลุ่มอาชีพ องค์การการเงินสวัสดิการชุมชน การช่วยดูแลรักษาความสงบ ความสะอาด ความเป็นระเบียบเรียบร้อย รวมทั้งการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชนมาสร้างประโยชน์ได้อย่างเหมาะสม เพื่อสร้างเสริมชุมชนให้มีความเข้มแข็งและมีความเป็นอยู่ที่พอเพียง

^{๒๓}สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, จากปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติกว่า ๑ ทศวรรษ, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ดาวฤกษ์คอมมูนิเคชั่นส์ จำกัด, ๒๕๕๕), หน้า ๑๐.

ความพอเพียงในภาคธุรกิจเอกชน เริ่มจากความมุ่งมั่นในการดำเนินธุรกิจที่หวังผลประโยชน์หรือกำไรในระยะยาวมากกว่าระยะสั้น แสวงหาผลตอบแทนบนพื้นฐานของการแบ่งปัน มุ่งให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้รับประโยชน์อย่างเหมาะสมและเป็นธรรมทั้งลูกค้า คู่ค้า ผู้ถือหุ้น และพนักงาน ด้านการขยายธุรกิจต้องทำอย่างค่อยเป็นค่อยไป รวมทั้งต้องมีความรู้และเข้าใจธุรกิจของตนเอง รู้จักลูกค้า ศึกษาคู่แข่ง และเรียนรู้การตลาดอย่างถ่องแท้ ผลิดในสิ่งที่ถนัดและทำตามกำลัง สร้างเอกลักษณ์ที่แตกต่างและพัฒนาคุณภาพ ผลิตภัณฑ์อย่างต่อเนื่อง มีการเตรียมความพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้น มีความซื่อสัตย์รับผิดชอบต่อสังคมและป้องกันผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ที่สำคัญต้องสร้างเสริมความรู้และจิตสำนึกการให้แก่พนักงานอย่างเหมาะสม

ความพอเพียงระดับประเทศ เป็นการบริหารจัดการประเทศ โดยเริ่มจากการวางรากฐานให้ประชาชนส่วนใหญ่อยู่อย่างพอมีพอกินและพึ่งตนเองได้ มีความรู้และคุณธรรมในการดำเนินชีวิต มีการรวมกลุ่มของชุมชนหลาย ๆ แห่ง เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้สืบทอดภูมิปัญญาและร่วมกันพัฒนาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงอย่างรู้รักสามัคคี เสริมสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงระหว่างชุมชนให้เกิดเป็นสังคมแห่งความพอเพียงในที่สุด^{๖๔}

กระแสโลกาภิวัตน์ได้สะท้อนถึงพลวัตของการเปลี่ยนแปลงที่มีผลกระทบต่อโลกอย่างรวดเร็วและรุนแรงนั้น เป็นที่ประจักษ์อย่างเป็นรูปธรรมในการน้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการฟื้นฟูหรือปรับตัวรองรับการเปลี่ยนแปลงขององค์กรและหน่วยงาน รวมทั้งบุคคลและครอบครัว สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งไม่ใช่เฉพาะระดับประเทศเท่านั้น หากได้นำไปประยุกต์ใช้ในต่างประเทศหรือในโลก น่าจะช่วยจรรโลงโลกให้รอดพ้นจากภัยพิบัติต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี และสร้างความเชื่อมั่นว่า หากได้มีการประเมินสถานการณ์ หรือประเมินตัวเองสม่ำเสมอให้รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง และปฏิบัติเป็นกิจวัตร ประโยชน์สุขจะเกิดกับตนเอง ครอบครัว องค์กร ชุมชนท้องถิ่นและประเทศชาติ บุคคลที่นำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ได้ผล มักจะมีคุณสมบัติเหมือนกันหลายอย่าง เช่น มีความเพียร มีความซื่อสัตย์ สนุกสนานกับการเรียนรู้และการสร้างปัญญาให้กับตนเอง เห็นคุณค่าของการอยู่ร่วมกันในสังคม และการอยู่ร่วมกับระบบนิเวศอย่างสมดุล คนเหล่านี้มักคำนึงถึงหลักการบริโภคแบบยั่งยืน มีความเคารพธรรมชาติ และความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน^{๖๕}

^{๖๔}อ้างแล้ว, สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, **ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง**, หน้า ๑๘-๒๑.

^{๖๕}อ้างแล้ว, สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, **จากปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติกว่า ๑ ทศวรรษ**, หน้า ๗๘-๗๙.

ด้านเศรษฐกิจ ไม่ใช่จ่ายเกินตัว ไม่ลงทุนเกินขนาด คิดและวางแผนอย่างรอบคอบ มีภูมิคุ้มกัน ไม่เสี่ยงเกินไป

ด้านจิตใจ มีจิตใจเข้มแข็ง มีจิตสำนึกที่ดี เอื้ออาทร เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว

ด้านสังคมและวัฒนธรรม ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน รู้ รัก สามัคคี สร้างความเข้มแข็งให้ครอบครัว และชุมชน รักษาเอกลักษณ์ ภาษา ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมไทย

ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รู้จักใช้และจัดการอย่างฉลาดและรอบคอบ ฟื้นฟูทรัพยากรเพื่อให้เกิดความยั่งยืนและคงอยู่ชั่วลูกหลาน

ด้านเทคโนโลยี รู้จักใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม สอดคล้องกับความต้องการและสภาพแวดล้อม พัฒนาเทคโนโลยีจากภูมิปัญญาชาวบ้าน

การน้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในทุกภาคส่วนของสังคมอย่างจริงจัง จะส่งผลให้การพัฒนาประเทศก้าวหน้าไปอย่างสมดุล มั่นคงและยั่งยืน พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งด้านชีวิต เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และเทคโนโลยี อันจะนำไปสู่ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย^{๖๖}

ประการสำคัญ คือ การขับเคลื่อนด้านการศึกษาเพื่อเป็นการวางรากฐานการพัฒนาคนและพัฒนาชาติ หรือตอกเสาเข็มรากฐานของชีวิตให้มั่นคงตั้งแต่วัยเยาว์ ซึ่งต้องเน้นการค้นคว้ารวบรวมผลงานแนวทางการบริหารจัดการศึกษาและการออกแบบการเรียนรู้ที่ยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจนประสบความสำเร็จในการพัฒนาอุปนิสัย “อยู่อย่างพอเพียง” ให้เกิดขึ้นได้จริงกับผู้เรียนในบริบทสภาพแวดล้อมต่าง ๆ^{๖๗}

สรุปได้ว่า ทุกภาคส่วนสามารถนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิตได้ โดยที่ความพอเพียงระดับบุคคลและครอบครัวมุ่งเน้นให้บุคคลและครอบครัวอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขทั้งทางกาย ทางใจ และพึ่งพาตนเองอย่างเต็มความสามารถ ความพอเพียงระดับชุมชน มุ่งให้คนในชุมชนมีการรวมกลุ่มกันทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม ช่วยเหลือเกื้อกูลกันภายในชุมชน และเชื่อมโยงเครือข่ายนอกชุมชน และความพอเพียงระดับประเทศ มุ่งเน้นการบริหารจัดการประเทศ โดยเริ่มจากการวางรากฐานให้ประชาชนส่วนใหญ่อยู่อย่างพอมีพอกินและพึ่งตนเองได้

^{๖๖}อ้างแล้ว, สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, **ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง**, หน้า ๒๒-๒๔

^{๖๗}อ้างแล้ว, สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, **จากปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติกว่า ๑ ทศวรรษ**, หน้า ๗๑.

๒.๓ แนวคิด เกี่ยวกับหลักพุทธธรรมสำหรับสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัว ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (ไตรสิกขา)

การที่ “คน” จะดำเนินชีวิตไปสู่เศรษฐกิจพอเพียงได้นั้น สิ่งที่สำคัญที่สุดคือต้องพัฒนาจิตใจ ให้ละเลิกจากกิเลสตัณหา โดยใช้หลักพุทธธรรม ซึ่งมุ่งเน้นให้เข้าใจธรรมชาติของโลก และชีวิตให้ สามารถดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องเหมาะสมเพื่อให้สังคมนำสู่ความสุข โดยนำหลักพุทธธรรม ๓ ประการ คือ ไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นองค์ความรู้ที่ครอบคลุมการดำรงชีวิตทุกด้าน เพื่อฝึกฝนและ ปัญญาให้คนเป็นคนโดยสมบูรณ์ทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ และสติปัญญา ดังนั้น บริบทนี้ จึงครอบคลุม สาระว่าด้วยแนวคิดเกี่ยวกับการปฏิบัติหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้หลักพุทธธรรม (ไตรสิกขา) โดยมีรายละเอียดตามลำดับ ดังนี้

๒.๓.๑ ความเป็นมาของไตรสิกขา

จากการศึกษาเกี่ยวกับ ความเป็นมาของไตรสิกขา จึงพบเนื้อหาสาระที่สำคัญ ดังนี้

พระพุทธเจ้าได้ตรัสเกี่ยวกับหลักไตรสิกขาไว้ในสถานที่ต่าง ๆ ดังนี้ คือ ในวัชชีปุตตสูตร มี ข้อความตอนหนึ่งว่า “พระพุทธเจ้าขณะทรงประทับอยู่ ณ ภูฏาคารศาลา ป่ามทวัน เขตกรุง เวสาลี ขณะนั้นได้มีภิกษุชื่อวัชชีบุตรเข้าไปเฝ้า แล้วกราบทูลพระพุทธเจ้าว่า สิกขาบท ๑๕๐ ที่ยกขึ้นแสดงทุก กิ่งเดือน ข้าพระองค์ไม่สามารถศึกษาได้หมด พระพุทธเจ้าจึงตรัสถามว่า เธอจักสามารถศึกษาในสิกขา ๓ คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา ได้หรือไม่ ภิกษุวัชชีบุตรจึงกราบทูลรับแล้วปฏิบัติ ตามคำแนะนำของพระพุทธเจ้า ครั้นต่อมา เมื่อภิกษุวัชชีบุตรได้ศึกษาสิกขา ๓ แล้วก็สามารถละราคะ โทสะ และโมหะได้ อันเป็นการทำให้ภิกษุวัชชีบุตรไม่ทำกรรมที่เป็นอกุศล ไม่ประพฤตสิ่งเลวทรามอีก”^{๒๘}

อีกทั้ง พระพุทธเจ้าได้ตรัสเรื่องของไตรสิกขา ปรากฏอยู่ใน ทุติยสิกขัตตยสูตร ซึ่งมีใจความ สำคัญดังนี้ คือ พระพุทธเจ้าตรัสเกี่ยวกับสิกขา ๓ ประการในลักษณะปุจฉาและวิสัชนาด้วยพระองค์ เองว่า ความว่า “สิกขาบท ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขา ภิกษุ ในธรรมวินัยนี้มีศีล... สมหาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย นี้เรียกว่า อธิศีลสิกขา ภิกษุในธรรมวินัย นี้สังัดจากกามทั้งหลาย... บรรลุดุจตุฎฐานที่ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข มีสติบริสุทธิ์เพราะอุเบกขาอยู่ นี้เรียกว่า อธิจิตตสิกขา ภิกษุในธรรมวินัยนี้ทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติขึ้น ไม่มีอาสวะเพราะอาสวะสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน นี้เรียกว่า อธิปัญญาสิกขา”^{๒๙}

^{๒๘} อ.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๘๕/๓๑๐-๓๑๑.

^{๒๙} อ.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๙๑/๓๑๙-๓๒๐.

อีกหนึ่งตัวอย่าง คือ พระพุทธเจ้าได้ตรัสเรื่องของไตรสิกขา ซึ่งปรากฏอยู่ใน ตติยสิกขาสูตตร ซึ่งมีใจความสำคัญ ได้แก่ การที่ภิกษุที่มีศีล สมาธิ ปัญญาบริบูรณ์ แม้จะละเมตสิกขาบทเล็กน้อยบ้าง แต่สมาทานศึกษาในสิกขาบทที่เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์อย่างมั่นคง ทำเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ ให้แจ้งสิ้นอาสวะกิเลสด้วยปัญญาจึงเข้าถึง (ปรินิพพาน) ในปัจจุบันหรือเมื่อละสังโยชน์เบื้องต้น ๕ ประการ อันเป็นเหตุให้เข้าถึงอันตราปรินิพพายีบ้าง อุปหัจจปรินิพพายีบ้าง อสังขารปรินิพพายีบ้าง สสังขารปรินิพพายีบ้าง อุทังโสโตกนิက္ขุคามีบ้าง เมื่อละสังโยชน์ ๓ ประการได้และทำ ราคะ โทสะ โมหะ ให้เบาบางจึงเป็นสกทาคามี เมื่อละสังโยชน์ ๓ ประการได้ จึงเป็นเอกพีชีโสดาบันบ้าง เป็นโกลัง โกละโสดาบันบ้าง เป็นสัตตักขัตตูปรมะโสดาบันบ้าง^{๗๐} กระบวนการการศึกษาทางพระพุทธศาสนา ไม่ได้มีความหมายเพียงแค่การเรียนรู้ตามหลักทฤษฎีทั่วไปเท่านั้น แต่หมายถึงการฝึกอบรมกาย วาจา ใจ เพื่อเข้าถึงปัญญาญาณ อันเป็นที่สุดแห่งทุกข์ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า การศึกษาตามหลักไตรสิกขา ได้แก่ “อริสัสสิกขา ศึกษาในศีลอันยิ่ง อริจิตตสิกขา ศึกษาในจิตอันยิ่ง และอริปัญญาสิกขา ศึกษาในปัญญาอันยิ่ง”^{๗๑}

สรุปได้ว่า เมื่อสืบค้นเกี่ยวกับความเป็นมาของไตรสิกขาในพระไตรปิฎก พบว่า พระพุทธเจ้าได้ตรัสเกี่ยวกับหลักไตรสิกขาไว้ในสถานที่ต่าง ๆ ดังที่ปรากฏในวัชชีปัตตสูตร ตติยสิกขาสูตตร เป็นต้น ซึ่งแสดงให้เห็นว่า พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับหลักไตรสิกขา สำหรับการฝึกอบรมกาย วาจา ใจ เพื่อเข้าถึงปัญญาญาณ อันเป็นที่สุดแห่งทุกข์ และเป็นบรมสุขอย่างแท้จริง นอกจากนี้ ยังปรากฏในพระสูตรอื่น ๆ แต่ยังคงเป็นไปในทิศทางเดียวกัน เช่น เรื่องของไตรสิกขาปรากฏอยู่ในทุติยสิกขัตตยสูตร และเรื่องของไตรสิกขาซึ่งปรากฏอยู่ในตติยสิกขาสูตตร เป็นต้น

๒.๓.๒ ความหมายของไตรสิกขา

จากการศึกษาเกี่ยวกับ ความหมายของไตรสิกขา จึงพบเนื้อหาสาระที่สำคัญ ดังนี้

คำว่า “ไตรสิกขา” แยกศัพท์ออกเป็น “ไตร” กับ “สิกขา” คำว่า ไตรหรือตรี (ภาษาอังกฤษ = Three) เป็นภาษาสันสกฤตแปลว่า ๓ ตรงกับภาษากรีกว่า Tri ตรงกับภาษาลาตินว่า Tres ตรงกับภาษามคธหรือบาลีว่า ตี หรือ เต ซึ่งก็แปลว่า ๓ เช่นกัน ส่วนคำว่า สิกขา เป็นภาษามคธหรือภาษาบาลี แปลว่า “ข้อที่พึงหรือข้อที่ต้องศึกษาและปฏิบัติ” ตรงกับภาษาสันสกฤตว่า “ศึกษา” ภาษาไทยนำมาใช้เป็นศึกษาหลักไตรสิกขามาในพระสูตรต้นตปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต เป็นต้น^{๗๒}

^{๗๐} อ.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๙๑/๓๑๙-๓๒๐.

^{๗๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๑๙๖.

^{๗๒} อ.ต.ก. (ไทย) ๒/๕๒๑/๒๕๙.

กระบวนการ การจัดการศึกษาในพระพุทธศาสนายึดหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นการฝึกอบรม (Training) ที่เน้นภาคปฏิบัติมากกว่าจะเป็นการเรียนการสอนในทางทฤษฎี (Teaching) เมื่อกล่าวในเชิงบริหาร เราต้องยอมรับว่าพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญแก่การศึกษาอบรมเพื่อพัฒนาบุคลากรเป็นอย่างยิ่ง ด้วยเหตุนี้ พระพุทธศาสนาจึงชื่อว่าเป็นศาสนาแห่งการศึกษา บุคลากรที่ได้รับการพัฒนาแล้วก็จะได้รับการจัดสรรภาระหน้าที่ให้ปฏิบัติงานภายในองค์กรตามความรู้ความสามารถ ดังที่พระพุทธเจ้าทรงแต่งตั้งเป็นเอตทัคคะในด้านต่าง ๆ^{๗๓}

ไตรสิกขา คือ ข้อปฏิบัติในหมวด ๓ ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา โดยสิกขาขั้นแรกที่สุด เราเรียกว่า “ศีล” ซึ่งหมายถึงการประพฤติดี ประพฤติถูกต้องตามหลักทั่วไป ๆ ไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน และไม่ทำให้ตนเองเดือดร้อน มีจำแนกไว้เป็นศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑ ศีล ๒๒๗ หรืออื่น ๆ อีก เป็นการปฏิบัติเพื่อความสงบเรียบร้อยปราศจากโทษขั้นต้น ๆ ทางกาย ทางวาจาของตน ที่เกี่ยวกับสังคมและส่วนร่วม หรือเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ที่จำเป็นแก่การเป็นอยู่ ส่วนสิกขาขั้นที่ ๒ เรียกว่า “สมาธิ” ข้อนี้ได้แก่การบังคับจิตใจของตนเองไว้ให้อยู่ในสภาพที่จะทำประโยชน์ให้มากที่สุดตามที่ตนต้องการ ขอให้ตั้งข้อสังเกตความหมายของคำว่าสมาธิไว้ให้ถูกต้อง และสิกขาขั้นที่ ๓ นั้นเรียกว่า “ปัญญา” หมายถึงการฝึกฝนอบรมทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจอันถูกต้องและสมบูรณ์ถึงที่สุดในสิ่งทั้งปวงตามที่มันเป็นจริง^{๗๔}

ไตรสิกขา คือ อริยมรรคมีองค์ ๘ แต่พูดในฐานะที่เป็นระบบฝึกฝนอบรม เมื่อจัดเป็นระบบฝึกฝนอบรมก็จะฝึกฝนสามมิติ เท่านั้น คือ ทางด้านปัญญา ทางด้านศีล ทางด้านจิตทางด้านปัญญา เป็นเรื่องทางความรู้ ความเข้าใจแนวคิด ค่านิยมที่ถูกต้อง ทางด้านศีล การควบคุมพฤติกรรมทางกาย ทางวาจาให้อยู่ในกรอบ สอดคล้องกับความรู้ความเข้าใจทางด้านจิต เป็นการพัฒนาจิตให้มีสมาธิ พัฒนาจิตให้มีความเพียร พัฒนาจิตให้มีสติ ดังนั้น ศีล สมาธิ ปัญญา ๓ องค์ประกอบนี้เป็น ๓ มิติ ต้องทำไปด้วยกัน เรื่องเดียวกันทำไปด้วยกัน เพื่อจุดประสงค์เดียวกัน จึงตรัสรวมกัน ไม่ได้หมายความว่าต้องทำศีลก่อนให้สมบูรณ์ แล้วต้องมาทำสมาธิ ทำสมาธิสมบูรณ์แล้วมาทำปัญญา^{๗๕}

^{๗๓}พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พุทธวิธีบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๑๓.

^{๗๔}พุทธทาสภิกขุ (เงื่อม อินฺทปญฺโญ), **คู่มือมนุษย์**, (กรุงเทพมหานคร: ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๕๖.

^{๗๕}เสฐียรพงษ์ วรรณปก, “มัชฌิมาปฏิปทา: สายกลางสองมิติ”, **ข่าวสด**, (๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๙): หน้า ๒๙.

คำว่า ไตรสิกขา หมายถึง ข้อที่จะต้องศึกษา ข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับศึกษา คือ ฝึกหัด อบรมกาย วาจา จิตใจและปัญญาให้ยิ่งขึ้นไปจนบรรลุจุดหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนาคือพระ นิพพาน ซึ่งประกอบด้วย

๑. อธิศีลสิกขา คือ ศีลอันยิ่งใหญ่ ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในทางความประพฤติอย่างสูง
๒. อธิจิตตสิกขา คือ จิตอันยิ่งใหญ่ ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมจิตเพื่อให้เกิดคุณธรรม
๓. อธิปัญญาสิกขา คือ ปัญญาอันยิ่งใหญ่ ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมปัญญาเพื่อให้เกิด ความรู้แจ้งอย่างสูง^{๗๖}

ศีล สมาธิ ปัญญา ให้ถือว่าเป็นทฤษฎี ถ้าเป็นการปฏิบัติต้องเป็น ปัญญา แล้วเป็นศีล แล้ว เป็นสมาธิ สำหรับศีล สมาธิ ปัญญา ที่วางไว้เป็นรูปทฤษฎีนี้ไม่ใช่ว่ามีผิด ถูกตามรูปของทฤษฎี คือเรียง ตามลำดับจากต่ำไปหาสูง แต่พอถึงที่ปฏิบัติแล้วต้องดึงปัญญามานำหน้าและปัญญานั้นจะงอกงาม เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ไป เพราะว่ามีสมาธิแล้ว ปัญญา ก็จะงอกงามกว่าเดิม ปัญญา จึงให้ศีล สมาธิเดินไป ถูกทางแล้ว ก็จะเพิ่มกำลังให้แก่ปัญญาให้สูงขึ้น^{๗๗}

สรุปได้ว่า ไตรสิกขา คือ การศึกษาสามประการตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นกระบวนการฝึกหัดอบรมกาย วาจา จิตใจและปัญญาให้ยิ่งขึ้นไปซึ่งเป็นกุศโลบาย แห่งการพัฒนาตนเองที่ถูกต้องของมนุษย์ทุกคนตามหลักการของพระพุทธศาสนา ประการสำคัญ คือ พระพุทธเจ้าทรงเน้นย้ำว่า ศีล สมาธิ ปัญญา ๓ องค์ประกอบนี้เป็น ๓ มิติ ต้องทำไปด้วยกัน เรื่อง เดียวกันทำไปด้วยกัน เพื่อจุดประสงค์เดียวกัน จึงตรัสรวมกัน ไม่ได้หมายความว่าต้องทำศีลก่อนให้ สมบูรณ์ แล้วต้องมาทำสมาธิ ทำสมาธิสมบูรณ์แล้วมาทำปัญญา

๒.๓.๓ องค์ประกอบของไตรสิกขา

จากการศึกษาเกี่ยวกับ องค์ประกอบของไตรสิกขา จึงพบเนื้อหาสาระที่สำคัญ ดังนี้

หลักธรรมซึ่งเป็นองค์ประกอบของไตรสิกขา ประกอบด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นหลักธรรม ที่นำมาใช้ในการฝึกฝนอบรมพัฒนามนุษย์ให้มีความเจริญก้าวหน้า มีความสุข ทำให้บรรลุถึงสิ่งที่ประเสริฐ จนทำให้สามารถพ้นทุกข์ได้ในที่สุด มีรายละเอียดตามลำดับ ดังนี้

^{๗๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๑๒๗.

^{๗๗} พุทธทาสภิกขุ (เงื่อม อินทปญโญ), **วิธีแก้ปัญหามชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แสงธรรม, มปป.), หน้า ๑๘๘.

ก. อธิศีลสิกขา (ศีล)

ศีล (นป.) สภาวะ, ธรรมชาติ, ปกติ^{๗๘} ศีล (สีน) หมายถึง ข้อบัญญัติทางพระพุทธศาสนาที่กำหนดการปฏิบัติกายและวาจา เช่น ศีล ๕ ศีล ๘ คือ การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย ซึ่งเป็นธรรมข้อ ๑ ในทศพิธราชธรรมด้วย กล่าวคือ ศีล คือ ความประพฤติที่ดี^{๗๙} ที่ชื่อว่าศีล เพราะมีความหมายว่า สारวม^{๘๐} ศีล คือ การฝึกฝนพัฒนาด้านพฤติกรรม หมายถึง การพัฒนาพฤติกรรมทางกาย และวาจา ให้มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้องมีผลดี สิ่งแวดล้อมที่เราเกี่ยวข้องสัมพันธ์ มี ๒ ประเภท คือ สิ่งแวดล้อมทางสังคม ได้แก่ เพื่อนมนุษย์ (ในความหมายเดิมทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งสัตว์อื่นทั้งหลายทั้งปวงด้วย)^{๘๑} ดังพุทธพจน์ว่า “อธิศีลสิกขา เป็นอย่างไร คือ ฝึกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มศีล สारวมด้วยการสังวรในปาติโมกข์ สมบูรณ์ด้วยอาจาระและโคจร เห็นภัยในโทษเพียงเล็กน้อย สมาทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลายอยู่ คือ ศีลชั้นเล็ก ศีลชั้นใหญ่ ศีลเป็นที่พึ่ง เป็นเบื้องต้นเป็นความประพฤติ เป็นความสාරวม เป็นความระวัง เป็นหัวหน้า เป็นประธานเพื่อความถึงพร้อมแห่งธรรมที่เป็นกุศล นี้ชื่อว่า อธิศีลสิกขา”^{๘๒}

บรรดาปิฎก ๓ ส่วนที่จัดเป็นศีล ได้แก่ พระวินัยปิฎก โดยความหมายของคำว่า วินัย มีรูปวิเคราะห์ว่า วิวิธวิเสสณยตตา วินยนิโต เจว กายวานานํ วินยตถวิทฺธิ อโย วินโยติ อุกขาโต แปลว่า วินัยนี้ อันท่านผู้รู้อรรถแห่งวินัยทั้งหลายเรียกว่า วินัย เพราะมีนัยต่าง ๆ มีนัยวิเสสและเพราะกำจัดกายวาจา (ให้เรียบร้อย)

วิ วิเศษ คนมีวินัยเป็นคนวิเศษกว่าคนอื่น ๆ ดีกว่าคนอื่น ๆ

วิ แจ่ม คนมีวินัยย่อมแจ่มแจ้งในที่ทุกสถานด้วยมารยาท

วิ ต่าง คนมีวินัยย่อมต่างจากคนไม่มีวินัย

วิวินย มีนัยต่าง ๆ คือ มีหลายระดับหลายอย่าง แยกเป็นอาคาริยวินัย และอนาคาริยวินัย

^{๗๘}ป. หลงสมบุญ, **พจนานุกรม มคร-ไทย**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๗๔๙.

^{๗๙}อ้างแล้ว, ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔**, หน้า ๑,๑๔๖.

^{๘๐}พระนารถเถระ และพระมหาตีปิฎกจุฬายเถระ วจนา, **มิลินทพทพทอภูกฎกา-ฎีกา**, ตรวจชำระโดยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญูณ, ๒๕๔๑), หน้า ๑๑๔.

^{๘๑}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **การศึกษากับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๙), หน้า ๖๗.

^{๘๒}ช.ม. (ไทย) ๒๙/๑/๔๘.

วิเสสนย คือ มีคำอธิบายรัดกุมกว่าพระสูตร เพราะเป็นกฎหมาย พระต้องปฏิบัติอย่างจริงจัง ถ้าทำเล่น ๆ ย่อมจะมีโทษ

วินยน คือ มีการฝึกหัดกาย วาจา ใจ ให้มีจรรยาดีกว่าที่เป็นอยู่

พระวินยนี้เป็นหลักที่พระพุทธองค์ไม่ได้บัญญัติเอาไว้ล่วงหน้า แต่การบัญญัติกฎเกณฑ์อะไรลงไปบัญญัติตามสิ่งที่ได้เกิดขึ้นจริง เมื่อสิ่งใดเกิดขึ้นแต่เป็นสิ่งที่ไม่สมควรแล้วจึงบัญญัติห้าม^{๘๓} หลักฐานพระพุทธพจน์บางตอนในพระสูตรที่ตรัสเกี่ยวกับศีล ความว่า “ภิกษุทั้งหลาย การงานที่จะพึงทำด้วยกำลังอย่างใดอย่างหนึ่งที่บุคคลทำอยู่ทั้งหมดนั้น บุคคลอาศัยแผ่นดิน ดำรงอยู่บนแผ่นดินจึงทำได้ การงานที่พึงทำด้วยกำลังเหล่านี้บุคคลทำได้ด้วยอาการอย่างนี้ แม้ฉันทิ ภิกษุอาศัยศีล ตั้งอยู่ในศีลแล้ว จึงเจริญอุริยมรรคมีองค์ ๘ กระทำให้มากซึ่งอุริยมรรคมีองค์ ๘ ก็ฉันทินั้นเหมือนกัน”^{๘๔} และอีกตอนหนึ่ง ความว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงมีศีลสมบุรณ์ มีปาฏิโมกข์สมบุรณ์ สำรวมด้วยการสังวรในปาฏิโมกข์ เพียบพร้อมด้วยอาจารย์และโคจร มีปกติเห็นภัยในโทษแม้เล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาทั้งหลายเถิด เมื่อเธอทั้งหลายมีศีลสมบุรณ์ มีปาฏิโมกข์สมบุรณ์ สำรวมด้วยการสังวรในปาฏิโมกข์ เพียบพร้อมด้วยอาจารย์และโคจร มีปกติเห็นภัยในโทษแม้เล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาทั้งหลาย จะมีกิจอะไรที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไปอีกเล่า”^{๘๕}

พระพุทธพจน์ที่ยกมานี้ เป็นการกล่าวถึงความสำคัญของศีลในระดับสูง เป็นพื้นฐานแห่งการปฏิบัติสมาธิและปัญญา เพื่อหวังผลคือความหลุดพ้น แต่ถ้ากล่าวถึงประโยชน์ในระดับการดำรงชีวิตประจำวันของชาวบ้านทั่วไป ให้อยู่ร่วมกับสังคมได้อย่างมีความสุข เราก็สามารถปฏิบัติในระดับปาฏิโมกข์สังวรได้ คือ เปรียบเทียบปาฏิโมกข์สังวรศีลกับศีล ๕ รวมทั้งกฎ ระเบียบต่าง ๆ ของสังคม เมื่อเรามีความสำรวมระวังกายวาจาของตนไม่ให้เบียดเบียนคนอื่นทั้งชีวิตและทรัพย์สิน ไม่พูดจาวีจจริต คนก็จะสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข มีอิสรภาพทางสังคม

อิสรภาพทางสังคมหรือเกี่ยวกับศีล คือ ความปลอดภัยจากการบีบคั้นเบียดเบียนกันระหว่างมนุษย์ พ้นจากความอยุติธรรม การเอารัดเอาเปรียบ การข่มเหงแย่งชิง มีอาชีวะ คืออาชีพที่ประกอบได้โดยสุจริต ดำรงชีวิตอย่างโปร่งโล่ง ไม่ว่างงาน พึ่งตนได้^{๘๖} ศีลแบ่งเป็นหมวดใหญ่ ๆ ๔ หมวด คือ

^{๘๓}พุทธทาสภิกขุ (เจ้าอม อินทปญโญ), **หลักพุทธธรรมของพระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร:ธรรมสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๑๓.

^{๘๔}ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๔๙/๔๒.

^{๘๕}อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๒/๒๒.

^{๘๖}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **การศึกษา: เครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๑๕๒.

๑. การรักษาวินัยแม่บทของชุมชน (ปาฏิโมกขสังวร) เมื่อคนอยู่ร่วมกันหรือทำงานทำกิจการร่วมกัน เป็นชุมชน เป็นหน่วยงาน เป็นองค์กร ตลอดจนเป็นประเทศชาติ จะต้องมีการกำหนดกติกา ตลอดจนกฎหมาย เพื่อจัดระเบียบระบบให้เกิดความเรียบร้อยความประสานสอดคล้อง ความเกื้อหนุนต่อกันความร่วมมือรับผิดชอบและสามัคคีที่จะเอื้อโอกาสหรือเป็นหลักประกันให้ชีวิตความเป็นอยู่ และกิจการต่าง ๆ ดำเนินไปด้วยดี สมตามวัตถุประสงค์แห่งชีวิตหรือกิจการของชุมชนนั้น ดังเช่นพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา มีวินัยแม่บทที่เรียกชื่อเฉพาะว่า ปาฏิโมกข์ ซึ่งเรามักเรียกกันง่าย ๆ ว่า ศีล ๒๒๗ ชุมชนอื่น เป็นต้น

๒. การรู้จักใช้อินทรีย์ (อินทรีย์สังวร) เราได้รับรู้สิ่งแวดล้อมโดยผ่านทางอินทรีย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ถ้ารับรู้ใช้หูตาไม่เป็น เช่น ดูไม่เป็น ฟังไม่เป็น แทนที่จะได้ประโยชน์ก็จะเกิดโทษ เช่น เกิดความลุ่มหลงมัวเมา ถูกหลอกลวงและเสื่อมเสียสุขภาพ เป็นต้น ตลอดจนนำไปสู่การใช้มือและสมองเพื่อการแย่งชิงหรือทำลาย จึงต้องพัฒนาพฤติกรรมในการใช้อินทรีย์ ให้ดู ฟัง เป็นต้นอย่างมีสติ เมื่อดูเป็น ฟังเป็น เช่น ดูทีวีเป็น ฟังวิทยุเป็น รู้จักใช้ตาหู แสวงหาความรู้ เป็นต้น ก็จะได้ปัญญา ได้คุณภาพชีวิต และนำไปสู่การใช้มือและสมองเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกันและทำการสร้างสรรค์

๓. การหาเลี้ยงชีพที่บริสุทธิ์ (อาชีวนาจริย) การทำมาหาเลี้ยงชีพเป็นพฤติกรรมหลักในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ถ้ามีผู้หาเลี้ยงชีพโดยวิธีทุจริต เป็นมิถิชาชีพ นอกจากชีวิตของคนนั้นเองจะชั่วร้ายเสื่อมเสียแล้ว ก็จะทำร้ายความเดือดร้อนแก่สังคมอย่างมาก จึงต้องย้ำเน้นกันอย่างยิ่งในเรื่องการพัฒนาสัมมาชีพและส่งเสริมให้ประชาชนฝึกฝนตนให้สามารถประกอบสัมมาชีพ คือ หาเลี้ยงชีพโดยทางสุจริต ไม่ผิดกฎหมาย

๔. การเสพบริโภคปัจจัยโดยใช้ปัญญา (ปัจจัยปฏิเสวนา) พฤติกรรมของมนุษย์ ในที่สุดก็มาลงที่การกิน ใช้ เสพ บริโภค ถ้ามนุษย์ไม่พัฒนาพฤติกรรมในการเสพบริโภคก็จะก่อปัญหาอย่างมาก ทั้งแก่ชีวิต แก่สังคมและแก่โลก เพราะเขาจะกิน ใช้ บริโภคปัจจัย ๔ และสิ่งของเครื่องใช้ทั้งหลาย รวมทั้งเทคโนโลยี ด้วยโมหะ ก่อให้เกิดความลุ่มหลง มัวเมา ฟุ้งเฟ้อ ฟุ่มเฟือย ความเสื่อมเสียคุณภาพชีวิต การใช้จ่ายสิ้นเปลือง การขัดแย้ง แย่งชิง เบียดเบียนกันในสังคม การทำลายทรัพยากรธรรมชาติ และการก่อกองภาวะ เป็นต้น จึงต้องพัฒนาพฤติกรรมในการกิน ใช้ เสพ บริโภค ให้เป็นพฤติกรรมที่เกิดจากปัญญาที่รู้เข้าใจ และปฏิบัติให้ถูกต้องตามวัตถุประสงค์ของปัจจัย ๔ ตลอดจนเทคโนโลยีนั้น ๆ เริ่มแต่รับประทานอาหารเช้าเพื่อบำรุงเลี้ยงร่างกายให้แข็งแรงมีสุขภาพดี ไม่ใช่กินเพียงเพื่อเอร็ดอร่อย อวดโก้ อวดฐานะ หรือตื่นตามค่านิยมฟุ้งเฟ้อ ให้เป็นการกินด้วยปัญญาที่ทำให้รู้จักประมาณในการบริโภค หรือกินพอดีที่เรียกว่า โภชนะมัตตัญญูตา ตลอดจนการใช้สอยสิ่งต่าง ๆ อย่างประหยัด ซึ่งทำให้ได้ประโยชน์มากที่สุดโดยสิ้นเปลืองน้อยที่สุด ปัจจัยปฏิเสวนา หมายถึง การใช้ปัญญาทำความเข้าใจแล้วบริโภคปัจจัยทั้งหลายให้ได้ผลตรงพอดี ตามคุณค่าแท้ที่เป็นจุดหมายของการบริโภคสิ่งนั้น ๆ

ศีลในทางพระพุทธศาสนามีอยู่หลายอย่างด้วยกัน ซึ่งแต่ละประเภทขึ้นอยู่กับสถานภาพของบุคคลผู้ถือปฏิบัติ ดังนี้

ศีล ๕ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า นิจศีล (ศีลเนื่องนิตย) หรือเบญจศีล^{๘๗}

ศีล ๘ หรืออุโบสถศีล (ศีลอุโบสถ)^{๘๘}

ศีล ๑๐ (ศีลของสามเณร)^{๘๙}

ศีล ๓๑๑ (ศีลของภิกษุณี)^{๙๐}

ศีล ๒๒๗ (ศีลของภิกษุ)^{๙๑}

ศีลนั้นอาจจะมองในแง่ของระเบียบวินัยเพื่อสร้างสังคมที่เรียบร้อย อยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุข เป็นสภาพเกื้อกูลแก่การดำเนินชีวิตและปฏิบัติกิจของสมาชิกทั้งหลาย (ศีลระดับวินัย) ก็ได้ มองในแง่ของความประพฤติดีงามของบุคคล ซึ่งมีความสัมพันธ์ที่ติงามกับผู้อื่น เป็นผลดีแก่ชีวิตของตัวเองและคนอื่นทั้งหลายก็ได้ มองในแง่เครื่องมือคุมความประพฤติ ทำให้กายวาจาเรียบร้อยงดงาม อยู่ในระเบียบก็ได้ มองในแง่เป็นข้อปฏิบัติสำหรับกำจัดกิเลสชั้นหยาบที่แสดงออกทางกายวาจา ชัดเกลาคณให้ประณีตขึ้นก็ได้ มองในแง่เป็นข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมกายวาจาและอาชีวะให้อยู่ในสภาพพร้อมที่จะเป็นพื้นฐานของการฝึกปรือคุณภาพจิตและการใช้สมรรถภาพของจิตอย่างได้ผลในระดับสมาธิก็ได้ มองในแง่เป็นสภาพปกติทางกายวาจาและอาชีวะของผู้ที่มีชีวิตดีงาม หรือคนที่ได้รับการฝึกอบรมดี มีการศึกษาแท้จริง บรรลุภูมิธรรมอันสูงสุดแล้วก็ได้ ซึ่งโดยย่อที่สุด แบ่งศีลได้เป็น ๒ ระดับคือ

๑. ธรรมชั้นศีล หรือศีลในแง่ที่เป็นธรรม ได้แก่ หลักความประพฤติระดับกายวาจาและอาชีวะที่นำมาแนะนำสั่งสอน โดยถือเอาภาวะที่ควรจะมีควรจะเป็นตามธรรมชาติเป็นหลัก และผู้ปฏิบัติตามหรือฝ่าฝืน ย่อมได้รับผลดีหรือชั่ว โดยรับผิดชอบต่อกฎธรรมตาของธรรมชาติเองโดยตรง อีกหนึ่งอย่างหมายถึง การปฏิบัติตามธรรมชั้นศีลก็ดี ตามวินัยก็ดี ที่กลายเป็นความประพฤติประจำตัวของบุคคลแล้ว

^{๘๗}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๕/๒๐๒.

^{๘๘}อง.อฎฐก. (ไทย) ๒๓/๔๑/๒๐๔-๒๐๖.

^{๘๙}ช.ธ. (ไทย) ๒๕/๑/๑.

^{๙๐}วิ.ม. (ไทย) ๓/๑๒๓๔/๒๓๑.

^{๙๑}วิ.ม. (ไทย) ๒/๖๕๕/๔๒๗.

๒. วินัยเป็นศีล หรือศีลในแง่ที่เป็นวินัย ได้แก่ กฎระเบียบข้อบังคับที่กำหนดวางกันขึ้น เป็นบัญญัติทางสังคม เพื่อกำกับความประพฤติของบุคคล ตามความมุ่งหมายจำเพาะของหมู่ชนหรือชุมชนนั้น โดยมากมุ่งเพื่อสนับสนุนการปฏิบัติตามธรรมให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น และผู้ฝ่าฝืน (มักจะ) ต้องได้รับโทษตามความรับผิดชอบต่อชุมชนหรือสังคมนั้นอีกชั้นหนึ่งต่างหากจากผลทางจิตใจตามกฎธรรมชาติ อีกอย่างหนึ่งหมายถึง วิธีฝึกให้คนมีศีล^{๕๒}

โดยแท้จริง สารของศีลอยู่ที่เจตนา ได้แก่ การไม่ล่วงละเมิด คำว่า ละเมิด แง่หนึ่งคือละเมิดระเบียบ ละเมิดกฎเกณฑ์ บทบัญญัติ ละเมิดวินัยที่วางกันไว้ อีกแง่หนึ่งคือละเมิดต่อผู้อื่น หมายถึงเจตนาที่จะเบียดเบียนผู้อื่นนั่นเอง ศีลจึงหมายถึงการไม่เจตนาละเมิดระเบียบวินัยหรือการไม่เจตนาล่วงเกินเบียดเบียนผู้อื่น ถ้ามองแต่อาการหรือการกระทำ ศีลก็คือความไม่ละเมิดและการไม่เบียดเบียน และเมื่อบุคคลถือมั่นในศีลย่อมได้รับอานิสงส์ คือ มีโรคภัยมาก มีความมองอาจแก่ล้ากว่า ไม่เคอะเขิน (เวลาสมาคมกับผู้อื่น) ไม่หลงสติทำกาละ (ไม่เสียชีวิตแบบคนขาดสติ) และตายแล้วได้ไปสู่สุคติโลกสวรรค์^{๕๓}

ข. อธิจิตตสิกขา (สมาธิ)

สมาธิ หมายถึง การฝึกพัฒนาในด้านจิตใจ มีความสำคัญอย่างยิ่งเพราะจิตใจเป็นฐานของพฤติกรรม เนื่องจากพฤติกรรมทุกอย่างเกิดขึ้นจากความตั้งใจหรือเจตนาและเป็นไปตามเจตจำนงและแรงจูงใจที่อยู่เบื้องหลัง ถ้าจิตใจได้รับการพัฒนาให้ตั้งงามแล้วก็จะควบคุมดูแลและนำพฤติกรรมไปในทางที่ตั้งงามด้วย แม้ความสุขความทุกข์ในที่สุดก็อยู่ที่ใจยิ่งกว่านั้น ปัญญาจะเจริญออกมาได้ ต้องอาศัยจิตใจที่เข้มแข็งสู้ปัญหา เอาใจใส่ มีความเพียรพยายามที่จะคิดค้นไม่ทอดทิ้ง ยิ่งเรื่องที่คิดหรือพิจารณานั้นยากหรือละเอียดลึกซึ้งก็ยิ่งต้องมีจิตใจที่สงบแน่วแน่ ไม่ฟุ้งซ่านไม่พลุ่งพล่านกระวนกระวาย คือ ต้องมีสมาธิจึงจะคิดได้ชัดเจน เจาะลึกทะลุได้และมองเห็นทั่วตลอด จิตที่ฝึกดีแล้ว จึงเป็นฐานที่จะให้ปัญญาทำงานและพัฒนาอย่างได้ผล^{๕๔}

ขั้นสมาธิ ได้แก่ การฝึกฝนหรืออบรมจิตใจให้เหมาะสมตั้งมั่นในลักษณะที่พร้อมจะปฏิบัติงาน คือ พิจารณาความเป็นจริง เพื่อเป็นพื้นฐานของการเจริญปัญญา การฝึกบังคับจิตใจให้ตั้งมั่นโดยระลึก รู้ตัวทั่วพร้อม เรียกว่า จิตตสิกขา ดังพุทธพจน์ที่เป็นหลักฐานปรากฏบางตอนในพระสูตร ความว่า

^{๕๒}อ้างแล้ว, พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๗๖๘.

^{๕๓}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๖/๒๑๐.

^{๕๔}อ้างแล้ว, พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), การศึกษากับพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, หน้า ๖๗.

“อธิจิตตสิกขา เป็นอย่างไร คือ ภาิกษุในธรรมวินัยนี้ สงัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลาย บรรลุปฐมฌาน ที่มีวิตก วิจารณ์ ปิติและสุข อันเกิดจากวิเวกอยู่ เพราะวิตกวิจารณ์สงบระงับไปแล้ว บรรลุทุติยฌาน มีความผ่องใสในภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีแต่ปิติ และสุขที่เกิดจากสมาธิอยู่ เพราะปิติจางคลายไปมีอุเบกขา มีสติ-สัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยนามกาย บรรลุตติยฌานที่พระอริยะทั้งหลายสรรเสริญว่าผู้มีอุเบกขา มีสติ อยู่เป็นสุข เพราะละสุข และทุกข์ได้แล้ว เพราะโสมนัสและโทมนัสดับไปก่อนแล้ว บรรลุจตุตถฌานที่ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข มีสติบริสุทธิเพราะอุเบกขาอยู่นี้ชื่อว่า อธิจิตตสิกขา”^{๙๕}

สมาธิ (สะมา) หมายถึง ความตั้งมั่นแห่งจิต ความสำรวมใจให้แน่วแน่เพื่อให้จิตใจสงบ หรือ เพื่อให้เกิดปัญญาเห็นแจ้ง^{๙๖} สมาธิ แปลกันว่า ความตั้งมั่นของจิต หรือภาวะที่จิตแน่วแน่ต่อสิ่งที่กำหนด คำจำกัดความของสมาธิที่พบเสมอคือ จิตตั้งเสกัคคตา หรือเรียกสั้น ๆ ว่า เอกัคคตา ภาวะที่จิตมีอารมณ์ เป็นหนึ่ง คือการที่จิตกำหนดแน่วแน่อยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ไม่ฟุ้งซ่านหรือส่ายไป^{๙๗} ดังพุทธพจน์ว่า

“ภาิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงมีปัญญาเครื่องรักษาตน มีสติ เจริญอุปัฏมาณาสมาธิเถิด เมื่อ เธอมีปัญญาเครื่องรักษาตน มีสติ เจริญอุปัฏมาณาสมาธิอยู่ ญาณ ๕ ย่อมเกิดขึ้นเฉพาะตน ญาณ ๕ คือ ญาณย่อมเกิดขึ้นเฉพาะตนว่า สมาธินี้มีสุขในปัจจุบัน และมีสุขเป็นวิบากต่อไป ๑ ญาณย่อมเกิดขึ้นเฉพาะตนว่า สมาธินี้อันคนเลวเสพไม่ได้ ๑ ญาณย่อมเกิดขึ้นเฉพาะตนว่า สมาธินี้สงบ ประณีต ได้ด้วยความสงบระงับ ๑ บรรลุได้ด้วยภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น และมีไช้บรรลุ ได้ด้วยการข่มธรรมที่เป็นข้าศึก ห้ามกิเลสด้วยสังขารจิต ๑ ญาณย่อมเกิดขึ้นเฉพาะตนว่า เรามีสติเข้าสมาธินี้ได้ มีสติออกจากสมาธินี้ได้ ๑”^{๙๘}

“ภาิกษุทั้งหลาย ก็สมาธิภาวนาที่บุคคลเจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่ออยู่เป็นสุขในปัจจุบันเป็นไฉน ภาิกษุในธรรมวินัยนี้ สงัดจากกาม สงัดจากอกุศลธรรม บรรลุปฐมฌาน มีวิตกวิจารณ์ มีปิติและสุขอันเกิดแต่วิเวกอยู่ บรรลุทุติยฌาน มีความผ่องใสแห่งจิตในภายใน เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ไม่มีวิตกไม่มีวิจารณ์ เพราะวิตกวิจารณ์สงบไป มีปิติและสุขเกิดแต่สมาธิอยู่ มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยนามกาย เพราะปิตินั้นไป บรรลุตติยฌานที่พระอริยะสรรเสริญว่า ผู้ได้ฌานนี้ เป็นผู้ มีอุเบกขา มีสติ อยู่เป็นสุข บรรลุจตุตถฌานไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข เพราะละสุขละทุกข์และดับโสมนัส โทมนัสก่อน ๆ ได้ มีสติบริสุทธิเพราะอุเบกขา ได้มีอุเบกขาเป็นเหตุให้สติบริสุทธิอยู่”^{๙๙}

^{๙๕}ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑/๔๘.

^{๙๖}อ้างแล้ว, ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๔, หน้า ๑,๑๗๑.

^{๙๗}อ้างแล้ว, พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๗๖๘.

^{๙๘}อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๗/๓๕-๓๖.

^{๙๙}อง.จตุกก. (ไทย) ๑๑/๓๐๗/๑๙๘.

การที่จิตจะเป็นสมาธิได้เร็วจะต้องมีธรรมคอยเกื้อหนุน หรือมีธรรมเป็นปัจจัยส่งเสริม เมื่อก้าวโดยสรุปแล้วก็ได้แก่ ฌาน ๔ นั้นเอง ซึ่งมีองค์ประกอบ ดังนี้

ปฐมฌาน ประกอบด้วย วิตก วิจาร์ ปิติ สุข เอกัคคตา

ทุติยฌาน ประกอบด้วย ปิติ สุข เอกัคคตา

ตติยฌาน ประกอบด้วย สุข เอกัคคตา

จตุตถฌาน จิตเป็นอุเบกขาอย่างเดียว

ตั้งแต่ปฐมฌานถึงจตุตถฌาน จิตจะละองค์ฌานที่หยาบไปเรื่อย ๆ จนเหลือแต่ความตั้งมั่น หรือความวางเฉยแห่งจิต ซึ่งเป็นองค์ฌานที่ละเอียดหรือประณีตที่สุด มีพระพุทธรูปที่ตรัสถึงธรรมที่เป็นปัจจัยให้บรรลุสมาธิ ความว่า “ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุประกอบด้วยธรรม ๕ เป็นผู้อาจบรรลุสัมมาสมาธิ อยู่ได้ ธรรม ๕ คือ เป็นผู้อดทนต่อรูป ๑ เป็นผู้อดทนต่อเสียง ๑ เป็นผู้อดทนต่อกลิ่น ๑ เป็นผู้อดทนต่อรส ๑ เป็นผู้อดทนต่อไฟภูฏัพพะ ๑”^{๑๐๐}

แนวทางปฏิบัติเพื่อให้เกิดสมาธิ เรียกว่า อารมณ์สมถกรรมฐาน ซึ่งเป็นวิธีหรืออุบายให้เข้าถึงสมาธิ สมถกรรมฐานมีอารมณ์สำหรับบริกรรมภาวนา ๔๐ ประการ โดยจัดเป็นหมวด ๆ คือ กสิณ ๑๐ อสุภ ๑๐ อนุสสติ ๑๐ พรหมวิหาร ๔ อรูป ๔ อาหาเรปฏิกูลสัญญา ๑ จตุธาตวัตถถาน ๑ ดังนี้

กสิณ ๑๐: กสิณ แปลว่า การเพ่ง ใช้เป็นอุปกรณ์สำหรับเพ่งเพื่อยึดเหนี่ยวอารมณ์ให้หนึ่ง มี ๑๐ อย่าง คือ

๑. ปฐวีกสิณ ดิน
๒. อาโปกสิณ น้ำ
๓. เตโชกสิณ ไฟ
๔. วาโยกสิณ ลม (๔ อย่างนี้เรียกว่า ภูตกสิณ คือธาตุ ๔)
๕. นิลกสิณ สีเขียว
๖. ปิตกสิณ สีเหลือง
๗. โลหิตกสิณ สีแดง
๘. โอทาทกสิณ สีขาว (๔ อย่างนี้เรียกว่า วัณณกสิณ คือกสิณสี)
๙. อาโลกกสิณ แสงสว่าง

^{๑๐๐}อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๑๓/๑๙๒.

๑๐. อากาศสกลิน อากาศ^{๑๐๑}

อสุภ ๑๐: อสุภ แปลว่า ไม่สวย ไม่งาม น่าเกลียด น่าระอา หมายถึง ชากศพที่อยู่ในสภาพต่าง ๆ ใช้เป็นอารมณ์ของกรรมฐาน จำแนกไว้ ๑๐ ประการ คือ

๑. อุทฺธมาตกะ ชากศพที่ขึ้นพองอืดขึ้น
๒. วินีลกะ ชากศพที่เขียวคล้ำ
๓. วิปฺพพกะ ชากศพที่มีน้ำหนองไหลเยิ้มออกมา
๔. วิจฉิททกะ ชากศพที่ขาดกลางตัว
๕. วิกขายิกะ ชากศพที่ถูกสัตว์กัดกิน แทะกิน
๖. วิกขิตตกะ ชากศพที่มีมือ เท้า ศีรษะขาดหายไป
๗. หตวิกขิตตกะ ชากศพที่ถูกสับเป็นท่อน ๆ
๘. โลहितกะ ชากศพที่มีเลือดไหลออกตามตัว
๙. ปุฬุกะ ชากศพที่เน่าเฟะ มีเหม็นหอมชวนไส
๑๐. อัฏฐิกะ ชากศพที่เหลือแต่โครงกระดูก^{๑๐๒}

อนุสสติ ๑๐: อนุสสติ แปลว่า การระลึกถึงเนื่อง ๆ หรืออารมณ์ที่ควรระลึกถึงเนื่อง ๆ มี ๑๐ ประการ คือ

๑. พุทธานุสสติ ระลึกถึงคุณของพระพุทธเจ้า
๒. ธัมมานุสสติ ระลึกถึงคุณของพระธรรม
๓. สังฆานุสสติ ระลึกถึงคุณของพระสงฆ์
๔. สีลानุสสติ ระลึกถึงศีลที่ตนรักษา
๕. จาคานุสสติ ระลึกถึงทานที่ตนบริจาคแล้ว
๖. เทวดานุสสติ ระลึกถึงธรรมที่ทำให้เป็นเทวดา
๗. มรณัสสติ ระลึกถึงความตายที่จะมีแก่ตน

^{๑๐๑}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๔๖/๒๓๗-๒๓๘.

^{๑๐๒}พระพุทธโฆสเถระ วจนา, คัมภีร์วิสุทธิมรรค, แปลและเรียบเรียงโดย สมเด็จพระพุทธปาจารย์ (อาจ อาสโภ), (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ประยุมงคลปริ้นติ้ง จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๓๑๕.

๘. กายคตาสติ ระลึกถึงส่วนของร่างกายมีผม ขน เล็บ เป็นต้น

๙. อานาปานสติ ระลึกถึงลมหายใจเข้าออก

๑๐. อุปสมานุสสติ ระลึกถึงพระนิพพาน^{๑๐๓}

พรหมวิหาร ๔: พรหมวิหาร แปลว่า ธรรมอันเป็นเครื่องอยู่อันประเสริฐ^{๑๐๔} หรือแปลว่า ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของท่านผู้ใหญ่ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ และพรหมวิหารธรรมเป็นธรรมอยู่อย่าง ประเสริฐซึ่งจัดเป็นหลักธรรมประจำใจและกำกับความประพฤติ เป็นธรรมจำเป็นอย่างยิ่งในสังคมไทย ซึ่งในปัจจุบันนี้อานาจิตถุนิยมบีบรัดให้ต้องเป็นคนใจแคบเห็นแก่ตัว การฝึกฝนให้สามารถรักและเมตตา แม้แต่ศัตรูเราก็ยอมได้จะได้ชื่อว่า เป็นชาวพุทธที่แท้จริง^{๑๐๕} พรหมวิหาร ประกอบด้วย ๔ อย่าง คือ

๑. เมตตา ความรักใคร่ ประารถนาจะให้เขาเป็นสุข คำว่า เมตตา หมายถึง ความสนิทสนม คือ ความรักใคร่ที่เว้นจากราคะ ความกำหนัด ได้แก่ ความปรารถนาให้เกิดความสุขความเจริญแก่ผู้อื่น ความปรารถนาคืออยากให้มีมีความสุข ความมีจิตอันแผ่เมตตาและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์และสัตว์ทั่วหน้า

๒. กรุณา ความสงสาร คิดจะช่วยให้เขาพ้นทุกข์ คำว่า กรุณา หมายถึง ความห่วงใยเมื่อ เห็นผู้อื่นได้รับทุกข์ร้อน ได้แก่ ประารถนาเพื่อจะปลดเปลื้องความทุกข์ร้อนของเขา หรือ ความสงสารคิด จะช่วยให้เขาพ้นทุกข์ ความใฝ่ใจอันอันที่จะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ เดือดร้อนของปวงสัตว์

๓. มุทิตา ความพลอยยินดี เมื่อผู้อื่นได้ดี คำว่า มุทิตา หมายถึง ความชื่นบาน ได้แก่ ความ พลอยยินดีในเมื่อเห็นผู้อื่นได้ดีหรือความยินดีในเมื่อผู้อื่นมีความสุข มีจิตใจผ่องใสบันเทิง ประกอบด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอต่อสรรพสัตว์ผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ ดีมีความสุขเจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป

๔. อุเบกขา ความวางเฉย ไม่ดีใจไม่เสียใจ เมื่อผู้อื่นถึงความวิบัติ คำว่า อุเบกขา หมายถึง ความวางเฉย ได้แก่ วางตนเป็นกลาง หรือความวางใจเป็นกลางอันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณา เห็นด้วยปัญญา คือ มีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราขึง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชังพิจารณาเห็นกรรมที่ สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้วอันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและ ปฏิบัติไปตามธรรม^{๑๐๖}

^{๑๐๓}อง.เอก. (ไทย) ๒๐/๔๗๓-๔๘๒/๔๓.

^{๑๐๔}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๘/๒๐๐.

^{๑๐๕}ไสว มาลาทอง, คู่มือการศึกษาจริยธรรม สำหรับนักเรียน นิสิต นักศึกษา นักบริหาร นักปกครอง และประชาชนผู้สนใจทั่วไป, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒), หน้า ๑๔๗-๑๔๘.

^{๑๐๖}แก้ว ชิตตะขบ, รมวิชาวชิธรรมศึกษาชั้นตรี (ตามหลักสูตรของสนามหลวงแผนกธรรม พ.ศ. ๒๕๔๖), (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๗), หน้า ๙๓-๙๔.

อรุป ๔: อรุป หมายถึง ธรรมเนียมที่มีรูปธรรมเป็นอากรมณ์ มี ๔ คือ

๑. อากาสนัญญาณะ อากาสว่างเปล่าหาที่สุตมิได้
๒. วิญญาณัญญาณะ วิญญาณหาที่สุตมิได้
๓. อากัญญาณัญญาณะ ภาวะที่ไม่มีอะไร ๆ
๔. เนวส์ญญาณาสัญญาณะ ภาวะที่จะเรียกว่ามีก็มีใช้ เรียกว่าไม่มีก็มีใช้^{๑๐๗}

อาหาเรปฏิกูลสัญญา: อาหาเรปฏิกูลสัญญา คือ ธรรมเนียมที่กำหนดพิจารณาอาหารว่าเป็นของปฏิกูล น่าเกลียด เป็นอากรมณ์ จนเกิดความไม่ยินดีในรสอาหารนั้น

จตุธาตวัตถาน: จตุธาตวัตถานะ คือ การกำหนดพิจารณาโดยความเป็นธาตุ ๔ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม^{๑๐๘}

เมื่อผู้ปฏิบัติเรียนธรรมเนียมในสำนักของอาจารย์ อาจารย์ผู้ให้ธรรมเนียมต้องให้ธรรมเนียมที่เหมาะสมกับจริตของผู้ปฏิบัติ เช่น คนราคะจริตต้องยึดเอาสุภะ ๑๐ เป็นอากรมณ์ เป็นต้น อย่างไรก็ตามธรรมของพระพุทธเจ้าเป็นสิ่งที่เห็นได้ยาก ในการปฏิบัติสมาธิย่อมมีอุปสรรคมากมาย กล่าวคือ ธรรมที่เป็นอุปสรรคต่อการเจริญสมาธิ ได้แก่ นีวรณ ๕

ธรรมที่ขัดขวางหรือเป็นอุปสรรคต่อการเจริญสมาธิ ได้แก่ นีวรณ ๕ คือ

๑. กามฉันทะ พอใจ ติดใจในกามคุณ
๒. พยาบาท คิดร้าย พยาบาทผู้อื่น
๓. ถีนมิทธะ หดหู่ ท้อแท้ หรือเศร้าซึม
๔. อุทธัจจกุกกุกจะ ฟุ้งซ่าน อึดอัด กลัดกลุ้ม วิตกกังวล และรำคาญใจ
๕. วิจิกิจฉา ลังเลใจ ตัดสินใจไม่ได้ สงสัย กังวล^{๑๐๙}

ธรรมเหล่านี้จะกั้นจิตไม่ให้เกิดสมาธิ ผู้ปฏิบัติต้องกำหนดรู้ และพยายามละให้ได้ อาทิ เช่น เวลาเกิดความพยาบาทขึ้นในจิตใจ ก็ต้องเจริญเมตตาภาวนา เพื่ออบรมจิตให้เกิดความอ่อนโยน เป็นต้น

^{๑๐๗}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๘/๒๐๐.

^{๑๐๘}อ้างแล้ว, พระพุทธโฆสเถระ รจนา, คัมภีร์วิสุทธิมรรค, หน้า ๑๘๕.

^{๑๐๙}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๕/๒๐๘.

การเจริญสมาธิ มีวิธีหลายอย่างตามที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ในที่นี้จะได้กล่าวถึงขั้นตอนการปฏิบัติสมาธิโดยภาพรวม ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ ตัดปليโพธิ คือ ข้อติดข้องหรือเหตุกังวล ๑๐ ประการ

ขั้นตอนที่ ๒ เข้าหากัลยาณมิตร คือครูอาจารย์ ผู้มีคุณสมบัติเหมาะที่จะให้กรรมฐาน

ขั้นตอนที่ ๓ รับเอากรรมฐานอย่างใดอย่างหนึ่งใน ๔๐ อย่าง ที่เหมาะกับจริตของตน

ขั้นตอนที่ ๔ เข้าอยู่ในวัดที่อยู่อาศัย หรือสถานที่ปฏิบัติ ซึ่งเหมาะแก่การเจริญสมาธิ

ขั้นตอนที่ ๕ ตัดปليโพธิ คือ ข้อกังวลเล็ก ๆ น้อย ๆ เสียให้หมด

ขั้นตอนที่ ๖ ปฏิบัติตามวิธีเจริญสมาธิ^{๑๐๐}

ประการสำคัญ คือ เมื่อบุคคลเจริญสมาธิยอมมีอานิสงส์ ๔ ประการ ดังนี้

๑. สมาธิภาวนาที่บุคคลเจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่ออยู่เป็นสุขในปัจจุบัน

๒. สมาธิภาวนาที่บุคคลเจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อได้ญาณทัสสนะ

๓. สมาธิภาวนาที่บุคคลเจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อเกิดสติสัมปชัญญะ

๔. สมาธิภาวนาที่บุคคลเจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อสิ้นอาสวะ^{๑๐๑}

ค. อธิปัญญาสิกขา (ปัญญา)

ปัญญา คือ ความรู้ ความรู้ทั่ว ความฉลาดเกิดแต่เรียนและคิด^{๑๐๒} ปัญญา เป็นเรื่องของ การฝึกหรือพัฒนาในด้านการรู้ความจริง เริ่มตั้งแต่ความเชื่อ ความเห็น ความรู้ ความเข้าใจ ความหยั่งรู้เหตุผล การรู้จักวินิจฉัยไตร่ตรอง ตรวจสอบ คิดการต่าง ๆ สร้างสรรค์ เฉพาะอย่างยิ่งเน้นการรู้ตรงตามความเป็นจริง หรือรู้เห็นตามที่มีนเป็น ตลอดจนรู้แจ้งความจริงที่เป็นสากลของสิ่งทั้งปวง จนถึงขั้นรู้เท่าทันธรรมดาของโลกละชีวิต ที่ทำให้มีจิตใจเป็นอิสระ ปลอดปัญหา ไร้ทุกข์ เข้าถึงอิสรภาพโดยสมบูรณ์^{๑๐๓} ดังพุทธพจน์ที่เป็นหลักฐานปรากฏบางตอนในพระสูตร ดังนี้

^{๑๐๐}อ้างแล้ว, พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๘๔๙.

^{๑๐๑}อง.จตุกก. (ไทย) ๑๑/๓๐๗/๑๙๙.

^{๑๐๒}อ้างแล้ว, ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๔, หน้า ๗๓๓.

^{๑๐๓}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), ศึกษา ฝึกฝน พัฒนาตนให้สูงสุด, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์), หน้า ๑๑๐-๑๑๒.

“อธิปัญญาสิกขา เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มึปัญญา ประกอบด้วยปัญญาอันประเสริฐยิ่งถึงความเกิดและความดับ เพิกถอนกิเลสให้บรรลุลถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ เธอรู้ตามความเป็นจริงว่านี่ทุกข์ เธอรู้ตามความเป็นจริงว่านี่ทุกข์สมุทัย (เหตุเกิดทุกข์) เธอรู้ตามความเป็นจริงว่านี่ทุกข์นิโรธ (ความดับทุกข์) เธอรู้ตามความเป็นจริงว่านี่ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา (ข้อปฏิบัติเครื่องดำเนินไปสู่ความดับทุกข์) เธอรู้ตามความเป็นจริงว่าเหล่านี้อาสวะ เธอรู้ตามความเป็นจริงว่านี่อาสวะสมุทัย เธอรู้ตามความเป็นจริงว่านี่อาสวะนิโรธ เธอรู้ตามความเป็นจริงว่า นี่อาสวะนิโรธคามินีปฏิปทา นี้ชื่อว่า อธิปัญญาสิกขา”^{๑๑๔}

ปัญญา หมายถึง การฝึกฝนอบรมทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจอันถูกต้องและสมบูรณ์ถึงที่สุดในสิ่งทั้งปวงตามที่มันเป็นจริง^{๑๑๕} ดังที่ พระไตรปิฎกระบุถึงความหมายและลักษณะของปัญญาไว้ ดังนี้ “ปัญญา เรียกว่า อี ได้แก่ ความรู้ กิริยาที่รู้ชัด ความวิจย ความเลือกเฟ้น ความสอดส่องธรรม ความกำหนดหมาย ความเข้าไปกำหนด ความเข้าไปกำหนดเฉพาะ ภาวะที่รู้ ภาวะที่ฉลาด ภาวะที่ละเอียด ภาวะที่รู้ละเอียด ความรู้อย่างแจ่มแจ้ง ความคิดค้น ความใคร่ครวญ ปัญญาจุจแผ่นดิน ปัญญาเครื่องทำลายกิเลส ปัญญาเครื่องนำทาง ปัญญาเครื่องเห็นแจ้ง ความรู้ดี ปัญญาจุจภูฏัก ปัญญา ปัญญินทรีย์ ปัญญาผละ ปัญญาจุจศัสตรา ปัญญาจุจปราสาท ความสว่างคือปัญญา แสงสว่างคือปัญญา ปัญญาจุจดวงประทีป ปัญญาจุจดังแก้ว ความไม่หลงมงาย ความเลือกเฟ้นธรรม สัมมาทิฐิ ชื่อว่านักปราชญ์ เพราะประกอบด้วยปัญญานั้น”^{๑๑๖} การพัฒนาปัญญามีความสำคัญสูงสุดเพราะปัญญาเป็นตัวนำทางและควบคุมพฤติกรรมทั้งหมด คนเราจะมีพฤติกรรมอะไร อย่างไร และแค่นั้นก็อยู่ที่ว่าจะมีปัญญาขึ้นมาหรือบอกทางให้เท่าใด และปัญญาเป็นตัวปลดปล่อยจิตใจ ให้ทางออกแก่จิตใจ เช่น เมื่อจิตใจอึดอัดมีปัญหาคิดตันอยู่ พอเกิดปัญญาว่าจะทำอย่างไร จิตใจก็โล่งเป็นอิสระได้การพัฒนาปัญญาเป็นเรื่องกว้างขวางแยกออกไปได้หลายด้านและมีหลายขั้นหลายระดับ เช่น เป็นปัญญาที่ช่วยให้ดำเนินชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพประสบความสำเร็จความรู้ความเข้าใจในข้อมูล รวมทั้งศิลปะวิทยาการต่าง ๆ โยงเข้ามาประสานเป็นภาพองค์รวมทั้งชัดเจน หรือโยงออกไปสู่ความหยั่งรู้หยั่งเห็นใหม่ ๆ ได้ ปัญญาที่ช่วยให้ดำเนินเข้าสู่วิถีชีวิตที่ถูกต้องดีงาม ความรู้เข้าใจในระบบความสัมพันธ์ของสิ่งทั้งหลายที่อิงอาศัยสืบเนื่องส่งผลต่อกันตามเหตุปัจจัย หรือปัญญาที่ช่วยให้บรรลุจุดหมายสูงสุดของชีวิตที่ดีงาม ความเข้าใจเข้าถึงเท่าทันความจริงของสังขารคือโลกและชีวิตที่เปลี่ยนแปลงเป็นไปตามกฎธรรมดาของธรรมชาติจนสามารถวางใจถูกต้องต่อสิ่งทั้งหลาย ทำจิตใจให้หลุดพ้น เป็นอิสระได้โดยสมบูรณ์^{๑๑๗} ดังไว้หลายที่ ดังนี้

^{๑๑๔}ช.ม. (ไทย) ๒๙/๑/๕๙.

^{๑๑๕}อ้างแล้ว, พุทธศาสนิกชน (แจ่ม อินทปญโญ), วิธีแก้ปัญหาวิต, หน้า ๑๙๘.

^{๑๑๖}ช.ม. (ไทย) ๒๙/๑๐/๕๔.

^{๑๑๗}อ้างแล้ว, พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), การศึกษากับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, หน้า ๖๗.

ในคุหฺฏฐกสูตรตนิทเทส กล่าวถึงปัญญา ๓ อย่าง คือ

๑. ญาตปริญญา การกำหนดรู้ขั้นรู้จัก
๒. ตีรณปริญญา การกำหนดรู้ขั้นพิจารณา
๓. ปหานปริญญา การกำหนดรู้ขั้นละ^{๑๘}

ในสังคีตีสสูตร กล่าวถึง ปัญญา ๓ คือ

๑. จินตามยปัญญา ปัญญาเกิดจากการคิด
๒. สุตมยปัญญา ปัญญาเกิดจากการฟัง หรือการศึกษาเล่าเรียน
๓. ภาวนามยปัญญา ปัญญาเกิดจากการอบรมจิตใจ^{๑๙}

ในอวุกขชิตสูตร กล่าวถึงบุคคลมีปัญญา ๓ จำพวก คือ

๑. อะวะกุกุชะปัญญา ผู้มีปัญญาดังหม้อคว่ำ ได้แก่ ผู้ฟังหรือเรียนอะไรก็ไม่เข้าใจ เปรียบเหมือนหม้อคว่ำที่ไม่อาจรองรับน้ำที่เทลงใส่ได้

๒. อุกนังคะปัญญา ผู้มีปัญญาดังหน้าตัก ได้แก่ ผู้ที่ฟังหรือเรียนอะไรแล้วก็เกิดความเข้าใจบ้าง แต่ภายหลังก็ลืมหมดสิ้น เปรียบเหมือนคนที่กินของขบเคี้ยวต่าง ๆ ที่วางไว้บนตัก แต่เมื่อผลอดตัวลูกขึ้น ของเหล่านั้นก็หล่นเสีย

๓. ปุคฺคปัญญา ผู้มีปัญญามาก ได้แก่ ผู้ที่ฉลาด ฟังหรือเรียนอะไรแล้วก็เข้าใจได้ง่ายและจำได้ไม่ลืม เปรียบเหมือนหม้อหงายที่สามารถรองรับน้ำที่เทลงมาได้ทั้งหมด^{๒๐}

ในสังคีตีสสูตร กล่าวถึงปัญญา ๔ คือ

๑. ทุกขญาณ ความรู้ในทุกข์
๒. ทุกขสมุทฺถญาณ ความรู้ในเหตุให้เกิดทุกข์
๓. ทุกขนิโรธญาณ ความรู้ในความดับทุกข์
๔. ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาญาณ ความรู้ในการปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์^{๒๑}

^{๑๘}ช.ม. (ไทย) ๒๙/๑๓/๖๓.

^{๑๙}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๑๙๖.

^{๒๐}อง.ติก. (ไทย) ๒๐/๓๐/๑๒๔.

^{๒๑}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๐/๒๐๒.

ในวิสุทธิมรรค ปัญญาเนเทศ กล่าวถึงปัญญา ๒ คือ

๑. โลกียปัญญา ปัญญาของปุถุชน
๒. โลกุตตรปัญญา ปัญญาของพระอริยบุคคล^{๑๒๒}

ส่วนคำว่า ญาณปริญา มีความหมายว่า ความรู้ในระดับผัสสะ หรือที่เรียกว่าอายตนะ นั้นเอง ซึ่งเป็นบ่อเกิดหรือแดนเกิดแห่งความรู้ในทางพระพุทธศาสนา ผู้ปฏิบัติจะต้องกำหนดรู้อย่างมีสติ จึงจะไม่ถูกกิเลสหรือสิ่งที่เป็นปฏิปักษ์ต่อปัญญาครอบงำ อันจะทำให้ไม่เข้าถึงปัญญาได้ ดังพุทธพจน์ว่า

“นักปราชญ์รู้จักผัสสะ คือ รู้ เห็นว่า นี้จักขุสัมผัส นี้โสตสัมผัส นี้ฆานสัมผัส นี้ชีวหาสัมผัส นี้กายสัมผัส นี้มโนสัมผัส นี้อธิวจนสัมผัส นี้ปฏิขัมผัส นี้ผัสสะเป็นที่ตั้งแห่งสุขเวทนา นี้ผัสสะเป็นที่ตั้งแห่งทุกขเวทนา นี้ผัสสะเป็นที่ตั้งแห่งอกุศล นี้ผัสสะที่เป็นอภัยกฤต นี้ผัสสะที่เป็นกามาวจร นี้ผัสสะที่เป็นรูปาวจร นี้ผัสสะที่เป็นรูปาวจร นี้สัญญาตผัสสะ นีอนิมิตตผัสสะ นี้อุปนิหิตตผัสสะ นี้ผัสสะที่เป็นโลกิยะ นี้ผัสสะที่เป็นโลกุตตระ นี้ผัสสะที่เป็นเป็นอดีต นี้ผัสสะที่เป็นอนาคต นี้ผัสสะที่เป็นปัจจุบัน นี้ชื่อว่าญาณปริญา นักปราชญ์ทำสิ่งที่รู้แล้วให้ปรากฏอย่างนี้แล้ว พิจารณาผัสสะ คือ พิจารณาโดยความเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นโรค เป็นดุจหัวฝี เป็นดุจลูกศร เป็นของลำบาก เป็นอาพาธ เป็นอย่างอื่น (บังคับไม่ได้) เป็นของทรุดโทรม เป็นเสียด เป็นอุปัทวะ เป็นภัย เป็นอุปสรรค เป็นของหวั่นไหว เป็นของผูกพัน เป็นของไม่ยั่งยืน เป็นของไม่มีที่ต้านทาน เป็นของไม่มีที่ซ่อนเร้น เป็นของไม่มีที่พึ่ง เป็นของว่าง เป็นของเปล่า เป็นของสูญ เป็นอนัตตา เป็นของมีโทษ เป็นของแปรผันไปเป็นธรรมดา เป็นของไม่มีแก่นสาร เป็นเหตุแห่งความลำบากเป็นดุจเพชรฆาต เป็นของปราศจากความเจริญ เป็นของมีอาสวะ เป็นของที่ถูกเหตุปัจจัยปรุงแต่ง เป็นเหยื่อแห่งมาร มีชาติ (ความเกิด) เป็นธรรมดา มีชรา (ความแก่) เป็นธรรมดา มีพยาธิ (ความเจ็บป่วย) เป็นธรรมดา มีมรณะเป็นธรรมดา มีโสกะ (ความเศร้าโศก) ปริเทวะ (ความคร่ำครวญ) ทุกขะ (ความทุกข์กาย) โทมนัส (ความทุกข์ใจ) อุปายาส (ความคับแค้นใจ) เป็นธรรมดา มีความเศร้าหมอง เป็นธรรมดา เป็นเหตุเกิดทุกข์ ตั้งอยู่ไม่ได้ หากความเข้มข้นไม่ได้เป็นโทษ เป็นของที่ต้องสลัดออกไป นี้ชื่อว่า ตีรณปริญา”^{๑๒๓}

^{๑๒๒}อ้างแล้ว, พระพุทธโฆสเถระ, คัมภีร์วิสุทธิมรรค, หน้า ๗๑๓

^{๑๒๓}ช.ม. (ไทย) ๒๙/๑๓/๖๓-๖๔.

ตีรณปริญาเป็นปัญญาที่ปฏิบัติต่อเนื่องจากญาตปริญา คือ เมื่อเกิดผัสสะหรือการรับรู้แล้ว ขั้นตอนต่อไปคือมีสติกำหนดพิจารณาให้เห็นโดยความเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์และอนัตตา การพิจารณาที่จะทำให้สามารถเข้าถึงปหานปริญาได้ต้องเป็นการพิจารณาอันเกิดจากผลการปฏิบัติหรือที่เรียกว่า สภาวธรรม เทียบได้กับปัญญาในระดับภวนาปัญญา นักปราชญ์ครั้นพิจารณาเห็นอย่างนี้แล้ว ย่อมละ บรรเทา ทำให้หมดสิ้นไป ให้ถึงความไม่มีอีกซึ่งความกำหนดด้วยอำนาจความพอใจในผัสสะ สมจริง ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงละความกำหนดด้วยอำนาจความพอใจ ในผัสสะทั้งหลายเสีย ผัสสะนั้นเธอทั้งหลายละได้เด็ดขาดแล้วอย่างนี้ ตัตรากถอนโคณ เหมือนต้นตาล ที่ถูกตัดรากถอนโคณไปแล้ว เหลือแต่พื้นที่ ทำให้ไม่มี เกิดขึ้นต่อไปได้แล้ว นี้ชื่อว่า ปหานปริญา”^{๑๒๔}

ปัญญามีความสำคัญต่อมนุษย์ เพราะเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ถือเป็นเครื่องมือในการจัดการที่มีความจำเป็นต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นการศึกษา การเรียนรู้ การใช้ชีวิต หากมนุษย์ดำเนินชีวิตอย่างขาดปัญญาจะทำให้พบกับปัญหาและความทุกข์มากมาย ดังนั้น มนุษย์จึงต้องอาศัยปัญญาเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิต โดยมีลักษณะสำคัญของกระบวนการดำเนินชีวิตด้วยการพัฒนาศักยภาพการดำเนินชีวิต ให้สามารถอยู่รอดอย่างดีงาม มีความสุข^{๑๒๕} มีความเข้าใจใน เหตุผล ดี ชั่ว รู้คิด รู้วินิจฉัย และรู้ที่จะจัดการ อันใดเป็นประโยชน์ มิใช่ประโยชน์^{๑๒๖} การเรียนรู้ เป็น ความหมายหนึ่งของการศึกษา ที่จะฝึกตัวเอง พัฒนาชีวิตตนเองให้มีความสามารถที่จะเป็นอยู่ได้อย่าง ดี ซึ่งชีวิตของมนุษย์นั้นโดยปกติจะสัมพันธ์กับโลกใน ๓ ด้าน คือ ด้านพฤติกรรม หมายถึง ความสัมพันธ์ กับผู้คน เพื่อนมนุษย์ สรรพสัตว์ด้วยตา หู จมูก ลิ้น กายและใจ ด้านจิตใจ หมายถึง ความสัมพันธ์ใน การแสดงออกทางกายและวาจาของตนเองและผู้อื่น และสุดท้ายทางด้านปัญญา เป็นการแสดงออก ทางด้านความเห็น ความเข้าใจ การพิจารณาในเหตุผล ซึ่งจะเห็นได้ว่า ความสัมพันธ์ทั้ง ๓ ด้านนี้มีผล ต่อเราทุกคนในการดำเนินชีวิต^{๑๒๗} หากขาดปัญญาเสียแล้ว การเป็นอยู่ที่ต้องสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมที่ มีองค์ประกอบ ๓ ด้านก็อาจจะนำมาซึ่งความทุกข์ ไม่สามารถ ควบคุม สติ สัมปชัญญะและอารมณ์ได้ ปัญญาจะเป็นตัวชี้ นำ บอกทาง ให้แสงสว่าง ขยายขอบเขต ปรับแก้จิตใจและพฤติกรรมและปลดปล่อย ให้หลุดพ้นจากปัญหาหรือทุกข์^{๑๒๘}

^{๑๒๔}ข.ม. (ไทย) ๒๙/๑๓/๖๓-๖๔.

^{๑๒๕}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), “หัวใจพระพุทธศาสนา”, พุทธจักร, ปีที่ ๖๑ ฉบับที่ ๔ (เมษายน ๒๕๕๐): หน้า ๑๐.

^{๑๒๖}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๘, (นนทบุรี: โรงพิมพ์พิมพ์การพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๑๗๔.

^{๑๒๗}อ้างแล้ว, พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๓๔๘-๓๕๑.

^{๑๒๘}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๔๙.

การพัฒนาปัญญาที่แท้จริงต้องเป็นการพัฒนาปัญญาที่บริสุทธิ์ ไปตามทำนองคลองธรรม ไปสู่ความรู้แจ้ง จนจิตใจไม่ยึดมั่นในความเป็นตัวเรา^{๑๒๙} มุ่งเน้นการพัฒนาให้มีมากขึ้นในสิ่งที่น่าพึงปรารถนา โดยมีความสงบสุขเป็นเป้าหมายสูงสุด ไม่ว่าจะชีวิตในทางฝ่ายวัตถุ ฝ่ายจิตล้วน ๆ และฝ่ายสติปัญญา ล้วนต้องพัฒนาไปสู่ภาวะที่น่าพอใจ คือ ความสงบสุขทั้งสิ้น^{๑๓๐}

สรุปได้ว่า ไตรสิกขา หรือสิกขา ๓ คือ การฝึกฝนอบรมตนในเรื่องที่พึงศึกษา ๓ อย่าง ซึ่งประกอบด้วย (๑) อธิศีลสิกขา หรือศีล หมายถึง ความปกติกายและวาจา เป็นกฎที่ควบคุมกายวาจาให้อยู่ในระเบียบคือความปกติ ไม่แสดงอาการผิดปกติคือทุจริต มีจุดประสงค์เพื่อพัฒนากายและวาจาให้สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมอย่างถูกต้องเหมาะสม โดยแท้จริง สาระของศีลอยู่ที่เจตนา ได้แก่ การไม่ล่วงละเมิดระเบียบ กฎเกณฑ์ บทบัญญัติ หรือวินัยที่วางกันไว้ หากพิจารณาในแง่ของการกระทำ ศีลคือความไม่ละเมิดและการไม่เบียดเบียน (๒) อธิจิตตสิกขา หรือสมาธิ หมายถึง การฝึกอบรมจิตให้มีคุณภาพสูงยิ่งขึ้น คือมีความสุขสงบ ผ่องใส ตั้งมั่นในอารมณ์เดียวคือความสงบ จิตที่มีสมาธิย่อมจนเจริญปัญญาได้ง่ายขึ้น ซึ่งการเจริญปัญญาเรียกว่า วิปัสสนากรรมฐาน และ (๓) อธิปัญญาสิกขา หรือปัญญา หมายถึง ความฉลาด รอบรู้ คือ รู้เหตุและผล ซึ่งในทางปฏิบัติ อธิปัญญาสิกขา หรือปัญญานี้ หมายถึง กระบวนการฝึกจิตจนเกิดความรู้แจ้ง สามารถทำลายกิเลสอาสวะได้ เมื่อก้าวโดยกระบวนการอบรมทั้ง ๓ ประการนี้ กล่าวได้ว่า ศีลจะช่วยควบคุมพฤติกรรมทางกายและวาจา ทำให้มีปฏิบัติหรืออาการที่น่าเคารพเลื่อมใส ปลุกให้เกิดศรัทธาหรือความนิยมชมชอบ มีอานิสงส์ทั้งในปัจจุบันและสัมปรายภพตามที่กล่าวมาแล้ว สมาธิจะช่วยควบคุมพฤติกรรมทุกอย่าง เพราะเมื่อจิตใจสงบนิ่งแล้ว การควบคุมกายและวาจาก็สามารถกระทำได้ง่าย ประโยชน์ในการดำรงชีวิตในปัจจุบันคือ จิตสงบไม่วุ่นวายด้วยนิวรณ์ทั้ง ๕ สุขภาพจิตเบิกบาน เรียบหรือทำการงานได้ดี ประโยชน์ในระดับสูงคือทำให้ได้ฌาน ซึ่งต้องใช้ความเพียรในการปฏิบัติเป็นอย่างมาก ส่วนปัญญาจะทำให้แก้ปัญหาค้นหาได้ทุกอย่างทั้งที่หายบออันแสดงออกทางกายและวาจาและละเอียดอันแสดงออกทางจิตใจ โดยปัญญานี้มี ๒ ระดับ คือระดับโลกียะ และโลกุตตระ นั่นเอง

^{๑๒๙}พุทธทาสภิกขุ (เงื่อม อินทปญฺโญ), พจนานุกรมธรรมของพุทธทาส, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, มปป.), หน้า ๑๔๘.

^{๑๓๐}พุทธทาสภิกขุ (เงื่อม อินทปญฺโญ), พุทธศาสนาคืออะไร, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๗๕.

๒.๓.๔ การพัฒนาตามหลักไตรสิกขา

จากการศึกษาเกี่ยวกับ การพัฒนาตามหลักไตรสิกขา จึงพบเนื้อหาสาระที่สำคัญ ดังนี้

ในทางพระพุทธศาสนา ปรากฏมีคำว่า ภาวนา มีความหมายตรงกับคำว่า พัฒนา^{๑๓๑} ฉะนั้น การพัฒนาในทัศนะแห่งพระพุทธศาสนาจึงเน้นที่การพัฒนาตัวบุคคลเป็นสำคัญและเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาสิ่งใด ๆ นี้ ดังนั้น ในบริบทนี้จึงเป็นสาระของการพัฒนาคนตามหลักไตรสิกขา ดังนี้

ก. การพัฒนาตามหลักศีล

อริศีลสิกขา (สิกขา คือ ศีลอันยิ่ง) หมายถึง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในทางความประพฤติอย่างสูง ดังคำอธิบายในคฤหัสถ์กสูตรตนิเทศ คัมภีร์มหาณีทเทศ ว่า อริศีลสิกขาเป็นอย่างไร คือ ฝึกในพระธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มศีล สำรวมด้วยความสังวรในพระปาติโมกข์ สมบูรณ์ด้วยอาจารย์และโคจร เห็นภัยในโทษเพียงเล็กน้อย สมาทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลายอยู่คือ สีลขันธเล็ก สีลขันธใหญ่ ศีลเป็นที่พึง เป็นเบื้องต้น เป็นความประพฤติ เป็นความสำรวม เป็นความระวัง เป็นหัวหน้า เป็นประธานเพื่อความถึงพร้อมแห่งธรรมที่เป็นกุศล นี้ชื่อว่า อริศีลสิกขา^{๑๓๒} โดยการฝึกอบรมศีลนั้น มุ่งเน้นที่การสำรวมเพื่อให้เกิดความบริสุทธิ์ในการกระทำเป็นเกราะกั้นกิเลสทั้งหลายที่จะก่อให้เกิดความเดือดร้อน และการเบียดเบียน ดังที่แสดงในมาติกาภา คัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรคว่า “เนกขัมมะชื่อว่า สีลวิสุทธิตี เพราะมีความหมายว่า กั้นกามฉันทะ...ความสำรวม ชื่อว่า อริศีลสิกขา... อพยาบาทชื่อว่า สีลวิสุทธิตี เพราะมีความหมายว่า กั้นพยาบาท...อหัตตมรรค ชื่อว่า สีลวิสุทธิตี เพราะมีความหมายว่า กั้นกิเลสทั้งปวง”^{๑๓๓}

ศีลขั้นพื้นฐานสำหรับมนุษย์ ได้แก่ ศีล ๕ มีสาระมุ่งไปเพื่อการไม่เบียดเบียน ซึ่งเป็นขั้นเริ่มต้นของการสร้างสภาพแวดล้อมทางสังคมที่เกื้อกูลศีล ต่อจากนั้นจะเป็นการเน้นการเกื้อกูลสิ่งแวดล้อมและความเป็นอยู่ส่วนตัว และการฝึกหัดขัดเกลา (กิเลส) ตนเอง การรักษาศีลมีเป้าหมายหลัก ๒ ประการ คือ ขัดเกลากิเลสพัฒนาตนเองให้เป็นคนดี สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสันติสุข และเพื่อเกื้อกูลประโยชน์ต่อผู้อื่นและต่อสังคม^{๑๓๔}

^{๑๓๑}อ้างแล้ว, พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), การศึกษา: เครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา, หน้า ๒๑-๒๒.

^{๑๓๒}ช.ม. (ไทย) ๒๙/๑๐/๔๘.

^{๑๓๓}ช.ป. (ไทย) ๓๑/๔๐/๖๐๖.

^{๑๓๔}พระเมธีวราภรณ์ (สุทัศน์ วรทสสี), เบญจศีลเบญจธรรม: อุดมชีวิตของมนุษย์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ต้นบุญ, ๒๕๕๑), หน้า ๔๒-๔๓.

ศีลเป็นสิ่งสำคัญที่ควรจะมีก่อน เพราะศีลเป็นเบื้องต้นแห่งความดีงาม เป็นที่พึ่งเบื้องต้น เป็นมารดาแห่งกัลยาณธรรมและเป็นบ่อเกิดแห่งกุศลธรรมทั้งปวง คำว่า ศีล แปลว่า ปกติ สิ่งใดเป็นปกติ สิ่งนั้นย่อมไม่มีโทษ อย่างบ้านเมืองสงบเป็นปกติ หมายความว่า ปราศจากภัยจากภายในและภายนอก คนมีความปกติภายในตน คือไม่มีภัยเบียดเบียน มีอาหารเครื่องนุ่งห่มที่อยู่อาศัยเป็นปกติ คนที่อยู่ร่วมกันไม่เบียดเบียนก่อทุกข์แก่กัน คือ ไม่ฆ่ากัน ไม่ทำร้ายกัน ไม่ลักฉ้อ แย่งชิงกัน ไม่ลักลอบทำชู้กัน ไม่ขี้ปดหลอกหลวงกัน ไม่ขี้เมาก่อความรำคาญทะเลาะวิวาทกัน ในครอบครัวนั้นก็อยู่เป็นปกติ ไม่มีใครเดือดร้อนลำบากทุกข์ยาก คำว่า ปกตินี้ จึงหมายถึงความเรียบร้อยภายในตัวบุคคลแต่ละคน และทั้งหมดนี้ที่อยู่ร่วมกัน ปกตินี้มาจากภาษาบาลี คือ ศีล^{๑๓๕} นอกจากนี้การฝึกอบรมศีลนั้นมุ่งเน้นที่การสำรวมเพื่อให้เกิดความบริสุทธิ์ในการกระทำเป็นเกราะกั้นกิเลสทั้งหลายที่จะก่อให้เกิดความเดือดร้อน และการเบียดเบียน ดังที่แสดงในมาติกาภาคคัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรคว่า “เนกขัมมะชื่อว่า สีลวิสุทธิ เพราะมีความหมายว่า กั้นกามฉันทะ... ความสำรวม ชื่อว่า อธิศีลสิกขา...อพยาบาทชื่อว่า สีลวิสุทธิ เพราะมีความหมายว่า กั้นพยาบาท...อหัตตมรรค ชื่อว่า สีลวิสุทธิ เพราะมีความหมายว่า กั้นกิเลสทั้งปวง”^{๑๓๖}

ศีลมีขอบเขตเฉพาะทางกายและวาจาที่ปรากฏภายนอก คือ ถ้าภายนอกเรียบร้อยตามวินัย แม้ใจจะเสียไปบ้างก็ไม่นับว่าเสียในส่วนศีล^{๑๓๗} ซึ่งแบ่งออกเป็นหมวดใหญ่ ๆ ๔ หมวด^{๑๓๘} คือ

๑. การรักษาวินัยแม่บทของชุมชน เมื่อคนอยู่ร่วมกัน หรือทำงานทำกิจการร่วมกัน เป็นชุมชน เป็นหน่วยงาน เป็นองค์กร ตลอดจนจนเป็นประเทศชาติ จะต้องมีการกำหนดกติกาตลอดจนกฎหมาย เพื่อจัดระเบียบระบบให้เกิดความเรียบร้อย ความประสานสอดคล้อง ความเกื้อหนุนต่อกัน ความร่วมรับผิดชอบและสามัคคี ที่จะเอื้อโอกาส หรือเป็นหลักประกันให้ชีวิตความเป็นอยู่ และกิจการต่าง ๆ ดำเนินไปด้วยดี สมตามวัตถุประสงค์แห่งชีวิตหรือกิจการของชุมชนนั้น เช่น โรงเรียนก็ต้องมีกฎกติกาที่เป็นวินัยแม่บทของตนเช่นเดียวกัน สำหรับสังคมคฤหัสถ์หรือสังคมแห่งมนุษยชาติทั้งหมดก็คือ ศีล ๕

^{๑๓๕}สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (จวน อุฏฐายีมหาเถร), **ธรรมคดี**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๖), หน้า ๖.

^{๑๓๖}ช.ม. (ไทย) ๓๑/๔๐/๖๐๖.

^{๑๓๗}พุทธทาสภิกขุ, **เรื่องเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรม**, (กรุงเทพมหานคร: จักรานุกูลการพิมพ์, ๒๕๒๙), หน้า ๕๙.

^{๑๓๘}อ้างแล้ว, พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม**, หน้า ๕๕.

๒. การรู้จักใช้อินทรีย์ เรารับรู้สิ่งแวดล้อมโดยผ่านทางอินทรีย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ถ้ารับรู้ใช้หูตาไม่เป็น เช่น ดูไม่เป็น ฟังไม่เป็น แทนที่จะได้ประโยชน์ก็จะเกิดโทษ เช่น เกิดความลุ่มหลง มัวเมา ถูกหลอกลวงและเสื่อมเสียสุขภาพเป็นต้น ตลอดจนนำไปสู่การใช้มือและสมองเพื่อการแย่งชิง หรือทำลาย จึงต้องพัฒนาพฤติกรรมในการใช้ อินทรีย์ให้ดูฟัง เป็นต้นอย่างมีสติ เมื่อดูเป็น ฟังเป็นเช่น ดูทีวีเป็น ฟังวิทยุเป็น รู้จักใช้ตาหูแสวงหาความรู้เป็นต้น ก็จะได้ปัญญา ได้คุณภาพชีวิต และนำไปสู่ การใช้มือและสมองเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกันและทำการสร้างสรรค์

หลักปฏิบัติที่สำคัญในการใช้อินทรีย์ คือ

- รู้จักพิจารณาเลือกเฟ้นสิ่งที่จะดู จะฟัง เป็นต้น แยกแยะได้อย่างรู้เท่าทันว่าสิ่งใด รายการใดดีงามหรือไม่ เป็นคุณประโยชน์หรือเป็นโทษเป็นภัย แล้วหลีกเลี่ยงสิ่งที่ชั่วร้ายเป็นโทษภัย และรับดูรับฟังสิ่งที่ดีงาม เป็นประโยชน์

- ดู ฟัง เป็นต้น อย่างมีสติ ควบคุมตนเองได้ รู้จักประมาณ รู้พอดี ไม่ปล่อยตัวให้ลุ่มหลง มัวเมามากเป็นโทษของสิ่งที่ดูที่ฟังเป็นต้นนั้น อันจะทำให้สิ้นเปลืองเงินทอง สูญเสียเวลา เสื่อมเสียสุขภาพ เสียการงาน เสียการเล่าเรียน เป็นต้น

- ไม่เห็นแก่ความสนุกสนานบันเทิง ไม่ติดอยู่แค่ความชอบใจไม่ชอบใจ แต่รู้จักดู รู้จักฟัง ให้ได้คุณค่าที่ดีงามเป็นประโยชน์สูงขึ้นไปกว่านั้น โดยเฉพาะที่สำคัญคือ ต้องให้ได้ปัญญา และคติที่จะ นำมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาชีวิตและสังคม

๓. การหาเลี้ยงชีพที่บริสุทธิ์ การทำมาหาเลี้ยงชีพเป็นพฤติกรรมหลักในการดำเนินชีวิต ของมนุษย์ ถ้ามีผู้หาเลี้ยงชีพโดยวิธีทุจริต เป็นมิถนาศีพ นอกจากชีวิตของคนนั่นเองจะชั่วร้ายเสื่อมเสีย แล้ว ก็จะทำก่อความเดือดร้อนแก่สังคมอย่างมาก จึงต้องย้ำเน้นกันอย่างยิ่งในเรื่องการพัฒนาสัมมาชีพ และส่งเสริมให้ประชาชนฝึกฝนตนให้สามารถประกอบสัมมาชีพ คือ หาเลี้ยงชีพโดยทางสุจริต ไม่ผิด กฎหมาย สัมมาชีพพึงมีลักษณะที่สำคัญ ๆ ดังนี้

- เป็นอาชีพการงานที่ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ก่อเวรภัย หรือสร้างความเดือดร้อนเสียหาย แก่สังคม

- เป็นอาชีพการงานที่ช่วยแก้ไขปัญหาหรือสร้างสรรค์ชีวิตและสังคมทางใดทางหนึ่ง

- เป็นอาชีพการงานที่ช่วยให้ผู้ทำได้พัฒนาชีวิตของตนให้งอกงามยิ่งขึ้น ทั้งด้านพฤติกรรม ด้านจิตใจ และด้านปัญญา

- เป็นอาชีพการงานที่ไม่ทำลายคุณค่าของชีวิต และไม่เสื่อมเสีย คุณภาพชีวิต แต่ทำให้ ชีวิตของตนมีคุณค่าน่าภาคภูมิใจ

- เป็นอาชีพการงานที่ทำให้ได้ปัจจัยเลี้ยงชีวิตมาด้วยเรี่ยวแรงกำลังกายกำลังสติปัญญา ความเพียรพยายาม ความสามารถและฝีมือของตน และทำให้ได้ฝึกฝนพัฒนาความเชี่ยวชาญจัดเจน หรือฝึกปรือฝีมือในทางสร้างสรรค์ยิ่งขึ้นไป

๔. การเสพบริโภคปัจจัยโดยใช้ปัญญา พฤติกรรมของมนุษย์ในที่สุดก็มาลงที่การกิน ใช้เสพบริโภค ถ้ามนุษย์ไม่พัฒนาพฤติกรรมในการเสพบริโภค ก็จะก่อปัญหาอย่างมากทั้งแก่ชีวิต แก่สังคม และแก่โลก เพราะเขาจะกิน ใช้ บริโภคปัจจัย ๔ และสิ่งของเครื่องใช้ทั้งหลาย รวมทั้งเทคโนโลยีด้วยโมหะ ก่อให้เกิดความลุ่มหลง มัวเมา ฟุ้งเฟ้อ ฟุ่มเฟือย ความเสื่อมเสียคุณภาพชีวิตการใช้จ่ายสิ้นเปลือง การขัดแย้งแย่งชิงเบียดเบียนกันในสังคม การทำลายทรัพยากรธรรมชาติ และการก่อมลภาวะ เป็นต้น จึงต้องพัฒนาพฤติกรรมในการกิน ใช้ เสพ บริโภค ให้เป็นพฤติกรรมที่เกิดจากปัญญาที่รู้เข้าใจ และปฏิบัติให้ถูกต้องตามวัตถุประสงค์ของปัจจัย ๔ ตลอดจนเทคโนโลยีนั้นๆ เริ่มแต่รับประทานอาหารเช้าเพื่อบำรุงเลี้ยงร่างกายให้แข็งแรงมีสุขภาพดี ไม่ใช่กินเพียงเพื่อเอร็ดอร่อย อวดโก้ อวดฐานะ หรือตื่นตามค่านิยมฟู่ฟ่า ให้เป็นการกินด้วยปัญญาที่ทำให้รู้จักประมาณในการบริโภค หรือกินพอดี ที่เรียกว่า โภชนะเมตตัญญูตา ตลอดจนการใช้สอยสิ่งต่าง ๆ อย่างประหยัด ซึ่งทำให้ได้ประโยชน์มากที่สุดโดยสิ้นเปลืองน้อยที่สุดปัจจัยปฏิเสวนา หมายถึง การใช้ปัญญาทำความเข้าใจ แล้วบริโภคปัจจัยทั้งหลายให้ได้ผลตรงพอดี ตามคุณค่าแท้ที่เป็นจุดหมายของการบริโภคสิ่งนั้น ๆ ศิลพหวมดนี้ มีหลักในการปฏิบัติดังนี้

- บริโภคด้วยความรู้ตระหนักว่าการมี-ใช้-บริโภคสิ่งเหล่านั้นมิใช่เป็น จุดหมายของชีวิตแต่ มันเป็นปัจจัย เครื่องช่วยเกื้อหนุนให้เรา สามารถพัฒนาชีวิตและทำการสร้างสรรค์ประโยชน์สุขที่สูงยิ่งขึ้นไป

- บริโภคด้วยความรู้เท่าทันต่อวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของการบริโภค ใช้สอยสิ่งนั้นๆ เช่น การสวมรองเท้ามีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยปกป้องเท้า มิให้เป็นอันตรายจากสิ่งกระทบกระทั่งและเชื้อโรค เป็นต้น และเพื่อช่วยให้เดินวิ่งได้สะดวกรวดเร็ว ทนนาน เป็นต้น มิใช่สวมใส่เพื่ออวดโก้แสดงฐานะกันตามค่านิยมที่เลื่อนลอย

- บริโภคโดยพิจารณาจัดสรรควบคุมให้ได้ปริมาณ ประเภทและคุณสมบัติของสิ่งที่บริโภค ตรงพอดีกับวัตถุประสงค์ที่แท้จริง ของการบริโภคสิ่งนั้น เช่น บริโภคอาหารในปริมาณและประเภท ซึ่งพอดีกับความต้องการของร่างกายที่จะช่วยให้มีสุขภาพดี

- สามารถละเว้นหรือเลิกเสพบริโภคสิ่งที่ไม่เป็นปัจจัยเกื้อหนุนชีวิต เช่นสิ่งที่ทำลายสุขภาพ เป็นต้น โดยไม่เห็นแก่การเสพรส หรือ ความโก้หรูหร่า เป็นต้น

ศิลปะในระดับปฏิบัติแบ่งศิลปะเป็น ๒ ระดับ คือ ระดับทั่วไป ได้แก่ ระดับธรรมหรือระดับที่ยังเป็นธรรม คือ เป็นข้อแนะนำสั่งสอนหรือหลักความประพฤติที่แสดงและบัญญัติไปตามกฎธรรมตาแห่งความดีความชั่ว ที่เรียกว่ากฎแห่งกรรม ผู้ทำดีทำชั่วหรือรักษาศีลละเมิดศีล ย่อมได้รับผลดีผลชั่วเองตามธรรมตาของเหตุปัจจัยหรือตามกฎแห่งกรรมนั้น ระดับเฉพาะ ได้แก่ ระดับวินัยหรือระดับที่เป็นวินัย คือ เป็นแบบแผนข้อบังคับที่บัญญัติคือวางหรือกำหนดขึ้นไว้ เป็นทำนองประมวลกฎหมายสำหรับกำกับความประพฤติของสมาชิกในหมู่ชนหรือชุมชนหนึ่ง โดยสอดคล้องกับความมุ่งหมายของหมู่คณะหรือชุมชนนั้นโดยเฉพาะ ผู้ละเมิดบทบัญญัติแห่งศิลปะประเภทวินัยนี้มีความผิดตามอาญาของหมู่ชนเข้ามาอีกชั้นหนึ่ง เพิ่มจากอกุศลเจตนาที่จะได้รับผลตามกฎแห่งกรรมของธรรมชาติ^{๑๓๙} สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า ศิลสมบัติของบุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีล มีอานิสงส์ ๕ ประการ คือ

๑. บุคคลผู้มีศีล ย่อมมีโภคทรัพย์เป็นอันมาก
๒. กิตติศัพท์อันดีงามของบุคคลผู้มีศีล ย่อมขจรไป
๓. บุคคลผู้มีศีลจะเข้าไปยังบริษัทใดย่อมแก่กล้าไม่เก้อเขิน
๔. บุคคลผู้มีศีลย่อมไม่หลงลืมสติในเวลาตาย
๕. บุคคลผู้มีศีลหลังจากตายแล้วย่อมไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์^{๑๔๐}

นอกจากนี้ พระพุทธองค์ยังทรงแสดงอานิสงส์ไว้ในที่หลายแห่งว่า ผู้หวังความรักใคร่ความสรรเสริญจากบัณฑิตทั้งหลาย ควรทำศีลให้สมบูรณ์ เพราะศีลเป็นที่พึ่งของผู้ประพฤติพรหมจรรย์ในพระพุทธศาสนา บุคคลแม้จะดงามด้วยเครื่องประดับอันมีค่า ก็ยังไม่งามเท่าบุคคลผู้มีศีลประดับกายใจ ผู้มีศีลย่อมดีเทียบตนเองไม่ได้ ผู้รู้ทั้งหลายใคร่ครวญแล้วย่อมสรรเสริญ เมื่อพิจารณาถึงความประพฤติของตนย่อมเกิดความปีติยินดีปลื้มใจทุกเมื่อ ศิลจึงเป็นรากฐานแห่งคุณความดีทั้งหลายและกำจัดความชั่วทั้งปวง กล่าวโดยสรุป อานิสงส์ของการประพฤติศีล ๕ ประมวลได้ดังนี้

๑. เป็นที่ขอบใจของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย
๒. เป็นผู้ไม่ทำชีวิตให้เดือดร้อนเสียหาย
๓. เป็นสมาชิกที่ดีในสังคมและเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น
๔. เป็นสมาชิกที่มีคุณภาพของสังคม

^{๑๓๙} อ่างแล้ว, พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, หน้า ๔๓๑-๔๓๒.

^{๑๔๐} ที.ลี. (ไทย) ๑๐/๑๕๐/๙๔-๙๕.

๕. เป็นผู้มีความแก่กล้าในสังคม
๖. เป็นที่เคารพ ยกย่องและนับถือของสังคม
๗. เป็นผู้นำที่ดีในสังคม
๘. เป็นผู้ไม่หลงลืมสติจนถึงวาระสุดท้าย (ไม่หลงเวลาตาย)
๙. เป็นต้นเหตุให้บรรลुकุณธรรมวิเศษ มีพระโสดาบัน เป็นต้น
๑๐. เป็นผู้ควรแก่การนับถือบูชา หลังจากสิ้นชีวิตไปแล้ว
๑๑. เป็นผู้นอนเป็นสุขไม่ฝันร้าย^{๑๔๑}

การพัฒนาาระบบของศีลเป็นการพัฒนาในขั้นศีล ได้แก่ การเว้นชั่ว ประพฤติดี ปฏิบัติเพื่อความปกติสงบเรียบร้อยไม่ทำใหตนและผู้อื่นเดือดร้อน ข้อปฏิบัติเหล่านี้เรียกว่า ศีลสิกขา แปลว่า สิ่ง ที่ควรศึกษาอบรม เป็นขั้นศีล^{๑๔๒} เพราะสามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่ไม่ดีหรือพฤติกรรมในระดับ ทยาบ ๆ ได้ แต่กระนั้น การพัฒนาศีลหรือการตั้งใจที่จะพยายามรักษาศีลนั้นจะต้องมีความตั้งใจเชื่อ ในองค์คุณของศีลว่าสามารถจะส่งผลให้สังคมเกิดความสงบสุขได้อย่างแท้จริง

ข. การพัฒนาตามหลักสมาธิ

อธิจิตสิกขา (สิกขาคือจิตอันยัง) ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมจิตเพื่อให้เกิดคุณธรรมเช่น สมาธิอย่างสูงการสังัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายดังคำอธิบาย ในคุหุฎฐกสูตรนินเทส คัมภีร์มหา นิเทส ว่า อธิจิตสิกขา เป็นอย่างไร คือ ฝึกในธรรมวินัยนี้ สังัดจากกามและอกุศลธรรมทั้ง หลาย บรรลุปฐมฌานที่มีวิตก วิจารณ์ และสุข อันเกิดจากวิเวกอยู่ เพราะวิตกวิจารณ์สงบระงับไปแล้ว บรรลุ ตติยฌาน มีความผ่องใสในภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีแต่ปิติและสุขที่ เกิดจากสมาธิอยู่เพราะปิติจางคลายไป มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยนามกาย บรรลุตติย ฌานที่พระอรหันต์ทั้งหลายสรรเสริญว่า ผู้มีอุเบกขา มีสติอยู่เป็นสุขเพราะละสุขและทุกข์ได้แล้ว เพราะ โสมนัสและโทมนัสดับไปก่อนแล้ว บรรลุจตุตถฌานที่ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข มีสติบริสุทธิ์เพราะอุเบกขาอยู่นี้ ชื่อว่า อธิจิตสิกขา^{๑๔๓} โดยการฝึกอบรมจิตนั้น มุ่งเน้นที่ความตั้งมั่นแห่งจิต, การทำให้สงบแน่วแน่ เพื่อให้จิตบริสุทธิ์ ไม่ฟุ้งซ่าน เป็นกลาง ปราศจากอคติ ดังที่แสดงในมาติกากถา คัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรคว่า “ชื่อว่าจิตตวิสุทธิ เพราะมีความหมายว่า ไม่ฟุ้งซ่าน ความไม่ฟุ้งซ่าน ชื่อว่า อธิจิตสิกขา”^{๑๔๔}

^{๑๔๑}อ้างแล้ว, พระเมธีวราภรณ์ (สุทัศน์ วรทสสี), *เบญจศีลเบญจธรรม: อุดมชีวิตของมนุษย์*, หน้า ๔๕.

^{๑๔๒}บุญมี แท่นแก้ว, *จริยศาสตร์*, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๙), หน้า ๑๘๘.

^{๑๔๓}ช.ม. (ไทย) ๒๙/๑๐/๔๙.

^{๑๔๔}ช.ป (ไทย) ๓๐/๔๑/๖๐๖-๖๐๗.

ความหมายของคำว่า สมาธิ คือ ความมีใจตั้งมั่น ความตั้งมั่นแห่งจิต การทำให้ใจสงบแน่วแน่ ไม่ฟุ้งซ่าน การมีจิตกำหนดแน่วแน่อยู่อะไรสิ่งหนึ่งโดยเฉพาะ^{๑๔๕} เป็นความตั้งมั่นแห่งจิต ความสำรวมใจแน่วแน่ เพื่อเพ่งเล็งในสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยพิจารณาอย่างเคร่งเครียด เพื่อให้เกิดปัญญาเห็นแจ้งในสิ่งนั้น^{๑๔๖} การตั้งมั่นนี้เป็นความตั้งมั่นแห่ง ความที่จิตมั่นคงไม่หวั่นไหว เสมือนเสาเรือนที่ปักลงม่นย่อมรับน้ำหนักได้ดี ไม่โยกคลอน ฉันทะ จิตที่ตั้งมั่นคงด้วยกำลังสมาธิก็ฉันทะนี้ ย่อมไม่วอกแวกหวั่นไหว แม้มีอารมณ์ภายนอกมากกระทบก็รักษาปกติสภาพไว้ได้^{๑๔๗} หลักการฝึกจิตของมนุษย์ให้มีคุณภาพและสมรรถภาพเพื่อให้จิตเข้มแข็ง แน่วแน่และสงบผ่องใสบริสุทธิ์ ปราศจากสิ่งรบกวนให้เศร้าหมอง สามารถควบคุมตนเองได้ดี คือการฝึกเรียนรู้ที่จะควบคุมใจไม่ให้ตกอยู่ในอำนาจแห่งโลภะ โทสะ โมหะ เพื่อให้เกิดสติและรู้เท่าทันอยู่เสมอ ดังนั้น หลักการของสมาธิ จึงจำเป็นต่อการดำเนินชีวิต ดังที่ พระพุทธเจ้าได้แสดงถึงประโยชน์ของสมาธิไว้ คือ “สมาธิภาวนา เป็นไปเพื่อการมีชีวิตอย่างเป็นสุข เป็นการพักผ่อนทางจิต สมาธิที่เป็นไปเพื่อให้เกิดญาณทัสสนะ คือ มีปัญญาที่หยั่งรู้ได้เป็นพิเศษ เป็นไปเพื่อประโยชน์ คือ ให้มีสติและสัมปชัญญะ เพื่อประโยชน์ในการกระทำอยู่เสมอ เพื่อการดับอาสวะ คือ กิเลส ตัณหา ราคะ ที่อาจชักจูงให้มีพฤติกรรมที่จะนำมาซึ่งความเดือดร้อนทั้งตนเองและผู้อื่นโดยสมาธิ”^{๑๔๘} แนวคิดการพัฒนาหรือการฝึกฝนตนเองทางพระพุทธศาสนารวมอยู่ในหลักไตรสิกขาที่จะพัฒนาศักยภาพทั้งร่างกายและจิตใจ ให้ไปตามเส้นทางที่พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ในมรรคมีองค์ ๘ ซึ่งก็กล่าวถึง ศีล สมาธิ และปัญญา ที่สำคัญเรื่องสมาธิกับอธิจิตสิกขาเป็นเรื่องเดียวกันเพราะในพระไตรปิฎกได้แสดงถึงการพัฒนาตนตามหลักการศึกษาไว้ตอนหนึ่งใน คุหฺมฺฐกฺสุตฺต นิเทศ คัมภีร์มหานิทเทศ ว่า

“ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สงัดจากกามและอกุศลธรรม ทั้งหลายบรรลุปฐมฌานที่มีวิตก วิจารณ์ และสุข อันเกิดจากวิเวกอยู่ เพราะวิตกวิจารณ์ สงบระงับไปแล้ว บรรลุตติยฌาน มีความผ่องใสในภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มีวิตกไม่มีวิจารณ์ มีแต่ปิติและสุขที่เกิดจากสมาธิอยู่เพราะปิติจางคลายไป มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะเสวยสุขด้วยนามกาย บรรลุตติยฌานที่พระอรหิยะทั้งหลายสรรเสริญว่า ผู้มีอุเบกขา มีสติอยู่เป็นสุขเพราะละสุขและทุกข์ได้แล้ว เพราะโสมนัสและโทมนัสดับไปก่อนแล้ว บรรลุตตตถฌานที่ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข มีสติบริสุทธิ์เพราะอุเบกขาอยู่นี้ ชื่อว่า อธิจิตสิกขา”^{๑๔๙}

^{๑๔๕} อ่างแล้ว, พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๔๔๖.

^{๑๔๖} อ่างแล้ว, ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, หน้า ๘๐๐.

^{๑๔๗} พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตตวณฺโณ), การพัฒนาจิต, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: สร้างสรรค์บุ๊คส์, ๒๕๕๙), หน้า ๔๔.

^{๑๔๘} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๗/๒๗๘.

^{๑๔๙} ชุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๐/๔๙.

การฝึกอบรมจิตนั้น มุ่งเน้นที่ความตั้งมั่นแห่งจิต การทำให้สงบแน่วแน่เพื่อให้จิตบริสุทธิ์ ไม่ฟุ้งซ่าน เป็นกลาง ปราศจากอคติ ดังที่แสดงในมัตติกาถา คัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรคว่า “ชื่อว่าจิตตวิสุทธิ เพราะมีความหมายว่า ไม่ฟุ้งซ่าน..ความไม่ฟุ้งซ่าน ชื่อว่าอภิจิตสิกขา”^{๑๕๐} ไม่ว่าจะ เป็นอภิจิตตสิกขาที่ดีหรือสมาธิที่ดี เป็นภาวะของอารมณ์ที่มีองค์ฌานปรากฏ มีความสงบภายในปราศจากนิวรณ์ทั้ง ๕ เรื่องราวของสมาธิจึงเป็นการพัฒนาจิตในส่วนการกำจัดกิเลสอย่างกลาง เพื่อให้เห็นถึงวิธีการปฏิบัติสมาธิอย่างถูกต้องจึงกล่าวแนวความคิดการพัฒนาสมาธิตามแนวพระพุทธไว้ ๓ หลัก คือ สัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ ทั้ง ๓ หลัก กล่าวถึงการพัฒนาตนหรือฝึกฝนตนเองให้มีความตั้งมั่นอย่างดีไม่หวั่นไหวต่อสิ่งใดเป็นจิตที่มีภาวะความสงบเกิดขึ้น ปราศจากกิเลสรบกวน ไม่ฟุ้งซ่านรำคาญ ปราศจากอคติ มีใจเป็นกลางและเป็นอารมณ์ที่ไม่ก่อให้เกิดอกุศลธรรมใด ๆ

ดังนั้น แนวคิดการบริหารการพัฒนาสมาธิตามแนวพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องที่กล่าวถึงภาวะของจิตที่มีความบริสุทธิ์ สะอาด สงบ มีความมั่นคงในอารมณ์อย่างที่สุดดีและรายละเอียดประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสมาธิจะได้ศึกษาต่อไปว่าชาวพุทธจะนำหลักสมาธิมาบริหารการพัฒนาตนเองได้อย่างไร และทำอย่างไรจึงจะสามารถเข้าถึงภาวะของจิตที่ความสงบได้อย่างแท้จริงจึงจะเรียกว่า การพัฒนาสมาธิตามแนวพระพุทธศาสนา

การฝึกสมาธิเป็นกิจกรรมการพัฒนาตนเองที่มนุษย์ทุกคนสามารถจะเข้าถึงเพื่อยกระดับศักยภาพ สมรรถนะ และความสามารถรอบด้านซึ่งไม่ใช่มีเฉพาะสมาธิในพระพุทธศาสนาเท่านั้นแม้ศาสนาอื่น ๆ ก็มีสมาธิด้วยเช่นกัน กรณีศาสนาพราหมณ์ มีการปฏิบัติสมาธิถึงขั้นสมาบัติ ๘ ซึ่งก็เกี่ยวข้องกับการฝึกสมาธิด้วยเช่นกัน ในทางพระพุทธศาสนา ได้อธิบายลักษณะของจิตที่เป็นสมาธิไว้ว่า

๑. มีลักษณะแข็งแรง มีพลังมาก คือ การที่จิตมีพลังกำลัง แข็งแรง ก็ด้วยอาศัยการฝึกสมาธิจนเป็นผลทำให้เกิดการคงที่ไม่หวั่นไหวต่ออารมณ์ที่มากกระทบ เปรียบเหมือนน้ำที่มีกระแสหรือไหลไปทางเดียวเดี่ยวย่อมจะมีพลังกว่าน้ำที่มีหลายกระแสหรือไหลแบบกระจาย

๒. มีความราบเรียบ สงบลึกซึ้ง คือ ความที่จิตมีความเสมอภาค และดุลยภาพทางอารมณ์ มีภาวะความสงบเปรียบเหมือนกับแม่น้ำที่ไม่มีคลื่น ไม่มีสิ่งใดมากกระทำให้เกิดการกระเพื่อม

๓. มีความใส กระจ่างชัด มองอะไรเห็นได้โดยง่าย คือ ความที่จิตมีอารมณ์นิ่ง ซึ่งสามารถที่จะเพ่งจิตไปที่สิ่งหนึ่งสิ่งใดได้โดยชัดเจน เหมือนน้ำที่มีความใส ไม่ขุ่นและไม่มีความขุ่นสามารถที่จะมองตัวปลาในน้ำได้อย่างชัดเจน หรือเหมือนกระจกที่เราสามารถมองเห็นตัวเราได้อย่างชัดเจน

^{๑๕๐}ช.ป. (ไทย) ๓๐/๔๑/๖๐๖-๖๐๗.

๔. มีความนุ่มนวลควรแก่งานหรือเหมาะแก่การใช้งาน คือ ไม่กระด้าง ไม่กระวนกระวาย ไม่ขุ่นมัว ไม่สับสน ไม่เร่าร้อน^{๑๕๑} ซึ่งความเหมาะสมในการยกข้อธรรมต่าง ๆ ขึ้นพิจารณาให้เห็นสภาพความเป็นจริงหรือเหมาะสมที่จะเป็นบาทฐานของวิปัสสนา

๕. มีความชุ่มชื่นใจ หรืออิมใจ คือ สภาวะของจิตที่เต็มไปด้วยความปิติ ซาบซ่านระเริงอารมณ์และเสวยอารมณ์ของความสุข เกิดจากการที่เราสามารถที่จะดับนิวรณ์ทั้ง ๕ ได้ เหมือนสระน้ำที่ไม่พร่องไปด้วยน้ำนี้เติมเปี่ยม ไม่ล้น ไม่ขาด

๖. มีความพร้อมแห่งจิต คือ ลักษณะของจิตที่มีความคงที่ ไม่หวั่นไหวต่ออารมณ์ที่มากระทบ หรือเมื่ออารมณ์ภายนอกมากระทบสภาพของจิต สามารถที่จะจัดการกับอารมณ์เหล่านั้นได้ เป็นการเตรียมพร้อมในการรับรู้ธรรมต่าง ๆ ไม่ว่าจะธรรมเหล่านั้นจะเป็นกุศลธรรมหรืออกุศลธรรม^{๑๕๒}

การเรียนรู้และการปฏิบัติธรรมเพื่อให้เกิดการกระตุ้นคุณลักษณะที่เอื้อต่อการพัฒนามนุษย์ให้มีความรอบคอบ มีจิตตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวต่อสิ่งที่มากระทบจากภายนอกซึ่งอาจจะทำให้จิตมีความเศร้าหมอง ขุ่นมัว และเดือดร้อนใจได้ ที่สำคัญการฝึกสมาธิมีผล คือ การมีสติในการทำงาน การดำเนินชีวิต การขบคิดปัญหาต่าง ๆ และเกิดการกระทำอะไรที่ไม่มีความผิดพลาดได้โดยง่าย

ค. การพัฒนาตามหลักปัญญา

อธิปัญญาสิกขา (สิกขาคือปัญญาอันยิ่ง) ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมปัญญาเพื่อให้เกิดความรู้แจ้งอย่างสูง การรู้ชัดตามความเป็นจริงในอริยสัจ ๔ เป็นลำดับไป จนทำให้แจ้งทั้งเจโตวิมุตติและปัญญาวิมุตติ สามารถทำลายอัสวะกิเลสให้หมดไป ดังคำอธิบายในคุหฺฏฐกสูตรตนิเทศ คัมภีร์มหา นิเทศ ว่า อธิปัญญาสิกขา เป็นอย่างไร คือภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มียปัญญา ประกอบด้วยปัญญาอันประเสริฐยิ่งถึงความเกิดและความดับ เพิกถอนกิเลสให้บรรลุดังความสิ้นทุกข์โดยชอบเธอรู้ตามความเป็นจริงว่า “นี้ทุกข์”... “นี้ทุกข์สมุทัย (เหตุเกิดทุกข์)”... “นี้ทุกข์นิโรธ (ความดับทุกข์)”... “นี้ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา (ข้อปฏิบัติเครื่องดำเนินไปสู่ความดับทุกข์)” เธอรู้ตามความเป็นจริงว่า “เหล่านี้อัสวะ” ... “นี้อัสวสมุทัย”... “นี้อัสวนิโรธ”... “นี้อัสวนิโรธคามินีปฏิปทา” นี้ ชื่อว่า อธิปัญญาสิกขา^{๑๕๓}

^{๑๕๑}อ้างแล้ว, พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, ๘๓๐.

^{๑๕๒}พุทธทาสภิกขุ (เงื่อม อินฺทปญฺโญ), สมาธิและวิปัสสนาตามธรรมชาติ, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๔๙), หน้า ๑๓-๑๕.

^{๑๕๓}ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๐/๔๙.

การฝึกอบรมปัญญานั้น มุ่งเน้นที่การรู้และเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงเพื่อให้เกิดความเห็นที่บริสุทธิ์ จึงจะสามารถทำลายกิเลสได้ ดังแสดงในมาติกาภา คัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรคว่า “ชื่อว่าทวิวิสุทธิ” เพราะมีความหมายว่าเห็น... ความเห็นชื่อว่าอธิปัญญาสิกขา^{๑๕๔}

ปัญญา ความรู้ทั่วหรือความรู้ชัด คือ “รู้ทั่วถึงความเป็นจริง หรือตรงตามความเป็นจริง เช่น รู้เหตุรู้ผล รู้ดีรู้ชั่ว รู้ถูกรู้ผิด รู้ควรไม่ควร รู้คุณรู้โทษ รู้ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ รู้เท่าทันสังขาร รู้องค์ประกอบ รู้เหตุปัจจัย รู้ที่ไปที่มา รู้ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งทั้งหลาย รู้ตามความเป็นจริง รู้ถ่องแท้ เข้าใจถ่องแท้ รู้เข้าใจสภาวะธรรมต่าง ๆ รู้คิด รู้พิจารณา รู้วินิจฉัย รู้ที่จะจัดแจงจัดการหรือดำเนินการอย่างไร ๆ”^{๑๕๕} นอกจากนี้ ปัญญา แปลว่า “ความรู้ทั่ว ปรีชาหยั่งรู้เหตุผล ความรู้เข้าใจชัดเจน ความรู้เข้าใจหยั่งแยกได้ ในเหตุผล ดี ชั่ว คุณ โทษ ประโยชน์ มิใช่ประโยชน์ เป็นต้น และ รู้ที่จะจัดแจงจัดสรร จัดการ ความรอบรู้ในกองสังขารมองเห็นตามเป็นจริง”^{๑๕๖}

ในอภิมมัตถสังคหฎีกา ชื่อ อภิมมัตถวิภาวินี ว่า “ธรรมชาติที่ชื่อว่า ปัญญา ด้วยอรรถว่า ย่อมรู้โดยประการ คือ รู้ชัดด้วยอำนาจอนิจจลักษณะเป็นต้น”^{๑๕๗} และในมิลินทปัญหา ได้แสดงความหมายของปัญญาไว้ว่าปัญญามีลักษณะตัดให้ขาดและมีลักษณะส่องให้สว่าง ดังนี้ คือ ปัญญามีลักษณะตัดให้ขาด เหมือนขวานาเกี่ยวข้าวว่า “เขาจับกำข้าวด้วยมือข้างซ้ายเข้าไว้ จับเคียวด้วยมือข้างขวาแล้วก็ตัดกำข้าวนั้นด้วยเคียว ชื่อนั้นมีอุปมาฉันใด พระผู้บำเพ็ญความเพียร คุมใจไว้ด้วยมณสิการแล้วตัดกิเลสเสียด้วยปัญญา ชื่อนี้ก็มีอุปมาฉันนั้น” และ ปัญญามีลักษณะส่องให้สว่าง คือ “ปัญญาเมื่อเกิดขึ้นย่อมกำจัดความมืดคืออวิชชา ทำความสว่างคืออวิชชาให้เกิด ส่องแสงคือญาณ ทำอริยสัจทั้งหลายให้ปรากฏ แต่นั้น พระโยคาวจร (คือพระผู้ปฏิบัติสมณะและวิปัสสนา) ย่อมเห็นด้วยปัญญาอันชอบว่า สิ่งนี้ไม่เที่ยง สิ่งนี้เป็นทุกข์ สิ่งนี้ไม่ใช่ตัวตน...”^{๑๕๘}

ที่ชื่อว่า ปัญญา เพราะอรรถว่า รู้ทั่ว อันความรู้ทั่วนี้ คือ รู้โดยประการต่าง ๆ วิเศษกว่าอาการที่รู้จักและอาการที่รู้แจ้ง” และเมื่อกล่าวถึงแหล่งกำเนิดแห่งปัญญาในพุทธปรัชญาแล้ว ก็มีแหล่งกำเนิดใหญ่ ๆ ซึ่งมีปรากฏอยู่ในสังคีตสูตรมี ๓ ประการคือ

^{๑๕๔}ช.ป. (ไทย) ๓๑/๔๑/๖๐๖-๖๐๗.

^{๑๕๕}อ้างแล้ว, พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๒๒.

^{๑๕๖}อ้างแล้ว, พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๖๔.

^{๑๕๗}มหาหมกุฏราชวิทยาลัย, อภิมมัตถสังคหฎีกาและอภิมมัตถวิภาวินีฎีกา ฉบับแปลเป็นไทย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาหมกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๙๕.

^{๑๕๘}มหาหมกุฏราชวิทยาลัย, มิลินทปัญหา ฉบับแปลในมหาหมกุฏราชวิทยาลัย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาหมกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๔๑-๔๒.

สุตามยปัญญา ปัญญาสำเร็จด้วยการฟัง

จินตามยปัญญา ปัญญาสำเร็จด้วยการคิด

ภาวนามยปัญญา ปัญญาสำเร็จด้วยการอบรม^{๑๕๙}

แหล่งกำเนิดแห่งปัญญาทั้ง ๓ นี้ ถือได้เป็นแหล่งการพัฒนาเพิ่มพูนปัญญาที่สมบูรณ์ที่สุด เป็นไปตามลำดับขั้น ลึกซึ้งยิ่งขึ้น มีทั้งการรับความรู้จากภายนอก และการพัฒนาขึ้นจากภายใน ดังนี้

๑. สุตามยปัญญา หมายถึง ความรู้ที่เกิดจากการสดับรับฟัง และรวมไปถึงการศึกษาเล่าเรียน การถ่ายทอดต่อ ๆ กันมาจากผู้อื่น การได้ยินได้ฟังและการได้เห็นจากสื่อต่าง ๆ มีหนังสือหรือตำราเรียน และตำราทางวิชาการต่าง ๆ สิ่งพิมพ์ โทรทัศน์ ข่าวสารข้อมูลทั้งหลายเป็นต้น ในพระอภิธรรมปิฎกได้กล่าวถึงความหมายแห่งสุตามยปัญญาไว้ คือ บุคคลได้ความรู้ หรือปัญญาในการจัดการงานและศิลปวิชาต่าง ๆ จากการฟังมาจากบุคคลอื่น ความว่า ในการทำงานทั้งหลายที่ต้องน้อมนำไปด้วยปัญญาก็ดี ในศิลปะทั้งหลายที่ต้องน้อม นำไปด้วยปัญญาก็ดี ในวิชาทั้งหลายที่ต้องน้อมนำไปด้วยปัญญาก็ดี บุคคลได้ฟังจากผู้อื่นแล้ว จึงได้กัมมัสสกตาญาณ หรือ ได้สัจจानุโลมิกญาณว่า รูปไม่เที่ยง ดังนี้บ้าง ว่าเวทนาไม่เที่ยงดังนี้บ้าง ว่าสัญญาไม่เที่ยงดังนี้บ้าง ว่าสังขารทั้งหลายไม่เที่ยงดังนี้บ้าง ว่าวิญญานไม่เที่ยงดังนี้บ้าง ได้อนุโลมิกญาณ ชันติญาณ ทิฏฐิญาณ รุจิญาณ มุตติญาณ เปกขญาณ รัมมนิชฌานชันติญาณ อย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งมีลักษณะอย่างนั้น นี้เรียกว่า สุตามยปัญญา^{๑๖๐}

การฟังนี้ก็ทำให้เกิดปัญญา โดยต้องตั้งใจฟังด้วยความเคารพด้วยดี ฟังด้วยใจ จึงจะได้ปัญญา ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า “ฟังด้วยดี ย่อมได้ปัญญา”^{๑๖๑} และเพราะว่า “การฟังด้วยความตั้งใจและการสอบถามเป็นอาหารของปัญญา”^{๑๖๒} คือ ทำให้เกิดปัญญาได้ อนึ่งการฟังด้วยดีนี้เป็นเหตุให้การฟังเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป คือทำให้ได้ความรู้ เกิดสติปัญญาเพิ่มพูน เจริญด้วยปัญญายิ่ง ๆ ขึ้นไป ทำให้บุคคลรู้สิ่งเป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ แล้วรู้จักเลือกสร้างสิ่งที่เป็นประโยชน์ อันนำมาซึ่งความสุข สมดังภาษิตที่ว่า “การฟังดีเป็นเหตุให้การฟังเจริญ การฟังเป็นเหตุให้เจริญปัญญา บุคคลจะรู้ประโยชน์ก็เพราะปัญญา ประโยชน์ที่บุคคลรู้แล้ว ย่อมนำสุขมาให้”^{๑๖๓} ดังกล่าวนี้อันแสดงให้เห็นว่า สุตามยปัญญา เป็นปัญญาที่ได้จากการฟัง สอบถาม เล่าเรียนจากบุคคลและสื่อต่าง ๆ เป็นต้น

^{๑๕๙}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๒๓๑.

^{๑๖๐}อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๘๐๔/๔๓๘.

^{๑๖๑}ส.ส. (ไทย) ๑๕/๘๔๕/๓๑๕-๓๑๖.

^{๑๖๒}อง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๗๓/๑๔๖.

^{๑๖๓}ขุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๒๖๘/๒๙๐.

๒. จินตามยปัญญา หมายถึง ความรู้ที่เกิดจากการคิด การพิจารณา การค้นคว้า วิจัย วิเคราะห์ ใคร่ครวญหาเหตุผลตามความเป็นจริงของสิ่งต่าง ๆ จนรู้ที่มาที่ไปของสิ่งทั้งหลายว่า สิ่งนี้มีเหตุปัจจัยอย่างนี้ แล้วทำให้เกิดผลอย่างนี้ ซึ่งเป็นการคิดด้วยตนเอง อีกอย่างหนึ่ง ความรู้ชนิดนี้อาจจัดเป็นความรู้โดยอ้อม เพราะก่อนจะคิดจะต้องได้เห็นได้ฟัง หรือ ได้อ่านมาก่อนการได้เห็น การได้ฟัง หรือ ได้อ่านนั่นเองเป็นสื่อกลาง จึงเป็นความรู้ที่เกิดขึ้นโดยอ้อม

ส่วนในพระอภิธรรมปิฎก ได้แสดงความหมายของจินตามยปัญญาไว้ คือ บุคคลได้ความรู้หรือปัญญา ในการจัดการงานและศิลปะวิชาต่าง ๆ จากการคิดพิจารณาด้วยตนเอง ความว่า ในการงานทั้งหลายที่ต้องน้อมนำไปด้วยปัญญาก็ดี ในศิลปะทั้งหลายที่ต้องน้อมนำไปด้วยปัญญาก็ดี ในวิชาทั้งหลายที่ต้องน้อมนำไปด้วยปัญญาก็ดี บุคคลมิได้ฟังจากผู้อื่น ย่อมได้กัมมัสสกตาญาณหรือ ย่อมได้สัจจานุโลมิกญาณ ว่ารูปไม่เที่ยงดังนี้บ้าง ว่าเวทนาไม่เที่ยงดังนี้บ้างว่า สัตถุญาไม่เที่ยงดังนี้ บ้างว่าสังขารทั้งหลายไม่เที่ยงดังนี้บ้าง ว่าวิญญาณไม่เที่ยงดังนี้บ้าง ย่อมได้อนุโลมิกญาณ ชันติญาณ ทิฏฐิญาณ รุจิญาณ มุตติญาณ เปกขญาณ ธัมมนิชฌานชันติญาณ อย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งมีลักษณะอย่างนั้นนี้เรียกว่า จินตามยปัญญา^{๑๖๔} ดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นว่า ความรู้ที่เกิดขึ้นจากการคิดพิจารณา ค้นคว้า วิเคราะห์วิจัยด้วยตนเอง โดยการกระทำไว้ในใจโดยอุบายอันแยบคายนี้ เป็นจินตามยปัญญา

๓. ภาวนามยปัญญา หมายถึง ความรู้ที่เกิดจากการฝึกฝนอบรมวิปัสสนาภาวนาเป็นประสบการณ์ตรง ทั้งที่เป็นประสบการณ์ตรงชั้นธรรมดาและชั้นพิเศษ ในการฝึกฝนให้เกิดความรู้บางอย่างเพียงแต่ฟังหรืออ่าน แล้วนำมาขบคิดก็เกิดขึ้นได้ การฝึกฝนจึงเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด ที่จะทำให้คนเราเกิดความรู้ ความชำนาญที่แท้จริง วิชาการต่าง ๆ เมื่อเรียนรู้แล้วต้องนำมาปฏิบัติจริง เพื่อให้เกิดความรู้เพิ่มเติมขึ้นมาและต้องฝึกฝนอบรมในเรื่องนั้น ๆ อยู่เสมอเพื่อให้เกิดความชำนาญ ปัญญาที่เกิดจากการเข้าสมาบัติ คือ รูปฌาน ๔ อรูปฌาน ๔ และนิโรธสมาบัติ กล่าวว่าเป็นภาวนามยปัญญา แม้ในคัมภีร์พระอภิธรรมปิฎกก็กล่าวไว้ว่า “ปัญญาของผู้เข้าสมาบัติแม้ทั้งหมด เรียกว่า ภาวนามยปัญญา”^{๑๖๕}

แต่เมื่อกล่าวถึงระดับแห่งปัญญา ตามหลักทางพระพุทธศาสนา ปัญญาชั้นภาวนามยปัญญานี้ ก็เป็นปัญญาชั้นสูง ระดับโลกุตตรปัญญา สามารถกำจัดอวิชชาได้ ปัญญาที่เกิดขึ้นชื่อว่าปัญญาวิมุตติ แต่ปัญญานี้จะเกิดขึ้นได้ต้องฝึกฝนอบรมด้วยธรรม ๒ อย่าง คือสมถะและวิปัสสนา จึงเกิดขึ้นและกำจัดอวิชชาได้ พระพุทธเจ้าตรัสแก่หมู่ภิกษุ ความว่า

^{๑๖๔} อภ.วิ. (ไทย) ๓๕/๘๐๔/๔๓๗.

^{๑๖๕} อภ.วิ. (ไทย) ๓๕/๘๐๔/๔๓๘.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๒ อย่างเป็นไปในส่วนแห่งวิชา ธรรม ๒ อย่างเป็น ไฉน คือ สมณะ ๑ วิปัสสนา ๑ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สมณะที่ภิกษุเจริญแล้ว ย่อมเสวยประโยชน์อะไร ย่อมอบรมจิต จิตที่อบรมแล้ว ย่อมเสวยประโยชน์อะไร ย่อมละระคายได้ วิปัสสนาที่อบรมแล้ว ย่อมเสวยประโยชน์อะไร ย่อมอบรมปัญญา ปัญญาที่อบรมแล้ว ย่อมเสวยประโยชน์อะไร ย่อมละวิชาได้^{๑๖๖}

ปัญญามีการบรรลุถึงจะเป็นลักษณะ มีการค้นคว้าเป็นกิจ (หมายถึงมีหน้าที่ในการค้นคว้า) มีความไม่หลงเป็นปัจจุปัญฐาน มีสัจจะ ๔ เป็นปทัฏฐานและมีอริยสัจ ๔ เป็นปทัฏฐาน อีกอย่างหนึ่ง ความเข้าใจแจ่มแจ้งเป็นลักษณะของปัญญา การรู้สภาวะธรรมตามความเป็นจริงเป็นกิจ (หน้าที่) การกำจัดความมืดคืออวิชชาเป็นปัจจุปัญฐาน กล่าวคือ ปัญญามีลักษณะแห่งการรู้ การเห็น การรู้แจ้งแทงตลอดตามที่เป็นอย่างจริง แห่งแสงสว่างที่กำจัดความมืดแห่งความสามารถตัดปัญหาหรือดับทุกข์

๑. ปัญญามีลักษณะแห่งการส่องแสง คือ ปัญญาที่มีการส่องแสงเป็นลักษณะนั้นเหมือนกับบุคคลผู้จุดประทีปโคมไฟ หรือเปิดไฟฟ้าส่องแสงในเวลากลางคืน ในบ้านที่มีฝา ๔ ด้าน หรือในที่มืดต่าง ๆ ความมืดก็ย่อมหายไป แสงสว่างก็ปรากฏขึ้นแทน ฉะนั้น ปัญญาที่มีการส่องสว่าง ฉะนั้น เพราะ “ไม่มีแสงสว่างใดเสมอด้วยแสงสว่างของปัญญาและปัญญาเป็นแสงสว่างในโลก”^{๑๖๗} ปัญญามีลักษณะตัดขาดหรือกำจัดอวิชชาคือความไม่รู้ซึ่งเปรียบเหมือนความมืดให้หมดสิ้นไป และทำอวิชชาที่เปรียบเหมือนแสงสว่างให้เกิดขึ้นแทนแล้วส่องแสงคือญาณ ทำให้เกิดญาณ คือ ความรู้ขึ้น ทำอริยสัจให้ปรากฏชัดแจ้งแก่บุคคลผู้ปฏิบัติ บุคคลนั้นก็เกิดปัญญาเห็นแจ้งในธรรมทั้งหลายว่า “สิ่งนี้ไม่ใช่สิ่งนี้ เป็นทุกข์ สิ่งนี้มิใช่ตัวตน” ด้วยเหตุผลดังที่กล่าวมานี้ ปัญญาจึงมีลักษณะส่องแสงให้สว่างอย่างนี้

๒. ปัญญามีลักษณะแห่งการรู้ทั่ว หมายถึง ปัญญาเมื่อเกิดขึ้น ก็ย่อมรู้ทั่วธรรมทั้งหลายที่เป็นกุศลและอกุศล ที่ควรเสพและไม่ควรเสพ ที่เลวและประณีต ที่ดำและขาว ที่เข้ากันได้และเข้ากันไม่ได้ และหมายถึง รู้ทั่วว่า “นี่ทุกข์ นี่ทุกข์สมัย นี่ทุกข์นิโรธ นี่ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา...” เหมือนกับแพทย์ผู้ฉลาดรู้จักยาเป็นต้นที่เป็นที่สบายและไม่สบายแก่ผู้ป่วยฉะนั้น อีกประการหนึ่ง ปัญญามีการแทงตลอดสภาวะเป็นลักษณะหรือการแทงตลอดไม่ผิดพลาดเป็นลักษณะ เหมือนการแทงของลูกศรที่นายขมังธนูผู้ฉลาดยิงออกไป ฉะนั้น และมีการส่องให้เห็นอารมณ์เป็นรส ดุจประทีป (โคมไฟ) มีความไม่หลงเป็นปัจจุปัญฐาน ดุจผู้ชี้ทางแก่บุคคลไปมา ฉะนั้น

^{๑๖๖} อ.ท.ก. (ไทย) ๒๐/๒๗๕/๗๗-๗๘.

^{๑๖๗} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๑๘/๖๑.

๓. ปัญญามีลักษณะแห่งการรู้ตามความเป็นจริง หมายถึง ปัญญาที่รู้ชัดตามความเป็นจริง ซึ่งความเกิด ความดับ คุณและโทษ และอุบายเป็นเครื่องออกไปแห่งผัสสายตนะทั้ง ๖ เหล่านี้ และรู้ชัดเหตุเกิด ความดับ คุณ โทษ และอุบายเครื่องสลัดออกแห่งอุปาทานขันธ ๕ ตามความเป็นจริงและบุคคลผู้ได้ปัญญาที่รู้ตามความเป็นจริงในอุปาทานขันธได้ชื่อว่าเป็นสมณะพราหมณ์ และทำให้แจ้ง ซึ่งประโยชน์แห่งความเป็นสมณะพราหมณ์ จึงเรียกว่า พระอริยสาวกผู้โสดาบัน ไม่มีวันตกต่ำเป็นธรรมดาเป็นที่แน่นอนว่าจะตรัสรู้ในวันข้างหน้า เป็นพระอรหันตชินาสพ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุที่ภิกษุ รู้เหตุเกิด ความดับ คุณ โทษ และอุบายเครื่องสลัดออกแห่งอุปาทานขันธ ๕ เหล่านี้ ตามความเป็นจริง จึงเป็นผู้หลุดพ้นแล้วเพราะไม่ถือมั่น ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ภิกษุผู้เป็นอรหันตชินาสพ อยู่จบพรหมจรรย์ ได้ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว มีประโยชน์ของตนอันบรรลุแล้ว โดยลำดับมีกิเลสเครื่องประกอบไว้ภายในภพสิ้นไปรอบแล้ว หลุดพ้นแล้ว เพราะรู้โดยชอบ”^{๑๖๘}

๔. ลักษณะของปัญญาในบุคคลผู้มีปัญญา หมายถึง ลักษณะพื้นฐาน ที่สำคัญของบุคคลผู้บรรลุปัญญาสูงสุด คือ มองเห็นสิ่งทั้งหลายทั้งปวงตามความเป็นจริง มีสติมั่นคง รับรู้อารมณ์ทางอายตนะด้วยจิตใจเป็นกลาง ไม่ปล่อยใจไปตามอารมณ์ที่ชอบและไม่ชอบ รู้เห็นสภาวะอารมณ์นั้น ๆ ตามความเป็นจริงตลอดสาย ไม่ยึดติดจนขุ่นมัว ไม่ถูกชักจูงให้เขวออกไป จนเสียธรรมชาติความบริสุทธิ์ทางจิตใจ ซึ่งก็ต่างจากบุคคลธรรมดาทั่วไป มักถูกอารมณ์ต่าง ๆ ทั้งที่ชอบใจและไม่ชอบใจที่เกิดขึ้นเกาะเกี่ยวผูกพันไว้ ทำให้ติดพันอยู่กับอารมณ์นั้น ๆ รั้งไป จนจิตใจขุ่นมัว เศร้าหมอง เสียความผ่องใส ขาดความอิสระได้ ๆ และลักษณะทางปัญญา ของบุคคลผู้บรรลूसัจจธรรมแล้วไม่ต้องเชื่อใคร ไม่อาศัยศรัทธา เพราะรู้เห็นธรรมนั้น ๆ แจ่มประจักษ์ด้วยตนเองแล้ว รู้เห็นเองแล้ว ไม่ต้องอาศัยความรู้จากคนอื่นอีก ไม่ว่าจะเป็สมณะพราหมณ์ เทวดา หรือพรหม ในเรื่องต่าง ๆ ที่ตนได้บรรลุแล้ว คือ ไตรลักษณ์ ปฏิจจสมุปบาท อริยสัจ เป็นต้น ซึ่งเป็นการรู้แจ้งเห็นจริงได้ทุกอย่างสูงสุด คือ นิพพานด้วยตนเอง จึงเป็นบุรุษสูงสุด เรียกว่า อุดมบุรุษ เหมือนพระพุทธพจน์ว่า “นรชนใด เป็นผู้ไม่เชื่อต่อใคร ๆ รู้ว่านิพพาน อันปัจฉิมอะไร ๆ ทำไม่ได้ ตัดที่ต่อ กำจัดโอกาส คลายความหวังเสียแล้ว นรชนนั้นแล ชื่อว่า เป็นอุดมบุรุษ ดังนี้”^{๑๖๙} ปฏิสัมภิตา ๔ (มีอรรถปฏิสัมภิตาเป็นต้น) ตามหลักเหตุผล เป็นปทัฏฐานของปัญญา^{๑๗๐} ดังกล่าวนี แสดงให้เห็นว่า การพัฒนาตามหลักปัญญา คือ การทำให้เกิดปัญญาได้ด้วยการพึ่งด้วยดีเป็นเหตุให้การพึ่งเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไปทำให้ได้ความรู้ เกิดสติปัญญาเพิ่มพูนเจริญด้วยปัญญา ยิ่ง ๆ ขึ้นไป ทำให้บุคคลรู้สิ่งเป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ แล้วรู้จักเลือกสร้างสิ่งที่เป็นประโยชน์ อันนำมาซึ่งความสุขความเจริญแก่บุคคลผู้มีปัญญา

^{๑๖๘} ส.ข. (ไทย) ๑๗/๒๙๗/๑๙๖.

^{๑๖๙} ข.ม. (ไทย) ๒๙/๔๐๗/๒๘๑-๒๘๓.

^{๑๗๐} อ่างแล้ว, พระอุปติสสเถระ, วิมุตติมรรค, หน้า ๒๑๐.

สรุปได้ว่า กระบวนการพัฒนาตามหลักไตรสิกขา คือ ข้อศึกษาและปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับศึกษา ผีอกบรมกาย วาจา จิตใจและปัญญา โดยใช้ปัญญาเป็นเครื่องช่วยนำทางให้การพัฒนากาย วาจา และจิตของมนุษย์ให้ดำเนินไปในทางที่ถูกต้องดีงาม ป้องกันโทษและความผิดพลาดที่จะเกิดขึ้นในการพัฒนา การพัฒนาตามหลักธรรมไตรสิกขาเป็นการพัฒนาเพื่อให้ความพร้อมต่อการปฏิบัติหน้าที่ โดยให้มีการพัฒนาที่เริ่มจากร่างกาย วาจา อันเป็นส่วนภายนอกที่เห็นได้ง่าย ให้มีสภาพปกติ และให้เกิดความสงบเรียบร้อยในกลุ่ม ในสังคม พร้อมรับการพัฒนาด้านจิตใจ ที่มีความตั้งมั่นเข้มแข็ง พร้อมกล้าต่อการเผชิญปัญหาอุปสรรค และ ทั้งช่วยส่งเสริมให้ปัญญาได้ทำงานอย่างอิสระคล่องแคล่ว สามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ด้วยดี เพื่อให้เกิดการแก้ปัญหาและการพัฒนาจนบรรลุจุดมุ่งหมายสูงสุด สำหรับการพัฒนาชุมชนตามหลักไตรสิกขา ได้แก่ (๑) ศีล คือ การใช้ศีลเป็นแบบแผนข้อบังคับที่บัญญัติคือวางหรือกำหนดขึ้นไว้ เป็นทำนองประมวลกฎหมาย สำหรับกำกับความประพฤติของสมาชิกในหมู่ชนหรือชุมชนหนึ่ง ได้แก่ การรักษาวินัยแม่บทของชุมชน การรู้จักใช้อินทรีย การหาเลี้ยงชีพที่บริสุทธิ์ และการเสพบริโภคปัจจัยโดยใช้ปัญญา (๒) สมาธิ คือ การทำให้ใจสงบแน่วแน่ ไม่ฟุ้งซ่าน การมีจิตกำหนดแน่วแน่อยู่ในสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยเฉพาะ ดังนั้น การบริหารการพัฒนาสมาธิตามแนวพระพุทธศาสนาแก่ชุมชนจึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการพัฒนาภาวะของจิตที่มีความบริสุทธิ์ สะอาดสงบ มีความมั่นคงในอารมณ์อย่างที่สุดดีและรายละเอียดประเด็นต่าง ๆ เพื่อให้พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการพัฒนานั้น ๆ กล่าวคือ เพื่อให้จิตใจมีลักษณะแข็งแรง มีพลังมาก มีความราบเรียบสงบลึกซึ้ง มีความใสกระจ่างชัด มีความนุ่มนวล มีความชุ่มชื่นใจหรืออิมใจ และมีความพร้อมต่อสภาพความเปลี่ยนแปลงภายนอกที่เข้ามากระทบจิตใจ และ (๓) ปัญญา คือ การพัฒนาความรู้เข้าใจชัดเจนด้วยเหตุผล แยกได้ในเหตุผล ดี ชั่ว คุณ โทษ ประโยชน์ มิใช่ประโยชน์ ดังกล่าวนี้นี้ ย่อมเป็นการพัฒนาความเชื่อมั่นให้กับประชาชน ด้วยเหตุที่ ความเชื่อมั่นในตนเองเป็นพลังสำคัญที่จะช่วยให้การทำงานสำเร็จลงได้ แม้งานนั้นจะยากลำบากเพียงใดก็ตาม

๒.๔ ข้อมูลพื้นฐานกลุ่มชาติพันธุ์ภาคตะวันตกในบริบทพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี

บริบทนี้ ครอบคลุมข้อมูลพื้นฐานกลุ่มชาติพันธุ์ภาคตะวันตกในบริบทพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี ดังนี้

จังหวัดกาญจนบุรี ตั้งอยู่ ลัดติจูด 14 01N และลองจิจูด 99 32E มีพื้นที่ประมาณ ๑๙,๔๓๗ ตารางกิโลเมตร เป็นจังหวัดที่มีขนาดใหญ่เป็นอันดับสามของประเทศ ภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นป่ามีทั้งป่าโปร่ง และป่าดงดิบ มีแม่น้ำสำคัญสองสายคือ แม่น้ำแควใหญ่ และแม่น้ำแควน้อย ซึ่งไหลมาบรรจบรวมกันเป็นแม่น้ำแม่กลอง ที่บริเวณอำเภอเมืองกาญจนบุรี จังหวัดกาญจนบุรี ประกอบด้วยทิวเขา หุบเขา และที่ราบลุ่มแม่น้ำ พื้นที่ทางด้านทิศเหนือ และทิศตะวันตกเป็นเทือกเขาแล้วค่อย ๆ ลาดลงมาทางด้านทิศใต้และทิศตะวันออก ทางทิศเหนือและทิศตะวันตก เป็นป่าไม้และภูเขา ทิศตะวันออก-เฉียงเหนือและบางส่วนทางทิศเหนือเป็นที่ราบกว้างใหญ่สลับกับเนินเขาเตี้ย ๆ แต่แห้งแล้ง ทิศตะวันออก-เฉียงใต้ และตอนกลางของจังหวัดเป็นบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำ มีความอุดมสมบูรณ์ เนื่องจากจังหวัดกาญจนบุรีมีสภาพท้องที่กว้างขวางมาก ลักษณะของภูมิอากาศจึงแตกต่างกันไป โดยบริเวณที่ราบจะมีสภาพภูมิอากาศคล้ายคลึงกับจังหวัดในภาคกลางและภาคตะวันตก ส่วนบริเวณที่เป็นป่าและภูเขาจะแตกต่างกัน คือ ในฤดูร้อนจะร้อนจัด ในฤดูหนาวจะหนาวจัด ฤดูฝนจะเริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคมถึงเดือนตุลาคม^{๑๗๑} ประชากรของจังหวัดกาญจนบุรี ประกอบด้วย กลุ่มชาติพันธุ์ ๙ กลุ่ม (ไม่นับรวมชาติพันธุ์ไทยพื้นถิ่น) ได้แก่ มอญ กระเหรี่ยง ไทยทรงดำ ขมุ ไทยวน ลาวไทยอีสาน ลาวเวียง ลาวครั่ง และลาวพวน โดยมีการตั้งถิ่นฐานกระจายอยู่ในพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี ดังนี้

ตารางที่ ๒.๑

ถิ่นที่อยู่และจำนวนกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกาญจนบุรี^{๑๗๒}

ที่	ชาติพันธุ์	อำเภอ	ตำบล	จำนวน (คน)
๑	มอญ	เมือง	บ้านเก่า	๑๖,๑๕๙
			ช่อสะเดา	๓,๘๗๕
			หนองบัว	๖,๑๔๑

^{๑๗๑}ฝ่ายยุทธศาสตร์จังหวัดกาญจนบุรี, แผนพัฒนาจังหวัดกาญจนบุรี ๔ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๑-๒๕๖๔), (กาญจนบุรี: สำนักงานจังหวัดกาญจนบุรี, ๒๕๖๑), หน้า ๑-๒.

^{๑๗๒}ถิ่นที่อยู่และจำนวนกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกาญจนบุรี โดยไม่ได้นับรวมกลุ่มไทยพื้นถิ่นในจังหวัดกาญจนบุรี.

ตารางที่ ๒.๑

การตั้งถิ่นฐานและจำนวนกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกาญจนบุรี (ต่อ)

ที่	ชาติพันธุ์	อำเภอ	ตำบล	จำนวน (คน)
๒	กระเหรี่ยง	ทองผาภูมิ	ห้วยเขย่ง	๑๑,๓๓๙
			สหกรณ์นิคม	๕,๕๓๒
			ปิล็อก	๖,๐๗๕
			ชะแล	๑๑,๔๑๓
			หินดาด	๕,๙๒๕
			ลิ้นถิ่น	๘,๑๐๑
๓	ไทยทรงดำ	บ่อพลอย	หนองรี	๔,๔๗๔
			ช่องด่าน	๗,๗๐๖
			บ่อพลอย	๗,๔๑๙
๔	ขมุ	ศรีสวัสดิ์	นาสวน	๔,๗๘๐
			หนองเป็ด	๒,๖๐๕
๕	ไทยวน	ท่าม่วง	ท่าม่วง	๓,๖๗๒
			เขาน้อย	๕,๒๙๑
๖	ลาวไทยอีสาน	ไทรโยค	ไทรโยค	๑๐,๖๓๖
			สิงห์	๕๐๗๙
๗	ลาวเวียง	ท่ามะกา	พระแท่น	๓,๕๐๗
			โคกตะบอง	๔,๐๑๕
๘	ลาวครั่ง	พนมทวน	พนมทวน	๒,๓๓๔
๙	ลาวพวน	เลาขวัญ	หนองโสน	๘,๒๔๕
			หนองนกแก้ว	๖,๐๖๕
รวม				๑๕๐,๓๘๗

สรุปได้ว่า จังหวัดกาญจนบุรี เป็นจังหวัดที่มีขนาดใหญ่เป็นอันดับสามของประเทศ มีสภาพท้องที่กว้างขวางมาก ลักษณะของภูมิอากาศจึงแตกต่างกันไป ทั้งนี้ ประชากรของจังหวัดกาญจนบุรี ประกอบด้วย กลุ่มชาติพันธุ์ ๙ กลุ่มชาติพันธุ์ (ไม่นับรวมชาติพันธุ์ไทยพื้นถิ่น) ได้แก่ มอญ กระเหรี่ยง ไทยทรงดำ ขมุ ไทยวน ลาวไทยอีสาน ลาวเวียง ลาวครั่ง และลาวพวน โดยมีประชากรกลุ่มชาติพันธุ์รวมทั้งสิ้น ๑๕๐,๓๘๗ คน

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

บริบทนี้ ครอบคลุมสาระว่าด้วยงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยมีรายละเอียดตามลำดับ ดังนี้

๒.๕.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสถาบันครอบครัว

จากการศึกษา งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสถาบันครอบครัว จึงพบเนื้อหาสาระที่สำคัญ ดังนี้

พระธัชชนท์ ขยาภินนโท ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิธีการถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรมแก่เยาวชนของสถาบันครอบครัว: ศึกษากรณี ครอบครัวผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง อำเภอเขาพนม จังหวัดกระบี่” จากผลการวิจัยพบว่า หลักพุทธจริยธรรมสำหรับเยาวชนที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ได้แก่ หลักกตัญญูตเวที หลักอิทธิบาท ๔ หลักเบญจศีล-เบญจธรรม หลักอบายมุข ๖ และ หลักทศ ๖ หลักพุทธจริยธรรมดังกล่าวเป็นประโยชน์ทั้งแก่เยาวชนและผู้ปกครอง หรือบุคคลทั่วไป วิธีการถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรมแก่เยาวชนของครอบครัวผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง ได้แก่ วิธีการวางกฎข้อบังคับคือไม่ให้ทำสิ่งที่เลวร้าย เช่น ลักขโมย เป็นต้น วิธีการถาม-ตอบปัญหา และวิธีการพูดคุยกันหรือสนทนากัน ซึ่งเป็นวิธีการถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรมของพระพุทธเจ้า ส่วนด้านกลอุบายและวิธีประกอบการถ่ายทอด ได้แก่ การทำเป็นตัวอย่าง เช่น การไม่ดื่มสุรา เป็นต้น การหาจังหวะและโอกาส เช่น ข่าวสารเหตุการณ์บ้านเมือง เป็นต้น แบบยึดหยุ่น เช่น ไม่ให้ดื่มสุรา แต่อาจให้ดื่มเป็นยาเพื่อบำรุงร่างกาย เป็นต้น และยังมีวิธีการโน้มน้าวใจประกอบด้วย สำหรับปัจจัยส่วนบุคคลที่มีผลต่อการถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรมแก่เยาวชนของครอบครัวผู้ประกอบอาชีพทำสวนยางพบว่า มีปัจจัยที่เกี่ยวข้องคือ ขนาดของครอบครัว ความรู้ของผู้นำครอบครัว และรายได้ของครอบครัว และด้านทัศนคติที่มีต่อหลักพุทธจริยธรรมของผู้นำครอบครัวเป็นปัจจัยที่สำคัญ นอกจากนี้พบว่า การถ่ายทอดหลักพุทธหลักจริยธรรมนั้น เป็นลักษณะตามจารีตประเพณีวัฒนธรรม คือในลักษณะที่การสอนนั้นเป็นไปเพื่อสั่งคมรอบข้าง หรือทำตามๆ กันมา ไม่ใช่สอนเพื่อให้ปฏิบัติและนำไปใช้กับชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้อง เช่น หลักเบญจศีล-เบญจธรรม มีการสอนเรื่องการห้ามลักทรัพย์มากที่สุด เพราะคนที่ลักทรัพย์ของผู้อื่นย่อมเป็นบุคคลที่สังคมไม่ยอมรับ ซึ่งโดยความเป็นจริงหลักเบญจศีล-เบญจธรรม ข้อที่ควรสอนมากที่สุด คือ การห้ามดื่มสุราเพราะสุราเป็นเหตุให้ทำผิดในข้ออื่น ๆ ได้ทุกข้อ^{๑๗๓}

^{๑๗๓}พระธัชชนนท์ ขยาภินนโท (จินหนุ), “ศึกษาวิธีการถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรมแก่เยาวชนของสถาบันครอบครัว: ศึกษากรณี ครอบครัวผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง อำเภอเขาพนม จังหวัดกระบี่”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๓, หน้า ก-ข.

มณฑนาภรณ์ อรุณเรือง ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “สถาบันครอบครัวกับการขัดเกลาทางสังคม ด้านคุณธรรม จริยธรรมของนักศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลตะวันออก” จากผลการวิจัย พบว่า (๑) วิธีการขัดเกลาทางสังคมด้านคุณธรรมจริยธรรมของสถาบันครอบครัวของกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักศึกษามากที่สุด คือ การสอนไม่ให้หยิบนวดหรือขโมยทรัพย์สินของผู้อื่น สอนให้บุตรชายขี่รถด้วยความระมัดระวังและสอนให้ลูกมีความอ่อนน้อมถ่อมตน เคารพผู้ใหญ่ สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นสถาบันครอบครัวของนักศึกษา มีวิธีการขัดเกลาทางสังคมด้านคุณธรรมจริยธรรมมากที่สุด คือ การสอนให้ลูกมีความอ่อนน้อมถ่อมตน เคารพผู้ใหญ่ การแนะนำตักเตือนลูกให้เห็นโทษภัยของสิ่งเสพติด สอนให้ลูกช่วยเหลือผู้อื่นเมื่อเขาได้รับความลำบากและสอนไม่ให้หยิบนวดหรือขโมยทรัพย์สินของผู้อื่น และ (๒) การประยุกต์วิธีการทางพระพุทธศาสนาในการขัดเกลาทางสังคมนั้น พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักศึกษาประยุกต์ใช้มากที่สุด คือ การสำนึกตนเมื่อได้ทำผิดลงไป เพื่อยอมรับในความผิดและพร้อมที่จะแก้ไขปรับปรุงตนเองต่อไป สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นสถาบันครอบครัว ประยุกต์ใช้มากที่สุด คือ การส่งเสริมและสนับสนุน เมื่อสมาชิกในครอบครัวได้ประพฤติในสิ่งที่ดี การสำนึกตนเมื่อได้ทำผิดลงไป เพื่อยอมรับในความผิดและพร้อมที่จะแก้ไขปรับปรุงตนเองต่อไป และการวางกฎเกณฑ์ กติกา เพื่อให้สมาชิกในครอบครัวได้ปฏิบัติร่วมกัน^{๑๗๔}

พระมหาสุรไกร คงบุญวาสน์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการนำนโยบายส่งเสริมสถาบันครอบครัวไปปฏิบัติ: ศึกษาศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชนจังหวัดนครนายก” จากผลการวิจัย พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความเห็นต่อกระบวนการนำนโยบายส่งเสริมสถาบันครอบครัวไปปฏิบัติในศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชน ๕ ขั้นตอน อยู่ในระดับปานกลาง และความเห็นต่อการดำเนินงานตามนโยบายส่งเสริมสถาบันครอบครัวของศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชน ใน ๕ ขั้นตอน อยู่ในระดับปานกลาง สำหรับปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติงานด้านบุคลากร งบประมาณ และความร่วมมือ มีความเห็นอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนผลการศึกษาคำสัมพันธระหว่างตัวแปรกระบวนการนำนโยบายส่งเสริมสถาบันครอบครัวไปปฏิบัติในศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชนมีความสัมพันธ์กับการดำเนินงานตามนโยบายส่งเสริมสถาบันครอบครัวของศูนย์พัฒนาชุมชน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๑^{๑๗๕}

^{๑๗๔}มณฑนาภรณ์ อรุณเรือง, “สถาบันครอบครัวกับการขัดเกลาทางสังคมด้านคุณธรรม จริยธรรมของนักศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลตะวันออก”, รายงานการวิจัย, (คณะวิศวกรรมศาสตร์และสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลตะวันออก), ๒๕๕๕, หน้า ๘.

^{๑๗๕}พระมหาสุรไกร คงบุญวาสน์, “กระบวนการนำนโยบายส่งเสริมสถาบันครอบครัวไปปฏิบัติ: ศึกษาศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชนจังหวัดนครนายก”, วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), ๒๕๕๓, หน้า ๑-๒.

บรรยวีสต์ ฝากคำ และนฤมล ดวงแสง ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์หลักพุทธธรรม เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่สถาบันครอบครัวและชุมชนตามนโยบายการป้องกันปัญหาสารเสพติดของจังหวัดอุบลราชธานี” จากผลการวิจัยพบว่า การนำหลักพุทธธรรม ไปประยุกต์ใช้เพื่อป้องกันปัญหาสารเสพติดตามนโยบายการป้องกันปัญหาสารเสพติดของจังหวัดอุบลราชธานี พบว่า เจ้าหน้าที่ในหน่วยงานของรัฐบาลที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันปัญหาสารเสพติดของจังหวัดอุบลราชธานีมีการนำหลักพุทธธรรมไปประยุกต์ใช้ โดยเฉลี่ยคิดเป็นร้อยละ ๙๑ ผู้นำชุมชนระดับอำเภอมีการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่สถาบันครอบครัวและ ชุมชนตามนโยบายการป้องกันปัญหาสารเสพติดของจังหวัดอุบลราชธานี โดยเฉลี่ยคิดเป็นร้อยละ ๘๙.๘ ผู้นำชุมชนระดับตำบลมีการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่สถาบันครอบครัวและชุมชนตามนโยบายการป้องกันปัญหาสารเสพติดของจังหวัดอุบลราชธานี โดยเฉลี่ยคิดเป็นร้อยละ ๙๗.๗๙ ผู้นำครอบครัวระดับอำเภอ มีการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่สถาบันครอบครัวและชุมชนตามนโยบายการป้องกันปัญหาสารเสพติดของจังหวัดอุบลราชธานีโดยเฉลี่ยคิดเป็นร้อยละ ๙๖.๘๕ และพระสงฆ์มีส่วนร่วมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนโดยเฉลี่ยคิดเป็นร้อยละ ๑๐๐^{๑๗๖}

ยุทธนา ไชยจุฑาล ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การวิจัยและพัฒนาครอบครัวเข้มแข็งโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของผู้นำองค์การบริหารส่วนตำบล” จากผลการวิจัยพบว่า ทั้ง ๕ หมู่บ้านมีความพร้อมของชุมชนสำหรับการพัฒนาอยู่ในระดับปานกลาง สำหรับการสร้างหลักสูตรฝึกอบรมสร้างขึ้นจากองค์ประกอบ ๗ โมดูลหลัก ได้แก่ (๑) ครอบครัวในอุดมคติ (๒) ความรู้เรื่องครอบครัวเข้มแข็ง (๓) ความรู้เกี่ยวกับแนวคิดและโมดูลครอบครัวเข้มแข็ง (๔) แนวทางในการพัฒนาองค์ประกอบด้านการยึดเหนี่ยวระหว่างกัน (มี ๖ โมดูลย่อย) (๕) แนวทางในการพัฒนาองค์ประกอบด้านความยืดหยุ่น (มี ๔ โมดูลย่อย) (๖) แนวทางในการพัฒนาทักษะการสื่อสาร (มี ๔ โมดูลย่อย) และ (๗) การติดตามผล ผลจากการนำหลักสูตรฝึกอบรมไปทดลองใช้โดยใช้แบบแผนการทดลองแบบกลุ่มเดียว ทดสอบก่อนและหลัง พบว่า หลังจากฝึกอบรมแล้วผู้เข้ารับการอบรมมีคะแนนจากแบบทดสอบความเข้มแข็งของครอบครัวเพิ่มมากขึ้น ($t = ๑๘.๓๓, p\text{-value} < ๐.๐๕$) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าหลักสูตรฝึกอบรมที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นนี้มีประสิทธิผลและสามารถนำไปใช้งานได้จริง^{๑๗๗}

^{๑๗๖}บรรยวีสต์ ฝากคำ และนฤมล ดวงแสง, “การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่สถาบันครอบครัวและชุมชนตามนโยบายการป้องกันปัญหาสารเสพติดของจังหวัดอุบลราชธานี”, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๐, หน้า ก-ข.

^{๑๗๗}ยุทธนา ไชยจุฑาล, “การวิจัยและพัฒนาครอบครัวเข้มแข็งโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของผู้นำองค์การบริหารส่วนตำบล”, วารสารพฤติกรรมศาสตร์, ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๑ (กันยายน ๒๕๕๒): หน้า ๑๖๒-๑๘๔.

สรุปได้ว่า สถาบันครอบครัว เป็นสถาบันพื้นฐานแรกที่สุดและมีความสำคัญยิ่งของสังคม เพราะสถาบันขั้นมูลฐานที่เป็นจุดเริ่มต้นของสถาบันทั้งหลาย ในสมัยก่อนนั้นสถาบันครอบครัวทำหน้าที่เป็นทั้งสถาบันการศึกษา สถาบันเศรษฐกิจ และสถาบันการปกครอง ฯลฯ หรืออธิบายได้ว่า สถาบันครอบครัวทำหน้าที่ให้การศึกษาและความรู้ นอกจากนี้ยังทำหน้าที่ในด้านเศรษฐกิจ และปฏิบัติหน้าที่ในการอบรมสั่งสอนสมาชิกของครอบครัวให้เป็นพลเมือง แต่ในปัจจุบันสถาบันการศึกษาและสถาบันเศรษฐกิจได้เข้ามามีบทบาทปฏิบัติ หน้าที่แทนสถาบันครอบครัวในด้านการให้การศึกษาแก่สมาชิกของสังคม และผลิตเครื่องอุปโภคและบริโภคขึ้นจำหน่ายแก่สมาชิกในสังคม บทบาทในด้านดังกล่าวของสถาบันครอบครัวจึงลดลงไป อย่างไรก็ตาม แม้บทบาทของสถาบันครอบครัวจะลดลงไป แต่ความสำคัญของสถาบันครอบครัวที่มีต่อสังคมยังคงมีอยู่เสมอ กล่าวคือ ครอบครัวเป็นสถาบันแรกที่ทำหน้าที่ดูแลและทำนุบำรุง รวมทั้งถ่ายทอดวัฒนธรรมให้แก่สมาชิกใหม่ที่ถือกำเนิดขึ้นมา เช่น การพูด การแต่งกาย การดำรงชีวิต การรู้จักพิจารณาว่าสิ่งใดถูกสิ่งใดผิด ตลอดจนการเรียนรู้แบบแผนและวิถีปฏิบัติตนตามระเบียบของสังคม ซึ่งจะทำให้สมาชิกสามารถรับช่วงและถ่ายทอดมรดกของสังคมสืบต่อไปได้

๒.๕.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

จากการศึกษา งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จึงพบเนื้อหาสาระที่สำคัญ ดังนี้

ขวัญกมล ดอนขวา ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “แบบจำลองปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและเศรษฐกิจสร้างสรรค์มีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทย” จากผลการวิจัยพบว่า น้ำหนักองค์ประกอบปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่มีค่ามากที่สุด คือ องค์ประกอบด้านการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี (๐.๙๔๖) รองลงมาคือด้านความมีเหตุผล (๐.๘๕๑) และด้านความพอประมาณ (๐.๗๖๑) ตามลำดับ โดยมีเงื่อนไขด้านความรู้ (๐.๘๖๘) มากกว่าเงื่อนไขด้าน คุณธรรม (๐.๘๕๕) น้ำหนักองค์ประกอบเศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่มีค่ามากที่สุด คือ ด้านการศึกษา (๐.๙๐) รองลงมาคือด้านการสร้างสรรค์งาน (๐.๘๙) ด้านการใช้ทรัพย์สินทางปัญญา (๐.๘๘) และด้านการใช้องค์ความรู้ (๐.๘๘) ตามลำดับ สำหรับองค์ประกอบการพัฒนาเศรษฐกิจที่มีค่ามากที่สุด คือ ด้านการมีงานทำ (๐.๙๕) รองลงมา คือ ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ (๐.๙๔) ด้านการกระจายรายได้ที่ดี (๐.๙๔) ด้านมาตรฐานการครองชีพที่ดีขึ้น (๐.๘๙) และด้านการควบคุมการเกิดมลภาวะเป็นพิษต่อสิ่งแวดล้อม (๐.๘๙) ตามลำดับ นอกจากนี้ยังพบว่าปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและเศรษฐกิจสร้างสรรค์มีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทย เท่ากับ -๐.๒๓ และ ๐.๘๖๓ ตามลำดับ^{๑๗๘}

^{๑๗๘}ขวัญกมล ดอนขวา, “แบบจำลองปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและเศรษฐกิจสร้างสรรค์มีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทย”, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี), ๒๕๕๗, หน้า ก.

กานดา เต๊ะชั้นหมาก ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่สัมพันธ์กับพฤติกรรมกรรมการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา” จากผลการวิจัยพบว่า นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยานักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา มีเจตคติต่อปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในระดับดีมาก จำนวน ๒ ข้อ จาก ๑๕ ข้อ (ร้อยละ ๑๓.๓๓) ในระดับดี จำนวน ๖ ข้อ จาก ๑๕ ข้อ (ร้อยละ ๔๐.๐๐) และในระดับที่ควรได้รับการพัฒนา จำนวน ๗ ข้อ จาก ๑๕ ข้อ (ร้อยละ ๔๖.๖๗) มีพฤติกรรมกรรมการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยภาพรวมอยู่ในระดับเกือบทุกครั้ง โดยเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับเกือบทุกครั้งในทุกด้าน (ด้านอาหาร ด้านการแต่งกาย ด้านที่อยู่อาศัย ด้านการดูแลสุขภาพ และด้านเศรษฐกิจและการใช้จ่าย) สำหรับปัจจัยที่สัมพันธ์กับพฤติกรรมกรรมการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมี ๓ ปัจจัย ได้แก่ (๑) จำนวนสมาชิกในครัวเรือน (มีความสัมพันธ์เชิงปฏิฐานในระดับน้อยมาก) (๒) จำนวนเงินที่ได้รับเมื่อเทียบกับค่าใช้จ่ายต่อเดือน (มีความสัมพันธ์เชิงปฏิฐานในระดับน้อยมาก) และ (๓) ความรู้เรื่องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (มีความสัมพันธ์เชิงปฏิฐานในระดับน้อยมาก)^{๑๗๙}

วิชุดา ชูศรีวาส ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การดำเนินงานหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านหัวอ่าว ตำบลบางช้าง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม” จากผลการวิจัยพบว่า สภาพการดำเนินงานหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านหัวอ่าว ตำบลบางช้าง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม จำนวน ๕ ด้าน ดังนี้ (๑) การลดรายจ่าย มีผลการดำเนินงานอยู่ในระดับดีมาก โดยพบว่า สมาชิกในชุมชนได้ผลิตสมุนไพรไล่แมลง และน้ำยาล้างจาน สบู่ แชมพู ใช้เองในครัวเรือน (๒) การเพิ่มรายได้ สมาชิกในชุมชนมีการจัดตั้ง กลุ่มอาชีพ กลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร ร้านค้าชุมชน เป็นต้น เพื่อกระจายผลผลิตไปยังสถานที่จำหน่ายที่จัดตั้งขึ้น เพื่อขยายตลาด ทำให้สมาชิกในชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้น (๓) การออม ในภาพรวมมีผลการดำเนินงานอยู่ในระดับดีมาก เนื่องจากสมาชิกในชุมชนมีการวางแผนการใช้จ่ายและปลูกฝังการเก็บออมเพื่ออนาคต (๔) การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและพบว่า มีผลการดำเนินงานอยู่ในระดับมาก เนื่องมาจากชุมชนมีการรณรงค์ให้สมาชิกในชุมชนใช้วัสดุธรรมชาติ ซึ่งไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และ (๕) การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ พบว่า มีผลการดำเนินงานอยู่ในระดับมาก สมาชิกในชุมชนมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งเป็นค่านิยมพื้นฐานของคนไทยในชนบทมาช้านาน^{๑๘๐}

^{๑๗๙}กานดา เต๊ะชั้นหมาก, “ปัจจัยที่สัมพันธ์กับพฤติกรรมกรรมการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา”, รายงานการวิจัย, (คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา), ๒๕๕๖, หน้า ก.

^{๑๘๐}วิชุดา ชูศรีวาส, “การดำเนินงานหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านหัวอ่าว ตำบลบางช้าง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม”, รายงานการวิจัย, (สำนักส่งเสริมวิจัยและนวัตกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏฯ), ๒๕๕๙, หน้า ก.

ศาลินา บุญเกื้อ และนันทกาญจน์ ชินประห์ษฐ์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การถอดบทเรียนและวิเคราะห์อัตลักษณ์ศูนย์การเรียนรู้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงด้านการศึกษา” จากผลการวิจัยพบว่า การน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มาขับเคลื่อนสู่สถานศึกษา โดยผู้บริหารสถานศึกษาได้น้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางในการบริหารสถานศึกษาและการจัดการศึกษาในทุกมิติ ทั้งผู้บริหารและคณะครูน้อมนำมาเป็นหลักคิดและหลักปฏิบัติในการทำงานและการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ (Whole School Approach) โดยมุ่งให้เกิดการน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเข้าสู่กิจกรรมในสถานศึกษา พัฒนาสู่การเป็นสถานศึกษาพอเพียง และดำเนินการขับเคลื่อนกระบวนการอย่างมีระบบทั้ง โรงเรียนมาอย่างต่อเนื่อง จนพัฒนาให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในทุกด้าน ได้แก่ การบริหารจัดการสถานศึกษา การบริหารหลักสูตรและจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน การพัฒนาบุคลากรของสถานศึกษา และการมีส่วนร่วมของชุมชน และเมื่อได้นำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นหลักคิด หลักปฏิบัติในการบริหารจัดการทั้งระบบดังกล่าวแล้ว สถานศึกษาสามารถนำไปพัฒนาต่อยอดและบูรณาการกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน ทำให้ได้รับรางวัลตามโครงการหรือนโยบายของต้นสังกัดและนอกสังกัด^{๑๘๑}

อุเทน เจริญภูมิ และคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๓๑” จากผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารและครูมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการบริหารวิชาการของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๓๑ โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ผู้บริหารและครูที่มีระดับการศึกษาและตำแหน่งปัจจุบันแตกต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการบริหารวิชาการของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๓๑ แตกต่างกัน สำหรับ ผู้บริหารและครูที่มีประสบการณ์การปฏิบัติงานและขนาดโรงเรียนที่แตกต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการบริหารวิชาการของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๓๑ไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕^{๑๘๒}

^{๑๘๑}ศาลินา บุญเกื้อ และนันทกาญจน์ ชินประห์ษฐ์, “การถอดบทเรียนและวิเคราะห์อัตลักษณ์ศูนย์การเรียนรู้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงด้านการศึกษา”, รายงานการวิจัย, (ศูนย์สถานศึกษาพอเพียง มูลนิธิยุวสถิรคุณ), ๒๕๕๗, หน้า ๑๒๘-๑๒๙.

^{๑๘๒}อุเทน เจริญภูมิ และคณะ, การประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๓๑”, วารสารชุมชนวิจัย, ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๖๑): หน้า ๑๙๑-๑๙๒.

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก” มีวิธีดำเนินการวิจัยตามลำดับ ดังนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ
- ๓.๓ เครื่องมือการวิจัย
- ๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย
- ๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยตามระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) จากการศึกษาเอกสารต่าง ๆ อย่างเป็นระบบและมีความเชื่อมโยงกัน และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ตามลักษณะการเป็นตัวแทนของกลุ่มที่เหมาะสม จากวิธีการสุ่มแบบเจาะจง จำนวน ๑๐ ท่าน ซึ่งประกอบด้วย หัวหน้าหน่วยงานราชการ ผู้นำชุมชน นักวิชาการพัฒนาชุมชนในพื้นที่ภาคตะวันตกของประเทศไทย และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ร่วมกับหัวหน้าหน่วยงานราชการ ผู้นำชุมชน และนักวิชาการด้านศาสนา จากวิธีการสุ่มแบบเจาะจงตามลักษณะการเป็นตัวแทนของกลุ่มที่เหมาะสม จำนวน ๗ ท่าน เพื่อร่วมกันวิเคราะห์การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก นำไปสู่การสังเคราะห์เป็นรูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตกที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน

๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มเป้าหมายในการจัดเก็บข้อมูลตามระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) และผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ดังนี้

๑. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) สำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) ประกอบด้วย หัวหน้าหน่วยงานราชการ ผู้นำชุมชน นักวิชาการพัฒนาชุมชนในพื้นที่ภาคตะวันตกของประเทศไทย ตามลักษณะการเป็นตัวแทนของกลุ่มที่เหมาะสม จากวิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน ๑๐ ท่าน ประกอบด้วย

๑.๑ นางอรทัย วงศ์วิชรมงคล

ตำแหน่ง ปลัดอำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี

๑.๒ นางสุนีย์ อยู่สุข

ตำแหน่ง ปลัดอำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี

๑.๓ นายสรรเสริญ คำทอง

ตำแหน่ง ปลัดอำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี

๑.๔ นายสมศักดิ์ พนมชัยสว่าง

ตำแหน่ง นายกเทศมนตรีตำบลพนมทวน อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี

๑.๕ นายเผด็จ เชื้อทอง

ตำแหน่ง รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลบ่อพลอย อำเภอบ่อพลอย จังหวัดกาญจนบุรี

๑.๖ นายเจือ เจริญทอง

ตำแหน่ง นายกเทศมนตรีตำบลไทรโยค อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี

๑.๗ นายยุทธนา อิมประเสริฐชัย

ตำแหน่ง นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหินดาด อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

๑.๘ นางสาวหลินฟ้า แซ่จั้ง

ตำแหน่ง หัวหน้าสำนักปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลหนองนกแก้ว อำเภอเลาขวัญ
จังหวัดกาญจนบุรี

๑.๙ นายชูชาติ แม่นทิม

ตำแหน่ง ที่ปรึกษากำนันตำบลเขาน้อย อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี

๑.๑๐ นางสาวปิ่นฉวีรัฐรา ภูชิตจารุงษ์

ตำแหน่ง นักวิชาการพัฒนาชุมชน อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี

๒. ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ประกอบด้วย หัวหน้า
หน่วยงานราชการ ผู้นำชุมชน และนักวิชาการด้านศาสนา ตามลักษณะการเป็นตัวแทนของกลุ่มที่
เหมาะสม จากวิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน ๗ ท่าน ประกอบด้วย

๒.๑ พระครูวิลาศกาญจนธรรม (เล็ก สุขุมมปณฺโณ)

ตำแหน่ง รองเจ้าคณะอำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

๒.๒ พระครูกาญจนกิจโสภณ (ทนากร วรภาโณ)

ตำแหน่ง อาจารย์ประจำห้องเรียนคณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย วัดไชยชุมพลชนะสงครามพระอารามหลวง อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี

๒.๓ นายณพดล กลิ่นหอม

ตำแหน่ง ปลัดอำเภอปอพลอย จังหวัดกาญจนบุรี

๒.๔ นายพีรัช ราชสุภา

ตำแหน่ง ปลัดอำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี

๒.๕ นางเอี่ยมพร ราชมณี

ตำแหน่ง รองปลัดเทศบาลตำบลพระแท่น อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี

๒.๖ นางณัฐนันท์ ศรีประเสริฐ

ตำแหน่ง ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านห้วยน้ำขาว หมู่ ๒ ตำบลบ้านเก่า อำเภอเมือง จังหวัด
กาญจนบุรี

๒.๗ นางสาวอลิสรา แดงสุวรรณ

ตำแหน่ง ผู้ช่วยนักพัฒนาชุมชนของศูนย์การบริหารส่วนตำบลหนองเป็ด อำเภอศรีสวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรี

๓.๓ เครื่องมือการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล ดังนี้

๑. การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่รอบด้านและลึกซึ้ง โดยผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) เพื่อนำไปสู่การสนทนา ซึ่งผู้ให้ข้อมูลมีบทบาทกำหนดทิศทางของการสนทนาร่วมกับผู้สัมภาษณ์เพื่อบรรลุเป้าหมายในการทำความเข้าใจประเด็นคำถามร่วมกัน โดยมีข้อคำถามแบบสัมภาษณ์ รวม ๒๔ ข้อ ดังนี้

ข้อที่ ๑ ท่านเห็นว่า สภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก เมื่อพิจารณาเฉพาะด้านเศรษฐกิจ ในบริบทของหลักอิสลามศึกษา (ศีล) เป็นอย่างไร

ข้อที่ ๒ ท่านเห็นว่า สภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก เมื่อพิจารณาเฉพาะด้านเศรษฐกิจ ในบริบทของหลักอิจิตตศึกษา (สมาธิ) เป็นอย่างไร

ข้อที่ ๓ ท่านเห็นว่า สภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก เมื่อพิจารณาเฉพาะด้านเศรษฐกิจ ในบริบทของหลักอภิปญญาศึกษา (ปัญญา) เป็นอย่างไร

ข้อที่ ๔ ท่านเห็นว่า สภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก เมื่อพิจารณาเฉพาะด้านสังคม ในบริบทของหลักอิสลามศึกษา (ศีล) เป็นอย่างไร

ข้อที่ ๕ ท่านเห็นว่า สภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก เมื่อพิจารณาเฉพาะด้านสังคม ในบริบทของหลักอิจิตตศึกษา (สมาธิ) เป็นอย่างไร

ข้อที่ ๖ ท่านเห็นว่า สภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก เมื่อพิจารณาเฉพาะด้านสังคม ในบริบทของหลักอภิปญญาศึกษา (ปัญญา) เป็นอย่างไร

ข้อที่ ๗ ท่านเห็นว่า สภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก เมื่อพิจารณาเฉพาะด้านการศึกษา ในบริบทของหลักอิสลามศึกษา (ศีล) เป็นอย่างไร

ข้อที่ ๘ ท่านเห็นว่า สภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก เมื่อพิจารณาเฉพาะด้านการศึกษา ในบริบทของหลักอิจิตตศึกษา (สมาธิ) เป็นอย่างไร

ข้อที่ ๑๙ ท่านเห็นว่า แนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านการศึกษา ในบริบทของหลักอภิปรัชญา (ศีล) ควรเป็นอย่างไร

ข้อที่ ๒๐ ท่านเห็นว่า แนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านการศึกษา ในบริบทของหลักอภิจิตตสิกขา (สมาธิ) ควรเป็นอย่างไร

ข้อที่ ๒๑ ท่านเห็นว่า แนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านการศึกษา ในบริบทของหลักอภิปญญาสิกขา (ปัญญา) ควรเป็นอย่างไร

ข้อที่ ๒๒ ท่านเห็นว่า แนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ในบริบทของหลักอภิปรัชญา (ศีล) ควรเป็นอย่างไร

ข้อที่ ๒๓ ท่านเห็นว่า แนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ในบริบทของหลักอภิจิตตสิกขา (สมาธิ) ควรเป็นอย่างไร

ข้อที่ ๒๔ ท่านเห็นว่า แนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ในบริบทของหลักอภิปญญาสิกขา (ปัญญา) ควรเป็นอย่างไร

โดยแนวคำถามในการสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก นี้ ได้นำไปตรวจสอบความตรงด้านเนื้อหากับผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๕ ท่าน และคำนวณค่าดัชนีความตรงตามเนื้อหา ยอมรับที่ค่าตั้งแต่ ๐.๗๐ ขึ้นไป และนำความคิดเห็นและข้อเสนอแนะมาปรับปรุงแก้ไข โดยผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ จำนวน ๕ ท่าน ประกอบด้วย

พระปิฎกโกศล, ดร.

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม

คณะสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ชวิชัย ไชยสา

คณะสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภัทรพล ใจเย็น	คณะสังคมศาสตร์
	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ รพีพรรณ เทียมเดช	คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
	มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี

๒. การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ร่วมกับหัวหน้าหน่วยงานราชการ ผู้นำชุมชน และนักวิชาการด้านศาสนา เพื่อวิเคราะห์วิเคราะห์แนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัว กลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก และนำไปสู่การสังเคราะห์รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตกที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน โดยครอบคลุมเนื้อหาด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านการศึกษา และด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ในบริบทของหลักพุทธธรรม (ไตรสิกขา) ประกอบด้วย อธิศีลสิกขา (ศีล) อธิจิตตสิกขา (สมาธิ) และอธิปัญญาสิกขา (ปัญญา) โดยเน้นการการคิดเชิงวิพากษ์ (Critical Thinking) เพื่อให้ได้คำตอบในเชิงเหตุผล โดยมีผู้วิจัยทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินการสนทนา (Moderator) คอยจุดประเด็นในการสนทนา เพื่อชักจูงให้กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิที่เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะเกิดแนวคิด และแสดงความคิดเห็นต่อประเด็นหรือแนวทางของการสนทนาอย่างกว้างขวางละเอียดลึกซึ้ง ทั้งนี้ ผู้วิจัยในฐานะผู้ดำเนินการสนทนา (Moderator) ได้กระตุ้นให้ได้ข้อมูลที่รอบด้านและลึกซึ้ง จากการอภิปรายโต้ตอบ แสดงความเห็น เล่าเรื่อง ประสบการณ์ร่วมกัน ตามประเด็นที่ผู้วิจัยโดยฐานะเป็นผู้ดำเนินการสนทนา (Moderator) กำหนดขึ้นมาอย่างเจาะจงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อให้ได้ข้อมูลล้นไหล (Flow) ออกมาจากการปฏิสัมพันธ์ในแนวราบระหว่างสมาชิกในกลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิที่เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะด้วยกันเอง และระหว่างสมาชิกผู้ทรงคุณวุฒิที่เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะกลุ่มกับผู้วิจัยในฐานะผู้ดำเนินการสนทนา (Moderator) เพื่อให้ได้รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตกที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลตามระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล ซึ่งมีวิธีดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัย ดังนี้

๑. การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) มีการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

๑.๑ ขั้นเตรียมการสัมภาษณ์ คือ การเตรียมความพร้อมก่อนลงพื้นที่เพื่อรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก ซึ่งเริ่มต้นด้วยการนัดหมายวันเวลาที่จะสัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พร้อมกับเตรียมเอกสาร และศึกษาวิธีใช้เครื่องบันทึกเสียง สมุดบันทึก และอุปกรณ์ต่าง ๆ ให้พร้อมก่อนดำเนินการสัมภาษณ์

๑.๒ ขั้นดำเนินการด้านเอกสาร คือ การนำหนังสือขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูล จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี ไปถึงผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อขออนุญาตเก็บข้อมูลเพื่อการศึกษาวิจัย

๑.๓ ขั้นดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึก คือ การปฏิบัติกรเก็บข้อมูลโดยคณะผู้วิจัยเพื่อสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยการสนทนาสร้างความคุ้นเคยกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ แจงวัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์ อธิบายเหตุผลและขออนุญาตใช้เครื่องบันทึกเสียงในขณะที่สัมภาษณ์ ขออนุญาตใช้กล้องถ่ายรูปเพื่อใช้อ้างอิงในการสัมภาษณ์ รวมทั้งแจ้งให้ทราบว่าข้อมูลต่าง ๆ ที่บันทึกเสียงไว้จะเก็บไว้เป็นความลับ หากผู้ให้สัมภาษณ์ไม่ประสงค์ที่จะให้บันทึกเสียงในช่วงใด ก็จะไม่ทำการบันทึกเสียงในช่วงนั้นไว้

๒. การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) มีการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

๒.๑ ขั้นการประสานงาน คือ การติดต่อผู้ทรงคุณวุฒิในเบื้องต้นทั้งทางโทรศัพท์และด้วยตนเองเพื่อแนะนำตัวผู้วิจัย ชี้แจงวัตถุประสงค์ของการทำวิจัย และขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะเพื่อให้ข้อมูลที่เกื้อกูลต่อการวิจัยครั้งนี้

๒.๒ ขั้นการเตรียมการ คือ การนำหนังสือขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูล จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี ซึ่งเป็นหน่วยงานต้นสังกัดของผู้วิจัย เพื่อขอให้ผู้ทรงคุณวุฒิเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ

๒.๓ ขั้นดำเนินการสนทนากลุ่มเฉพาะ คือ การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพที่กระตุ้นให้สมาชิกในกลุ่มสนทนาขนาดกลาง ได้อภิปรายโต้ตอบแสดงความเห็น/เล่าเรื่องประสบการณ์ ตามประเด็นที่ผู้ดำเนินการสนทนากำหนดขึ้นมาอย่างเจาะจงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อให้ได้ข้อมูลล้นไหล (Flow) ออกมาจากการปฏิสัมพันธ์ในแนวราบระหว่างสมาชิกในกลุ่มผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะด้วยตนเอง และระหว่างผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะกับผู้วิจัยโดยฐานะที่เป็นผู้ดำเนินการสนทนา

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก” ครั้งนี้ เป็นการวิจัยตามระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยมีกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ ดังนี้

๑. ข้อมูลขั้นต้น ผู้วิจัยศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก และใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม จากการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามที่กำหนดไว้ ดังนี้

๑.๑ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) เป็นการสัมภาษณ์ในรูปแบบที่ทั้งที่เป็นทางการโดยใช้ประเด็นคำถามที่มีโครงสร้าง (Structured Interview) เพื่อนำไปสู่การสนทนา ซึ่งผู้ให้ข้อมูลมีบทบาทกำหนดทิศทางการสนทนาร่วมกับผู้สัมภาษณ์เพื่อบรรลุเป้าหมายในการทำความเข้าใจประเด็นคำถามร่วมกัน ครอบคลุมในประเด็นการวิจัย ซึ่งมีการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) เชิงพรรณนา โดยพยายามรักษาสำนวนเดิมของผู้ให้สัมภาษณ์รวมทั้งปรับแก้ให้มีความชัดเจนทางการสื่อสาร ความหมาย และลดข้อความที่ซ้ำซ้อนกัน

๑.๒ การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการกระตุ้นให้สมาชิกในกลุ่มขนาดกลาง โดยอภิปรายโต้ตอบแสดงความคิดเห็น/เล่าเรื่องประสบการณ์ ตามประเด็นที่ผู้ดำเนินการสนทนา (Moderator) กำหนดขึ้นมาอย่างเจาะจงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ข้อมูลได้หลังไหลออกมาจากการปฏิสัมพันธ์ในแนวราบระหว่างสมาชิกในกลุ่มด้วยกันเองและระหว่างกลุ่มสมาชิกกลุ่มกับผู้ดำเนินการสนทนา ซึ่งมีการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

ดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยได้ทำการติดต่อในเบื้องต้นทั้งทางโทรศัพท์และด้วยตนเองเพื่อแนะนำตัวผู้วิจัยชี้แจงวัตถุประสงค์ของการทำวิจัย และขอความอนุเคราะห์บุคคลดังกล่าวเป็นผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อให้ข้อมูลที่เกื้อกูลต่อการวิจัยครั้งนี้ เมื่อได้รับการตอบรับแล้วผู้วิจัยจะได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล

๒. ข้อมูลชั้นรอง ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการศึกษาจากเอกสาร หนังสือ ตำรา บทความ บริการค้นหาข้อมูลภายใต้เครือข่ายอินเทอร์เน็ต และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งได้วิเคราะห์เนื้อหาที่ได้จากการศึกษาเอกสารต่าง ๆ อย่างเป็นระบบและมีความเชื่อมโยงกัน

ทั้งนี้ นอกจากเอกสารแสดงผลงานดังกล่าวข้างต้นแล้ว การวิเคราะห์ข้อมูลครั้งนี้ยังแสดงหลักฐานเพิ่มเติมอื่น ๆ เช่น รูปภาพ เป็นต้น

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก นี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ที่ประกอบด้วย หัวหน้าหน่วยงานราชการ ผู้นำชุมชน นักวิชาการพัฒนาชุมชนในพื้นที่ภาคตะวันตกของประเทศไทย บริบทเชิงพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี ตามลักษณะการเป็นตัวแทนของกลุ่มที่เหมาะสม จากวิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน ๑๐ ท่าน วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) โดยพยายามรักษาสำนวนเดิมไว้ รวมทั้งปรับให้มีความชัดเจนทางการสื่อสารและความหมาย และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ร่วมกับผู้ทรงคุณวุฒิที่ประกอบด้วยหัวหน้าหน่วยงานราชการ ผู้นำชุมชน และนักวิชาการด้านศาสนา จากการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Selection) จำนวน ๗ ท่าน วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา โดยมีผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้ ดังนี้

๔.๑ ผลการวิเคราะห์สภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก

๔.๒ ผลการวิเคราะห์แนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก

๔.๓ ผลการวิเคราะห์รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตกที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน

๔.๔ องค์กรความรู้จากการวิจัย

๔.๑ ผลการวิเคราะห์สภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก

ผลการวิเคราะห์สภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก เป็นผลการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ที่ประกอบด้วย หัวหน้าหน่วยงานราชการ ผู้นำชุมชน นักวิชาการพัฒนาชุมชนในพื้นที่ภาคตะวันตกของประเทศไทย บริบทเชิงพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี จากการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Selection) จำนวน ๑๐ ท่าน โดยได้กำหนดลำดับของการวิเคราะห์ไว้ ดังนี้

๑. นางอรทัย วงศ์วัชรมงคล

ตำแหน่ง ปลัดอำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี

๒. นางสุนีย์ อยู่สุข

ตำแหน่ง ปลัดอำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี

๓. นายสรรเสริญ คำทอง

ตำแหน่ง ปลัดอำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี

๔. นายสมศักดิ์ พนมชัยสว่าง

ตำแหน่ง นายกเทศมนตรีตำบลพนมทวน อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี

๕. นายเผด็จ เชื้อทอง

ตำแหน่ง รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลบ่อพลอย อำเภอบ่อพลอย จังหวัดกาญจนบุรี

๖. นายเจือ เจริญทอง

ตำแหน่ง นายกเทศมนตรีตำบลไทรโยค อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี

๗. นายยุทธนา อิมประเสริฐชัย

ตำแหน่ง นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหินดาด อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

๘. นางสาวหลินฟ้า แซ่จั้ง

ตำแหน่ง หัวหน้าสำนักปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลหนองนกแก้ว อำเภอเลาขวัญ จังหวัดกาญจนบุรี

๙. นายชูชาติ แม่นทิม

ตำแหน่ง ที่ปรึกษากำนันตำบลเขาน้อย อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี

๑๐. นางสาวปิ่นฉัตรฐา ภูชิตจารุงษ์

ตำแหน่ง นักวิชาการพัฒนาชุมชน อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี

ผลการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ ในภาคตะวันตก ซึ่งวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา โดยพยายามรักษาสำนวนเดิมของผู้ให้สัมภาษณ์ รวมทั้งปรับแก้ให้มีความชัดเจนทางการสื่อสาร ความหมาย และลดข้อความที่ซ้ำซ้อนกัน โดยจำแนกตามรายได้ของการวิจัย มีรายละเอียด ดังนี้

๔.๑.๑ สภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านเศรษฐกิจ ในบริบทของหลักอภิสีลสิกขา (ศีล)

ผลการวิเคราะห์สภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านเศรษฐกิจ ในบริบทของหลักอภิสีลสิกขา (ศีล) พบว่า

๑. ถ้าพิจารณาเศรษฐกิจในครัวเรือน คือ สภาพเศรษฐกิจในระดับครอบครัว มีการจัดทำบัญชีรายจ่ายครัวเรือน ซึ่งชาวบ้านจะรับรู้ว่าจะเสียเงินไปกับสิ่งไม่จำเป็นต่าง ๆ อย่างไร เพื่อจะได้หาวิธีหลีกเลี่ยงการใช้จ่ายไปกับสิ่งที่ไม่จำเป็น เช่น การไม่ดื่มสุรา หากสมาชิกในครอบครัวไม่ดื่มสุรา เศรษฐกิจครัวเรือนจะดีขึ้น^๑

๒. ปัจจุบัน ทางราชการรณรงค์ให้ผู้ค้าตัดป้ายราคา และขายให้ตรงกับฉลากราคาที่ติดไว้ โดยในการกำหนดราคานั้นก็จะมีราคาตลาดหรือราคากลางเป็นตัวกำหนดอยู่แล้ว^๒

๓. ครัวเรือนที่ประกอบอาชีพค้าขาย เป็นพ่อค้าแม่ค้า มีการกำหนดให้บอกราคาตามจริง โดยคำว่าตามจริงนี้ เป็นการบอกราคาที่รวมค่าต้นทุนและกำไรที่สมเหตุสมผลไว้แล้ว คือ ไม่ได้พูดโกหก แต่ให้พูดจริงว่า ขายราคาเท่านั้น เท่านั้น ถ้าต่ำกว่านี้ขาดทุน ซึ่งหมายถึง ขาดทุนกำไร^๓

๔. ด้านเศรษฐกิจ ชุมชนจะใช้หลักความซื่อสัตย์ ไม่ทุจริต เช่น ในการกู้ยืมกองทุนหมู่บ้าน ก็จะมีวินัยในการส่งเงินตามเวลาที่กำหนด^๔

๕. ในด้านเศรษฐกิจ หรือการประกอบอาชีพต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การค้าขาย ต้องยึดถือความซื่อสัตย์ ไม่คดโกง เอารัดเอาเปรียบกัน เช่น มีความซื่อสัตย์โดยการขายสินค้าจากป้ายราคา หรือใช้กิโลที่ได้มาตรฐานเต็มกิโล เป็นต้น^๕

^๑สัมภาษณ์ นางอรทัย วงศ์วัชรมงคล, ปลัดอำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๕ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^๒สัมภาษณ์ นางสุนีย์ อยู่สุข, ปลัดอำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๑๘ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^๓สัมภาษณ์ นายสรรเสริญ คำทอง, ปลัดอำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๓ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^๔สัมภาษณ์ นายสมศักดิ์ พนมชัยสว่าง, นายกเทศมนตรีตำบลพนมทวน อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๑๙ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^๕สัมภาษณ์ นายเผด็จ เชื้อทอง, รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลบ่อพลอย อำเภอบ่อพลอย จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๑๖ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

๖. ปัจจุบัน ภาครัฐรณรงค์การส่งเสริมการขับเคลื่อนการสร้างสัมมาชีพชุมชน โดยยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง^๖

๗. ด้านเศรษฐกิจ มุ่งเน้นความมีวินัยในการใช้จ่ายของครัวเรือน มีวินัยในการลดรายจ่าย โดยเฉพาะในปัจจุบันที่สภาพเศรษฐกิจไม่ค่อยดี การเพิ่มรายได้จึงทำได้ยาก ฉะนั้น ต้องพยายามลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็นในครอบครัว เช่น ค่าเหล้า ค่าบุหรี่ย^๗

๘. ด้านเศรษฐกิจนั้น หากกล่าวถึงบริบทด้านศีล เห็นได้ชัดเจนว่าประชาชนทั่วไปยึดถือศีลข้อที่ ๒ คือ ไม่ทุจริต ไม่คดโกง เป็นแนวทางในการประกอบอาชีพตามกฎหมาย^๘

๙. ชุมชนชาติพันธุ์อยู่แบบฉันทน์ฉันทน์ อยู่ดี มีสุข ผากข้าวของกับคนข้างบ้านได้ตอนที่ไม่มีอยู่ เพราะไม่ลักขโมยกัน เชื่อใจกันมาก^๙

๑๐. นอกจากพัฒนาชุมชนจะแนะนำวิธีการประกอบอาชีพต่าง ๆ แล้ว ยังเน้นให้ประชาชนยึดถือความซื่อสัตย์ สุจริต ไม่ทุจริตคดโกงด้วย^{๑๐}

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ประกอบด้วยหัวหน้าหน่วยงานราชการ ผู้นำชุมชน นักวิชาการพัฒนาชุมชนในพื้นที่ภาคตะวันตกของประเทศไทย บริบทเชิงพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี เกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านเศรษฐกิจ ในบริบทของหลักอริสเติลสิกขา (ศีล) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก มีการทำมาค้าขายด้วยความไม่ทุจริตคดโกง ไม่โฆษณาขายสินค้าด้วยถ้อยคำโกหกหรือเกินความจริง หลีกเลี่ยงการเสียหายไปกับสุรา เหล้า บุหรี่ และอบายมุขต่าง ๆ ตั้งราคาสินค้าการเกษตรตามราคาตลาด และเน้นการประกอบอาชีพสุจริตหรือสัมมาชีพตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นสำคัญ

^๖สัมภาษณ์ นายเจือ เจริญทอง, นายกเทศมนตรีตำบลไทรโยค อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๓ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^๗สัมภาษณ์ นายยุทธนา อิมประเสริฐชัย, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหินดาด อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๖ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^๘สัมภาษณ์ นางสาวหลินฟ้า แซ่จั้ง, หัวหน้าสำนักปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลหนองนกแก้ว อำเภอเลาขวัญ จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๐ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^๙สัมภาษณ์ นายชูชาติ แม่นทิม, ที่ปรึกษากำนันตำบลเขาน้อย อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๕ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๐}สัมภาษณ์ นางสาวปณณณัฐธา ภูชิตจารุงษ์, นักวิชาการพัฒนาชุมชน อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๑ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

๔.๑.๒ สภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านเศรษฐกิจ ในบริบทของหลักอภิจิตตศึกษา (สมาธิ)

ผลการวิเคราะห์สภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านเศรษฐกิจ ในบริบทของหลักอภิจิตตศึกษา (สมาธิ) พบว่า

๑. หน่วยงานราชการมีกิจกรรมส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนมากมายหลายกิจกรรม ซึ่งล้วนเป็นการฝึกให้ผู้สูงอายุทำสมาธิทางอ้อม โดยให้จดจ่อต่อการทำกิจกรรมต่าง ๆ นั้น ได้แก่ กิจกรรมสร้างรายได้ต่าง ๆ เช่น ทำดอกไม้จันทน์ ทำน้ำยาล้างจาน เป็นต้น^{๑๑}

๒. มีการทำงานด้วยกันเป็นกลุ่ม มีการไตร่ตรองพิจารณาตัดสินใจร่วมกันของคนในชุมชนชาติพันธุ์ตามที่รัฐบาลมีนโยบายกระตุ้นเศรษฐกิจให้ชุมชนสร้างรายได้เสริม^{๑๒}

๓. การมีสมาธิในเรื่องทำ คือ ตั้งใจทำให้สำเร็จที่ละเรื่อง จับหลายเรื่องอาจไม่สำเร็จสักเรื่อง^{๑๓}

๔. ชุมชนชาติพันธุ์ในพื้นที่ มีการพิจารณาตัดสินใจร่วมกันในการใช้งบประมาณเร่งด่วนเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชน^{๑๔}

๕. ชุมชนชาติพันธุ์มีการพิจารณาความต้องการร่วมกันในการพัฒนาอาชีพเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจครัวเรือน ทุกฝ่ายร่วมกันคิดพิจารณาตัดสินใจก่อนใช้เงิน เช่น พิจารณาความจำเป็นก่อนใช้เงินกองทุน หรือเงินกองกลางของกลุ่มอาชีพต่าง ๆ^{๑๕}

^{๑๑}สัมภาษณ์ นางอรทัย วงศ์วัชรมงคล, ปลัดอำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๕ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๒}สัมภาษณ์ นางสุนีย์ อยู่สุข, ปลัดอำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๑๘ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๓}สัมภาษณ์ นายสรรเสริญ คำทอง, ปลัดอำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๓ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๔}สัมภาษณ์ นายสมศักดิ์ พนมชัยสว่าง, นายกเทศมนตรีตำบลพนมทวน อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๑๙ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๕}สัมภาษณ์ นายเผด็จ เชื้อทอง, รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลบ่อพลอย อำเภอบ่อพลอย จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๑๖ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

๖. ด้านเศรษฐกิจมีการส่งเสริมให้คนในชุมชนมีความมุ่งมั่นปฏิบัติหน้าที่ของตนเองต่อชุมชนและสังคม บำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์^{๑๖}

๗. ชุมชนชาติพันธุ์มีกลุ่มประชาคม ระดมความคิด พิจารณาเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนร่วมกัน^{๑๗}

๘. การมีใจจดจ่อกับงานที่ทำ ก็ถือว่าจิตเป็นสมาธิ เพราะไม่ออกแวก^{๑๘}

๙. ผู้นำอาสาจะคอยบอกทุกคนเสมอว่าให้มีความตั้งใจ มุ่งมั่นในการทำงาน งานที่ทำได้ผลดี การมีความมุ่งมั่นในการทำงาน ตั้งใจทำงานเพื่อให้ได้ผลผลิตที่ดี^{๑๙}

๑๐. พัฒนาชุมชนได้มีส่วนร่วมในกระบวนการพิจารณาบริหารพัฒนาตามข้อมูล จปฐ. ร่วมกันกับคนในชุมชน^{๒๐}

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ประกอบด้วยหัวหน้าหน่วยงานราชการ ผู้นำชุมชน นักวิชาการพัฒนาชุมชนในพื้นที่ภาคตะวันตกของประเทศไทย บริบทเชิงพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี เกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านเศรษฐกิจ ในบริบทของหลักอริยจิตตสิกขา (สมาธิ) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์มีการร่วมกันคิดพิจารณาร่วมกันในกลุ่มอาชีพของชุมชน ส่งเสริมการมีจิตสงบเป็นสมาธิขณะทำงาน มุ่งเน้นกระบวนการสร้างความตั้งใจและความมุ่งมั่นในการประกอบกรงานหรืออาชีพระดับครัวเรือน

^{๑๖}สัมภาษณ์ นายเจือ เจริญทอง, นายกเทศมนตรีตำบลไทรโยค อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๓ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๗}สัมภาษณ์ นายยุทธนา อิ่มประเสริฐชัย, นายกองค้การบริหารส่วนตำบลหินดาด อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๖ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๘}สัมภาษณ์ นางสาวหลินฟ้า แซ่จั้ง, หัวหน้าสำนักปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลหนองนกแก้ว อำเภอเลาขวัญ จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๐ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๙}สัมภาษณ์ นายชูชาติ แม่นทิม, ที่ปรึกษากำนันตำบลเขาน้อย อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๕ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๒๐}สัมภาษณ์ นางสาวปณณ์ณัฐรา ภูชิตจากรุงษ์, นักวิชาการพัฒนาชุมชน อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๑ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

๔.๑.๓ สภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านเศรษฐกิจ ในบริบทของ หลักจริยปัญญาศึกษา (ปัญญา)

๑. ด้านเศรษฐกิจในบริบทของหลักปัญญา มีการส่งเสริมให้คนในชุมชนใช้สติพิจารณาการ
ใช้จ่ายตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง กล่าวคือ มีสติในการใช้จ่าย^{๒๑}

๒. โดยแท้จริง พระภิกษุสามเณรนับเป็นตัวอย่างที่ดี เป็นตำราที่มีชีวิต สำหรับให้ชาวบ้าน
ศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับใช้ชีวิตพอเพียง มากน้อย สันโดษ อีกทั้งทุกชุมชนมีวัดประจำชุมชน ซึ่งเป็นแหล่ง
เรียนรู้วิถีชีวิตตามหลักความมักน้อย สันโดษ พออยู่ พอกิน ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง^{๒๒}

๓. สนับสนุนให้ชาวบ้านใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการดำรงชีวิต โดยมีในหลวง
รัชกาลที่ ๙ เป็นต้นแบบความดี มีหน่วยงานราชการให้ความรู้เกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หลัก
คิดการระเบิดจากภายใน^{๒๓}

๔. กลุ่มชาติพันธุ์มีปราชญ์ชาวบ้านที่สามารถนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์ในการดำรง
ชีวิตจนประสบผลสำเร็จ และสามารถถ่ายทอดเชื่อมโยงคุณค่าของอดีตกับปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม^{๒๔}

๕. หน่วยงานราชการทำหน้าที่โดยตรงในการเผยแพร่ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจ
พอเพียง ๓ ห่วง ๒ เงื่อนไข มีการส่งเสริมการศึกษาเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงจากชีวิตจริงในหมู่บ้าน ที่
เรียกว่า แก่นของเศรษฐกิจพอเพียง^{๒๕}

๖. เทศบาลได้เผยแพร่ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการประกอบอาชีพ หรือการดำเนินชีวิต
ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง^{๒๖}

^{๒๑}สัมภาษณ์ นางอรทัย วงศ์วีระมงคล, ปลัดอำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๕ เดือน ตุลาคม
๒๕๖๒.

^{๒๒}สัมภาษณ์ นางสุนีย์ อยู่สุข, ปลัดอำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๑๘ เดือน ตุลาคม
๒๕๖๒.

^{๒๓}สัมภาษณ์ นายสรรเสริญ คำทอง, ปลัดอำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๓ เดือน ตุลาคม
๒๕๖๒.

^{๒๔}สัมภาษณ์ นายสมศักดิ์ พนมชัยสว่าง, นายกเทศมนตรีตำบลพนมทวน อำเภอพนมทวน จังหวัด
กาญจนบุรี, วันที่ ๑๙ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๒๕}สัมภาษณ์ นายเผด็จ เชื้อทอง, รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลบ่อพลอย อำเภอบ่อพลอย
จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๑๖ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๒๖}สัมภาษณ์ นายเจือ เจริญทอง, นายกเทศมนตรีตำบลไทรโยค อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี,
วันที่ ๒๓ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

๗. องค์การบริหารส่วนตำบลหินดาดมีการให้บริการข้อมูลความรู้เกี่ยวกับสัมมาชีพตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง และมีการฝึกอบรมสัมมาชีพเพื่อหาความต้องการของชุมชนว่าต้องการอาชีพอะไรที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชนอย่างแท้จริง^{๒๗}

๘. ชุมชนชาติพันธุ์เป็นชุมชนพุทธ มีวัดเป็นศูนย์กลาง วัดก็ให้การอนุเคราะห์ชุมชนโดยอนุญาตให้ชาวบ้านเข้ามาค้าขายสินค้าในเทศกาลหรืองานประจำปีที่วัดจัดขึ้น โดยไม่เรียกเก็บค่าใช้จ่ายในเชิงธุรกิจจากพ่อค้าแม่ค้าที่เข้ามาค้าขาย อาจเรียกเก็บเฉพาะค่าไฟฟ้าที่ใช้จริง เท่านั้น^{๒๘}

๙. ชุมชนชาติพันธุ์มีแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาทางการเกษตร เช่น แหล่งเรียนรู้การปลูกพืชใช้น้ำน้อย แหล่งเรียนรู้การทำปุ๋ยหมัก เป็นต้น ซึ่งส่วนใหญ่ก็ได้อาศัยพื้นที่ของวัดประจำชุมชนเป็นพื้นที่จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ด้านอาชีพในชุมชน^{๒๙}

๑๐. ปัจจุบัน มีการตั้งกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ขึ้นในชุมชน ซึ่งเกิดมาจากการประชุมประชาคมชาวบ้าน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มกองทุนกู้ยืมดอกเบี้ยต่ำ กลุ่มอาชีพข้าว เป็นต้น^{๓๐}

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ประกอบด้วยหัวหน้าหน่วยงานราชการ ผู้นำชุมชน นักวิชาการพัฒนาชุมชนในพื้นที่ภาคตะวันตกของประเทศไทย บริบทเชิงพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี เกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านเศรษฐกิจ ในบริบทของหลักอริยธรรมาธิปไตย (ปัญหา) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์มีวัด ภาครัฐ และเอกชนให้ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับการประกอบอาชีพตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีศูนย์การเรียนรู้ด้านอาชีพตั้งอยู่ในชุมชน มีปราชญ์ชาวบ้านในชุมชน และมีการจัดตั้งกลุ่มอาชีพในชุมชนโดยอาศัยพื้นที่ส่วนหนึ่งของวัดประจำชุมชนเป็นที่ตั้งแหล่งเรียนรู้ด้านอาชีพแขนงต่าง ๆ

^{๒๗} สัมภาษณ์ นายยุทธนา อิมประเสริฐชัย, นายกองการบริหารส่วนตำบลหินดาด อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๖ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๒๘} สัมภาษณ์ นางสาวหลินฟ้า แซ่จั้ง, หัวหน้าสำนักปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลหนองนกแก้ว อำเภอเลาขวัญ จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๐ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๒๙} สัมภาษณ์ นายชูชาติ แม่นทิม, ที่ปรึกษากำนันตำบลเขาน้อย อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๕ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๓๐} สัมภาษณ์ นางสาวปณณณัฐรา ภูชิตจากรุงษ์, นักวิชาการพัฒนาชุมชน อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๑ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

๔.๑.๔ สภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านสังคม ในบริบทของ หลักอภิปรัชญา (ศีล)

ผลการวิเคราะห์สภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านสังคม ในบริบท
ของหลักอภิปรัชญา (ศีล) พบว่า

๑. ปัจจุบัน มีโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ เป็นโครงการที่พยายามสร้างความปรองดอง
สมานฉันท์สามัคคีแก่คนในสังคม รณรงค์ให้ประชาชนสร้างความสัมพันธ์ที่ดีภายในครอบครัว และ
สร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับครอบครัวอื่น^{๓๑}

๒. ชาวบ้านจะพูดคำสุภาพ คือ พูดด้วยภาษาที่สุภาพ ไพเราะ ไม่หยาบโหลน หยาบคาย ไม่
ใช้ภาษาที่ไม่สุภาพ แม้พื้นฐานการศึกษาจะไม่สูง แต่กิริยาคำพูดคำจาที่ไพเราะน่าฟัง^{๓๒}

๓. ด้านสังคม มีกฎหมายควบคุมไม่ให้ล่วงละเมิดกัน เช่น ไม่ทำร้ายร่างกายหรือทรัพย์สิน
แต่โดยแท้จริง ถ้าประชาชนมีศีล ถือศีลกันเคร่งครัด ก็ไม่จำเป็นต้องใช้กฎหมายบังคับ^{๓๓}

๔. สนับสนุนการไม่เบียดเบียนกัน ให้อยู่ร่วมกันอย่างไม่เบียดเบียน ไม่ทำร้ายกัน ไม่
ประทุษร้ายกัน สังคมก็จะสงบสุข ไม่เกิดเหตุการณ์ความรุนแรง^{๓๔}

๕. ชุมชนชาติพันธุ์นี้ ชาวบ้านสามารถฝากข้าวของกับคนข้างบ้านได้ตอนที่ไม่มีอยู่ เพราะไม่
ลักขโมยกัน เชื่อใจกันมาก^{๓๕}

^{๓๑} สัมภาษณ์ นางอรทัย วงศ์วิชรมงคล, ปลัดอำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๕ เดือน ตุลาคม
๒๕๖๒.

^{๓๒} สัมภาษณ์ นางสุนีย์ อยู่สุข, ปลัดอำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๑๘ เดือน ตุลาคม
๒๕๖๒.

^{๓๓} สัมภาษณ์ นายสรรเสริญ คำทอง, ปลัดอำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๓ เดือน ตุลาคม
๒๕๖๒.

^{๓๔} สัมภาษณ์ นายสมศักดิ์ พนมชัยสว่าง, นายกเทศมนตรีตำบลพนมทวน อำเภอพนมทวน จังหวัด
กาญจนบุรี, วันที่ ๑๙ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๓๕} สัมภาษณ์ นายเผด็จ เชื้อทอง, รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลบ่อพลอย อำเภอบ่อพลอย
จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๑๖ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

๖. สภาพโดยทั่วไป เป็นสังคมน่าอยู่ เพราะไม่ทำร้ายกัน ไม่มีความรุนแรงในครอบครัว ไม่มีการผิดลูกผิดเมียกัน จึงเป็นเหตุให้คนในครอบครัวไม่กังวล ไว้นื้อเชื่อใจกันและกัน ไม่พะวง อยู่กันอย่างสงบ และสันติสุข^{๓๖}

๗. ชุมชนชาติพันธุ์การอยู่ร่วมกันโดยสันติ ยึดถือศีล ๕ โดยยึดถือข้อที่ว่าไม่มุ่งทำร้ายกัน และกัน ดียิ่งกว่ายึดกฎหมาย เพราะเป็นภูมิคุ้มกันมาจากภายใน^{๓๗}

๘. ในชุมชนชาติพันธุ์มีการรณรงค์ให้งดเหล้าเข้าพรรษา ไม่ได้เป็นการบังคับ แต่จะกระตุ้นจิตสำนึก โดยใช้กระแสสังคม ให้รู้สึกผิดถ้าฝืนปฏิบัติ^{๓๘}

๙. ในชุมชนไม่มีการลักขโมยหรือทุจริตฉ้อโกงกันจึงอยู่ด้วยกันได้อย่างสงบสุข จะมีก็แต่พวกมิฉฉาชีพที่มาจากที่อื่น ซึ่งคนในชุมชนก็สามัคคีร่วมใจกัน คอยเป็นหูเป็นตา^{๓๙}

๑๐. สังคมชนบทอยู่ด้วยกันอย่างสมานฉันท์ ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ไม่ทำร้ายกัน เป็นสังคมน่าอยู่ เน้นไม่เบียดเบียนทำร้ายกันพึ่งพาอาศัยกันตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียง พอมี พออยู่ พอกิน^{๔๐}

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ประกอบด้วยหัวหน้าหน่วยงานราชการ ผู้นำชุมชน นักวิชาการพัฒนาชุมชนในพื้นที่ภาคตะวันตกของประเทศไทย บริบทเชิงพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี เกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านสังคมในบริบทของหลักอริสเติลสิกขา (ศีล) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์มีการใช้ภาษาถิ่นที่ไพเราะ ไม่พูดคำหยาบ ไม่หลอกลวงกล่าวเท็จต่อกัน ไม่เบียดเบียนทำร้ายกัน ไม่ประพฤติผิดในกามไม่เกี่ยวข้องกับสุราและสิ่งเสพติดให้โทษ ไม่ลักขโมยหรือทุจริตฉ้อโกงกัน พึ่งพาอาศัยกันตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียง พอมี พออยู่ พอกิน

^{๓๖}สัมภาษณ์ นายเจือ เจริญทอง, นายกเทศมนตรีตำบลไทรโยค อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๓ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๓๗}สัมภาษณ์ นายยุทธนา อิ่มประเสริฐชัย, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหินดาด อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๖ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๓๘}สัมภาษณ์ นางสาวหลินฟ้า แซ่จ้ง, หัวหน้าสำนักปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลหนองนกแก้ว อำเภอเลาขวัญ จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๐ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๓๙}สัมภาษณ์ นายชูชาติ แม่นทิม, ที่ปรึกษากำนันตำบลเขาน้อย อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๕ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๔๐}สัมภาษณ์ นางสาวปณณณ์รัฐธา ภูชิตจากรุงษ์, นักวิชาการพัฒนาชุมชน อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๑ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

๔.๑.๕ สภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านสังคม ในบริบทของ หลักอภิจิตตศึกษา (สมาธิ)

ผลการวิเคราะห์สภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านสังคม ในบริบท
ของหลักอภิจิตตศึกษา (สมาธิ) พบว่า

๑. ด้านสังคม เน้นการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข มีสติในการกระทำ ไม่ประมาทจนเป็นเหตุ
ให้คนอื่นเดือดร้อนจากการกระทำ มีการอยู่ร่วมกันโดยสันติ มีสติ ไม่กระทำความผิดที่ก่อให้เกิดความ
ขัดแย้ง^{๔๑}

๒. ในการอยู่ร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็ชุมชนขนาดเล็ก หรือชุมชนขนาดใหญ่ สิ่งสำคัญ คือ การ
พูดจากันด้วยเหตุผล ควบคุมอารมณ์ให้สงบ เพื่อหลีกเลี่ยงการกระทบกระทั่งกัน^{๔๒}

๓. ด้านสังคม ต้องมีการคุมสติ ให้จิตไม่วอกแวกและควบคุมอารมณ์และความคิดให้ได้^{๔๓}

๔. สภาพปัจจุบันเป็นการพึ่งพาอาศัยกัน มีวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงาม และวิถีการ
ดำรงชีวิตร่วมกัน สังคมกลุ่มชาติพันธุ์มีขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงามเป็นเครื่องหล่อหลอมให้เกิด
ความสามัคคี ประองดอง และสมานฉันท์^{๔๔}

๕. พื้นที่เขตการปกครองของเทศบาล เน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน มีการประชุม
ร่วมกันบ่อยครั้ง ที่สำคัญคือ ทุกคนรู้จักให้เกียรติกัน รับฟังความคิดเห็นกัน และควบคุมอารมณ์ไม่ให้
เกิดปากเสียงกัน^{๔๕}

^{๔๑}สัมภาษณ์ นางอรทัย วงศ์วัชรมงคล, ปลัดอำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๕ เดือน ตุลาคม
๒๕๖๒.

^{๔๒}สัมภาษณ์ นางสุนีย์ อยู่สุข, ปลัดอำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๑๘ เดือน ตุลาคม
๒๕๖๒.

^{๔๓}สัมภาษณ์ นายสรรเสริญ คำทอง, ปลัดอำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๓ เดือน ตุลาคม
๒๕๖๒.

^{๔๔}สัมภาษณ์ นายสมศักดิ์ พนมชัยสว่าง, นายกเทศมนตรีตำบลพนมทวน อำเภอพนมทวน จังหวัด
กาญจนบุรี, วันที่ ๑๙ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๔๕}สัมภาษณ์ นายเผด็จ เชื้อทอง, รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลบ่อพลอย อำเภอบ่อพลอย
จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๑๖ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

๖. ในระดับอำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน มีการประชามกันทุกเดือนด้วยความสงบเรียบร้อย ไม่ทะเลาะเบาะแว้ง ไม่ใช้อารมณ์เป็นที่ตั้ง^{๔๖}

๗. สภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์มีลักษณะเป็นสังคมเอื้ออาทร ช่วยเหลือ แบ่งปันกัน มีขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรมเป็นเครื่องหล่อหลอมจิตใจ^{๔๗}

๘. การตัดสินใจเกี่ยวกับเรื่องที่เกี่ยวข้องพันทางสังคมและวิถีชีวิตของคนในชุมชน มีการประชุมพิจารณาาร่วมกัน ผ่านที่ประชุมต่าง ๆ ของชุมชน^{๔๘}

๙. ชุมชนชาติพันธุ์มีเวทีประชาคมเพื่อการพิจารณาตัดสินใจร่วมกัน รับฟังความคิดเห็นของที่ประชุม คนในชุมชนมีความรู้รักสามัคคี เน้นการมีส่วนร่วมกัน^{๔๙}

๑๐. พัฒนาการ คือ ผู้ปฏิบัติงานซึ่งรับผิดชอบในแต่ละตำบลของตน ซึ่งจำเป็นต้องมีการประชุมร่วมกันกับคนในหมู่บ้าน ซึ่งทุกคนให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี และทุกครั้งที่มีการประชุมกันก็ไปด้วยความเรียบร้อย ไม่มีความขัดแย้ง ทุกฝ่ายใช้เหตุผลมาคุยกัน ไม่ใช้อารมณ์หรือไม่ใช้ความคิดของตนเป็นที่ตั้ง^{๕๐}

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ประกอบด้วยหัวหน้าหน่วยงานราชการ ผู้นำชุมชน นักวิชาการพัฒนาชุมชนในพื้นที่ภาคตะวันตกของประเทศไทย บริบทเชิงพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี เกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านสังคมในบริบทของหลักอริยจิตตสิกขา (สมาธิ) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความไม่ประมาท มีการควบคุมอารมณ์ในคราวประชุมร่วมกัน และมีขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนเป็นเครื่องหล่อหลอมความสามัคคีปรองดอง และสมานฉันท์

^{๔๖}สัมภาษณ์ นายเจือ เจริญทอง, นายกเทศมนตรีตำบลไทรโยค อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๓ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๔๗}สัมภาษณ์ นายยุทธนา อิ่มประเสริฐชัย, นายกองค้การบริหารส่วนตำบลหินตาด อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๖ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๔๘}สัมภาษณ์ นางสาวหลินฟ้า แซ่จ้ง, หัวหน้าสำนักปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลหนองนกแก้ว อำเภอเลาขวัญ จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๐ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๔๙}สัมภาษณ์ นายชูชาติ แม่นทิม, ที่ปรึกษากำนันตำบลเขาน้อย อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๕ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๕๐}สัมภาษณ์ นางสาวปณณณ์รัฐธา ภูชิตจากรุงษ์, นักวิชาการพัฒนาชุมชน อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๑ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

๔.๑.๖ สภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านสังคม ในบริบทของหลักสิทธิมนุษยชนศึกษา (ปัญญา)

ผลการวิเคราะห์สภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านสังคม ในบริบทของหลักสิทธิมนุษยชนศึกษา (ปัญญา) พบว่า

๑. ชุมชนชาติพันธุ์เป็นชุมชนพุทธที่ผสมผสานวิถีความเชื่อถือผีอยู่ ชุมชนจึงมีวัดเป็นสถานที่เรียนรู้หรือเป็นแหล่งเรียนรู้ โดยมีสังคมสงฆ์เป็นต้นแบบของการอยู่ร่วมกันด้วยความพอเพียงของคนต่างชั้นวรรณะ ตามหลักการแนวคิดของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขบนพื้นฐานของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง^{๔๑}

๒. ชุมชนชาติพันธุ์มีทุนทางสังคม คือ ทุนทางภูมิปัญญา เช่น ประเพณี วัฒนธรรมชุมชน เป็นต้น มีประเพณีวัฒนธรรมประจำชุมชนเป็นเครื่องหล่อหลอมพฤติกรรมของคนในชุมชน^{๔๒}

๓. ปัจจุบัน มีกลุ่มอาสาพัฒนาชุมชน ที่มีชาวบ้านอาสาสมัครมาปฏิบัติงานเพื่อส่วนรวม มีการทำกิจกรรมเพื่อสังคม เช่น ปันจักรยานเย็บผู้สูงอายุตามครัวเรือน เป็นต้น กลุ่มอาสาพัฒนาชุมชนนี้ เสียสละทำประโยชน์เพื่อชุมชน โดยไม่มีค่าตอบแทนใด ๆ^{๔๓}

๔. มีการพึ่งพาอาศัยกันตามแบบวัฒนธรรมไทยพื้นถิ่นชนบท มีเป็นประเพณีชุมชน เช่น ทำบุญกลางบ้าน เป็นต้น วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นนี้เป็นทุนทางสังคม ช่วยหล่อหลอมพฤติกรรมของคนในชุมชนชาติพันธุ์ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน^{๔๔}

๕. องค์การบริหารส่วนตำบลบ่อพลอย ส่งเสริมให้คนในชุมชนโดยเฉพาะเด็กและเยาวชนได้เข้าใจและเห็นคุณค่าของขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น^{๔๕}

^{๔๑}สัมภาษณ์ นางอรทัย วงศ์วิชมงคล, ปลัดอำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๕ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๔๒}สัมภาษณ์ นางสุนีย์ อยู่สุข, ปลัดอำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๑๘ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๔๓}สัมภาษณ์ นายสรรเสริญ คำทอง, ปลัดอำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๓ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๔๔}สัมภาษณ์ นายสมศักดิ์ พนมชัยสว่าง, นายกเทศมนตรีตำบลพนมทวน อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๑๙ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๔๕}สัมภาษณ์ นายเผด็จ เชื้อทอง, รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลบ่อพลอย อำเภอบ่อพลอย จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๑๖ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

๖. ชุมชนชาติพันธุ์มีแหล่งเรียนรู้ทางภูมิปัญญา ประเพณี ศิลปะและวัฒนธรรมประจำถิ่น เป็นศูนย์รวมภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดจากรุ่นอดีตถึงปัจจุบัน^{๕๖}

๗. ชุมชนมีการจัดตั้งกลุ่มอาสาพัฒนาชุมชน และมีบทบาทสำคัญในการสอดส่องความปลอดภัยในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องยาเสพติด ตามนโยบายการประกาศสงครามกับยาเสพติด^{๕๗}

๘. มีศูนย์กลางการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมท้องถิ่น ของทั้งผู้ใหญ่และเด็ก ตั้งอยู่ในชุมชน โดยใช้พื้นที่ของวัดประจำชุมชนเป็นที่ตั้งศูนย์การเรียนรู้มรดกทางวัฒนธรรมและสังคม ที่ทรงคุณค่า^{๕๘}

๙. ชุมชนมีกลุ่มจิตอาสาพัฒนาชุมชนขับเคลื่อนโครงการคนดีของชุมชน และมีการมอบรางวัลให้เป็นขวัญกำลังใจแก่ผู้ทำความดีให้ชุมชนด้วย^{๕๙}

๑๐. ปัจจุบัน ชุมชนชาติพันธุ์ทุกชุมชน มีกลุ่มจิตอาสา โดยมีผู้นำกลุ่มที่มีคุณสมบัติตามมาตรฐานผู้นำชุมชน (มชช.) เป็นกลุ่มอาสาพัฒนาชุมชนที่ได้รับคัดเลือกจากเวทีประชาคมหมู่บ้านให้ปฏิบัติหน้าที่อาสาสมัครในหมู่บ้านหนึ่ง เรียกชื่อย่อว่า อช.^{๖๐}

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ประกอบด้วยหัวหน้าหน่วยงานราชการ ผู้นำชุมชน นักวิชาการพัฒนาชุมชนในพื้นที่ภาคตะวันตกของประเทศไทย บริบทเชิงพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี เกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านสังคม ในบริบทของหลักอธิปัญญา สึกขา (ปัญญา) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์มีประเพณีศิลปะและวัฒนธรรมประจำท้องถิ่นเป็นทุนทางสังคม มีแหล่งเรียนรู้ทางภูมิปัญญา ประเพณี ศิลปะและวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น โดยมีศูนย์การเรียนรู้ตั้งอยู่ในพื้นที่ของวัดประจำชุมชน และมีกลุ่มจิตอาสาขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ

^{๕๖}สัมภาษณ์ นายเจือ เจริญทอง, นายกเทศมนตรีตำบลไทรโยค อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๓ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๕๗}สัมภาษณ์ นายยุทธนา อิ่มประเสริฐชัย, นายกองค้การบริหารส่วนตำบลหินตาด อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๖ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๕๘}สัมภาษณ์ นางสาวหลินฟ้า แซ่จ้ง, หัวหน้าสำนักปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลหนองนกแก้ว อำเภอเลาขวัญ จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๐ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๕๙}สัมภาษณ์ นายชูชาติ แม่นทิม, ที่ปรึกษากำนันตำบลเขาน้อย อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๕ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๖๐}สัมภาษณ์ นางสาวปัทมณัฐธรา ภูชิตจากรุงษ์, นักวิชาการพัฒนาชุมชน อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๑ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

๔.๑.๗ สภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านการศึกษา ในบริบทของหลักอภิปรัชญา (ศีล)

ผลการวิเคราะห์สภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านการศึกษา ในบริบทของหลักอภิปรัชญา (ศีล) พบว่า

๑. สภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ มีตัวอย่างที่ดีจากคนในบ้านแก่เด็ก คนในครอบครัว ทำให้เห็นเป็นตัวอย่าง คือ มีตัวอย่างจากคนในบ้าน เช่น พ่อแม่พูดจากใจเพราะ^{๖๑}

๒. มีการอบรมเด็ก ๆ ในชุมชนพื้นที่เขตการปกครองของเทศบาล ให้เป็นคนดี เน้นความซื่อสัตย์ ไม่คดโกง ตามนโยบายของภาครัฐ^{๖๒}

๓. ลูกหลานได้เรียนในระบบที่โรงเรียนใกล้บ้าน และนอกระบบคือเรียนรู้จากวิถีชุมชน ชุมชนมีการคิดกรองหรือคัดเลือกสื่อที่จะให้เยาวชนเสพด้วย^{๖๓}

๔. เด็กจะได้อยู่ที่พ่อแม่ รองมาคือครูอาจารย์ พ่อแม่เป็นอันดับหนึ่ง ส่วนครูเป็นอันดับสอง จุดเด่นของสังคมชนบท คือ มีพ่อแม่และผู้สูงอายุในชุมชนเป็นแบบอย่างทางความประพฤติที่ดีแก่เด็ก ๆ ^{๖๔}

๕. ชุมชนชาติพันธุ์ มีการปลูกฝังศีลธรรมแก่เยาวชนทั้งในและนอกระบบสถานศึกษา มีการส่งเสริมเรื่องศีลในการศึกษาในระบบ และมีการส่งเสริมเรื่องศีลในการศึกษานอกระบบด้วย^{๖๕}

๖. การพัฒนาทางการศึกษา เริ่มที่บ้าน เด็กจะมีพ่อแม่ปู่ย่าตายายเป็นแบบอย่างทางความประพฤติ^{๖๖}

^{๖๑}สัมภาษณ์ นางอรทัย วงศ์วิชมงคล, ปลัดอำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๕ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๖๒}สัมภาษณ์ นางสุนีย์ อยู่สุข, ปลัดอำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๑๘ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๖๓}สัมภาษณ์ นายสรรเสริญ คำทอง, ปลัดอำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๓ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๖๔}สัมภาษณ์ นายสมศักดิ์ พนมชัยสว่าง, นายกเทศมนตรีตำบลพนมทวน อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๑๙ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๖๕}สัมภาษณ์ นายเผด็จ เชื้อทอง, รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลบ่อพลอย อำเภอบ่อพลอย จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๑๖ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๖๖}สัมภาษณ์ นายเจือ เจริญทอง, นายกเทศมนตรีตำบลไทรโยค อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๓ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

๗. ปัจจุบัน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ได้ทำข้อตกลงความร่วมมือทางวิชาการ (MOU) กับสถานศึกษาในพื้นที่ ร่วมกันจัดกิจกรรมโรงเรียนรักษาศีล ๕ ขึ้น ซึ่งกิจกรรมนี้เป็นส่วนหนึ่งของ โครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕^{๖๗}

๘. ด้านการศึกษาเน้นปลูกฝังให้นักเรียนยึดถือศีล ข้อ ๒ ไม่ทุจริตคดโกง ยึดมั่นในความ สัตย์จริงและสิ่งที่ถูกต้องดีงาม รู้จักแยกแยะถูกผิด ปฏิบัติต่อตนเองและผู้อื่นโดยชอบ ไม่คดโกง^{๖๘}

๙. ปัจจุบัน มีการเรียนศีลธรรมในโรงเรียน มีพระสอนศีลธรรมเข้าไปสอนเด็กนักเรียนทุก โรงเรียน มีการส่งเสริมวิถีพุทธในสถานศึกษา พระมาสอนเกี่ยวกับศาสนาให้กับเด็กในโรงเรียนของ ชุมชน^{๖๙}

๑๐. ด้านการศึกษานี้ เน้นการปลูกฝังอบรมเยาวชนให้มีความซื่อสัตย์ มีสำนึกสุจริตและมี จิตอาสา^{๗๐}

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ประกอบด้วยหัวหน้าหน่วยงานราชการ ผู้นำชุมชน นักวิชาการพัฒนาชุมชนในพื้นที่ภาคตะวันตกของประเทศไทย บริบทเชิงพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี เกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านการศึกษา ในบริบทของหลักอิสลามศึกษา (ศีล) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์มีตัวอย่างที่ดีจากคนในบ้านแก่เด็ก มีกิจกรรมโรงเรียนรักษาศีล ๕ มีการ เรียนศีลธรรมในโรงเรียน การปลูกฝังศีลธรรมแก่เยาวชนทั้งในและนอกระบบสถานศึกษา มีการอบรม เด็กและเยาวชนให้ไม่ทุจริตคดโกง และมีจิตอาสา

^{๖๗} สัมภาษณ์ นายยุทธนา อิมประเสริฐชัย, นายกองค้การบริหารส่วนตำบลหินตาด อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๖ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๖๘} สัมภาษณ์ นางสาวหลินฟ้า แซ่จั้ง, หัวหน้าสำนักปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลหนองนกแก้ว อำเภอ เลาช่วญ จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๐ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๖๙} สัมภาษณ์ นายชูชาติ แม่นทิม, ที่ปรึกษากำนันตำบลเขาน้อย อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๕ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๗๐} สัมภาษณ์ นางสาวปัทมณัฐธรา ภูชิตจารุงษ์, นักวิชาการพัฒนาชุมชน อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๑ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

๔.๑.๘ สภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านการศึกษา ในบริบทของหลักอภิจิตตศึกษา (สมาธิ)

ผลการวิเคราะห์สภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านการศึกษา ในบริบทของหลักอภิจิตตศึกษา (สมาธิ) พบว่า

๑. ภาครัฐสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้จากปัจจัยธรรมชาติสิ่งแวดล้อมมากกว่าเรียนในห้องเรียน เน้นการเรียนรู้โดยไม่จำกัดอยู่แต่ภายในระบบ^{๗๑}

๒. คนในชุมชนอาจฝึกให้เด็กทำสมาธิทางอ้อม จดจ่อต่อการทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง หรืออาจเรียกว่าเป็นอุปนิสัยสร้างสมาธิก็ได้^{๗๒}

๓. ชุมชนมีการสอนอาชีพซึ่งเป็นวิถีชีวิตดั้งเดิมหรือเป็นอาชีพเก่าแก่ให้กับเด็ก ๆ ในชุมชน ช่วงวันหยุดเสาร์/อาทิตย์^{๗๓}

๔. ชุมชนชาติพันธุ์ มีศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน หรือ กศน. ซึ่งนอกจากให้โอกาสทางการศึกษากับเด็กรุ่นใหม่ ๆ แล้ว ยังเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุเข้ามาเรียนเพื่อทบทวนความรู้ด้วย^{๗๔}

๕. ชุมชนมีโรงเรียนการศึกษาภาคบังคับของรัฐ และศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน (กศน.) แก่ผู้ขาดโอกาส รวมถึง ศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน เพื่อเสริมความรู้นอกระบบ^{๗๕}

๖. สภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ มีการส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนในชุมชนทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเอง ผ่านการปฏิบัติการจริง ให้ได้ฝึกในสภาพสิ่งแวดล้อมจริงของชุมชน^{๗๖}

^{๗๑}สัมภาษณ์ นางอรทัย วงศ์วีระมงคล, ปลัดอำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๕ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๗๒}สัมภาษณ์ นางสุนีย์ อยู่สุข, ปลัดอำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๑๘ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๗๓}สัมภาษณ์ นายสรรเสริญ คำทอง, ปลัดอำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๓ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๗๔}สัมภาษณ์ นายสมศักดิ์ พนมชัยสว่าง, นายกเทศมนตรีตำบลพนมทวน อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๑๙ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๗๕}สัมภาษณ์ นายเผด็จ เชื้อทอง, รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลบ่อพลอย อำเภอบ่อพลอย จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๑๖ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๗๖}สัมภาษณ์ นายเจือ เจริญทอง, นายกเทศมนตรีตำบลไทรโยค อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๓ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

๗. ปัจจุบัน พระสงฆ์และวัดเข้าไปส่งเสริมคนในชุมชนให้ปฏิบัติธรรม ซึ่งเป็นกิจกรรมระยะที่ ๓ ของโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ โดยคณะสงฆ์ร่วมกับโรงเรียน และหน่วยงานราชการเจ้าของพื้นที่^{๗๗}

๘. การฝึกสมาธิให้กับเด็กเป็นเรื่องยาก ฝ่ายการศึกษามีการฝึกสมาธิโดยไม่ให้ผู้เรียนรู้ตัว คือ การให้ทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งด้วยความตั้งใจ มุ่งมั่น จดจ่อกับสิ่งที่ทำ เรียกว่า หายุบายมาใช้^{๗๘}

๙. ชุมชนชาติพันธุ์ มีการรณรงค์ให้เด็ก ๆ สวดมนต์ก่อนนอนเพื่อเป็นอุบายพัฒนาจิตใจให้มีสมาธิ^{๗๙}

๑๐. ผ่านมา ระบบการศึกษาไม่ฝึกให้เด็กคิด เช่น การให้เด็กเติมคำในประโยค โดยไม่ฝึกเขียนทั้งประโยค ปัจจุบัน ในเวทีประชาคมมีการรณรงค์ให้ลูกหลานได้เรียนในระบบที่โรงเรียนใกล้บ้าน และสนับสนุนให้มีการเรียนรู้นอกระบบหรือเรียนรู้จากวิถีชุมชนด้วย^{๘๐}

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ประกอบด้วยหัวหน้าหน่วยงานราชการ ผู้นำชุมชน นักวิชาการพัฒนาชุมชนในพื้นที่ภาคตะวันตกของประเทศไทย บริบทเชิงพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี เกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านการศึกษา ในบริบทของหลักอริยจิตตสิกขา (สมาธิ) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์มีการสอนการทำสมาธิกับเด็กและเยาวชนในสถานศึกษา มีการศึกษาเรียนรู้นอกระบบหรือเรียนรู้จากวิถีชุมชน มีอุบายสร้างสมาธิให้กับเด็ก และมีการฝึกเด็กให้ไตร่ตรองก่อนลงมือทำ

^{๗๗} สัมภาษณ์ นายยุทธนา อิ่มประเสริฐชัย, นายกองค้การบริหารส่วนตำบลหินตาด อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๖ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๗๘} สัมภาษณ์ นางสาวหลินฟ้า แซ่จั้ง, หัวหน้าสำนักปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลหนองนกแก้ว อำเภอเลาขวัญ จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๐ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๗๙} สัมภาษณ์ นายชูชาติ แม่นทิม, ที่ปรึกษากำนันตำบลเขาน้อย อำเภอดำม่วง จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๕ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๘๐} สัมภาษณ์ นางสาวปัทมณัฐธรา ภูชิตจารุวงศ์, นักวิชาการพัฒนาชุมชน อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๑ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

๔.๑.๙ สภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านการศึกษา ในบริบทของหลักอธิปัญญาศึกษา (ปัญญา)

ผลการวิเคราะห์สภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านการศึกษา ในบริบทของหลักอธิปัญญาศึกษา (ปัญญา) พบว่า

๑. ชุมชนชาติพันธุ์ส่วนใหญ่ มีพระสงฆ์เป็นผู้นำแสงสว่างทางปัญญา เด็ก ๆ มีพระสงฆ์เป็นแบบอย่างทางปัญญา โดยปกติ ถ้าพ่อแม่ปู่ตายายเป็นผู้สอน เด็กจะเชื่อมากกว่าครู ถ้าพระสอน เด็กจะเชื่อมากกว่าพ่อแม่^{๘๑}

๒. เด็กและเยาวชนได้รวมตัวกันในระดับหมู่บ้าน จัดตั้งเป็นกลุ่มยุวเกษตรกรต่อสำนักงานเกษตรอำเภอ โดยมีเกษตรกรในท้องถิ่นอาสาสมัครเป็นที่ปรึกษายุวเกษตรกรประจำกลุ่ม เป็นพี่เลี้ยงดูแลให้คำแนะนำกลุ่มในการดำเนินงานและกิจกรรมต่าง ๆ^{๘๒}

๓. ปัจจุบัน มีการนำนักเรียนในชุมชนมาศึกษาดูงานอาชีพที่ศูนย์ของอำเภอ^{๘๓}

๔. หลายหน่วยงานเข้าไปส่งเสริมความรู้ชาวบ้าน เช่น การแปรรูปมูลหมูเป็นแก๊สหุงต้ม มีการนำปราชญ์ชาวบ้านไปให้ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาและการอาชีพในชุมชน^{๘๔}

๕. โรงเรียนพาเด็กมาดูงานอาชีพและแหล่งเรียนรู้ในชุมชน^{๘๕}

๖. ชุมชนชาติพันธุ์ได้เชิญพัฒนากรอำเภอเข้าไปอบรมคนในชุมชน ให้สามารถทำสบู่ใช้เองในบ้านได้ เพื่อลดรายจ่ายภายในครัวเรือน^{๘๖}

^{๘๑}สัมภาษณ์ นางอรทัย วงศ์วีชรมงคล, ปลัดอำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๕ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๘๒}สัมภาษณ์ นางสุนีย์ อยู่สุข, ปลัดอำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๑๘ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๘๓}สัมภาษณ์ นายสรรเสริญ คำทอง, ปลัดอำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๓ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๘๔}สัมภาษณ์ นายสมศักดิ์ พนมชัยสว่าง, นายกเทศมนตรีตำบลพนมทวน อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๑๙ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๘๕}สัมภาษณ์ นายเผด็จ เชื้อทอง, รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลบ่อพลอย อำเภอบ่อพลอย จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๑๖ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๘๖}สัมภาษณ์ นายเจือ เจริญทอง, นายกเทศมนตรีตำบลไทรโยค อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๓ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

๗. ทั้งในชุมชนและชุมชนอื่น มีโรงเรียนนำนักเรียนมาศึกษาตามวิถีชีวิตชุมชน ซึ่งจะเน้นเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ให้รู้หลักการที่จะนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้จริง^{๘๗}

๘. ปัจจุบัน มีกลุ่มยุวเกษตรกร และพบว่าหลายชุมชนก็ดำเนินการในรูปแบบนี้^{๘๘}

๙. มีการนำความรู้ และคุณธรรมไปเผยแพร่แก่เด็ก ๆ เพื่อให้สามารถบูรณาการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนได้ ปัจจุบัน มีพระสงฆ์เข้าไปสอนวิชาพระพุทธศาสนาหรือเป็นครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนประจำชุมชน^{๘๙}

๑๐. ประมงจังหวัดร่วมพัฒนาการอำเภอได้เข้าไปให้ความรู้เฉพาะด้านแก่เด็กนักเรียน และคนในชุมชนเกี่ยวกับการประกอบอาชีพประมงน้ำจืด^{๙๐}

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ประกอบด้วยหัวหน้าหน่วยงานราชการ ผู้นำชุมชน นักวิชาการพัฒนาชุมชนในพื้นที่ภาคตะวันตกของประเทศไทย บริบทเชิงพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี เกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านการศึกษา ในบริบทของหลักอภิปรัชญา สึกขา (ปัญญา) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์มีพระสงฆ์เป็นต้นแบบในการพัฒนาทางปัญญา มีพระสอนศีลธรรมนำความรู้สำหรับพัฒนาตนเองตามแนวพระพุทธศาสนาไปเผยแพร่แก่นักเรียน มีหน่วยงานภาครัฐและภาคประชาสังคมเข้าไปอบรมความรู้เกี่ยวกับวิถีชุมชนแก่นักเรียน มีการศึกษาดูงานวิถีชีวิตชุมชน และมีการจัดตั้งกลุ่มยุวเกษตรกรชุมชนด้วย

^{๘๗} สัมภาษณ์ นายยุทธนา อิ่มประเสริฐชัย, นายกองค้การบริหารส่วนตำบลหินตาด อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๖ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๘๘} สัมภาษณ์ นางสาวหลินฟ้า แซ่จั้ง, หัวหน้าสำนักปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลหนองนกแก้ว อำเภอเลาขวัญ จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๐ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๘๙} สัมภาษณ์ นายชูชาติ แม่นทิม, ที่ปรึกษากำนันตำบลเขาน้อย อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๕ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๙๐} สัมภาษณ์ นางสาวปัทมณัฐธรา ภูชิตจากรุงษ์, นักวิชาการพัฒนาชุมชน อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๑ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

๔.๑.๑๐ สภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ในบริบทของหลักอภิปรัชญา (ศีล)

ผลการวิเคราะห์สภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ในบริบทของหลักอภิปรัชญา (ศีล) พบว่า

๑. ปัจจุบัน มีการรณรงค์ทั้งจากภาครัฐ ร่วมกับวัด และสถานศึกษาทุกระดับในพื้นที่ ส่งเสริมให้คนในชุมชนชาติพันธุ์งดเว้นการดื่มสุราและไม่เกี่ยวข้องกับสิ่งเสพติด^{๙๑}

๒. ชุมชนชาติพันธุ์ มีกลุ่ม อสม. ที่ได้รับการอบรมให้ความรู้จากเจ้าหน้าที่สาธารณสุข และปฏิบัติงานด้านสาธารณสุขด้วยความเสียสละต่อประชาชนในหมู่บ้าน^{๙๒}

๓. มีการร่วมมือกันของทุกฝ่ายเพื่อแก้ไขปัญหาเสพติดในชุมชน ปัจจุบัน ปัญหายาเสพติดของชุมชนจึงเบาบางลง^{๙๓}

๔. ด้านสุขอนามัย เน้นสุขอนามัยในครัวเรือน ระเบียบในการกิน นอน ขับถ่าย^{๙๔}

๕. ทุกชุมชนหรือทุกหมู่บ้านจะมีอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน หรือที่เรียกกันว่า อสม. ปฏิบัติงานเชิงรุกด้านส่งเสริมสุขภาพในชุมชน^{๙๕}

๖. ชุมชนชาติพันธุ์มีการช่วยกันสอดส่องไม่ให้เสพยาเสพติดเข้ามาแพร่ระบาดในชุมชน^{๙๖}

^{๙๑}สัมภาษณ์ นางอรทัย วงศ์วีระมงคล, ปลัดอำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๕ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๙๒}สัมภาษณ์ นางสุนีย์ อยู่สุข, ปลัดอำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๑๘ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๙๓}สัมภาษณ์ นายสรรเสริญ คำทอง, ปลัดอำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๓ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๙๔}สัมภาษณ์ นายสมศักดิ์ พนมชัยสว่าง, นายกเทศมนตรีตำบลพนมทวน อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๑๙ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๙๕}สัมภาษณ์ นายเผด็จ เชื้อทอง, รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลบ่อพลอย อำเภอบ่อพลอย จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๑๖ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๙๖}สัมภาษณ์ นายเจือ เจริญทอง, นายกเทศมนตรีตำบลไทรโยค อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๓ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

๗. เน้นการป้องกันยาเสพติดในทุก ๆ หมู่บ้าน^{๙๗}

๘. ทุกฝ่ายร่วมกันรณรงค์ในคนในชุมชนงดเว้นจากการดื่มสุรา นอกจากทำให้ไม่สิ้นเปลืองเงินทองไปกับสิ่งไม่จำเป็น ยังเป็นการรักษาสุขภาพด้วย^{๙๘}

๙. มี อสม. คอยดูแล ให้คำแนะนำ และตรวจสุขภาพผู้สูงอายุ เช่น ความดัน สุขภาพช่องปาก เป็นต้น^{๙๙}

๑๐. จากข้อมูล จปฐ. ในชุมชน พบว่า มีการสูบบุหรี่ กินเหล้า และเล่นการพนัน มีแค่ ๒๐% ปัจจุบันนี้ นอกจากมี อสม. ดูแลสุขอนามัยขั้นพื้นฐานแก่คนในชุมชนแล้ว พัฒนาการอำเภอยังแนะนำการรักษาสิ่งแวดล้อมชุมชน เช่น การรณรงค์การงดเผาซึ่งข้าวเพื่อลดมลพิษจากฝุ่นและควัน^{๑๐๐}

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ประกอบด้วยหัวหน้าหน่วยงานราชการ ผู้นำชุมชน นักวิชาการพัฒนาชุมชนในพื้นที่ภาคตะวันตกของประเทศไทย บริบทเชิงพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี เกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ในบริบทของหลักอภิสัสสิกขา (ศีล) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์มีการรณรงค์ให้คนในชุมชนไม่ดื่มสุราหรือยุ่งเกี่ยวกับเสพสิ่งเสพติดให้โทษ และมีอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ดูแลแนะนำสุขอนามัยพื้นฐานของชุมชน

^{๙๗}สัมภาษณ์ นายยุทธนา อิ่มประเสริฐชัย, นายกองค้การบริหารส่วนตำบลหินตาด อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๖ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๙๘}สัมภาษณ์ นางสาวหลินฟ้า แซ่จ้ง, หัวหน้าสำนักปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลหนองนกแก้ว อำเภอเลาขวัญ จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๐ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๙๙}สัมภาษณ์ นายชูชาติ แม่นทิม, ที่ปรึกษากำนันตำบลเขาน้อย อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๕ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๐๐}สัมภาษณ์ นางสาวปณณ์ณัฐธา ภูชิตจรรุงษ์, นักวิชาการพัฒนาชุมชน อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๑ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

๔.๑.๑๑ สภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ในบริบทของหลักอริจิตตสิกขา (สมาธิ)

ผลการวิเคราะห์สภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ในบริบทของหลักอริจิตตสิกขา (สมาธิ) พบว่า

๑. ปัจจุบัน ชาวบ้านมีความเข้าใจเรื่องสุขภาพองค์รวมที่เชื่อมโยงกับบริบทของท้องถิ่นมากขึ้น ร่วมกันแก้ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมโดยเริ่มต้นจากตนเอง^{๑๐๑}

๒. การฝึกสติ ฝึกสมาธิ มีผลต่อการตัดสินใจกระทำการใด ๆ แม้แต่การใช้ชีวิตประจำวัน ถ้ามีสติในการกิน ระวังระวังเลือกกินอาหารที่ถูกสุขลักษณะก็จะไม่เกิดโทษตามมา^{๑๐๒}

๓. ทุกฝ่ายร่วมกันระดมความคิดในการแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม เพราะเป็นเรื่องที่คนทั้งชุมชนได้รับผลกระทบร่วมกัน^{๑๐๓}

๔. เทศบาลได้รณรงค์ให้ประชาชนมีสติในการเลือกรับประทานอาหาร เป็นการดูแลสุขภาพตนเองไม่ให้เป็นภาระแก่คนในครอบครัว มีสติในการกิน อยู่ และใช้ชีวิต^{๑๐๔}

๕. การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการระดมความคิดในการดูแลสุขภาพชุมชน เป็นโครงการหนึ่งที่ดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน^{๑๐๕}

๖. คนในชุมชนพิจารณาแก้ปัญหาทางสิ่งแวดล้อมร่วมกัน เช่น ปัญหาเรื่องน้ำ^{๑๐๖}

^{๑๐๑}สัมภาษณ์ นางอรทัย วงศ์วิชรมงคล, ปลัดอำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๕ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๐๒}สัมภาษณ์ นางสุนีย์ อยู่สุข, ปลัดอำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๑๘ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๐๓}สัมภาษณ์ นายสรรเสริญ คำทอง, ปลัดอำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๓ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๐๔}สัมภาษณ์ นายสมศักดิ์ พนมชัยสว่าง, นายกเทศมนตรีตำบลพนมทวน อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๑๙ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๐๕}สัมภาษณ์ นายเผด็จ เชื้อทอง, รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลบ่อพลอย อำเภอบ่อพลอย จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๑๖ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๐๖}สัมภาษณ์ นายเจือ เจริญทอง, นายกเทศมนตรีตำบลไทรโยค อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๓ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

๗. ในชุมชนชาติพันธุ์มีการรณรงค์ให้คัดแยกขยะในครัวเรือน เน้นการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมของชุมชนโดยคนในชุมชนร่วมกันตัดสินใจ^{๑๐๗}

๘. ปัจจุบัน มี อสม. ดูแล ร่วมกับโรงพยาบาลตำบล โดยคำนึงถึงสถานะสมดุลง เรียกว่า คุยคุณภาพของชีวิตของคนในชุมชนเป็นสำคัญ^{๑๐๘}

๙. มีการรณรงค์การแก้ไขปัญหาด้านมลพิษและสิ่งแวดล้อมในระดับครอบครัว เช่น การคัดแยกขยะครัวเรือน มีการร่วมมือกันทำความสะอาดถนนภายในหมู่บ้าน มีการร่วมมือกันทำความสะอาดแหล่งน้ำ^{๑๐๙}

๑๐. คนในชุมชนชาติพันธุ์ไม่มีโรคอัลไซเมอร์ อาจเป็นเพราะได้ฝึกใช้สติ หรือใช้สมาธิกับการทำอะไรสักอย่างในชีวิตประจำวัน เรื่องสุขอนามัยนี้ต้องเริ่มที่ตัวบุคคล แต่ก็ต้องมีสติพิจารณา รู้ว่าสิ่งใดควรทำ สิ่งใดไม่ควรทำ สิ่งใดทำแล้วเป็นโทษหรือเป็นผลร้ายต่อร่างกายในภายหลัง^{๑๑๐}

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ประกอบด้วยหัวหน้าหน่วยงานราชการ ผู้นำชุมชน นักวิชาการพัฒนาชุมชนในพื้นที่ภาคตะวันตกของประเทศไทย บริบทเชิงพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี เกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ในบริบทของหลักอภิจิตตสิกขา (สมาธิ) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์มีการรณรงค์ให้ใช้สติในการกิน อยู่ และใช้ชีวิต มีการให้คนในชุมชนพิจารณาแก้ปัญหาทางสิ่งแวดล้อมร่วมกัน และมีการสร้างกระบวนการในการดูแลสุขภาพชุมชน

^{๑๐๗}สัมภาษณ์ นายยุทธนา อิ่มประเสริฐชัย, นายกองค้การบริหารส่วนตำบลหินดาด อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๖ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๐๘}สัมภาษณ์ นางสาวหลินฟ้า แซ่จั้ง, หัวหน้าสำนักปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลหนองนกแก้ว อำเภอเลาขวัญ จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๐ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๐๙}สัมภาษณ์ นายชูชาติ แม้นทิม, ที่ปรึกษากำนันตำบลเขาน้อย อำเภอดำม่วง จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๕ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๑๐}สัมภาษณ์ นางสาวปณิตฉัตรฐา ภูชิตจรรุงษ์, นักวิชาการพัฒนาชุมชน อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๑ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

๔.๑.๑๒ สภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ในบริบทของหลักจริยปัญญาศึกษา (ปัญญา)

ผลการวิเคราะห์สภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ในบริบทของหลักจริยปัญญาศึกษา (ปัญญา) พบว่า

๑. ด้านสุขภาพ คือ ต้องกินให้เป็น กินแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ ไม่มีโทษ เช่น เหล้า เบียร์ การกินอาหารต้องใช้ปัญญาพิจารณาความต้องการของร่างกาย ไม่ใช่ความต้องการของกิเลส สุขภาพจิตดี เริ่มจากสุขภาพกายดี สุขภาพกายดีเริ่มจากการใช้ปัญญาพิจารณาการกิน ซึ่งอันนี้ต้องย้อนไปที่ศีลข้อ ๕ ซึ่งเกี่ยวเนื่องถึงกัน^{๑๑๑}

๒. ทุกคนมีส่วนร่วมรับผิดชอบ เพราะทุกคนได้รับผลกระทบ จากการกระทำของตนเอง ทั้งนี้ ปัญหาสิ่งแวดล้อมจึงเป็นปัญหาส่วนรวม ที่ต้องแก้ไขด้วยปัญญา และอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วม หรือกระบวนการกลุ่ม^{๑๑๒}

๓. ปัญหาสิ่งแวดล้อม แก้ไขได้โดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม จากความรู้ความเข้าใจปัญหาและสภาพได้อย่างสร้างสรรค์^{๑๑๓}

๔. ในเขตเทศบาล มีกิจกรรมการรณรงค์เลิกเหล้าเข้าพรรษา รณรงค์ คือ ไม่บังคับ ใช้ชุมชนผลักดันให้เปลี่ยนพฤติกรรม หรือใช้ชุมชนกดดัน^{๑๑๔}

๕. ชุมชนชาติพันธุ์ มีกิจกรรมเพื่อให้ผู้สูงอายุได้ขยับร่างกาย ไม่นอนติดเตียง เช่น ให้ทำสบูใช้เองในบ้าน น้ำยาล้างจาน และทำดอกไม้จันทร์ เป็นต้น^{๑๑๕}

^{๑๑๑}สัมภาษณ์ นางอรทัย วงศ์วัชรมงคล, ปลัดอำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๕ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๑๒}สัมภาษณ์ นางสุรีย์ อยู่สุข, ปลัดอำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๑๘ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๑๓}สัมภาษณ์ นายสรรเสริญ คำทอง, ปลัดอำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๓ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๑๔}สัมภาษณ์ นายสมศักดิ์ พนมชัยสว่าง, นายกเทศมนตรีตำบลพนมทวน อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๑๙ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๑๕}สัมภาษณ์ นายเผด็จ เชื้อทอง, รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลบ่อพลอย อำเภอบ่อพลอย จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๑๖ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

๖. ชุมชนชาติพันธุ์ ปลูกทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูก เพื่อลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ และสุขภาพดีด้วย เพราะทุกอย่างปลอดภัย^{๑๑๖}

๗. มีกลุ่มอาสาพัฒนาชุมชนทำงานสุขภาวะและสิ่งแวดล้อม ช่วยกันขุดลอกคูคลอง เพราะน้ำเป็นหัวใจของเกษตรกร^{๑๑๗}

๘. กลุ่มจิตอาสาาร่วมกันลอกผักตบชวาเป็นสาธารณะประโยชน์ ไม่มีค่าตอบแทน คนในชุมชนเห็นก็เข้าร่วม ใครไม่ร่วมจะรู้สึกอาย ช่วงหลัง ๆ จึงมีคนเข้าร่วมจำนวนมาก^{๑๑๘}

๙. มีการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุดูแลสุขภาพด้วยกิจกรรมเสริมรายได้ เช่น กิจกรรมปลูกผักสวนครัวรั้วกินได้ หรือกิจกรรมหน้าบ้านสวนครัวหลังบ้านตู้เย็น^{๑๑๙}

๑๐. มีกลุ่มอาสาพัฒนาชุมชนที่ได้รับคัดเลือกจากเวทีประชาคมหมู่บ้านให้ปฏิบัติหน้าที่อาสาสมัครในหมู่บ้านหนึ่ง เรียกชื่อย่อว่า อช.^{๑๒๐}

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ประกอบด้วยหัวหน้าหน่วยงานราชการ ผู้นำชุมชน นักวิชาการพัฒนาชุมชนในพื้นที่ภาคตะวันตกของประเทศไทย บริบทเชิงพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี เกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ในบริบทของหลักอธิปัญญาศึกษา (ปัญญา) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์ใช้ปัญญาพิจารณาอาหารที่ถูกสุขลักษณะ และเป็นประโยชน์ต่อร่างกาย ใช้ปัญญาพิจารณาแก้ไขปัญหาแวดล้อม มีการดูแลสุขภาพด้วยกิจกรรมเสริมรายได้ และมีกลุ่มอาสาพัฒนาชุมชนทำงานด้านสุขภาวะและสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ

^{๑๑๖}สัมภาษณ์ นายเจือ เจริญทอง, นายกเทศมนตรีตำบลไทรโยค อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๓ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๑๗}สัมภาษณ์ นายยุทธนา อิ่มประเสริฐชัย, นายกองค้การบริหารส่วนตำบลหินดาด อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๖ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๑๘}สัมภาษณ์ นางสาวหลินฟ้า แซ่จั้ง, หัวหน้าสำนักปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลหนองนกแก้ว อำเภอเลาขวัญ จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๐ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๑๙}สัมภาษณ์ นายชูชาติ แม้นทิม, ที่ปรึกษากำนันตำบลเขาน้อย อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๕ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๒๐}สัมภาษณ์ นางสาวปณิตฉัตรฐา ภูชิตจรรุงษ์, นักวิชาการพัฒนาชุมชน อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๑ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

สรุปได้ว่า ผลการวิเคราะห์สภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก เป็นผลการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ประกอบด้วย หัวหน้าหน่วยงานราชการ ผู้นำชุมชน นักวิชาการพัฒนาชุมชนในพื้นที่ภาคตะวันตกของประเทศไทย บริษัทเชิงพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี จากการสุ่มแบบเจาะจง จำนวน ๑๐ ท่าน พบว่า

๑. ด้านเศรษฐกิจ

สภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านเศรษฐกิจ พบว่า (๑) บริบทของหลักอภิสัสสิกขา (ศีล) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก มีการทำมาค้าขายด้วยความไม่ทุจริตคนโกง ไม่โฆษณาขายสินค้าด้วยถ้อยคำโกหกหรือเกินความจริง หลีกเลี่ยงการเสียทรัพย์ไปกับสุรา เหล้า บุหรี่ และอบายมุขต่าง ๆ ตั้งราคาสินค้าการเกษตรตามราคาตลาด และเน้นการประกอบอาชีพสุจริต หรือสืบทอดอาชีพตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นสำคัญ (๒) บริบทของหลักอภิจิตตสิกขา (สมาธิ) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์มีการร่วมกันคิดพิจารณาาร่วมกันในกลุ่มอาชีพของชุมชน ส่งเสริมการมีจิตสงบเป็นสมาธิขณะทำงาน มุ่งเน้นกระบวนการสร้างความตั้งใจและความมุ่งมั่นในการประกอบกรงาน หรืออาชีพระดับครัวเรือน และ (๓) บริบทของหลักอภิปญญาสิกขา (ปัญญา) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์มีวัด ภาครัฐ และเอกชนให้ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับการประกอบอาชีพตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีศูนย์การเรียนรู้ด้านอาชีพตั้งอยู่ในชุมชน มีปราชญ์ชาวบ้านในชุมชน และมีการจัดตั้งกลุ่มอาชีพในชุมชนโดยอาศัยพื้นที่ส่วนหนึ่งของวัดประจำชุมชนเป็นที่ตั้งแหล่งเรียนรู้อาชีพแขนงต่าง ๆ

๒. ด้านสังคม

สภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านสังคม พบว่า (๑) บริบทของหลักอภิสัสสิกขา (ศีล) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์มีการใช้ภาษาถิ่นที่ไพเราะ ไม่พูดคำหยาบ ไม่หลอกลวงกล่าวเท็จต่อกัน ไม่เบียดเบียนทำร้ายกัน ไม่ประพฤติผิดในกามไม่เกี่ยวข้องกับสุราและสิ่งเสพติดให้โทษ ไม่ลักขโมยหรือทุจริตฉ้อโกงกัน พึ่งพาอาศัยกันตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียง พอมี พออยู่ พอกิน (๒) บริบทของหลักอภิจิตตสิกขา (สมาธิ) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความไม่ประมาท มีการควบคุมอารมณ์ในคราวประชุมร่วมกัน และมีขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนเป็นเครื่องหล่อหลอมความสามัคคี ประองตอง และสมานฉันท์ และ (๓) บริบทของหลักอภิปญญาสิกขา (ปัญญา) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์มีประเพณีศิลปะและวัฒนธรรมประจำท้องถิ่นเป็นทุนทางสังคม มีแหล่งเรียนรู้ทางภูมิปัญญา ประเพณี ศิลปะและวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น โดยมีศูนย์การเรียนรู้ตั้งอยู่ในพื้นที่ของวัดประจำชุมชน และมีกลุ่มจิตอาสาขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ

๓. ด้านการศึกษา

สภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านการศึกษา พบว่า (๑) บริบทของหลักอภิสถลสิกขา (ศีล) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์มีตัวอย่างที่ดีจากคนในบ้านแก่เด็ก มีกิจกรรมโรงเรียนรักษาศีล ๕ มีการเรียนศีลธรรมในโรงเรียน การปลูกฝังศีลธรรมแก่เยาวชนทั้งในและนอกระบบสถานศึกษา มีการอบรมเด็กและเยาวชนให้ไม่ทุจริตคดโกง และมีจิตอาสา (๒) บริบทของหลักอภิจิตตสิกขา (สมาธิ) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์มีการสอนการทำสมาธิกับเด็กและเยาวชนในสถานศึกษา มีการศึกษาเรียนรู้นอกระบบหรือเรียนรู้จากวิถีชุมชน มีอุปนิสัยสร้างสมาธิให้กับเด็ก และมีการฝึกเด็กให้ไตร่ตรองก่อนลงมือทำ และ (๓) บริบทของหลักอภิปญญาสิกขา (ปัญญา) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์มีพระสงฆ์เป็นต้นแบบในการพัฒนาทางปัญญา มีพระสอนศีลธรรมนำความรู้สำหรับพัฒนาตนเองตามแนวพระพุทธศาสนาไปเผยแพร่แก่นักเรียน มีหน่วยงานภาครัฐและภาคประชาสังคมเข้าไปอบรมความรู้เกี่ยวกับวิถีชุมชนแก่นักเรียน มีการศึกษาดูงานวิถีชีวิตชุมชน และมีการจัดตั้งกลุ่มยุวเกษตรกรชุมชนด้วย

๔. ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม

สภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม พบว่า (๑) บริบทของหลักอภิสถลสิกขา (ศีล) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์มีการรณรงค์ให้คนในชุมชนไม่ดื่มสุราหรือยุ่งเกี่ยวกับเสพสิ่งเสพติดให้โทษ และมีอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ดูแลแนะนำสุขอนามัยพื้นฐานของชุมชน (๒) บริบทของหลักอภิจิตตสิกขา (สมาธิ) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์มีการรณรงค์ให้ใช้สติในการกิน อยู่ และใช้ชีวิต มีการให้คนในชุมชนพิจารณาแก้ปัญหาทางสิ่งแวดล้อมร่วมกัน และมีการสร้างกระบวนการในการดูแลสุขภาพชุมชน และ (๓) บริบทของหลักอภิปญญาสิกขา (ปัญญา) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์ใช้ปัญญาพิจารณาอาหารที่ถูกสุขลักษณะและเป็นประโยชน์ต่อร่างกาย ใช้ปัญญาพิจารณาแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม มีการดูแลสุขภาพด้วยกิจกรรมเสริมรายได้ และมีกลุ่มอาสาพัฒนาชุมชนทำงานด้านสุขภาพและสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ

๔.๒ ผลการวิเคราะห์แนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก

ผลการวิเคราะห์แนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก เป็นผลการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ที่ประกอบด้วย หัวหน้าหน่วยงานราชการ ผู้นำชุมชน นักวิชาการพัฒนาชุมชนในพื้นที่ภาคตะวันตกของประเทศไทย บริบทเชิงพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี จากการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Selection) จำนวน ๑๐ ท่าน โดยได้กำหนดลำดับของการวิเคราะห์ไว้ ดังนี้

๑. นางอรทัย วงศ์วัชรมงคล

ตำแหน่ง ปลัดอำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี

๒. นางสุนีย์ อยู่สุข

ตำแหน่ง ปลัดอำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี

๓. นายสรรเสริญ คำทอง

ตำแหน่ง ปลัดอำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี

๔. นายสมศักดิ์ พนมชัยสว่าง

ตำแหน่ง นายกเทศมนตรีตำบลพนมทวน อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี

๕. นายเผด็จ เชื้อทอง

ตำแหน่ง รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลบ่อพลอย อำเภอบ่อพลอย จังหวัดกาญจนบุรี

๖. นายเจือ เจริญทอง

ตำแหน่ง นายกเทศมนตรีตำบลไทรโยค อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี

๗. นายยุทธนา อิมประเสริฐชัย

ตำแหน่ง นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหินดาด อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

๘. นางสาวหลินฟ้า แซ่จั้ง

ตำแหน่ง หัวหน้าสำนักปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลหนองนกแก้ว อำเภอเลาขวัญ
จังหวัดกาญจนบุรี

๙. นายชูชาติ แม้นทิม

ตำแหน่ง ที่ปรึกษากำนันตำบลเขาน้อย อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี

๑๐. นางสาวปิ่นฉวีรัฐา ภูชิตจารุงษ์

ตำแหน่ง นักวิชาการพัฒนาชุมชน อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี

ผลการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เกี่ยวกับแนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัว กลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ซึ่งวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา โดยพยายามรักษาสำนวนเดิมของผู้ให้สัมภาษณ์ รวมทั้งปรับแก้ให้มีความชัดเจนทางการสื่อสาร ความหมาย และลดข้อความที่ซ้ำซ้อนกัน โดยจำแนกตามรายได้ของการวิจัย มีรายละเอียด ดังนี้

๔.๒.๑ แนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านเศรษฐกิจ ในบริบทของหลักอริสโตเติล (ศีล)

ผลการวิเคราะห์แนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านเศรษฐกิจ ในบริบทของหลักอริสโตเติล (ศีล) พบว่า

๑. ตามหลักการของศีล ควรส่งเสริมให้ประชาชนประกอบอาชีพด้วยความซื่อสัตย์ ไม่ทุจริต ไม่คดโกง คือ ยึดถือศีลข้อที่ ๒^{๑๒๑}

๒. ควรส่งเสริมให้เศรษฐกิจภาคครัวเรือนมีความมั่นคง โดยให้หลีกเลี่ยงการใช้จ่ายไปกับสิ่งของฟุ่มเฟือยและอบายมุขทุกประเภท^{๑๒๒}

๓. ควรรณรงค์การทำบัญชีรายจ่ายครัวเรือน หารอยรั่วของเงินที่สูญเสียไปกับสิ่งไม่จำเป็น^{๑๒๓}

๔. สร้างจิตสำนึกแก่คนทุกสาขาอาชีพในชุมชนให้ซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้อื่น คนในชุมชนควรร่วมกันตำหนิคนที่ไม่ส่งเงินกู้ยืมกองทุนหมู่บ้านโดยที่ไม่มีเหตุผล^{๑๒๔}

๕. ทุก ๆ ครอบครัวในชุมชน ควรร่วมกันสร้างค่านิยมไม่โกง รณรงค์ให้หากินโดยสุจริต และช่วยกันเป็นหูเป็นตา^{๑๒๕}

๖. ปลุกฝังคุณธรรม ความซื่อสัตย์^{๑๒๖}

^{๑๒๑}สัมภาษณ์ นางอรทัย วงศ์วิชรมงคล, ปลัดอำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๕ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๒๒}สัมภาษณ์ นางสุนีย์ อยู่สุข, ปลัดอำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๑๘ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๒๓}สัมภาษณ์ นายสรรเสริญ คำทอง, ปลัดอำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๓ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๒๔}สัมภาษณ์ นายสมศักดิ์ พนมชัยสว่าง, นายกเทศมนตรีตำบลพนมทวน อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๑๙ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๒๕}สัมภาษณ์ นายเผด็จ เชื้อทอง, รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลบ่อพลอย อำเภอบ่อพลอย จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๑๖ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๒๖}สัมภาษณ์ นายเจือ เจริญทอง, นายกเทศมนตรีตำบลไทรโยค อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๓ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

๗. สนับสนุนให้หลีกเลี่ยงการเสียชีวิตภัยไปกับสุรา เหล้า บุหรี่ และอบายมุขต่าง ๆ หรือหลีกเลี่ยงการใช้จ่ายทรัพย์สินไปกับสิ่งที่ไม่จำเป็น^{๑๒๗}

๘. ควรส่งเสริมให้ผู้ประกอบอาชีพค้าขาย หรือพ่อค้าแม่ค้า ประพฤติศีลข้อ ๔ โดยลงมือรายละเอียดไปที่ปิยวาจา คือ ไม่พูดคำหยาบ ยิ้มสวย พูดเพราะ ไม่หน้าบึ้ง ทั้งนี้ รวมไปถึงอาชีพต่าง ๆ ที่ต้องดูแลลูกค้าด้วย^{๑๒๘}

๙. ควรรณรงค์เกี่ยวกับสร้างวินัยในการลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็นในครอบครัว เช่น ค่าเหล้า ค่าบุหรี่^{๑๒๙}

๑๐. ขับเคลื่อนการสร้างสัมมาชีพชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง^{๑๓๐}

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ประกอบด้วยหัวหน้าหน่วยงานราชการ ผู้นำชุมชน นักวิชาการพัฒนาชุมชนในพื้นที่ภาคตะวันตกของประเทศไทย บริบทเชิงพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี เกี่ยวกับแนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านเศรษฐกิจ ในบริบทของหลักอิสลามศึกษา (ศีล) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์ควรส่งเสริมให้ทุก ๆ ครอบครัวมีค่านิยมซื่อสัตย์ สุจริต ไม่ทุจริตฉ้อโกง ควรส่งเสริมให้พูดจาไพเราะและยิ้มแย้มแจ่มใส ควรส่งเสริมให้คนในชุมชนรักษาทรัพย์สินโดยไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุข และหลีกเลี่ยงการเสียชีวิตภัยไปกับสิ่งที่ไม่จำเป็น

^{๑๒๗} สัมภาษณ์ นายยุทธนา อิ่มประเสริฐชัย, นายกองค้การบริหารส่วนตำบลหินดาด อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๖ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๒๘} สัมภาษณ์ นางสาวหลินฟ้า แซ่จั้ง, หัวหน้าสำนักปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลหนองนกแก้ว อำเภอเลาขวัญ จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๐ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๒๙} สัมภาษณ์ นายชูชาติ แม่นทิม, ที่ปรึกษากำนันตำบลเขาน้อย อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๕ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๓๐} สัมภาษณ์ นางสาวปณิตฉัตรฐา ภูชิตจรรุงษ์, นักวิชาการพัฒนาชุมชน อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๑ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

๔.๒.๒ แนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านเศรษฐกิจ ในบริบทของหลักอภิจิตตสิกขา (สมาธิ)

ผลการวิเคราะห์แนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านเศรษฐกิจ ในบริบทของหลักอภิจิตตสิกขา (สมาธิ) พบว่า

๑. ด้านเศรษฐกิจ ทุกครอบครัวควรสร้างความมุ่งมั่นและรับผิดชอบต่อการทำหน้าที่ของตนเองเพื่อสังคม^{๑๓๑}

๒. ทุกฝ่ายควรส่งเสริมค่านิยมการทำงานด้วยความมุ่งมั่นและตั้งใจ โดยมีผลสำเร็จของงานเป็นที่ตั้ง^{๑๓๒}

๓. ส่งเสริมการควบคุมอารมณ์^{๑๓๓}

๔. ควรเน้นการคิดหรือพิจารณาตัดสินใจร่วมกันเป็นระบบกลุ่ม โดยให้ทุกคนในครอบครัวมีสิทธิเสรีในการคิดหรือเสนอความคิดเห็น แล้วจึงนำมาพิจารณาตัดสินใจร่วมกัน^{๑๓๔}

๕. ส่งเสริมการทำประชาคม การระดมความคิด การพิจารณาเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนร่วมกันของทุกครัวเรือน^{๑๓๕}

๖. ควรส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมในการพิจารณาความต้องการร่วมกันในการพัฒนาอาชีพของครัวเรือน^{๑๓๖}

^{๑๓๑}สัมภาษณ์ นางอรทัย วงศ์วิชรมงคล, ปลัดอำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๕ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๓๒}สัมภาษณ์ นางสุนีย์ อยู่สุข, ปลัดอำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๑๘ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๓๓}สัมภาษณ์ นายสรรเสริญ คำทอง, ปลัดอำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๓ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๓๔}สัมภาษณ์ นายสมศักดิ์ พนมชัยสว่าง, นายกเทศมนตรีตำบลพนมทวน อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๑๙ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๓๕}สัมภาษณ์ นายเผด็จ เชื้อทอง, รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลบ่อพลอย อำเภอบ่อพลอย จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๑๖ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๓๖}สัมภาษณ์ นายเจือ เจริญทอง, นายกเทศมนตรีตำบลไทรโยค อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๓ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

๗. ควรส่งเสริมให้ทำงานด้วยความมีสติ มีสมาธิ ไม่ประมาทเลินเล่อ^{๑๓๗}

๘. ส่งเสริมการจัดระบบคิดอย่างเป็นระเบียบในการทำงาน มีสมาธิในการทำงาน ไม่คิดคำนึงถึงเรื่องอื่น พึ่งที่งานที่กำลังทำเพียงอย่างเดียว และมุ่งมั่นและอดทนต่อสิ่งที่มากระทบในขณะทำงาน^{๑๓๘}

๙. ควรส่งเสริมการใช้สมาธิในชีวิตประจำวัน หรือใช้สมาธิในการทำงาน ทั้งในส่วนของชีวิตส่วนตัว ชีวิตครอบครัว และชุมชนหรือสังคม^{๑๓๙}

๑๐. ส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมในการพิจารณาตัดสินใจร่วมกันตามหลักการของการพัฒนาชุมชน การพิจารณาตัดสินใจจำเป็นต้องใช้การมีส่วนร่วมของแต่ละครัวเรือน กลุ่มอาชีพ หรือกลุ่มสัมมาชีพในชุมชน^{๑๔๐}

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ประกอบด้วยหัวหน้าหน่วยงานราชการ ผู้นำชุมชน นักวิชาการพัฒนาชุมชนในพื้นที่ภาคตะวันตกของประเทศไทย บริบทเชิงพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี เกี่ยวกับแนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านเศรษฐกิจ ในบริบทของหลักอริยจิตตสิกขา (สมาธิ) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์ควรส่งเสริมการทำงานด้วยความมุ่งมั่นและตั้งใจ ควรส่งเสริมการสร้างสมาธิในการทำงาน และควรส่งเสริมกระบวนการคิดพิจารณาและตัดสินใจร่วมกันของแต่ละครัวเรือน กลุ่มอาชีพ หรือกลุ่มสัมมาชีพในชุมชน

^{๑๓๗} สัมภาษณ์ นายยุทธนา อิ่มประเสริฐชัย, นายกองค้การบริหารส่วนตำบลหินดาด อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๖ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๓๘} สัมภาษณ์ นางสาวหลินฟ้า แซ่จั้ง, หัวหน้าสำนักปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลหนองนกแก้ว อำเภอเลาขวัญ จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๐ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๓๙} สัมภาษณ์ นายชูชาติ แม่นทิม, ที่ปรึกษากำนันตำบลเขาน้อย อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๕ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๔๐} สัมภาษณ์ นางสาวปณิตฉัตรฐา ภูชิตจรรุงษ์, นักวิชาการพัฒนาชุมชน อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๑ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

๔.๒.๓ แนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านเศรษฐกิจ ในบริบทของหลักอภิปญญาสิกขา (ปัญญา)

ผลการวิเคราะห์แนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านเศรษฐกิจ ในบริบทของหลักอภิปญญาสิกขา (ปัญญา) พบว่า

๑. ควรส่งเสริมให้มีการจัดตั้งวัดประจำชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้วิถีชีวิตมกน้อยสันโดษของชุมชน เพราะพระสงฆ์เป็นตัวอย่างที่ดี สำหรับให้ชาวบ้านศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับใช้ชีวิตพอเพียง เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีชีวิต^{๑๔๑}

๒. วัดประจำชุมชนควรให้พื้นที่แก่ชุมชนในการจัดแหล่งเรียนรู้ด้านวิชาชีพแขนงต่าง ๆ ของชุมชน โดยขอให้ทางราชการสนับสนุนงบประมาณ^{๑๔๒}

๓. หน่วยงานราชการ วัด และชุมชน ควรส่งเสริมการเผยแพร่ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง ๓ ห่วง ๒ เงื่อนไขแก่เด็ก ๆ ในหมู่บ้าน^{๑๔๓}

๔. หน่วยงานราชการควรเพิ่มเติมการเผยแพร่ความรู้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยเน้นหลักคิดการระเบิดจากภายใน^{๑๔๔}

๕. ควรยกย่องปราชญ์ชาวบ้านที่สามารถนำแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำรงชีวิตจนประสบผลสำเร็จ และสามารถถ่ายทอดเชื่อมโยงคุณค่าของอดีตกับปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม^{๑๔๕}

^{๑๔๑}สัมภาษณ์ นางอรทัย วงศ์วัชรมงคล, ปลัดอำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๕ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๔๒}สัมภาษณ์ นางสุนีย์ อยู่สุข, ปลัดอำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๑๘ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๔๓}สัมภาษณ์ นายสรรเสริญ คำทอง, ปลัดอำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๓ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๔๔}สัมภาษณ์ นายสมศักดิ์ พนมชัยสว่าง, นายกเทศมนตรีตำบลพนมทวน อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๑๙ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๔๕}สัมภาษณ์ นายเผด็จ เชื้อทอง, รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลบ่อพลอย อำเภอบ่อพลอย จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๑๖ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

๖. ควรมีแหล่งการให้บริการข้อมูลความรู้เกี่ยวกับสัมมาชีพตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชน^{๑๔๖}

๗. ควรส่งเสริมการตั้งกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ซึ่งเกิดมาจากการประชุมประชาคมชาวบ้าน ส่งเสริมให้มีการจัดตั้งกลุ่มอาชีพอื่น ๆ นอกเหนือไปจากกลุ่มอาชีพดั้งเดิมที่สืบทอดจากบรรพบุรุษ หรือสนับสนุนให้มีการจัดตั้งกลุ่มสัมมาชีพครัวเรือนเพิ่มเติมให้ครบทุก ๆ อาชีพที่มีอยู่ในชุมชน^{๑๔๗}

๘. ในชุมชนควรมีแหล่งข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการประกอบอาชีพหรือการดำเนินชีวิตของทุกคนในครอบครัวตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ส่งเสริมหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้เป็นวิถีชุมชนอย่างแท้จริง และยั่งยืน^{๑๔๘}

๙. ควรส่งเสริมให้ทุกครอบครัวในชุมชนพิจารณาการใช้จ่ายตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงคือ ให้สมาชิกทุกคนในครอบครัวมีสติในการใช้จ่าย^{๑๔๙}

๑๐. รมรณรงค์ให้มีการอบรมการจัดทำบัญชีครัวเรือน และทุกครัวเรือนปฏิบัติอย่างจริงจัง^{๑๕๐}

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ประกอบด้วยหัวหน้าหน่วยงานราชการ ผู้นำชุมชน นักวิชาการพัฒนาชุมชนในพื้นที่ภาคตะวันตกของประเทศไทย บริบทเชิงพื้นที่ที่จังหวัดกาญจนบุรี เกี่ยวกับแนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านเศรษฐกิจ ในบริบทของหลักอภิปญญาสิกขา (ปัญญา) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์ควรส่งเสริมให้มีการจัดตั้งวัดประจำชุมชน เป็นแหล่งเรียนรู้วิถีชีวิตที่มกน้อยสันโดษของสมาชิกในครอบครัว หรือเป็นที่ตั้งแหล่งเรียนรู้ด้านอาชีพแขนงต่าง ๆ หรือเป็นแหล่งทดลองอาชีพครัวเรือน ควรส่งเสริมให้มีการจัดตั้งกลุ่มอาชีพทุก ๆ อาชีพที่มีในชุมชน และควรส่งเสริมสัมมาชีพตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในระดับครอบครัว

^{๑๔๖}สัมภาษณ์ นายเจือ เจริญทอง, นายกเทศมนตรีตำบลไทรโยค อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๓ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๔๗}สัมภาษณ์ นายยุทธนา อิ่มประเสริฐชัย, นายกองค้การบริหารส่วนตำบลหินดาด อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๖ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๔๘}สัมภาษณ์ นางสาวหลินฟ้า แซ่จั้ง, หัวหน้าสำนักปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลหนองนกแก้ว อำเภอเลาขวัญ จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๐ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๔๙}สัมภาษณ์ นายชูชาติ แม้นทิม, ที่ปรึกษากำนันตำบลเขาน้อย อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๕ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๕๐}สัมภาษณ์ นางสาวปณิตฉัตรฐา ภูชิตจรรุงษ์, นักวิชาการพัฒนาชุมชน อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๑ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

๔.๒.๔ แนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านสังคม ในบริบทของหลักอริสโตเติล (ศีล)

ผลการวิเคราะห์แนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านสังคม ในบริบทของหลักอริสโตเติล (ศีล) พบว่า

๑. ด้านสังคม ควรรณรงค์ให้กลุ่มชาติพันธุ์สร้างความสัมพันธ์ที่ดีภายในครอบครัว และสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับครอบครัวอื่น โดยไม่ล่วงละเมิดสามีภรรยา หรือไม่ประพฤติผิดในกาม^{๑๕๑}

๒. ส่งเสริมการสร้างมิตรภาพระหว่างสมาชิกในครอบครัวด้วยการยิ้มแย้มแจ่มใส ตั้งใจสนทนา เจรจาไพเราะ วางตัวเหมาะสม^{๑๕๒}

๓. ควรส่งเสริมการรักษาระเบียบของสังคมร่วมกัน สนับสนุนการไม่เบียดเบียนกัน ให้อยู่ร่วมกันอย่างไม่เบียดเบียน เน้นการไม่ทำร้ายกันภายในครอบครัว^{๑๕๓}

๔. ควรรณรงค์ให้ผู้ใหญ่ใช้คำพูดที่ไพเราะ ไม่พูดคำหยาบ หรือพูดคำที่อ่อนหวานสุภาพ เพื่อเป็นตัวอย่างให้แก่เด็กและเยาวชน^{๑๕๔}

๕. ผู้นำครอบครัวควรชี้ให้เห็นประโยชน์ของการพูดคำจริง และชี้ให้เห็นโทษของการพูดคำโกหก ทั้งในส่วนที่จะเกิดกับส่วนตัวและส่วนรวม^{๑๕๕}

๖. ควรสร้างความไว้วางใจกันในครอบครัว อยู่ร่วมกันอย่างสงบ สุข โดยไม่ระแวง กังวล^{๑๕๖}

^{๑๕๑}สัมภาษณ์ นางอรทัย วงศ์วิชรมงคล, ปลัดอำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๕ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๕๒}สัมภาษณ์ นางสุนีย์ อยู่สุข, ปลัดอำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๑๘ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๕๓}สัมภาษณ์ นายสรรเสริญ คำทอง, ปลัดอำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๓ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๕๔}สัมภาษณ์ นายสมศักดิ์ พนมชัยสว่าง, นายกเทศมนตรีตำบลพนมทวน อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๑๙ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๕๕}สัมภาษณ์ นายเผด็จ เชื้อทอง, รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลบ่อพลอย อำเภอบ่อพลอย จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๑๖ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๕๖}สัมภาษณ์ นายเจือ เจริญทอง, นายกเทศมนตรีตำบลไทรโยค อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๓ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

๗. ส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนทุกครัวเรือนไม่ยุ่งเกี่ยวกับสุราและยาเสพติดให้โทษทุก ๆ ประเภท^{๑๕๗}

๘. ทุกครอบครัวควรสร้างวัฒนธรรมการพูดคำสุภาพ ไม่หยาบโหลน ไม่หยาบคาย ควรสร้างความรู้สึกร่วมกันว่า การพูดจาสุภาพ ไพเราะ อ่อนหวาน เป็นสิ่งสำคัญในการเข้าสังคม^{๑๕๘}

๙. สร้างค่านิยมสุจริตในชุมชน ให้เป็นชุมชนต่อต้านการทุจริตทุกรูปแบบ โดยเริ่มต้นตั้งแต่ในระดับครอบครัว เสริมสร้างความซื่อสัตย์ สุจริต สร้างความไว้วางใจกัน^{๑๕๙}

๑๐. ควรส่งเสริมสุขภาพสังคม ใช้กระแสสังคม กระตุ้นจิตสำนึกให้วัยรุ่นเห็นโทษของยาเสพติดที่นอกจากจะทำลายสุขภาพแล้ว ยังเป็นที่หวาดระแวง และไม่ไว้วางใจของคนในครอบครัวและชุมชนด้วย^{๑๖๐}

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ประกอบด้วยหัวหน้าหน่วยงานราชการ ผู้นำชุมชน นักวิชาการพัฒนาชุมชนในพื้นที่ภาคตะวันตกของประเทศไทย บริบทเชิงพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี เกี่ยวกับแนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านสังคม ในบริบทของหลักอริสโตเติล (ศีล) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์ควรส่งเสริมการอยู่ร่วมกันโดยไม่เบียดเบียนทำร้าย ควรส่งเสริมค่านิยมสุจริต ไม่ทุจริตฉ้อโกง ควรส่งเสริมการไม่ล่วงเกิน ไม่ประพฤติผิดในกาม ควรส่งเสริมการไม่พูดเท็จ พูดคำหยาบ พูดส่อเสียด และพูดเพ้อเจ้อ และควรส่งเสริมสุขภาพของครัวเรือน ชุมชน และสังคม

^{๑๕๗} สัมภาษณ์ นายยุทธนา อิ่มประเสริฐชัย, นายกองค้การบริหารส่วนตำบลหินดาด อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๖ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๕๘} สัมภาษณ์ นางสาวหลินฟ้า แซ่จิ่ง, หัวหน้าสำนักปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลหนองนกแก้ว อำเภอเลาขวัญ จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๐ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๕๙} สัมภาษณ์ นายชูชาติ แม่นทิม, ที่ปรึกษากำนันตำบลเขาน้อย อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๕ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๖๐} สัมภาษณ์ นางสาวปณณัณัฐธา ภูชิตจรรุงษ์, นักวิชาการพัฒนาชุมชน อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๑ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

๔.๒.๕ แนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านสังคม ในบริบทของหลักอริยจิตตสิกขา (สมาธิ)

ผลการวิเคราะห์แนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านสังคม ในบริบทของหลักอริยจิตตสิกขา (สมาธิ) พบว่า

๑. มุ่งมั่นปฏิบัติหน้าที่ของตนเองต่อครอบครัว ชุมชน และสังคม มีสติ บำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองและส่วนรวม^{๑๖๑}
๒. ควรส่งเสริมให้เด็กรู้จักการควบคุมอารมณ์ของตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับพ่อ แม่ ปู่ ตา ย่า ยาย หรือบุพการี^{๑๖๒}
๓. สร้างวิถีการดำรงชีวิตร่วมกันอย่างเอื้ออาทรของคนในครอบครัว^{๑๖๓}
๔. ควรหลีกเลี่ยงการทะเลาะเบาะแว้ง ไม่ใช้อารมณ์เป็นที่ตั้ง^{๑๖๔}
๕. ใช้กิจกรรมทางสังคมเป็นเครื่องมือช่วยหล่อหลอมความสามัคคีของคนในครอบครัวเดียวกัน คนในชุมชนเดียวกัน^{๑๖๕}
๖. รู้จักควบคุมอารมณ์ของตน และเปิดใจรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น^{๑๖๖}

^{๑๖๑}สัมภาษณ์ นางอรทัย วงศ์วิชรมงคล, ปลัดอำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๕ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๖๒}สัมภาษณ์ นางสุนีย์ อยู่สุข, ปลัดอำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๑๘ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๖๓}สัมภาษณ์ นายสรรเสริญ คำทอง, ปลัดอำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๓ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๖๔}สัมภาษณ์ นายสมศักดิ์ พนมชัยสว่าง, นายกเทศมนตรีตำบลพนมทวน อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๑๙ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๖๕}สัมภาษณ์ นายเผด็จ เชื้อทอง, รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลบ่อพลอย อำเภอบ่อพลอย จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๑๖ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๖๖}สัมภาษณ์ นายเจือ เจริญทอง, นายกเทศมนตรีตำบลไทรโยค อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๓ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

๗. ควรส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข มีสติในการกระทำ ไม่ประมาทจนเป็นเหตุให้คนในครอบครัว หรือผู้อื่นเดือนร้อน^{๑๖๗}

๘. ควรสร้างสังคมเอื้ออาทร ช่วยเหลือ แบ่งปัน โดยมีประเพณีและวัฒนธรรมเป็นเครื่องหล่อหลอมจิตใจ^{๑๖๘}

๙. ผู้ใหญ่ต้องเปิดโอกาสและรับฟังความคิดเห็นของบุตรหลานตามสมควร^{๑๖๙}

๑๐. การจัดการกับอาชญากรรมเป็นส่วนหนึ่งของทักษะในการหลีกเลี่ยงความขัดแย้งเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคม^{๑๗๐}

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ประกอบด้วยหัวหน้าหน่วยงานราชการ ผู้นำชุมชน นักวิชาการพัฒนาชุมชนในพื้นที่ภาคตะวันตกของประเทศไทย บริบทเชิงพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี เกี่ยวกับแนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านสังคม ในบริบทของหลักอริยจิตตสิกขา (สมาธิ) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์ควรส่งเสริมให้กิจกรรมทางวัฒนธรรมและประเพณีเป็นเครื่องหล่อหลอมความสามัคคี ควรส่งเสริมการควบคุมสติให้ตั้งอยู่ในความประมาท และควรส่งเสริมการควบคุมอารมณ์ในทุกสถานการณ์เพื่อหลีกเลี่ยงความขัดแย้ง

^{๑๖๗}สัมภาษณ์ นายยุทธนา อิ่มประเสริฐชัย, นายกองค้การบริหารส่วนตำบลหินดาด อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๖ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๖๘}สัมภาษณ์ นางสาวหลินฟ้า แซ่จั้ง, หัวหน้าสำนักปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลหนองนกแก้ว อำเภอเลาขวัญ จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๐ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๖๙}สัมภาษณ์ นายชูชาติ แม่นทิม, ที่ปรึกษากำนันตำบลเขาน้อย อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๕ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๗๐}สัมภาษณ์ นางสาวปิ่นณัฏฐา ภูชิตจรรุงษ์, นักวิชาการพัฒนาชุมชน อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๑ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

๔.๒.๖ แนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านสังคม ในบริบทของหลักอภิปญญาสิกขา (ปัญญา)

ผลการวิเคราะห์แนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านสังคม ในบริบทของอภิปญญาสิกขา (ปัญญา) พบว่า

๑. ชุมชนชาติพันธุ์ควรส่งเสริมให้สังคมสงฆ์เป็นต้นแบบของการอยู่ร่วมกันโดยสันติของคนต่างชั้นวรรณะ หรือสนับสนุนวัดให้เป็นสถานที่เรียนรู้หลักการแนวคิดของการอยู่ร่วมกันของคนที่มีความหลากหลายโดยปราศจากความขัดแย้ง^{๑๗๑}

๒. ควรส่งเสริมให้ใช้ประเพณีวัฒนธรรมประจำชุมชนเป็นเครื่องมือช่วยหล่อหลอมพฤติกรรมที่ดีงามของสมาชิกในครอบครัว^{๑๗๒}

๓. ควรส่งเสริมการอนุรักษ์กิจกรรมทางสังคมต่าง ๆ ส่งเสริมความสามัคคีในชุมชน เช่น การรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุในวันสงกรานต์ เป็นต้น^{๑๗๓}

๔. ควรมีการมอบรางวัลให้เป็นขวัญกำลังใจแก่ครอบครัวที่สร้างคุณงามความดีให้ชุมชนหรือครอบครัวจิตอาสาต่าง ๆ^{๑๗๔}

๕. ควรจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ หรือปราชญ์ในท้องถิ่น^{๑๗๕}

^{๑๗๑}สัมภาษณ์ นางอรทัย วงศ์วัชรมงคล, ปลัดอำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๕ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๗๒}สัมภาษณ์ นางสุนีย์ อยู่สุข, ปลัดอำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๑๘ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๗๓}สัมภาษณ์ นายสรรเสริญ คำทอง, ปลัดอำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๓ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๗๔}สัมภาษณ์ นายสมศักดิ์ พนมชัยสว่าง, นายกเทศมนตรีตำบลพนมทวน อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๑๙ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๗๕}สัมภาษณ์ นายเผด็จ เชื้อทอง, รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลบ่อพลอย อำเภอบ่อพลอย จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๑๖ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

๖. การอนุรักษ์ภูมิปัญญาที่สืบทอดจากบรรพบุรุษอย่างเป็นรูปธรรม^{๑๗๖}
๗. ควรจัดตั้งศูนย์พัฒนาปัญญาและพิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น^{๑๗๗}
๘. ควรส่งเสริมให้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้การอยู่ร่วมกันโดยสันติสุข^{๑๗๘}
๙. อนุรักษ์ภูมิปัญญา ประเพณี ศิลปะและวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น^{๑๗๙}
๑๐. ควรร่วมกับกลุ่มอาสาพัฒนาชุมชนในการแก้ปัญหาเรื่องยาเสพติดในชุมชน โดยอาจขอใช้ที่สาธารณะหรือใช้พื้นที่ของวัดในการจัดตั้งที่ทำการกลุ่มอาสาพัฒนาชุมชน^{๑๘๐}

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ประกอบด้วยหัวหน้าหน่วยงานราชการ ผู้นำชุมชน นักวิชาการพัฒนาชุมชนในพื้นที่ภาคตะวันตกของประเทศไทย บริบทเชิงพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี เกี่ยวกับแนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านสังคม ในบริบทของหลักอริยสัจธรรม (ปัญญา) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์ควรส่งเสริมให้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ควรส่งเสริมให้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้และเป็นแหล่งอนุรักษ์ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ และควรส่งเสริมให้วัดเป็นที่ตั้งสำนักงานกลุ่มอาสาพัฒนาชุมชนและสังคม

^{๑๗๖}สัมภาษณ์ นายเจือ เจริญทอง, นายกเทศมนตรีตำบลไทรโยค อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๓ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๗๗}สัมภาษณ์ นายยุทธนา อิ่มประเสริฐชัย, นายกองค้การบริหารส่วนตำบลหินตาด อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๖ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๗๘}สัมภาษณ์ นางสาวหลินฟ้า แซ่จั้ง, หัวหน้าสำนักปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลหนองนกแก้ว อำเภอเลาขวัญ จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๐ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๗๙}สัมภาษณ์ นายชูชาติ แม่นทิม, ที่ปรึกษากำนันตำบลเขาน้อย อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๕ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๘๐}สัมภาษณ์ นางสาวปิ่นฉวีรัฐธา ภูจิตจรรุงษ์, นักวิชาการพัฒนาชุมชน อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๑ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

๔.๒.๗ แนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านการศึกษา ในบริบทของหลักอริสโตเติลศึกษา (ศีล)

ผลการวิเคราะห์แนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านการศึกษา ในบริบทของหลักอริสโตเติลศึกษา (ศีล) พบว่า

๑. ควรรณรงค์ให้คนในครอบครัวเป็นตัวอย่างในการทำดีแก่เด็ก^{๑๘๑}
๒. เน้นปลูกฝังให้นักเรียนยึดถือศีล ข้อ ๒ ไม่ทุจจริตคดโกง โดยเริ่มตั้งแต่การเรียน เช่น การไม่ลอกการบ้าน เป็นต้น^{๑๘๒}
๓. ควรส่งเสริมกิจกรรมโรงเรียนรักษาศีล ๕ ตามโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ เพื่ออบรมให้เด็กและเยาวชนทุก ๆ ครัวเรือน พุทธดี ทำดี และมีวินัยในตนเอง^{๑๘๓}
๔. ให้ความสำคัญกับคุณลักษณะทางความประพฤติ เยาวชนให้เป็นคนดี เน้นดีเป็นอันดับแรก เก่งให้ตามมาทีหลัง^{๑๘๔}
๕. ควรส่งเสริมให้เด็กยึดมั่นในความซื่อสัตย์ สุจริต ความสัตย์จริงและสิ่งที่ถูกต้องดีงาม รู้จักแยกแยะถูกผิด ไม่คดโกง^{๑๘๕}
๖. ควรส่งเสริมความซื่อสัตย์สุจริตแก่เด็กและเยาวชนทุก ๆ ครัวเรือน เป็นอันดับแรก^{๑๘๖}

^{๑๘๑}สัมภาษณ์ นางอรทัย วงศ์วิชรมงคล, ปลัดอำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๕ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๘๒}สัมภาษณ์ นางสุนีย์ อยู่สุข, ปลัดอำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๑๘ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๘๓}สัมภาษณ์ นายสรรเสริญ คำทอง, ปลัดอำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๓ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๘๔}สัมภาษณ์ นายสมศักดิ์ พนมชัยสว่าง, นายกเทศมนตรีตำบลพนมทวน อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๑๙ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๘๕}สัมภาษณ์ นายเผด็จ เชื้อทอง, รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลบ่อพลอย อำเภอบ่อพลอย จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๑๖ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๘๖}สัมภาษณ์ นายเจือ เจริญทอง, นายกเทศมนตรีตำบลไทรโยค อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๓ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

๗. ควรส่งเสริมศึกษานอกห้องเรียน หรือการเรียนจากแบบอย่างจริง ให้พ่อแม่ปู่ย่าตายายเป็นแบบอย่างทางความประพฤติ^{๑๘๗}

๘. ชุมชน วัด และโรงเรียนควรร่วมกันรณรงค์การรักษาศีล ๕^{๑๘๘}

๙. ควรส่งเสริมการพัฒนาความประพฤติดังกล่าวของเด็กและเยาวชนในครอบครัว ผ่านโครงการครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ใช้พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเป็นตัวจักรสำคัญในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเด็ก ๆ^{๑๘๙}

๑๐. ให้ความสำคัญกับการศึกษาจากคนในครอบครัวเป็นตัวอย่าง ส่งเสริมและยกย่องผู้นำชุมชนที่เป็นแบบอย่างที่ดีให้กับเด็ก^{๑๙๐}

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ประกอบด้วยหัวหน้าหน่วยงานราชการ ผู้นำชุมชน นักวิชาการพัฒนาชุมชนในพื้นที่ภาคตะวันตกของประเทศไทย บริษัทเชิงพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี เกี่ยวกับแนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านการศึกษา ในบริษัทของหลักอิสลามศึกษา (ศีล) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์ควรส่งเสริมการปลูกฝังจิตสำนึกความสุจริตทั้งในและนอกระบบการศึกษา ควรส่งเสริมกิจกรรมโรงเรียนรักษาศีล ๕ ควรส่งเสริมการพัฒนาความประพฤติดังกล่าวของเด็กและเยาวชนโดยพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน และให้ความสำคัญกับการศึกษาจากคนในครอบครัวเป็นตัวอย่างที่ดี

^{๑๘๗} สัมภาษณ์ นายยุทธนา อิ่มประเสริฐชัย, นายกองค้การบริหารส่วนตำบลหินดาด อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๖ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๘๘} สัมภาษณ์ นางสาวหลินฟ้า แซ่จิ่ง, หัวหน้าสำนักปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลหนองนกแก้ว อำเภอเลาขวัญ จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๐ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๘๙} สัมภาษณ์ นายชูชาติ แม่นทิม, ที่ปรึกษากำนันตำบลเขาน้อย อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๕ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๙๐} สัมภาษณ์ นางสาวปณิตฉัตรฐา ภูชิตจรรุงษ์, นักวิชาการพัฒนาชุมชน อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๑ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

๔.๒.๘ แนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านการศึกษา ในบริบทของหลักอริจิตตสิกขา (สมาธิ)

ผลการวิเคราะห์แนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านการศึกษา ในบริบทของหลักอริจิตตสิกขา (สมาธิ) พบว่า

๑. ควรส่งเสริมกิจกรรมการพัฒนาจิตใจของเด็กและเยาวชนให้มีคุณภาพ มีสมรรถภาพ มีจิตใจที่ตั้งมั่นเข้มแข็งและสงบสุข^{๑๙๑}

๒. สมาธิกับเด็กเป็นของที่คู่กันยาก จะฝึกสมาธิให้เด็กต้องหาเทคนิคและวิธีการหลอกล่อ จึงควรใช้อุบายสร้างสมาธิให้กับเด็ก เช่น ให้อาหาร เด็ก ๆ สวดมนต์ก่อนนอนเพื่อเป็นอุบายพัฒนาจิตใจให้มีสมาธิ^{๑๙๒}

๓. ควรฝึกกระบวนการคิดให้กับเด็ก เพราะในอดีตที่ผ่านมาระบบการศึกษาไม่ฝึกให้เด็กคิด เช่น การให้เด็กเติมคำในประโยค โดยไม่ให้ฝึกเขียนทั้งประโยค^{๑๙๓}

๔. ควรฝึกเด็กรู้จักคิด พิจารณา และไตร่ตรองก่อนลงมือทำ มีความเชื่อมั่นในตนเอง และไม่ตั้งอยู่ในความประมาท^{๑๙๔}

๕. ควรส่งเสริมการเรียนรู้จากปัจจัยธรรมชาติแวดล้อมมากกว่าเรียนในห้องเรียน^{๑๙๕}

^{๑๙๑} สัมภาษณ์ นางอรทัย วงศ์วัชรมงคล, ปลัดอำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๕ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๙๒} สัมภาษณ์ นางสุนีย์ อยู่สุข, ปลัดอำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๑๘ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๙๓} สัมภาษณ์ นายสรรเสริญ คำทอง, ปลัดอำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๓ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๙๔} สัมภาษณ์ นายสมศักดิ์ พนมชัยสว่าง, นายกเทศมนตรีตำบลพนมทวน อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๑๙ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๙๕} สัมภาษณ์ นายเผด็จ เชื้อทอง, รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลบ่อพลอย อำเภอบ่อพลอย จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๑๖ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

๖. ควรให้เด็กในชุมชนได้เรียนรู้วิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนตั้งแต่วัยเยาว์ ให้เรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริงจากการทำงานร่วมกับคนในครอบครัว หรือผู้ใหญ่ในชุมชน^{๑๙๖}

๗. ควรฝึกฝนให้เด็ก ๆ ในชุมชนทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเอง ผ่านการปฏิบัติการจริง ให้ได้ฝึกในสภาพสิ่งแวดล้อมจริงของชุมชน^{๑๙๗}

๘. ควรส่งเสริมการศึกษาของคนในชุมชนทั้งเด็กและผู้ใหญ่^{๑๙๘}

๙. ควรรณรงค์ให้ลูกหลานได้เรียนในระบบที่โรงเรียนใกล้บ้าน และสนับสนุนให้มีการเรียนนอกระบบหรือเรียนรู้จากวิถีชุมชนด้วย^{๑๙๙}

๑๐. ควรมีการสอนอาชีพซึ่งเป็นวิถีชีวิตดั้งเดิมหรือเป็นอาชีพเก่าแก่ให้กับเด็ก ๆ ในชุมชน ช่วงวันหยุดเสาร์/อาทิตย์^{๒๐๐}

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ประกอบด้วยหัวหน้าหน่วยงานราชการ ผู้นำชุมชน นักวิชาการพัฒนาชุมชนในพื้นที่ภาคตะวันตกของประเทศไทย บริบทเชิงพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี เกี่ยวกับแนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านการศึกษา ในบริบทของหลักอภิจิตตสิกขา (สมาธิ) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์ควรส่งเสริมการสอนวิธีสร้างสมาธิกับเด็กนักเรียนในสถานศึกษาต่าง ๆ ควรส่งเสริมการใช้อุบายสร้างสมาธิให้กับเด็ก ควรส่งเสริมให้มีการฝึกให้เด็กรู้จักไตร่ตรองก่อนลงมือทำ และควรส่งเสริมการศึกษาเรียนรู้นอกระบบหรือการพิจารณาจากวิถีชุมชนจากการทำงานร่วมกับคนในครอบครัว หรือผู้ใหญ่ในชุมชน

^{๑๙๖}สัมภาษณ์ นายเจือ เจริญทอง, นายกเทศมนตรีตำบลไทรโยค อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๓ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๙๗}สัมภาษณ์ นายยุทธนา อิ่มประเสริฐชัย, นายกองค้การบริหารส่วนตำบลหินดาด อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๖ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๙๘}สัมภาษณ์ นางสาวหลิษา แซ่จั้ง, หัวหน้าสำนักปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลหนองนกแก้ว อำเภอเลาขวัญ จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๐ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๑๙๙}สัมภาษณ์ นายชูชาติ แม่นทิม, ที่ปรึกษากำนันตำบลเขาน้อย อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๕ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๒๐๐}สัมภาษณ์ นางสาวปณิณณ์รัฐธา ภูชิตจรรุงษ์, นักวิชาการพัฒนาชุมชน อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๑ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

๔.๒.๙ แนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านการศึกษา ในบริบทของหลักอริยัญญาสิกขา (ปัญญา)

ผลการวิเคราะห์แนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านการศึกษา ในบริบทของหลักอริยัญญาสิกขา (ปัญญา) พบว่า

๑. ควรสร้างแหล่งเรียนรู้วิถีชีวิตเกษตรกรรมสำหรับเด็กและคนรุ่นหลัง โดยอาจใช้พื้นที่ของวัดจัดตั้งเป็นศูนย์การเรียนรู้ประจำชุมชน^{๒๐๑}

๒. ควรส่งเสริมการเผยแพร่ความรู้สำหรับการศึกษาเพื่อพัฒนาตนเองและสังคมตามหลักการของศาสนาพุทธแก่สมาชิกในชุมชนของทุก ๆ ครอบครัว^{๒๐๒}

๓. ควรสนับสนุนให้เด็กนักเรียนทั้งกลุ่มในโรงเรียนและนอกโรงเรียน รวมตัวกันในระดับหมู่บ้าน จัดตั้งเป็นกลุ่มยุวเกษตรกรรมต่อสำนักงานเกษตรอำเภอ จัดตั้งศูนย์ยุวเกษตรกรรมชุมชน โดยอาจขอสนับสนุนสถานที่จากวัด และควรมีทุก ๆ หมู่บ้าน^{๒๐๓}

๔. ควรมีศูนย์การศึกษาชุมชนและให้มีการนำปราชญ์ชาวบ้านไปให้ความรู้แก่ผู้ที่สนใจเกี่ยวกับภูมิปัญญาและการอาชีพในชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ที่ประสบความสำเร็จ^{๒๐๔}

๕. ทุก ๆ โรงเรียนควรนำนักเรียนมาศึกษาดูงานวิถีชีวิตชุมชนโดยเน้นเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน^{๒๐๕}

^{๒๐๑}สัมภาษณ์ นางอรทัย วงศ์วัชรมงคล, ปลัดอำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๕ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๒๐๒}สัมภาษณ์ นางสุรีย์ อยู่สุข, ปลัดอำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๑๘ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๒๐๓}สัมภาษณ์ นายสรรเสริญ คำทอง, ปลัดอำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๓ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๒๐๔}สัมภาษณ์ นายสมศักดิ์ พนมชัยสว่าง, นายกเทศมนตรีตำบลพนมทวน อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๑๙ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๒๐๕}สัมภาษณ์ นายเผด็จ เชื้อทอง, รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลบ่อพลอย อำเภอบ่อพลอย จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๑๖ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

๖. ควรสนับสนุนงบประมาณและสถานที่สำหรับจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้วิถีชีวิตของชุมชน^{๒๐๖}

๗. ควรมีศูนย์การเรียนรู้วิถีชีวิตชุมชน เพื่อรองรับหลากหลายหน่วยงานที่จะเข้าไปส่งเสริมความรู้แก่ครัวเรือน^{๒๐๗}

๘. ควรส่งเสริมให้ยกย่องพระสงฆ์ในฐานะแหล่งความรู้เคลื่อนที่เกี่ยวกับการพัฒนาตามแนวพระพุทธศาสนา^{๒๐๘}

๙. ยกย่องพระสงฆ์ในฐานะที่เป็นบุคคลที่ใฝ่ศึกษาเพื่อพัฒนาตนเองให้เป็นผู้บริสุทธิ์ ให้พระสงฆ์เป็นผู้นำแสงสว่างทางปัญญาแก่เด็ก ๆ^{๒๐๙}

๑๐. พัฒนาการอำเภอได้เข้าไปให้ความรู้เฉพาะด้านแก่เด็กนักเรียนและคนในชุมชนเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ^{๒๑๐}

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ประกอบด้วยหัวหน้าหน่วยงานราชการ ผู้นำชุมชน นักวิชาการพัฒนาชุมชนในพื้นที่ภาคตะวันตกของประเทศไทย บริษัทเชิงพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี เกี่ยวกับแนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านการศึกษา ในบริษัทของหลักอธิปไตยศึกษา (ปัญญา) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์ควรส่งเสริมให้ยกย่องพระสงฆ์ในฐานะแหล่งความรู้เคลื่อนที่เกี่ยวกับการพัฒนาตามแนวพระพุทธศาสนาแก่เยาวชน ควรจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้วิถีบรรพบุรุษของชุมชนที่วัดประจำชุมชน และควรจัดตั้งศูนย์เยาวชนเกษตรกรรมชุมชนที่วัดประจำชุมชน

^{๒๐๖}สัมภาษณ์ นายเจือ เจริญทอง, นายกเทศมนตรีตำบลไทรโยค อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๓ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๒๐๗}สัมภาษณ์ นายยุทธนา อิ่มประเสริฐชัย, นายกองค้การบริหารส่วนตำบลหินดาด อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๖ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๒๐๘}สัมภาษณ์ นางสาวหลินฟ้า แซ่จั้ง, หัวหน้าสำนักปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลหนองนกแก้ว อำเภอเลาขวัญ จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๐ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๒๐๙}สัมภาษณ์ นายชูชาติ แม้นทิม, ที่ปรึกษากำนันตำบลเขาน้อย อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๕ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๒๑๐}สัมภาษณ์ นางสาวปณิตฉัตรฐา ภูจิตจรรุงษ์, นักวิชาการพัฒนาชุมชน อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๑ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

๔.๒.๑๐ แนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ในบริบทของหลักอิทธิลสิกขา (ศีล)

ผลการวิเคราะห์แนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ในบริบทของหลักอิทธิลสิกขา (ศีล) พบว่า

๑. ควรส่งเสริมด้านสุขอนามัย โดยให้ถือปฏิบัติศีลข้อ ๕ คือ ไม่ดื่มสุราหรือเสพสิ่งเสพติดให้โทษ^{๒๑๑}

๒. ภาครัฐ ร่วมกับวัด และโรงเรียน ควรมีการรณรงค์ให้เด็กและเยาวชนงดเว้นการดื่มสุรา และไม่เกี่ยวข้องกับสิ่งเสพติด^{๒๑๒}

๓. ควรให้ อสม. ของทุก ๆ หมู่บ้าน ร่วมกับ พัฒนาการอำเภอ ในการแนะนำการรักษาสิ่งแวดล้อมชุมชน^{๒๑๓}

๔. เน้นการป้องกันยาเสพติดสิ่งให้เกิดโทษต่าง ๆ เพื่อสุขภาพและสภาวะของทุกคนในครอบครัว^{๒๑๔}

๕. ช่วยกันสอดส่องไม่ให้เสพยาเสพติดเข้ามาแพร่ระบาดในชุมชนของตน^{๒๑๕}

^{๒๑๑}สัมภาษณ์ นางอรทัย วงศ์วัชรมงคล, ปลัดอำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๕ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๒๑๒}สัมภาษณ์ นางสุนีย์ อยู่สุข, ปลัดอำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๑๘ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๒๑๓}สัมภาษณ์ นายสรรเสริญ คำทอง, ปลัดอำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๓ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๒๑๔}สัมภาษณ์ นายสมศักดิ์ พนมชัยสว่าง, นายกเทศมนตรีตำบลพนมทวน อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๑๙ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๒๑๕}สัมภาษณ์ นายเผด็จ เชื้อทอง, รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลบ่อพลอย อำเภอบ่อพลอย จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๑๖ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

๖. ควรสนับสนุนการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชน ส่งเสริมการใช้ศีลข้อที่งดอบายมุข โดยเน้นการโน้มน้าว ไม่ใช้การบังคับ^{๒๑๖}

๗. ส่งเสริมให้คนในชุมชนทุกเพศทุกวัย เว้นจากของเมาและสารเสพติด^{๒๑๗}

๘. ควรส่งเสริมการไม่ดื่มสุรา เพื่อเป็นการรักษาสุขภาพ และยังรวมถึงการรักษาเงินทองไม่ให้รั่วไหลไปกับสิ่งไม่จำเป็นด้วย^{๒๑๘}

๙. ควรเน้นการป้องกันยาเสพติดในหมู่บ้าน^{๒๑๙}

๑๐. ส่งเสริมสุขอนามัยในครัวเรือน ระเบียบในการกิน นอน ขับถ่าย^{๒๒๐}

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ประกอบด้วยหัวหน้าหน่วยงานราชการ ผู้นำชุมชน นักวิชาการพัฒนาชุมชนในพื้นที่ภาคตะวันตกของประเทศไทย บริบทเชิงพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี เกี่ยวกับแนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ในบริบทของหลักอริสสีลสิกขา (ศีล) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์ควรส่งเสริมการงดดื่มเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์และไม่เกี่ยวข้องกับสิ่งเสพติด และควรส่งเสริมการดูแลสุขภาพและสิ่งแวดล้อมตามมาตรฐานสาธารณสุข

^{๒๑๖}สัมภาษณ์ นายเจือ เจริญทอง, นายกเทศมนตรีตำบลไทรโยค อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๓ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๒๑๗}สัมภาษณ์ นายยุทธนา อิ่มประเสริฐชัย, นายกองค้การบริหารส่วนตำบลหินดาด อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๖ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๒๑๘}สัมภาษณ์ นางสาวหลินฟ้า แซ่จั้ง, หัวหน้าสำนักปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลหนองนกแก้ว อำเภอเลาขวัญ จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๐ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๒๑๙}สัมภาษณ์ นายชูชาติ แม้นทิม, ที่ปรึกษากำนันตำบลเขาน้อย อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๕ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๒๒๐}สัมภาษณ์ นางสาวปณิตฉัตรฐา ภูจิตจรรุงษ์, นักวิชาการพัฒนาชุมชน อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๑ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

๔.๒.๑๑ แนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ในบริบทของหลักอภิจิตตสิกขา (สมาธิ)

ผลการวิเคราะห์แนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ในบริบทของหลักอภิจิตตสิกขา (สมาธิ) พบว่า

๑. ควรรณรงค์ให้ชาวบ้านมีสติในการเลือกรับประทานอาหาร เป็นการดูแลสุขภาพตนเอง ไม่ให้เป็นภาระแก่คนในครอบครัว^{๒๒๑}

๒. ควรส่งเสริมให้ทุกคนร่วมมือกันทำความสะอาดแหล่งน้ำ คัดแยกขยะในครัวเรือน^{๒๒๒}

๓. ควรใช้สติพิจารณาให้รู้ว่าสิ่งใดควรทำ สิ่งใดไม่ควรทำ สิ่งใดทำแล้วเป็นโทษหรือเป็นผลร้ายต่อร่างกาย ซึ่งจะเป็นภาระให้แก่คนในครอบครัวตนเอง^{๒๒๓}

๔. รณรงค์การแก้ไขปัญหาด้านมลพิษและสิ่งแวดล้อมในระดับครอบครัวโดยเริ่มจากการคัดแยกขยะครัวเรือน^{๒๒๔}

๕. ทุกฝ่ายควรร่วมกันระดมความคิดในการแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม เพราะเป็นเรื่องที่คนทั้งชุมชนได้รับผลกระทบร่วมกัน ไม่ใช่เฉพาะครอบครัวใดครอบครัวหนึ่ง เท่านั้น^{๒๒๕}

^{๒๒๑} สัมภาษณ์ นางอรทัย วงศ์วัชรมงคล, ปลัดอำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๕ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๒๒๒} สัมภาษณ์ นางสุรีย์ อยู่สุข, ปลัดอำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๑๘ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๒๒๓} สัมภาษณ์ นายสรรเสริญ คำทอง, ปลัดอำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๓ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๒๒๔} สัมภาษณ์ นายสมศักดิ์ พนมชัยสว่าง, นายกเทศมนตรีตำบลพนมทวน อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๑๙ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๒๒๕} สัมภาษณ์ นายเผด็จ เชื้อทอง, รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลบ่อพลอย อำเภอบ่อพลอย จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๑๖ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

๖. ควรสร้างจิตสำนึกให้คนในชุมชนชาติพันธุ์ตระหนักว่าปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหา ร่วมกันของทุก ๆ คน ทุกเพศ และทุกวัย^{๒๒๖}

๗. ควรร่วมมือกันทำความสะอาดถนนภายในหมู่บ้านเป็นประจำ โดยไม่ต้องรอให้ถึง โอกาสสำคัญ เช่น วันแม่ หรือวันพ่อ เป็นต้น^{๒๒๗}

๘. ควรส่งเสริมกระบวนการดูแลสุขภาพชุมชนแบบองค์รวม โดยการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม ในการระดมความคิดในการดูแลสุขภาพ^{๒๒๘}

๙. หน่วยงานราชการควรประสานการทำงานด้านสิ่งแวดล้อมร่วมกับชุมชน^{๒๒๙}

๑๐. อสม. โรงพยาบาลตำบล และชาวบ้าน ควรพิจารณาหาแนวทางในการพัฒนา คุณภาพชีวิตของชุมชนร่วมกัน^{๒๓๐}

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ประกอบด้วยหัวหน้าหน่วยงานราชการ ผู้นำชุมชน นักวิชาการพัฒนาชุมชนในพื้นที่ภาคตะวันตกของประเทศไทย บริบทเชิงพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี เกี่ยวกับแนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อ เสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านสุขอนามัยและ สิ่งแวดล้อม ในบริบทของหลักอริยจิตตสิกขา (สมาธิ) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์ควรส่งเสริมให้ทุกคนใน ชุมชนร่วมกันพิจารณาแก้ปัญหาทางสิ่งแวดล้อม ควรส่งเสริมกระบวนการดูแลสุขภาพชุมชนแบบองค์ รวม และควรส่งเสริมการใช้สติพิจารณาการดำเนินชีวิตประจำวันร่วมกัน

^{๒๒๖}สัมภาษณ์ นายเจือ เจริญทอง, นายกเทศมนตรีตำบลไทรโยค อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๓ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๒๒๗}สัมภาษณ์ นายยุทธนา อิ่มประเสริฐชัย, นายกองค้การบริหารส่วนตำบลหินดาด อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๖ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๒๒๘}สัมภาษณ์ นางสาวหลินฟ้า แซ่จั้ง, หัวหน้าสำนักปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลหนองนกแก้ว อำเภอเลาขวัญ จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๐ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๒๒๙}สัมภาษณ์ นายชูชาติ แม้นทิม, ที่ปรึกษากำนันตำบลเขาน้อย อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๕ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๒๓๐}สัมภาษณ์ นางสาวปณิตฉัตรฐา ภูจิตจรรุงษ์, นักวิชาการพัฒนาชุมชน อำเภอเมือง จังหวัด กาญจนบุรี, วันที่ ๒๑ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

๔.๒.๑๒ แนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ในบริบทของหลักอภิปญญาสิกขา (ปัญญา)

ผลการวิเคราะห์แนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ในบริบทของหลักอภิปญญาสิกขา (ปัญญา) พบว่า

๑. ควรส่งเสริมการจัดตั้งกลุ่มอาสาพัฒนาสุขภาวะและสิ่งแวดล้อมของชุมชนโดยใช้สถานที่ของวัดประจำชุมชน เป็นต้น^{๒๓๑}

๒. ควรส่งเสริมการจัดตั้งศูนย์ดูแลสุขภาพผู้สูงอายุด้วยกิจกรรมเสริมรายได้ โดยใช้สถานที่ที่เป็นสาธารณะเป็นสถานที่จัดตั้งศูนย์ หรืออาจขอใช้พื้นที่ของวัดที่อยู่ในชุมชน^{๒๓๒}

๓. ควรใช้ปัญหาพิจารณาความต้องการของร่างกาย บริโภคอาหารตามความจำเป็นของร่างกาย ไม่ใช่ความต้องการของความอยาก^{๒๓๓}

๔. ควรส่งเสริมให้ทุก ๆ คนในครอบครัว มีส่วนร่วมรับผิดชอบ เพราะทุกคนได้รับผลกระทบ จากการกระทำของตน ปัญหาสิ่งแวดล้อมจึงเป็นปัญหาส่วนรวม ฉะนั้น จึงต้องแก้ไขด้วยปัญญา และอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมหรือกระบวนการกลุ่ม นั่นเอง^{๒๓๔}

๕. ส่งเสริมค่านิยมพอเพียง พอมี พออยู่ พอกิน^{๒๓๕}

๖. จัดตั้งกลุ่มอาสาพัฒนาสุขภาวะตามวิถีพอเพียง^{๒๓๖}

^{๒๓๑}สัมภาษณ์ นางอรทัย วงศ์วิชรมงคล, ปลัดอำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๕ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๒๓๒}สัมภาษณ์ นางสุนีย์ อยู่สุข, ปลัดอำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๑๘ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๒๓๓}สัมภาษณ์ นายสรรเสริญ คำทอง, ปลัดอำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๓ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๒๓๔}สัมภาษณ์ นายสมศักดิ์ พนมชัยสว่าง, นายกเทศมนตรีตำบลพนมทวน อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๑๙ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๒๓๕}สัมภาษณ์ นายเผด็จ เชื้อทอง, รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลบ่อพลอย อำเภอบ่อพลอย จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๑๖ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๒๓๖}สัมภาษณ์ นายเจือ เจริญทอง, นายกเทศมนตรีตำบลไทรโยค อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๓ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

๗. หน่วยราชการ ชาวบ้าน และพระสงฆ์ ควรร่วมมือกันส่งเสริมกิจกรรมที่ให้ผู้สูงอายุได้ขยับร่างกาย ไม่นอนติดเตียง เช่น ให้ทำสบู่ ทำน้ำยาล้างจาน หรือทำดอกไม้จันทน์ ซึ่งนอกจากจะส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุแล้ว ยังสามารถเพิ่มรายได้ให้แก่ผู้สูงอายุได้อีกทางหนึ่งด้วย^{๒๓๗}

๘. ควรส่งเสริมการจัดตั้งกลุ่มอาสาพัฒนาสุขภาพและสิ่งแวดล้อมของชุมชน ทั้งนี้ อาจขออนุญาตใช้พื้นที่ของวัดเป็นที่ตั้งศูนย์^{๒๓๘}

๙. ควรส่งเสริมโครงการรดเกล้าเข้าพรรษา โดยใช้การรณรงค์ ใช้ชุมชนผลักดันให้เปลี่ยนพฤติกรรม^{๒๓๙}

๑๐. ควรส่งเสริมให้กลุ่มจิตอาสามีส่วนช่วยในการดูแลและตรวจสุขภาพผู้สูงอายุในชุมชนร่วมกับ อสม.^{๒๔๐}

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ประกอบด้วยหัวหน้าหน่วยงานราชการ ผู้นำชุมชน นักวิชาการพัฒนาชุมชนในพื้นที่ภาคตะวันตกของประเทศไทย บริบทเชิงพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี เกี่ยวกับแนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ในบริบทของหลักอภิปญญาสิกขา (ปัญญา) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์ควรส่งเสริมการระดมปัญญาเพื่อแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม ควรส่งเสริมการบริโภคอาหารด้วยปัญญา ควรส่งเสริมการจัดตั้งกลุ่มอาสาพัฒนาสุขภาพและสิ่งแวดล้อมของชุมชนโดยใช้สถานที่ของวัด ควรส่งเสริมการจัดตั้งศูนย์ดูแลสุขภาพผู้สูงอายุด้วยกิจกรรมเสริมรายได้โดยใช้สถานที่สาธารณะหรือพื้นที่ของวัด

^{๒๓๗} สัมภาษณ์ นายยุทธนา อิ่มประเสริฐชัย, นายกองค้การบริหารส่วนตำบลหินดาด อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๖ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๒๓๘} สัมภาษณ์ นางสาวหลินฟ้า แซ่จั้ง, หัวหน้าสำนักปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลหนองนกแก้ว อำเภอเลาขวัญ จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๐ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๒๓๙} สัมภาษณ์ นายชูชาติ แม่นทิม, ที่ปรึกษากำนันตำบลเขาน้อย อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๕ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

^{๒๔๐} สัมภาษณ์ นางสาวปณิตฉัตรฐา ภูชิตจรรุงษ์, นักวิชาการพัฒนาชุมชน อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๒๑ เดือน ตุลาคม ๒๕๖๒.

สรุปได้ว่า ผลการวิเคราะห์แนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก เป็นผลการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ประกอบด้วย หัวหน้าหน่วยงานราชการ ผู้นำชุมชน นักวิชาการพัฒนาชุมชนในพื้นที่ภาคตะวันตกของประเทศไทย บริบทเชิงพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี จากการสุ่มแบบเจาะจง จำนวน ๑๐ ท่าน พบว่า

๑. ด้านเศรษฐกิจ

แนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านเศรษฐกิจ พบว่า (๑) บริบทของหลักอริสติกศึกษา (ศีล) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์ควรส่งเสริมให้ทุก ๆ ครอบครัวมีค่านิยม ชื่อสัตย์ สุจริต ไม่ทุจริตฉ้อโกง ควรส่งเสริมให้พูดจาไพเราะและยิ้มแย้มแจ่มใส ควรส่งเสริมให้คนในชุมชนรักษาทักษะโดยไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุข และหลีกเลี่ยงการเสียทรัพย์ไปกับสิ่งที่ไม่จำเป็น (๒) บริบทของหลักอภิจิตตสิกขา (สมาธิ) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์ควรส่งเสริมการทำงานด้วยความมุ่งมั่นและตั้งใจ ควรส่งเสริมการสร้างสมาธิในการทำงาน และควรส่งเสริมกระบวนการคิดพิจารณาและตัดสินใจ ร่วมกันของแต่ละครัวเรือน กลุ่มอาชีพ หรือกลุ่มสัมมาชีพในชุมชน และ (๓) บริบทของหลักอภิปญญาสิกขา (ปัญญา) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์ควรส่งเสริมให้มีการจัดตั้งวัดประจำชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้วิถีชีวิตที่น้อยสันโดษของสมาชิกในครอบครัว หรือเป็นที่ตั้งแหล่งเรียนด้านรู้อาชีพแขนงต่าง ๆ หรือเป็นแหล่งทดลองอาชีพครัวเรือน ควรส่งเสริมให้มีการจัดตั้งกลุ่มอาชีพทุก ๆ อาชีพที่มีในชุมชน และควรส่งเสริมสัมมาชีพตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในระดับครอบครัว

๒. ด้านสังคม

แนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านสังคม พบว่า (๑) บริบทของหลักอริสติกศึกษา (ศีล) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์ควรส่งเสริมการอยู่ร่วมกันโดยไม่เบียดเบียนทำร้าย ควรส่งเสริมค่านิยมสุจริต ไม่ทุจริตฉ้อโกง ควรส่งเสริมการไม่ล่วงเกิน ไม่ประพฤติดัดในกาม ควรส่งเสริมการไม่พูดเท็จ พูดคำหยาบ พูดส่อเสียด และพูดเพ้อเจ้อ และควรส่งเสริมสุขภาวะของครัวเรือน ชุมชน และสังคม (๒) บริบทของหลักอภิจิตตสิกขา (สมาธิ) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์ควรส่งเสริมให้กิจกรรมทางวัฒนธรรมและประเพณีเป็นเครื่องหล่อหลอมความสามัคคี ควรส่งเสริมการควบคุมสติให้ตั้งอยู่ในความประมาท และควรส่งเสริมการควบคุมอารมณ์ในทุกสถานการณ์เพื่อหลีกเลี่ยงความขัดแย้ง และ (๓) บริบทของหลักอภิปญญาสิกขา (ปัญญา) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์ควรส่งเสริมให้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้ การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ควรส่งเสริมให้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้และเป็นแหล่งอนุรักษ์ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ และควรส่งเสริมให้วัดเป็นที่ตั้งสำนักงานกลุ่มอาชีพพัฒนาชุมชนและสังคม

๓. ด้านการศึกษา

แนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านการศึกษา พบว่า (๑) บริบทของหลักอภิสีลสิกขา (ศีล) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์ควรส่งเสริมการปลูกฝังจิตสำนึกความสุจริตทั้งในและนอกระบบการศึกษา ควรส่งเสริมกิจกรรมโรงเรียนรักษาศีล ๕ ควรส่งเสริมการพัฒนาความประพฤติของเด็กและเยาวชนโดยพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน และให้ความสำคัญกับการศึกษาจากคนในครอบครัวเป็นตัวอย่างที่ดี (๒) บริบทของหลักอภิจิตตสิกขา (สมาธิ) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์ควรส่งเสริมการสอนวิธีสร้างสมาธิกับเด็กนักเรียนในสถานศึกษาต่าง ๆ ควรส่งเสริมการใช้อุบายสร้างสมาธิให้กับเด็ก ควรส่งเสริมให้มีการฝึกให้เด็กรู้จักไตร่ตรองก่อนลงมือทำ และควรส่งเสริมการศึกษาเรียนรู้นอกระบบหรือการพิจารณาจากวิถีชุมชนจากการทำงานร่วมกับคนในครอบครัว หรือผู้ใหญ่ในชุมชน และ (๓) บริบทของหลักอภิปญญาสิกขา (ปัญญา) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์ควรส่งเสริมให้ยกย่องพระสงฆ์ในฐานะแหล่งความรู้เคลื่อนที่เกี่ยวกับการพัฒนาตนตามแนวพระพุทธศาสนาแก่เยาวชน ควรจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้วิถีบรรพบุรุษของชุมชนที่วัดประจำชุมชน และควรจัดตั้งศูนย์เยาวชนเกษตรกรชุมชนที่วัดประจำชุมชน

๔. ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม

แนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม พบว่า (๑) บริบทของหลักอภิสีลสิกขา (ศีล) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์ควรส่งเสริมการงดดื่มเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์และไม่เกี่ยวข้องข้องกับสิ่งเสพติด และควรส่งเสริมการดูแลสุขภาพและสิ่งแวดล้อมตามมาตรฐานสาธารณสุข (๒) บริบทของหลักอภิจิตตสิกขา (สมาธิ) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์ควรส่งเสริมให้ทุกคนในชุมชนร่วมกันพิจารณาแก้ปัญหาทางสิ่งแวดล้อม ควรส่งเสริมกระบวนการดูแลสุขภาพชุมชนแบบองค์รวม และควรส่งเสริมการใช้สติพิจารณาการดำเนินชีวิตประจำวันร่วมกัน และ (๓) บริบทของหลักอภิปญญาสิกขา (ปัญญา) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์ควรส่งเสริมการระดมปัญญาเพื่อแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม ควรส่งเสริมการบริโภคอาหารด้วยปัญญา ควรส่งเสริมการจัดตั้งกลุ่มยุวอาสาพัฒนาสุขภาพและสิ่งแวดล้อมของชุมชนโดยใช้สถานที่ของวัด ควรส่งเสริมการจัดตั้งศูนย์ดูแลสุขภาพผู้สูงอายุด้วยกิจกรรมเสริมรายได้โดยใช้สถานที่สาธารณะหรือพื้นที่ของวัด

๔.๓ ผลการวิเคราะห์รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตกที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน

ผลการวิเคราะห์รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตกที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน เป็นผลการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) จากการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ร่วมกับหัวหน้าหน่วยงานราชการ ผู้นำชุมชน และนักวิชาการด้านศาสนา โดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน ๗ ท่าน ซึ่งกำหนดลำดับของการวิเคราะห์ไว้ ดังนี้

๑. พระครูวิลาศกาญจนธรรม (เล็ก สุขุมมปญโญ)
ตำแหน่ง รองเจ้าคณะอำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี
๒. พระครูกาญจนกิจโสภณ (ทนากกร วรณาโณ)
ตำแหน่ง อาจารย์ประจำห้องเรียนคณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดไชยชุมพลชนะสงครามพระอารามหลวง อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี
๓. นายณพดล กลิ่นหอม
ตำแหน่ง ปลัดอำเภอปอพลอย จังหวัดกาญจนบุรี
๔. นายพีรัช ราชสุภา
ตำแหน่ง ปลัดอำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี
๕. นางเอี่ยมพร ราชมณี
ตำแหน่ง รองปลัดเทศบาลตำบลพระแท่น อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี
๖. นางณัฐนันท์ ศรีประเสริฐ
ตำแหน่ง ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านห้วยน้ำขาว หมู่ ๒ ตำบลบ้านเก่า อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี
๗. นางสาวอลิสรา แดงสุวรรณ
ตำแหน่ง ผู้ช่วยนักพัฒนาชุมชนองค์การบริหารส่วนตำบลหนองเป็ด อำเภอศรีสวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรี

รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันออกเฉียงใต้ที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน นี้ เป็นผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ของผู้ทรงคุณวุฒิ ร่วมกับ ผู้ดำเนินการสนทนา (Moderator) ผู้จดบันทึก (Note Taker) ผู้ช่วยทั่วไป (Assistant) เมื่อวันที่ ๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๓ ณ ห้องประชุม อาคารเฉลิมพระเกียรติ ร. ๙ วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี โดยใช้หัวข้อสนทนาที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย มีรายละเอียด ดังนี้

๑. การเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันออกเฉียงใต้ โดยการนำหลักไตรสิกขา หรือสิกขา ๓ มาใช้ในบริบททางเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา และสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเริ่มด้วยศีลสิกขา หรือศีล ซึ่งสอดคล้องกับ โอวาทปาติโมกข์ของพระพุทธเจ้า ว่า “สพฺพปาปสฺส อภฺรณํกุสุลสฺสุปปสมฺปทา สจฺจิตตปริโยทฺปนเอดํ พุทฺธาน สาสนํ แปลว่า การไม่ทำความชั่วทั้งปวง การบำเพ็ญแต่ความดี การทำจิตของตนให้ผ่องใส นี้เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย” ดังกล่าวนี้น สรุปรูปใจความว่า “จงเว้นชั่ว ทำดี และทำใจให้บริสุทธิ์” ซึ่งจะเห็นได้ว่า เริ่มต้นที่ศีล หรือความเป็นปกติทางกายและวาจาเป็นสำคัญ ดังกล่าวนี้น มีหลักการแห่งการสงเคราะห์ที่ให้ความสำคัญกับศีลด้วย ได้แก่ หลักสังคหวัตถุ ๔ ประกอบด้วย (๑) ทาน คือ การให้ การเสียสละ หรือการเอื้อเฟื้อแบ่งปันของ ๆ ตนเพื่อประโยชน์แก่บุคคลอื่น ไม่ตระหนี่ ถี่เหนียว ไม่เป็นคนเห็นแก่ได้ฝ่ายเดียว คุณธรรมข้อนี้จะช่วยให้ไม่เป็นคนละโมภ ไม่เห็นแก่ตัว เราควรคำนึงอยู่เสมอว่า ททรัพย์สินของที่เราหามาได้ มีใช้สิ่งจริงยั่งยืน เมื่อเราสิ้นชีวิตไปแล้วก็ไม่สามารถจะนำติดตัวเอาไปได้ (๒) ปิยวาจา คือ การพูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน พูดด้วยความจริงใจ ไม่พูดหยาบคายก้าวร้าว พูดในสิ่งที่ เป็นประโยชน์เหมาะสมสำหรับกาลเทศะ พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับการพูดเป็นอย่างดี เพราะการพูดเป็นบันไดขั้นแรกที่จะสร้างมนุษยสัมพันธ์อันดีให้เกิดขึ้น วิธีการที่จะพูดให้เป็นปิยวาจานั้น จะต้องพูดโดยยึดถือหลักเกณฑ์อีกสี่อย่าง คือ เว้นจากการพูดเท็จ เว้นจากการพูดส่อเสียด เว้นจากการพูดคำหยาบ และเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ (๓) อตถจริยา คือ การสงเคราะห์ทุกชนิดหรือการประพฤตินในสิ่งที่ เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น และ (๔) สมานัตตา คือ การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ หรือมีความประพฤติเสมอต้นเสมอปลาย คุณธรรมข้อนี้จะช่วยให้เราเป็นคนมีจิตใจหนักแน่นไม่โลเล รวมทั้งยังเป็นการสร้างความนิยม และไว้วางใจให้แก่ผู้อื่นอีกด้วย นอกจากนี้ ยังมีหลักธรรมอื่น ๆ ที่แสดงให้เห็นว่า พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับศีลเป็นอย่างมาก อาทิ ทาน ศีล ภavana เป็นต้น ดังกล่าวข้างต้น เห็นได้ชัดเจนว่า พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับศีลหรือความเป็นปกติของกายและวาจาเป็นเบื้องต้นในการพัฒนาตนเอง^{๒๔๑}

^{๒๔๑}สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูวิลาสกาญจนธรรม (เล็ก สุขุมมปณโณ), รองเจ้าคณะอำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๕ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

๒. ศิล หากพิจารณาในบริบททางเศรษฐกิจ ควรรณรงค์ให้รักษาศิลอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมตามโครงการหมู่บ้านรักษาศิล ๕ โดยส่งเสริมให้ทุกครอบครัวในชุมชน ไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุขต่าง ๆ ที่อาจนำไปสู่การสูญเสียทรัพย์สินที่หามาได้โดยสุจริต สำหรับบริบททางสังคม จำเป็นต้องรณรงค์การรักษาศิลให้ครอบคลุมทั้ง ๕ ข้อ เพื่อให้ครอบครัวอยู่ร่วมกันได้อย่างผาสุก ไม่มีการล่วงเกินหรือประพฤติผิดในกาม ไม่มีการไม่หลอกลวง และยังต้องมีการส่งเสริมสุขภาพของคนในครอบครัวเพื่อหลีกเลี่ยงโรคติดต่อร้ายแรงต่าง ๆ ด้วย สำหรับบริบททางการศึกษา ควรสนับสนุนกิจกรรมโรงเรียนรักษาศิล ๕ ซึ่งอาจใช้พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเป็นสื่อบุคคลหรือเป็นสื่อกลาง สำหรับบริบททางสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อมให้รณรงค์การรักษาศิลข้อที่ ๕ คือ งดดื่มเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์และไม่เกี่ยวข้องกับสิ่งเสพติดทุกประเภทเพื่อสุขภาพที่ดีของคนในครอบครัว

สมาธิ หากพิจารณาในบริบททางเศรษฐกิจ ควรส่งเสริมการสร้างสมาธิในชีวิตประจำวัน ในชีวิตการทำงาน ให้ทุกคนทำหน้าที่ของตนด้วยความมุ่งมั่น ตั้งใจ ประการสำคัญคือ หากเป็นงานที่ทำร่วมกันต้องเปิดโอกาสให้ทุกคนที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจด้วย สำหรับบริบททางสังคม ควรส่งเสริมการควบคุมอารมณ์ให้เป็นปกติ ให้มีสติ หลีกเลี่ยงความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นในทุกกรณี และอาจสร้างกิจกรรมของครอบครัวให้ทุก ๆ คนได้ทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อหล่อหลอมความสามัคคี สำหรับบริบททางการศึกษา จำเป็นต้องมีการสอนวิธีสร้างสมาธิกับเด็ก ๆ ซึ่งอาจใช้อุบายต่าง ๆ เข้ามาช่วยสร้างสมาธิ เพื่อเป็นการฝึกให้เด็ก ๆ มีจิตจดจ่อกับสิ่งที่ทำ และรู้จักไตร่ตรองก่อนลงมือทำ สำหรับบริบททางสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม จำเป็นต้องส่งเสริมให้คนในครอบครัวรู้จักใช้สติพิจารณาปัญหาทางสิ่งแวดล้อมร่วมกัน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาสุขภาพแบบองค์รวม

ปัญญา หากพิจารณาในบริบททางเศรษฐกิจ ควรสนับสนุนให้วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน เป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ หรือแหล่งเรียนรู้สัมมาชีพตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของรัชกาลที่ ๙ สำหรับบริบททางสังคม ควรสนับสนุนให้วัดความเป็นแหล่งอนุรักษ์ภูมิปัญญาตลอดจนเป็นแหล่งเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เสริมสร้างสันติสุขให้แก่ครอบครัว ชุมชน และสังคม สำหรับบริบททางการศึกษา ควรสนับสนุนให้วัดเป็นที่ตั้งแหล่งเรียนรู้วิถีชีวิตของคนทุกเพศทุกวัยในชุมชนที่มีมาตั้งแต่อดีตกระทั่งปัจจุบัน และให้พระสงฆ์ใช้โอกาสนี้ในการเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ส่งเสริมการพัฒนา สำหรับบริบททางสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ควรส่งเสริมการบริโภคอาหารด้วยปัญญาและการใช้ปัญญาในการแก้ไขปัญหาสังแวดล้อมร่วมกัน^{๒๔๒}

^{๒๔๒} สุนทนา กลุ่มเฉพาะ พระครูกาญจนกิจโสภณ (ทนากร วรณาโณ), อาจารย์ประจำห้องเรียนคณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดไชยชุมพลชนะสงครามพระอารามหลวง อำเภอเมืองจังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๕ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

๓. รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตกที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน นี้ เมื่อพิจารณาการสร้างแหล่งเรียนรู้เพื่อถ่ายทอดความรู้ด้านต่าง ๆ โดยใช้พื้นที่ของวัดเป็นที่ตั้งแหล่งเรียนรู้ หรือเป็นศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้ จำเป็นต้องให้ความสำคัญกับข้อจำกัดของวัดในพระพุทธศาสนา ซึ่งมีฐานะเป็น “เขตอภัยทาน” ดังนั้น กิจกรรมการเรียนรู้ต่าง ๆ หรือการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้อาชีพต่าง ๆ ที่ขัดต่อศีลธรรมอันดีงาม จึงไม่สามารถกระทำได้ ดังกล่าวนี้อาจพิจารณาเป็นรายประเด็น เช่น การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้อาชีพเกษตรกรรม เช่น ปลูกข้าว ทำสวน ทำไร่ ฯลฯ ซึ่งไม่ขัดต่อหลักศีลธรรมอันดีงามก็สามารถทำได้ แต่การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้อาชีพปศุสัตว์หรืออาชีพที่เกี่ยวข้องกับสัตว์ ต้องพิจารณาให้ดี หากมีความเกี่ยวข้องกับการทำลายชีวิตสัตว์ ก็ถือว่าขัดต่อหลักศีลธรรมอันดีงาม จึงเป็นเรื่องไม่สมควร นั่นเอง^{๒๔๓}

๔. เศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ ๙) เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต โดยมีจุดเน้นที่แนวคิดหลัก ๓ ห่วง ๒ เงื่อนไข โดยที่ ๓ ห่วง คือ ทางสายกลาง ประกอบไปด้วย ห่วงที่ ๑ คือ พอประมาณ หมายถึง พอประมาณในทุกอย่าง ความพอดีไม่มากหรือน้อยจนเกินไปโดยต้องไม่เบียดเบียนตนเอง หรือผู้อื่น ให้เดือดร้อน ห่วงที่ ๒ คือ มีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผลโดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ และห่วงที่ ๓ คือ มีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวเอง หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นโดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล สำหรับ ๒ เงื่อนไขตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงนั้น ได้แก่ เงื่อนไขที่ ๑ เงื่อนไขความรู้ คือ มีความรอบรู้เกี่ยวกับ วิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผน และความระมัดระวังในขั้นตอนปฏิบัติ คุณธรรมประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต และมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต และเงื่อนไขที่ ๒ เงื่อนไขคุณธรรม คือ มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริตและมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต^{๒๔๔}

^{๒๔๓} สทนากลุ่มเฉพาะ นายณพดล กลิ่นหอม, ปลัดอำเภอปลอย จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๕ เดือนกรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๒๔๔} สทนากลุ่มเฉพาะ นายพิรัช ราชสุภา, ปลัดอำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๕ เดือนกรกฎาคม ๒๕๖๓.

๕. รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตกที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน ต้องเป็นรูปแบบที่พึงประสงค์ เน้นที่การปฏิบัติหรือเน้นที่ภาคปฏิบัติการ มิใช่เน้นแนวคิด ซึ่งโดยแท้จริงในทางปฏิบัติควรมีเครือข่ายในการทำงานร่วมกันระหว่างวัด บ้าน และชุมชน ดังนั้น ทุก ๆ กิจกรรมควรมีพระสงฆ์เป็นที่ปรึกษา ซึ่งอาจเป็นหนึ่งในคณะกรรมการดำเนินงาน หรือคณะกรรมการชุมชน รวมกันถอดบทเรียนของชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อนำไปสู่การพัฒนากาย-วาจา เสริมสมาธิ และสร้างปัญญาตามลำดับ^{๒๔๕}

๖. การพิจารณาบริบทของชุมชนทั้ง ๔ ตามหลักวิชาการทั่วไป ได้แก่ เศรษฐกิจ สังคม การศึกษา และสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม โดยนำเอาหลักพุทธธรรม ที่เรียกว่า ไตรสิกขา หรือสิกขา ๓ ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา ที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มาบูรณาการใช้ให้เหมาะสมกับสภาพของชุมชนนั้น ๆ ฉะนั้น จึงจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับบริบทที่แท้จริงของชุมชน เช่น หากพิจารณาในบริบททางเศรษฐกิจ ต้องบูรณาการว่าจะนำศีลไปใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนได้อย่างไร และในด้านสมาธิ ด้านปัญญาด้วยเช่นกัน^{๒๔๖}

๗. ทูตทางสังคมซึ่งเป็นข้อได้เปรียบในการพัฒนา คือ ความสามัคคี มีศูนย์กลางเรียนรู้ต่าง ๆ หรือศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และที่สำคัญคือ มีผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนเป็นตัวจักรสำคัญในการประสานความร่วมมือของฝ่ายต่าง ๆ โดยที่ผู้นำอาสา นั้น เป็นบุคคลที่ได้รับคัดเลือกจากเวทีประชาคมชุมชนร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบล เพื่อให้ปฏิบัติงานอาสาสมัครในฐานะผู้นำ เรียกในชื่อย่อว่า ผู้นำ อช.^{๒๔๗}

^{๒๔๕} สทนากลุ่มเฉพาะ นางเอี่ยมพร ราชมณี, รองปลัดเทศบาลตำบลพระแท่น อำเภอน้ำมะกา จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๕ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๒๔๖} สทนากลุ่มเฉพาะ นางณัฐนันท์ ศรีประเสริฐ, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านห้วยน้ำขาว หมู่ ๒ ตำบลบ้านเก่า อำเภอมะกอก จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๕ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๒๔๗} สทนากลุ่มเฉพาะ นางสาวอลิสรา แดงสุวรรณ, ผู้ช่วยนักพัฒนาชุมชนองค์การบริหารส่วนตำบลหนองเป็ด อำเภอสรีสวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรี, วันที่ ๕ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

๔.๔ องค์ความรู้จากการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก มีองค์ความรู้จากการวิจัย ดังนี้

ภาพที่ ๔.๑

องค์ความรู้จากการวิจัย^{๒๔๘}

จากภาพที่ ๔.๑ รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก แสดงให้เห็น รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตกที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน

รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก เป็นรูปแบบการทำงานร่วมกันในลักษณะเครือข่ายสถาบันทางสังคมที่ประกอบด้วยบ้าน/ชุมชน วัด และโรงเรียน/ราชการ เพื่อนำไปสู่การพัฒนากาย-วาจา เสริมสมาธิ และสร้างสังคมอุดมปัญญา โดยนำเอาหลักพุทธธรรม ที่เรียกว่า ไตรสิกขาหรือสิกขา ๓ ได้แก่ อธิศีลสิกขา (ศีล) อธิจิตตสิกขา (สมาธิ) และอธิปัญญาสิกขา (ปัญญา) ที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มาบูรณาการอย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพสังคมพหุวัฒนธรรมของชุมชนชาติพันธุ์ โดยครอบคลุมทั้งด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านการศึกษา และด้านสุขอนามัย และสิ่งแวดล้อม ดังนี้

ก. รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านเศรษฐกิจ ประกอบด้วย

๑. อธิศีลสิกขา (ศีล) ได้แก่

- ๑.๑ ส่งเสริมค่านิยมสุจริต
- ๑.๒ ส่งเสริมให้พูดจาไพเราะ มีสัมมาคารวะ
- ๑.๓ ส่งเสริมการรักษาทรัพย์โดยไม่ข้องเกี่ยวอบายมุข
- ๑.๔ หลีกเลี่ยงการเสียทรัพย์ไปกับสิ่งที่ไม่จำเป็น

๒. อธิจิตตสิกขา (สมาธิ) ได้แก่

- ๒.๑ ส่งเสริมการทำหน้าที่ของตนด้วย
- ๒.๒ ความมุ่งมั่นตั้งใจ
- ๒.๓ ส่งเสริมการทำจิตให้เป็นสมาธิใน ขณะทำงาน
- ๒.๔ ส่งเสริมกระบวนการตัดสินใจร่วม กันของครัวเรือน

๓. อธิปัญญาสิกขา (ปัญญา) ได้แก่

- ๓.๑ ส่งเสริมวัดประจำชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้วิถีชีวิตมกน้อยสันโดษ
- ๓.๒ ส่งเสริมวัดประจำชุมชนเป็นที่ตั้งแหล่งเรียนรู้ด้านรัฐอาชีพแขนงต่าง ๆ

๓.๓ ส่งเสริมให้มีการจัดตั้งกลุ่มอาชีพทุก อาชีพที่มีในชุมชน

๓.๔ ส่งเสริมสัมมาชีพตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในระดับครอบครัว

ข. รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านสังคม ประกอบด้วย

๑. อธิศีลสิกขา (ศีล) ได้แก่

๑.๑ การอยู่ร่วมกันโดยไม่เบียดเบียนทำร้ายกายและใจ

๑.๒ ส่งเสริมความไม่ทุจริตฉ้อโกง

๑.๓ ส่งเสริมการไม่ล่วงประพฤตินกาม

๑.๔ ส่งเสริมการไม่พูดเท็จ พูดคำหยาบ พูดส่อเสียด และพูดเพื่อจ้อ

๑.๕ ส่งเสริมสุขภาวะครัวเรือน ชุมชน และสังคม

๒. อธิจิตตสิกขา (สมาธิ) ได้แก่

๒.๑ ส่งเสริมให้กิจกรรมทางวัฒนธรรมประเพณีเป็นเครื่องหล่อหลอมความสามัคคี

๒.๒ ส่งเสริมการควบคุมสติให้ตั้งอยู่ในความประมาท

๒.๓ ส่งเสริมการควบคุมอารมณ์ในทุกสถานการณ์เพื่อหลีกเลี่ยงความขัดแย้ง

๓. อธิปัญญาสิกขา (ปัญญา) ได้แก่

๓.๑ ส่งเสริมให้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

๓.๒ ส่งเสริมให้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาบรรพบุรุษ

๓.๓ ส่งเสริมให้วัดเป็นที่ตั้งสำนักงานกลุ่มอาสาพัฒนาชุมชนและสังคม

ค. รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านการศึกษา ประกอบด้วย

๑. อธิศีลสิกขา (ศีล) ได้แก่

๑.๑ ปลูกฝังสำนึกสุจริตทั้งในและนอกระบบการศึกษา

๑.๒ ส่งเสริมกิจกรรมโรงเรียนรักษาศีล ๕

๑.๓ ส่งเสริมการพัฒนาความประพฤตินอกเหนือจากพระสอนศีลธรรม

๑.๔ ให้ความสำคัญกับการศึกษาจากคนในครอบครัวเป็นตัวอย่างที่ดี

๒. อธิจิตตสิกขา (สมาธิ) ได้แก่

๒.๑ ส่งเสริมการใช้กุศโลบายสร้างสมาธิให้กับเด็ก

๒.๒ ส่งเสริมการฝึกให้เด็กรู้จักไตร่ตรองก่อนลงมือทำ

๒.๓ ส่งเสริมการศึกษาเรียนรู้นอกระบบหรือวิถีชุมชนจากการทำงานร่วมกับคนในครอบครัวหรือผู้ใหญ่ในชุมชน

๓. อธิปัญญาสิกขา (ปัญญา) ได้แก่

๓.๑ ยกย่องพระสงฆ์ในฐานะต้นแบบการพัฒนาตนตามแนวพระพุทธศาสนา

๓.๒ จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้วิถีบรรพบุรุษของชุมชนที่วัดประจำชุมชน

๓.๓ จัดตั้งศูนย์เยาวชนเกษตรกรรมชุมชนที่วัดประจำชุมชน

ง. รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย

๑. อธิศีลสิกขา (ศีล) ได้แก่

๑.๑ ส่งเสริมการงดเครื่องดื่มที่มีส่วนผสมของแอลกอฮอล์และไม่เกี่ยวข้องกับสิ่งเสพติด

๑.๒ ส่งเสริมการดูแลสุขภาพและรักษาสิ่งแวดล้อมตามมาตรฐานสาธารณสุข

๒. อธิจิตตสิกขา (สมาธิ) ได้แก่

๒.๑ ส่งเสริมให้ทุกคนในชุมชนร่วมกันพิจารณาแก้ปัญหาทางสิ่งแวดล้อม

๒.๒ ส่งเสริมกระบวนการดูแลสุขภาพชุมชนแบบองค์รวม

๒.๓ ส่งเสริมการใช้สติพิจารณาการดำเนินชีวิตประจำวันร่วมกัน

๓. อธิปัญญาสิกขา (ปัญญา) ได้แก่

๓.๑ ส่งเสริมการระดมปัญญาเพื่อแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม

๓.๒ ส่งเสริมการบริโภคอาหารด้วยปัญญา

๓.๓ ส่งเสริมการจัดตั้งกลุ่มยุวอาสาพัฒนาสุขภาพและสิ่งแวดล้อมของชุมชนโดยใช้สถานที่ของวัด

๓.๔ ส่งเสริมการจัดตั้งศูนย์ดูแลสุขภาพผู้สูงอายุด้วยกิจกรรมเสริมรายได้โดยใช้สถานที่สาธารณะหรือพื้นที่ของวัด

ทั้งนี้ ตัวแบบดังกล่าว สามารถนำไปใช้เป็นต้นแบบในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตกในสังคมพหุวัฒนธรรมได้อย่างยั่งยืน

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก มีวัตถุประสงค์เพื่อ (๑) ศึกษาสภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก (๒) วิเคราะห์แนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก และ (๓) นำเสนอรูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตกที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย หัวหน้าหน่วยงานราชการ ผู้นำชุมชน นักวิชาการพัฒนาชุมชนในพื้นที่ภาคตะวันตกของประเทศไทย บริบทเชิงพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี ตามลักษณะการเป็นตัวแทนของกลุ่มที่เหมาะสม จากวิธีการสุ่มแบบเจาะจง จำนวน ๑๐ ท่าน วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา โดยพยายามรักษาสำนวนเดิมไว้ รวมทั้งปรับให้มีความชัดเจนทางสารสื่อสารและความหมาย และใช้การสนทนากลุ่มเฉพาะ ร่วมกับผู้ทรงคุณวุฒิที่ประกอบด้วย หัวหน้าหน่วยงานราชการ ผู้นำชุมชน และนักวิชาการด้านศาสนา จากการสุ่มแบบเจาะจง จำนวน ๗ ท่าน วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา โดยมีรายละเอียดดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๒ อภิปรายผล

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก สามารถสรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

๕.๑.๑ สภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก

สภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก พบว่า

๑. ด้านเศรษฐกิจ

สภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านเศรษฐกิจ พบว่า (๑) บริบทของหลักอริสโตเติล (ศีล) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก มีการทำมาค้าขายด้วยความไม่ทุจริตคนโกง ไม่โฆษณาขายสินค้าด้วยถ้อยคำโกหกหรือเกินความจริง หลีกเลี่ยงการเสียทรัพย์ไปกับสุรา เหล้า บุหรี่ และอบายมุขต่าง ๆ ตั้งราคาสินค้าการเกษตรตามราคาตลาด และเน้นการประกอบอาชีพสุจริต หรือสัมมาชีพตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นสำคัญ (๒) บริบทของหลักอริสโตเติล (สมาธิ) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์มีการร่วมกันคิดพิจารณาร่วมกันในกลุ่มอาชีพของชุมชน ส่งเสริมการมีจิตสงบเป็นสมาธิขณะทำงาน มุ่งเน้นกระบวนการสร้างความตั้งใจและความมุ่งมั่นในการประกอบกิจการ หรืออาชีพระดับครัวเรือน และ (๓) บริบทของหลักอริสโตเติล (ปัญญา) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์มี วัด ภาครัฐ และเอกชนให้ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับการประกอบอาชีพตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีศูนย์การเรียนรู้ด้านอาชีพตั้งอยู่ในชุมชน มีปราชญ์ชาวบ้านในชุมชน และมีการจัดตั้งกลุ่มอาชีพในชุมชนโดยอาศัยพื้นที่ส่วนหนึ่งของวัดประจำชุมชนเป็นที่ตั้งแหล่งเรียนรู้อาชีพแขนงต่าง ๆ

๒. ด้านสังคม

สภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านสังคม พบว่า (๑) บริบทของหลักอริสโตเติล (ศีล) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์มีการใช้ภาษาถิ่นที่ไพเราะ ไม่พูดคำหยาบ ไม่หลอกลวงกล่าวเท็จต่อกัน ไม่เบียดเบียนทำร้ายกัน ไม่ประพฤติผิดในกามไม่เกี่ยวข้องกับสุราและสิ่งเสพติดให้โทษ ไม่ลักขโมยหรือทุจริตฉ้อโกงกัน พึ่งพาอาศัยกันตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียง พอมี พออยู่ พอกิน (๒) บริบทของหลักอริสโตเติล (สมาธิ) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความไม่ประมาท มีการควบคุมอารมณ์ในคราวประชุมร่วมกัน และมีขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนเป็นเครื่องหล่อหลอมความสามัคคี ประองดอง และสมานฉันท์ และ (๓) บริบทของหลักอริสโตเติล (ปัญญา) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์มีประเพณีศิลปะและวัฒนธรรมประจำท้องถิ่นเป็นทุนทางสังคม มีแหล่งเรียนรู้ทางภูมิปัญญา ประเพณี ศิลปะและวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น โดยมีศูนย์การเรียนรู้ตั้งอยู่ในพื้นที่ของวัดประจำชุมชน และมีกลุ่มจิตอาสาขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ

๓. ด้านการศึกษา

สภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านการศึกษา พบว่า (๑) บริบทของหลักอภิสถลสิกขา (ศีล) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์มีตัวอย่างที่ดีจากคนในบ้านแก่เด็ก มีกิจกรรมโรงเรียนรักษาศีล ๕ มีการเรียนศีลธรรมในโรงเรียน การปลูกฝังศีลธรรมแก่เยาวชนทั้งในและนอกระบบสถานศึกษา มีการอบรมเด็กและเยาวชนให้ไม่ทุจริตคดโกง และมีจิตอาสา (๒) บริบทของหลักอภิจิตตสิกขา (สมาธิ) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์มีการสอนการทำสมาธิกับเด็กและเยาวชนในสถานศึกษา มีการศึกษาเรียนรู้นอกระบบหรือเรียนรู้จากวิถีชุมชน มีอุบายสร้างสมาธิให้กับเด็ก และมีการฝึกเด็กให้ไตร่ตรองก่อนลงมือทำ และ (๓) บริบทของหลักอภิปญญาสิกขา (ปัญญา) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์มีพระสงฆ์เป็นต้นแบบในการพัฒนาทางปัญญา มีพระสอนศีลธรรมนำความรู้สำหรับพัฒนาตนเองตามแนวพระพุทธศาสนาไปเผยแพร่แก่นักเรียน มีหน่วยงานภาครัฐและภาคประชาสังคมเข้าไปอบรมความรู้เกี่ยวกับวิถีชุมชนแก่นักเรียน มีการศึกษาดูงานวิถีชีวิตชุมชน และมีการจัดตั้งกลุ่มยุวเกษตรกรชุมชนด้วย

๔. ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม

สภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม พบว่า (๑) บริบทของหลักอภิสถลสิกขา (ศีล) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์มีการรณรงค์ให้คนในชุมชนไม่ดื่มสุราหรือยุ่งเกี่ยวกับเสพสิ่งเสพติดให้โทษ และมีอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ดูแลแนะนำสุขอนามัยพื้นฐานของชุมชน (๒) บริบทของหลักอภิจิตตสิกขา (สมาธิ) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์มีการรณรงค์ให้ใช้สติในการกิน อยู่ และใช้ชีวิต มีการให้คนในชุมชนพิจารณาแก้ปัญหาทางสิ่งแวดล้อมร่วมกัน และมีการสร้างกระบวนการในการดูแลสุขภาวะชุมชน และ (๓) บริบทของหลักอภิปญญาสิกขา (ปัญญา) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์ใช้ปัญญาพิจารณาอาหารที่ถูกสุขลักษณะและเป็นประโยชน์ต่อร่างกาย ใช้ปัญญาพิจารณาแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม มีการดูแลสุขภาพด้วยกิจกรรมเสริมรายได้ และมีกลุ่มอาสาพัฒนาชุมชนทำงานด้านสุขภาวะและสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ

๕.๑.๒ แนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก

แนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก พบว่า

๑. ด้านเศรษฐกิจ

แนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านเศรษฐกิจ พบว่า (๑) บริบทของหลักอภิสถลสิกขา (ศีล) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์ควรส่งเสริมให้ทุก ๆ ครอบครัวมีค่านิยม

ชื่อสัตย์ สุจริต ไม่ทุจริตฉ้อโกง ควรส่งเสริมให้พูดจาไพเราะและยิ้มแย้มแจ่มใส ควรส่งเสริมให้คนในชุมชนรักษาทรัพย์โดยไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุข และหลีกเลี่ยงการเสียทรัพย์ไปกับสิ่งที่ไม่จำเป็น (๒) บริบทของหลักอภิจิตตสิกขา (สมาธิ) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์ควรส่งเสริมการทำงานด้วยความมุ่งมั่นและตั้งใจ ควรส่งเสริมการสร้างสมาธิในการทำงาน และควรส่งเสริมกระบวนการคิดพิจารณาและตัดสินใจร่วมกันของแต่ละครัวเรือน กลุ่มอาชีพ หรือกลุ่มสัมมาชีพในชุมชน และ (๓) บริบทของหลักอภิปญญาสิกขา (ปัญญา) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์ควรส่งเสริมให้มีการจัดตั้งวัดประจำชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้วิถีชีวิตที่มั่งคั่งน้อยสันโดษของสมาชิกในครอบครัว หรือเป็นที่ตั้งแหล่งเรียนด้านรู้อาชีพแขนงต่าง ๆ หรือเป็นแหล่งทดลองอาชีพครัวเรือน ควรส่งเสริมให้มีการจัดตั้งกลุ่มอาชีพทุก ๆ อาชีพที่มีในชุมชน และควรส่งเสริมสัมมาชีพตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในระดับครอบครัว

๒. ด้านสังคม

แนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านสังคม พบว่า (๑) บริบทของหลักอภิสีลสิกขา (ศีล) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์ควรส่งเสริมการอยู่ร่วมกันโดยไม่เบียดเบียนทำร้าย ควรส่งเสริมค่านิยมสุจริต ไม่ทุจริตฉ้อโกง ควรส่งเสริมการไม่ล่วงเกิน ไม่ประพฤติผิดในกาม ควรส่งเสริมการไม่พูดเท็จ พูดคำหยาบ พูดส่อเสียด และพูดเพ้อเจ้อ และควรส่งเสริมสุขภาวะของครัวเรือน ชุมชน และสังคม (๒) บริบทของหลักอภิจิตตสิกขา (สมาธิ) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์ควรส่งเสริมให้กิจกรรมทางวัฒนธรรมและประเพณีเป็นเครื่องหล่อหลอมความสามัคคี ควรส่งเสริมการควบคุมสติให้ตั้งอยู่ในความประมาท และควรส่งเสริมการควบคุมอารมณ์ในทุกสถานการณ์เพื่อหลีกเลี่ยงความขัดแย้ง และ (๓) บริบทของหลักอภิปญญาสิกขา (ปัญญา) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์ควรส่งเสริมให้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้ การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ควรส่งเสริมให้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้และเป็นแหล่งอนุรักษ์ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ และควรส่งเสริมให้วัดเป็นที่ตั้งสำนักงานกลุ่มอาสาพัฒนาชุมชนและสังคม

๓. ด้านการศึกษา

แนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านการศึกษา พบว่า (๑) บริบทของหลักอภิสีลสิกขา (ศีล) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์ควรส่งเสริมการปลูกฝังจิตสำนึกความสุจริต ทั้งในและนอกระบบการศึกษา ควรส่งเสริมกิจกรรมโรงเรียนรักษาศีล ๕ ควรส่งเสริมการพัฒนาความประพฤติของเด็กและเยาวชนโดยพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน และให้ความสำคัญกับการศึกษาจากคนในครอบครัวเป็นตัวอย่างที่ดี (๒) บริบทของหลักอภิจิตตสิกขา (สมาธิ) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์ควรส่งเสริมการสอนวิธีสร้างสมาธิกับเด็กนักเรียนในสถานศึกษาต่าง ๆ ควรส่งเสริมการใช้อุบายสร้างสมาธิให้กับเด็ก ควรส่งเสริมให้มีการฝึกให้เด็กรู้จักไตร่ตรองก่อนลงมือทำ และควรส่งเสริมการศึกษาเรียนรู้

นอกระบบหรือการพิจารณาจากวิถีชุมชนจากการทำงานร่วมกับคนในครอบครัว หรือผู้ใหญ่ในชุมชน และ (๓) บริบทของหลักอภิปัญญาสิกขา (ปัญญา) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์ควรส่งเสริมให้ยกย่องพระสงฆ์ในฐานะแหล่งความรู้เคลื่อนที่เกี่ยวกับการพัฒนาตนตามแนวพระพุทธศาสนาแก่เยาวชน ควรจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้วิถีบรรพบุรุษของชุมชนที่วัดประจำชุมชน และควรจัดตั้งศูนย์เยาวชนเกษตรชุมชนที่วัดประจำชุมชน

๔. ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม

แนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม พบว่า (๑) บริบทของหลักอภิสีลสิกขา (ศีล) พบว่า พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์ควรส่งเสริมการงดดื่มเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์และไม่เกี่ยวข้องกัสิ่งเสพติด และควรส่งเสริมการดูแลสุขภาพและสิ่งแวดล้อมตามมาตรฐานสาธารณสุข (๒) บริบทของหลักอภิจิตตสิกขา (สมาธิ) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์ควรส่งเสริมให้ทุกคนในชุมชนร่วมกันพิจารณาแก้ปัญหาทางสิ่งแวดล้อม ควรส่งเสริมกระบวนการดูแลสุขภาพชุมชนแบบองค์รวม และควรส่งเสริมการใช้สติพิจารณาการดำเนินชีวิตประจำวันร่วมกัน และ (๓) บริบทของหลักอภิปัญญาสิกขา (ปัญญา) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์ควรส่งเสริมการระดมปัญญาเพื่อแก้ไขปัญหาล้างสิ่งแวดล้อม ควรส่งเสริมการบริโภคอาหารด้วยปัญญา ควรส่งเสริมการจัดตั้งกลุ่มยุวอาสาพัฒนาสุขภาพและสิ่งแวดล้อมของชุมชนโดยใช้สถานที่ของวัด ควรส่งเสริมการจัดตั้งศูนย์ดูแลสุขภาพผู้สูงอายุด้วยกิจกรรมเสริมรายได้โดยใช้สถานที่สาธารณะหรือพื้นที่ของวัด

๕.๑.๓ รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตกที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน

รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตกที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน พบว่า

รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตกที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน เป็นรูปแบบการทำงานร่วมกันในลักษณะเครือข่ายสถาบันทางสังคมที่ประกอบด้วยบ้าน/ชุมชน วัด และโรงเรียน/ราชการ เพื่อนำไปสู่การพัฒนากาย-วาจา เสริมสมาธิ และสร้างสังคมอุดมปัญญา โดยนำเอาหลักพุทธธรรม ที่เรียกว่า ไตรสิกขาหรือสิกขา ๓ ได้แก่ อภิสีลสิกขา (ศีล) อภิจิตตสิกขา (สมาธิ) และอภิปัญญาสิกขา (ปัญญา) ที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มาบูรณาการอย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพสังคมพหุวัฒนธรรมของชุมชนชาติพันธุ์ โดยครอบคลุมทั้งด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านการศึกษา และด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ ตัวแบบดังกล่าว สามารถนำไปใช้เป็นต้นแบบในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตกในสังคมพหุวัฒนธรรมได้อย่างยั่งยืน

๕.๒ อภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง การเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก บริบทเชิงพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี มีประเด็นที่น่าสนใจสำหรับการอภิปรายผลการวิจัย ดังนี้

รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตกที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน พบว่า (๑) ด้านเศรษฐกิจ ประกอบด้วย บริบทอิสลามศึกษา (ศีล) ได้แก่ ส่งเสริมค่านิยมสุจริต, ส่งเสริมให้พูดจาไพเราะ มีสัมมาคารวะ, ส่งเสริมการรักษาทรัพย์สินโดยไม่ข้องเกี่ยวอบายมุข, หลีกเลี่ยงการเสียทรัพย์สินไปกับสิ่งที่ไม่จำเป็น, บริบทอิจิตตศึกษา (สมาธิ) พบว่า ส่งเสริมการทำหน้าที่ของตนด้วยความมุ่งมั่นตั้งใจ, ส่งเสริมการทำจิตให้เป็นสมาธิใน ขณะทำงาน, ส่งเสริมกระบวนการตัดสินใจร่วมกันของครัวเรือน, บริบทอภิญญาศึกษา (ปัญญา) พบว่า ส่งเสริมวัดประจำชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้วิถีชีวิตที่น้อยสันโดษ, ส่งเสริมวัดประจำชุมชนเป็นที่ตั้งแหล่งเรียนรู้ด้านรู้อาชีพแขนงต่าง ๆ, ส่งเสริมให้มีการจัดตั้งกลุ่มอาชีพทุกอาชีพที่มีในชุมชน, ส่งเสริมสัมมาชีพตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในระดับครอบครัว (๒) ด้านสังคม ประกอบด้วย บริบทอิสลามศึกษา (ศีล) ได้แก่ การอยู่ร่วมกันโดยไม่เบียดเบียนทำร้ายกายและใจ, ส่งเสริมความไม่ทุจริตฉ้อโกง, ส่งเสริมการไม่ล่วงประพฤติผิดในกาม, ส่งเสริมการไม่พูดเท็จ พูดคำหยาบ พูดส่อเสียด และพูดเพ้อเจ้อ, ส่งเสริมสุขภาวะครัวเรือน ชุมชน และสังคม, บริบทอิจิตตศึกษา (สมาธิ) ได้แก่ ส่งเสริมให้กิจกรรมทางวัฒนธรรมประเพณีเป็นเครื่องหล่อหลอมความสามัคคี, ส่งเสริมการควบคุมสติให้ตั้งอยู่ในความประมาท, ส่งเสริมการควบคุมอารมณ์ในทุกสถานการณ์เพื่อหลีกเลี่ยงความขัดแย้ง, อภิญญาศึกษา (ปัญญา), ส่งเสริมให้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ, ส่งเสริมให้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาบรรพบุรุษ, ส่งเสริมให้วัดเป็นที่ตั้งสำนักงานกลุ่มอาสาพัฒนาชุมชนและสังคม (๓) ด้านการศึกษา ประกอบด้วย บริบทอิสลามศึกษา (ศีล) ได้แก่ ปลุกฝังสำนักสุจริตทั้งในและนอกระบบการศึกษา, ส่งเสริมกิจกรรมโรงเรียนรักษาศีล ๕, ส่งเสริมการพัฒนาความประพฤติของเยาวชนโดยพระสอนศีลธรรม, ให้ความสำคัญกับการศึกษาจากคนในครอบครัวเป็นตัวอย่างที่ดี, บริบทอิจิตตศึกษา (สมาธิ) ได้แก่ ส่งเสริมการใช้กุศโลบายสร้างสมาธิให้กับเด็ก, ส่งเสริมการฝึกให้เด็กรู้จักไตร่ตรองก่อนลงมือทำ, ส่งเสริมการศึกษาเรียนรู้นอกระบบหรือวิถีชุมชนจากการทำงานร่วมกับคนในครอบครัวหรือผู้ใหญ่ในชุมชน, อภิญญาศึกษา (ปัญญา) ได้แก่ ยกย่องพระสงฆ์ในฐานะต้นแบบการพัฒนาตนตามแนวพระพุทธศาสนา, จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้วิถีบรรพบุรุษของชุมชนที่วัดประจำชุมชน, จัดตั้งศูนย์ยุวเกษตรกรชุมชนที่วัดประจำชุมชน และ (๔) ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย บริบทอิสลามศึกษา (ศีล) ได้แก่ ส่งเสริมการงดเครื่องดื่มที่มีส่วนผสมของแอลกอฮอล์และไม่เกี่ยวข้องกับสิ่งเสพติด, ส่งเสริมการดูแลสุขภาพและรักษาสิ่งแวดล้อมตาม

มาตรฐานสาธารณสุข, บริบทอธิจิตตสิกขา (สมาธิ) ได้แก่ ส่งเสริมให้ทุกคนในชุมชนร่วมกันพิจารณา แก้ปัญหาทางสิ่งแวดล้อม, ส่งเสริมกระบวนการดูแลสุขภาพภาวะชุมชนแบบองค์รวม, ส่งเสริมการใช้สติ พิจารณาการดำเนินชีวิตประจำวันร่วมกัน, บริบทอธิปัญญาสิกขา (ปัญญา) ได้แก่ ส่งเสริมการระดม ปัญญาเพื่อแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม, ส่งเสริมการบริโภคอาหารด้วยปัญญา, ส่งเสริมการจัดตั้งกลุ่มยุ วอาสาพัฒนาสุขภาพและสิ่งแวดล้อมของชุมชนโดยใช้สถานที่ของวัด, ส่งเสริมการจัดตั้งศูนย์ดูแล สุขภาพผู้สูงอายุด้วยกิจกรรมเสริมรายได้โดยใช้สถานที่สาธารณะหรือพื้นที่ของวัด ที่กล่าวมานี้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าหลักไตรสิกขามีความสอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สามารถนำมา บูรณาการประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพสังคมพหุวัฒนธรรมของชุมชนชาติพันธุ์ โดยครอบคลุมทั้งด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านการศึกษา และด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ดังกล่าวนี้อสอดคล้องกับที่ **บรรยวีสต์ ฝากคำ และนฤมล ดวงแสง** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่สถาบันครอบครัวและชุมชนตามนโยบายการป้องกันปัญหาสารเสพติดของจังหวัดอุบลราชธานี” จากผลการวิจัยพบว่า มีการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่สถาบันครอบครัวและชุมชนตามนโยบายการป้องกันปัญหาสารเสพติดของจังหวัดอุบลราชธานี โดยผู้นำชุมชนระดับตำบลมี ผู้นำครอบครัวระดับอำเภอ และพระสงฆ์^๑ และสอดคล้องกับที่ **ยุธนา ไชยจุกุล** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การวิจัยและพัฒนาครอบครัวเข้มแข็งโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของผู้น้องค์การบริหารส่วนตำบล” จากผลการวิจัยพบว่า ทั้ง ๕ หมู่บ้านมีความพร้อมของชุมชนสำหรับการพัฒนา ส่วนการสร้างหลักสูตรฝึกอบรมได้สร้างขึ้นจาก องค์ประกอบ ๗ โมดูลหลัก ได้แก่ (๑) ครอบครัวในอุดมคติ (๒) ความรู้เรื่องครอบครัวเข้มแข็ง (๓) ความรู้เกี่ยวกับแนวคิดและโมดูลครอบครัวเข้มแข็ง (๔) แนวทางในการพัฒนาองค์ประกอบด้านการ ยึดเหนี่ยวระหว่างกัน (มี ๖ โมดูลย่อย) (๕) แนวทางในการพัฒนาองค์ประกอบด้านความยืดหยุ่น (มี ๔ โมดูลย่อย) (๖) แนวทางในการพัฒนาทักษะการสื่อสาร (มี ๔ โมดูลย่อย) และ (๗) การติดตาม และประเมินผล ทั้งนี้ ผลจากการนำหลักสูตรฝึกอบรมไปทดลองใช้โดยใช้แบบแผนการทดลองแบบ กลุ่มเดียว โดยกระบวนการทดสอบก่อนและหลังการฝึกอบรม พบว่า หลังจากฝึกอบรมแล้ว ผู้เข้ารับการอบรมมีคะแนนจากแบบทดสอบความเข้มแข็งของครอบครัวเพิ่มมากขึ้น ซึ่งแสดงให้เห็นว่า หลักสูตรฝึกอบรมที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นนี้มีประสิทธิผลและสามารถนำไปใช้งานได้จริง^๒ และสอดคล้องกับที่

^๑บรรยวีสต์ ฝากคำ และนฤมล ดวงแสง, “การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่สถาบันครอบครัวและชุมชนตามนโยบายการป้องกันปัญหาสารเสพติดของจังหวัดอุบลราชธานี”, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๐, หน้า ก-ข.

^๒ยุธนา ไชยจุกุล, “การวิจัยและพัฒนาครอบครัวเข้มแข็งโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของผู้น้องค์การบริหารส่วนตำบล”, วารสารพุทธปริทัศน์, ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๑ (กันยายน ๒๕๕๒): หน้า ๑๖๒-๑๘๔.

ศาลินา บุญเกื้อ และนันทกาญจน์ ชินประพัทธ์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การถอดบทเรียนและวิเคราะห์อัตลักษณ์ศูนย์การเรียนรู้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงด้านการศึกษา” จากผลการวิจัยพบว่า มีการน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางในการบริหารสถานศึกษาและการจัดการศึกษาในทุกมิติ ทั้งผู้บริหารและคณะครูน้อมนำมาเป็นหลักคิดและหลักปฏิบัติในการทำงานและการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ (Whole School Approach) โดยมุ่งให้เกิดการน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเข้าสู่กิจกรรมในสถานศึกษา พัฒนาสู่การเป็นสถานศึกษาพอเพียง และดำเนินการขับเคลื่อนกระบวนการอย่างมีระบบทั้งโรงเรียนมาอย่างต่อเนื่อง จนพัฒนาให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในทุกด้าน และเมื่อได้นำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นหลักคิด หลักปฏิบัติในการบริหารจัดการทั้งระบบดังกล่าวแล้ว สถานศึกษาสามารถนำไปพัฒนาต่อยอดและบูรณาการกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน ทำให้ได้รับรางวัลตามโครงการหรือนโยบายของต้นสังกัดและนอกสังกัด^๓ และสอดคล้องกับที่ กานดา เต๊ะขันหมาก ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่สัมพันธ์กับพฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา” จากผลการวิจัยพบว่า นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา มีพฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ครอบคลุมทั้งในด้านอาหาร ด้านการแต่งกาย ด้านที่อยู่อาศัย ด้านการดูแลสุขภาพ และด้านเศรษฐกิจและการใช้จ่าย^๔ และสอดคล้องกับที่ ขวัญกลม ดอนขวา ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “แบบจำลองปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและเศรษฐกิจสร้างสรรค์มีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทย” จากผลการวิจัยพบว่า ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและเศรษฐกิจสร้างสรรค์มีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทย โดยน้ำหนักขององค์ประกอบปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่มีค่าสูงสุดไปหาค่าต่ำสุด คือ ด้านการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ด้านความมีเหตุผล และด้านความพอประมาณ ตามลำดับ ส่วนน้ำหนักขององค์ประกอบเศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่มีค่าสูงสุดไปหาค่าต่ำสุด คือ ด้านการศึกษา ด้านการสร้างสรรคงาน ด้านการใช้ทรัพยากรสิ้นทางปัญญา และด้านการใช้องค์ความรู้ ตามลำดับ^๕ และสอดคล้องกับที่ วิชุดตา ชูศรีวาส ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การ

^๓ศาลินา บุญเกื้อ และนันทกาญจน์ ชินประพัทธ์, “การถอดบทเรียนและวิเคราะห์อัตลักษณ์ศูนย์การเรียนรู้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงด้านการศึกษา”, รายงานการวิจัย, (ศูนย์สถานศึกษาพอเพียง มูลนิธิยุวสถิรคุณ), ๒๕๕๗, หน้า ๑๒๘-๑๒๙.

^๔กานดา เต๊ะขันหมาก, “ปัจจัยที่สัมพันธ์กับพฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา”, รายงานการวิจัย, (คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา), ๒๕๕๖, หน้า ก.

^๕ขวัญกลม ดอนขวา, “แบบจำลองปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและเศรษฐกิจสร้างสรรค์มีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทย”, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี), ๒๕๕๗, หน้า ก.

ดำเนินงานหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านหัวอ่าว ตำบลบางช้าง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม” จากผลการวิจัยพบว่า สภาพการดำเนินงานหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านหัวอ่าว ตำบลบางช้าง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม พบว่า สมาชิกในชุมชนได้ผลิตสมุนไพรไล่แมลง และน้ำยาล้างจาน สบู่ แชมพูใช้เองในครัวเรือน สมาชิกในชุมชนมีการจัดตั้งกลุ่มอาชีพ กลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร ร้านค้าชุมชน เป็นต้น เพื่อกระจายผลผลิตไปยังสถานที่จำหน่ายที่จัดตั้งขึ้น เพื่อขยายตลาด ทำให้สมาชิกในชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้น สมาชิกในชุมชนมีการวางแผนการใช้จ่ายและปลูกฝังการเก็บออมเพื่ออนาคต มีการรณรงค์ให้สมาชิกในชุมชนใช้วัสดุธรรมชาติ ซึ่งไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และสมาชิกในชุมชนมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งเป็นค่านิยมพื้นฐานของคนไทยในชนบทมาช้านาน^๖

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก มีข้อเสนอแนะ ดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะทั่วไป

๑. ชุมชนชาติพันธุ์ หน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานภาคเอกชน และสถาบันการศึกษาในพื้นที่ ควรสนับสนุนให้ทุกครัวเรือนในชุมชนเห็นคุณค่าและประโยชน์ของการสร้างหลักประกันคุณภาพชีวิต ทรัพย์สิน ครอบครัว สังคม และสุขภาพ ด้วยการรักษาศีล ๕ เป็นนิตย

๒. ชุมชนชาติพันธุ์ หน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานภาคเอกชน และสถาบันการศึกษาในพื้นที่ ควรสนับสนุนให้คนในชุมชนใช้สมาธิเป็นส่วนหนึ่งของการดำรงชีวิตประจำวัน อาทิ การมีจิตเป็นสมาธิ ขณะทำงาน เป็นต้น

๓. ชุมชนชาติพันธุ์ หน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานภาคเอกชน และสถาบันการศึกษาในพื้นที่ ควรสนับสนุนให้วัดประจำชุมชนเป็นสถานที่ตั้งแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ของชุมชน เช่น แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาบรรพบุรุษ แหล่งเรียนรู้อาชีพชุมชนหรือ แหล่งทดลองอาชีพต่าง ๆ โดยเน้นการดำเนินงานที่ไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีงาม และเน้นการดำเนินการในเชิงสาธารณะ มิใช่เชิงธุรกิจ

^๖วิชุดา ชูศรีवास, “การดำเนินงานหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านหัวอ่าว ตำบลบางช้าง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม”, รายงานการวิจัย, (สำนักส่งเสริมวิจัยและนวัตกรรมการ มหาวิทยาลัยราชพฤกษ์), ๒๕๕๙, หน้า ก.

๔. ชุมชนชาติพันธุ์ หน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานภาคเอกชน และสถาบันการศึกษาในพื้นที่
ควรร่วมกันเผยแพร่การขับเคลื่อนภารกิจการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวตามหลัก
ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มชาติพันธุ์ในระบบเครือข่ายสารสนเทศออนไลน์

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

๑. การวิจัยครั้งต่อไป ควรทำการวิจัยเกี่ยวกับ การประกอบสัมมาชีพตามหลักปรัชญา
เศรษฐกิจพอเพียงของครัวเรือนโดยบูรณาการร่วมกับการขับเคลื่อนโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕

๒. การวิจัยครั้งต่อไป ควรทำการวิจัยเกี่ยวกับ การมีส่วนร่วมของวัดในการส่งเสริมสุข
ภาวะองค์รวมของผู้สูงอายุด้วยกิจกรรมเสริมรายได้ที่ไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีงาม

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

๑.๑ ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

๑.๒ ข้อมูลทุติยภูมิ

๑.๒.๑ หนังสือทั่วไป:

กระทรวงศึกษาธิการ. แนวทางการนิเทศเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษา. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๕๒.

กัลยา วานิชย์บัญชา. สถิติสำหรับงานวิจัย. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาสถิติ คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

เกษม วัฒนชัย. เส้นทางสู่ความพอเพียง. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ๒๑ เซ็นจูรี จำกัด, ๒๕๕๑.

แก้ว ชิตตะขบ. รวมวิชาการธรรมศึกษาชั้นตรี (ตามหลักสูตรของสนามหลวงแผนกธรรม พ.ศ. ๒๕๔๖). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๗.

คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. สถิติเบื้องต้นและการวิจัย: Basic Statistics and Research. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติประจำประเทศไทย. รายงานการพัฒนาคนของประเทศไทยปี ๒๕๕๐: เศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาคน. กรุงเทพมหานคร: โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติประจำประเทศไทย, ๒๕๕๐.

จตุพร บานชื่น. คู่มือชีวิตครอบครัว. กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท.

จรัญ จันทลักษณ์. ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับความสมดุลและการเกษตรยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เสริมมิตร, ๒๕๔๙, หน้า ๔๘.

จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์ และคณะ. สังคมวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๕.

จิราพร ชมพิกุล. ปราณี สุทธิสุนทร, เกรียงศักดิ์ ซื่อเลื่อม และดุชนี ดำมี. สัมพันธภาพในครอบครัวไทย. นครปฐม: เอ็น แอนด์ เอ็น ก๊อปปี้ แอนด์ พริ้นติ้ง, ๒๕๕๒.

จิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา และปรียานุช พิบูลสรารุช. ตามรอยพ่อชีวิตพอเพียง สู่การพัฒนาที่ยั่งยืน. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ศูนย์การพิมพ์เพชรรุ่ง จำกัด, ๒๕๕๒.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- เฉลียว บุญยงค์. การศึกษาชีวิตครอบครัว. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๐.
- ชนันธมา ศิวโมกษธรรม. บูรณาการเศรษฐกิจพอเพียงกับพระอัจฉริยภาพด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และนวัตกรรม ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สุขุมวิทมีเดียมาร์เก็ตติ้ง จำกัด, ๒๕๕๐.
- ทรงศักดิ์ วงศ์ภูมิวัฒน์ และคณะ. พระเจ้าแผ่นดินนักส่งเสริมการเกษตร. กรุงเทพมหานคร: กรมส่งเสริมการเกษตร, ๒๕๕๐.
- บรรเทิง พาพิจิตร. สังคมวิทยา. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๗.
- บุญมี แทนแก้ว. จริยศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๙.
- ป. หลงสมบุญ. พจนานุกรม มคร-ไทย. กรุงเทพมหานคร: บริษัทธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๖.
- ประกอบ กรรณสูตร. สถิติเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : ด้านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๔๒.
- ประเวศ วะสี. ประชาคมตำบล: ยุทธศาสตร์เพื่อเศรษฐกิจพอเพียง ศิลธรรมและสุขภาพ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๑.
- ฝ่ายยุทธศาสตร์จังหวัดกาญจนบุรี. แผนพัฒนาจังหวัดกาญจนบุรี ๔ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๑-๒๕๖๔). กาญจนบุรี: สำนักงานจังหวัดกาญจนบุรี, ๒๕๖๑.
- พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์. จิตวิทยาครอบครัว. กรุงเทพมหานคร: บริษัทเท็กซ์ แอนด์ เจอร์นัลพับลิเคชั่น จำกัด, ๒๕๔๕.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต). พุทธวิธีบริหาร. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). การศึกษา: เครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๑.
- _____ . การศึกษากับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๙.
- พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตตวณโณ). การพัฒนาจิต. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร: สร้างสรรค์บุ๊คส์, ๒๕๔๙.
- พระนารถเถระ และพระมหาตีปิฎกจูฬายเถระ รจนา. มลिनทปถอฎฐกถา-ฎฎฎฎ. ตรวจสอบชำระโดยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญูญาณ, ๒๕๔๑.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). ชีวิตคู่ที่มีคุณค่า. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๕๐.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๘. นนทบุรี: โรงพิมพ์เพิ่มทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๕๓.
- พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๑๔. กรุงเทพมหานคร: บริษัทธนัชการพิมพ์, ๒๕๕๓.
- พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร: บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๙.
- ศึกษา ผักฝน พัฒนาดนให้สูงสุด. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์. ๒๕๔๗.
- พระพุทธโฆสเถระ รจนา. คัมภีร์วิสุทธิมรรค. แปลและเรียบเรียงโดย สมเด็จพระพุทธปาจารย์ (อาจ อาสโภ). กรุงเทพมหานคร: บริษัท ประยูรวงศ์พรินต์ติ้ง จำกัด, ๒๕๔๖.
- พระมหาสง่า พลสงคราม. การศึกษาเปรียบเทียบเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับเศรษฐกิจพอเพียงในสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๒.
- พระเมธีวราภรณ์ (สุทัศน์ วรทสสี). เบญจศีลเบญจธรรม: อุดมชีวิตของมนุษย์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ต้นบุญ, ๒๕๕๑.
- พลเดช ปิ่นประทีป. สู่ความเป็นไทด้วยพลังของท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, ๒๕๔๒.
- พิชัย นิลทองคำ.ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๑-๖ อาญา ข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท., ๒๕๔๓.
- พุทธทาสภิกขุ (เงื่อม อินทปญโญ). คู่มือมนุษย์. กรุงเทพมหานคร: ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๒.
- วิธีแก้ปัญหาชีวิต, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แสงธรรม, มปป.), หน้า ๑๙๘.
- เตือนใจวัยรุ่น, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ม.ป.ป.), หน้า ๒๔.
- พจนานุกรมธรรมของพุทธทาส, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, มปป.), หน้า ๑๔๘.
- พุทธศาสนาคืออะไร, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภาจัดพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๗๕.
- เรื่องเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรม, (กรุงเทพมหานคร: จักรานุกูลการพิมพ์, ๒๕๒๙), หน้า ๕๙.
- สมภาติและวิปัสสนาตามธรรมชาติ, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๔๙), หน้า ๑๓-๑๕.
- หลักพุทธธรรมของพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๑๓.
- พูนสุข ช่วยทอง. ครอบครัวและคุณภาพเด็ก. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิฑูรย์การปก, ๒๕๔๘.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- ภูเบศร์ สมุทรจักร, ชีรนุช ก้อนแก้ว และริฏวัน อุเต็น. **ความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวไทย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เดือนตุลา, ๒๕๖๐.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. **มิลินทปัญหา ฉบับแปลในมหามกุฏราชวิทยาลัย**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.
- _____. **อภิธัมมัตถสังคหาลีและอภิธัมมัตถวิภาวินีฎีกา ฉบับแปลเป็นไทย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. **มนุษย์กับอารยธรรม (ฉบับปรับปรุง) หน่วยที่ ๑-๗**. พิมพ์ครั้งที่ ๙. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๒.
- ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๖.
- รุจิรา ภูไพบูลย์. **การพยาบาลครอบครัว: แนวคิดทฤษฎีและการนำไปใช้**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. ขอนแก่น: คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๒.
- วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ. **ปฏิรูปเกษตรกรรมเพื่อความมั่นคงทางอาหาร: บทวิเคราะห์และปฏิบัติการทางนโยบาย**. นนทบุรี: มูลนิธิชีววิถี, ๒๕๕๔.
- วิศิน อินทสระ. **ชีวิตกับครอบครัว**. กรุงเทพมหานคร: โอ. เอส. พริ้นติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๔๗.
- ศูนย์ประสานงานกลางการดำเนินงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, **แนวทางการนิเทศเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักกิจการพิเศษ สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๕๒.
- สนิท สมัครการ. **การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมกับการพัฒนาการของสังคม**, พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร: โครงการส่งเสริมเอกสารวิชาการ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๖.
- สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (จวน อุฏฐายีมหาเถร). **ธรรมคดี**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๖.
- สมาคมคหเศรษฐศาสตร์แห่งประเทศไทย. **ครอบครัวสัมพันธ์**. กรุงเทพมหานคร: สมาคมคหเศรษฐศาสตร์แห่งประเทศไทยในพระบรมราชินูปถัมภ์, ๒๕๔๒.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. **สังคมวิทยาครอบครัว**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔.
- สำนักการศึกษากรุงเทพมหานคร. **หน่วยการเรียนรู้ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ช่วงชั้นที่ ๑**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๕๑.

บรรณานุกรม (ต่อ)

สำนักงานกองทุนการสร้างเสริมสุขภาพ และมูลนิธิสฤตศรีสุขฉวีวงศ์. คำพอสอน ประมวลพระบรมราโชวาท และพระราชดำรัสเกี่ยวกับความสุขในการดำเนินชีวิต. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรุงเทพ, ๒๕๔๙.

สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน. ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและการประยุกต์ใช้. นนทบุรี: สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน, ๒๕๕๙.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ ๒๑ เซ็นจูรี, ๒๕๕๐.

_____. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔), (กรุงเทพมหานคร: สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๕๙).

_____. จากปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติกว่า ๑ ทศวรรษ. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ดาวฤกษ์คอมมูนิเคชั่นส์ จำกัด, ๒๕๕๕.

สำนักราชเลขาธิการ. ประมวลพระราชดำรัส และพระบรมราโชวาทที่พระราชทานในโอกาสต่าง ๆ ปี พุทธศักราช ๒๕๔๐. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหาร, ๒๕๔๑.

สุพัตรา สุภาพ. สังคมวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ ๒๒. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๐.

สุเมธ ตันติเวชกุล. ใต้เบื้องพระยุคลบาท. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๙.

สุวริย์ ศิริโกคาภิรมย์. การวิจัยทางการศึกษา. ลพบุรี: ฝ่ายเอกสารการพิมพ์สถาบันราชภัฏเทพสตรี, ๒๕๔๖.

เสรี พงศ์พิศ. แนวคิดแนวปฏิบัติยุทธศาสตร์พัฒนาท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร: พลังปัญญา, ๒๕๕๑.

ไสว มาลาทอง. คู่มือการศึกษาจริยธรรม สำหรับนักเรียน นิสิต นักศึกษา นักบริหาร นักปกครอง และประชาชนผู้สนใจทั่วไป. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒.

อัมพร สุคันธวิช และคณะ. มนุษย์กับสังคม. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๐.

อำพน กิตติอำพน. ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับสังคมไทย. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ: บริษัทเพชรรุ่งการพิมพ์, ๒๕๕๐.

อุมาพร ตรังคสมบัติ. จิตบำบัดและการให้คำปรึกษาครอบครัว. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์วิจัยและบำบัดครอบครัว, ๒๕๔๔.

บรรณานุกรม (ต่อ)

๑.๒.๒ บทความ:

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). “หัวใจพระพุทธศาสนา”. พุทธจักร. ปีที่ ๖๑ ฉบับที่ ๔ (เมษายน ๒๕๕๐): ๑๐.

ยุทธนา ไชยจุฑ. “การวิจัยและพัฒนาครอบครัวเข้มแข็งโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของผู้นำองค์การบริหารส่วนตำบล”. วารสารพฤติกรรมศาสตร์. ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๑ (กันยายน ๒๕๕๒): ๑๖๒-๑๘๔.

รุจา ภูโพนุลย์, “ครอบครัว”. วารสารการส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อม. ๒๒ (ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๔๒): ๘๙-๙๑.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. “มัชฌิมาปฏิปทา: สายกลางสองมิติ”. ใน คอลัมน์ธรรมะใต้ธรรมาสน์. ข่าวสด. (๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๙): ๒๙.

แสงสุรีย์ ทศนพูนชัย. “การจัดภัยร้ายของครอบครัวและสังคม”. ควอตลิตี้ออฟไลฟ์. ๑๑ (ตุลาคม ๒๕๔๗): ๑๒๖.

อุเทน เจริญภูมิ และคณะ. การประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๓๑”. วารสารชุมชนวิจัย. ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๖๑): ๑๙๑-๑๙๒.

๑.๒.๓ รายงานการวิจัย/วิทยานิพนธ์:

กานดา เตชะชั้นหมาก. “ปัจจัยที่สัมพันธ์กับพฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา”. รายงานการวิจัย. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์: มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, ๒๕๕๖.

ขวัญกมล ดอนขวา. “แบบจำลองปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและเศรษฐกิจสร้างสรรค์มีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทย”. รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยและพัฒนา: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี, ๒๕๕๗.

บรรยวีสต์ ผากคำ และนฤมล ดวงแสง. “การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่สถาบันครอบครัวและชุมชนตามนโยบายการป้องกันปัญหาสารเสพติดของจังหวัดอุบลราชธานี”. รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

บรรณานุกรม (ต่อ)

พระธีชนนท์ ชยาภินนโท (จันทน์). “ศึกษาวิธีการถ่ายทอดหลักพุทธจริยธรรมแก่เยาวชนของสถาบันครอบครัว: ศึกษากรณี ครอบครัวผู้ประกอบอาชีพทำสวนยาง อำเภอเขาพนม จังหวัดกระบี่”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พระมหาสุรไกร คงบุญวาสน์. “กระบวนการนโยบายส่งเสริมสถาบันครอบครัวไปปฏิบัติ: ศึกษาศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชนจังหวัดนครนายก”. **วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๓.

มัทนาภรณ์ อรุณเรือง. “สถาบันครอบครัวกับการขัดเกลาทางสังคมด้านคุณธรรม จริยธรรมของนักศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลตะวันออก”. **รายงานการวิจัย**. คณะวิศวกรรมศาสตร์และสถาปัตยกรรมศาสตร์: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลตะวันออก, ๒๕๕๕.

วิชุดตา ชูศรีवास. “การดำเนินงานหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านหัวอ่าว ตำบลบางช้าง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม”. **รายงานการวิจัย**. สำนักส่งเสริมวิจัยและนวัตกรรม: มหาวิทยาลัยราชพฤกษ์, ๒๕๕๙.

ศาลินา บุญแก้ว และนันทกาญจน์ ชินประห์ษฐ์. “การถอดบทเรียนและวิเคราะห์อัตลักษณ์ศูนย์การเรียนรู้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงด้านการศึกษา”. **รายงานการวิจัย**. ศูนย์สถานศึกษาพอเพียง: มูลนิธิยุวสถิรคุณ, ๒๕๕๗.

อรรถพล อนันตวรสกุล. “รายงานวิจัยการสังเคราะห์และนำเสนอรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมในการบูรณาการปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การจัดการเรียนการสอน”, **รายงานการวิจัย**. ศูนย์วิจัยและพัฒนาการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน คณะครุศาสตร์: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

๑.๒.๔ สัมภาษณ์:

นางสาวปณณัฏฐา ภูชิตจาวรวัช, นักวิชาการพัฒนาชุมชน อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี. สัมภาษณ์, ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๒.

นางสาวหลินฟ้า แซ่จั้ง, หัวหน้าสำนักปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลหนองนกแก้ว อำเภอเลาขวัญ จังหวัดกาญจนบุรี. สัมภาษณ์, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๒.

นางสุนีย์ อยู่สุข, ปลัดอำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี. สัมภาษณ์, ๑๘ ตุลาคม ๒๕๖๒.

นางอรทัย วงศ์วัชรมงคล, ปลัดอำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี. สัมภาษณ์, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๖๒.

บรรณานุกรม (ต่อ)

นายเจือ เจริญทอง, นายกเทศมนตรีตำบลไทรโยค อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี. สัมภาษณ์,
๒๓ ตุลาคม ๒๕๖๒.

นายชูชาติ แม่นทิม, ที่ปรึกษากำนันตำบลเขาน้อย อำเภอดำม่วง จังหวัดกาญจนบุรี. สัมภาษณ์, ๒๕
ตุลาคม ๒๕๖๒.

นายเผด็จ เชื้อทอง, รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลบ่อพลอย อำเภอบ่อพลอย จังหวัดกาญจนบุรี.
สัมภาษณ์, ๑๖ ตุลาคม ๒๕๖๒.

นายยุทธนา อิ่มประเสริฐชัย, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหินลาด อำเภอดงพญาณี จังหวัด
กาญจนบุรี. สัมภาษณ์, ๒๖ ตุลาคม ๒๕๖๒.

นายสมศักดิ์ พนมชัยสว่าง, นายกเทศมนตรีตำบลพนมทวน อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี.
สัมภาษณ์, ๑๙ ตุลาคม ๒๕๖๒.

นายสรรเสริญ คำทอง, ปลัดอำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี. สัมภาษณ์, ๒๓ ตุลาคม ๒๕๖๒.

๑.๒.๕ สันทนาการเฉพาะ:

นางณัฐนันท์ ศรีประเสริฐ, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านห้วยน้ำขาว หมู่ ๒ ตำบลบ้านเก่า อำเภอเมือง จังหวัด
กาญจนบุรี. สันทนาการเฉพาะ, ๕ กรกฎาคม ๒๕๖๓.

นางสาวอลิสรา แดงสุวรรณ, ผู้ช่วยนักพัฒนาชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองเป็ด อำเภอศรี
สวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรี. สันทนาการเฉพาะ, ๕ กรกฎาคม ๒๕๖๓.

นางเอี่ยมพร ราชมณี, รองปลัดเทศบาลตำบลพระแท่น อำเภอดำมะรงค์ จังหวัดกาญจนบุรี. สันทนาการ
เฉพาะ, ๕ กรกฎาคม ๒๕๖๓.

นายณพดล กลิ่นหอม, ปลัดอำเภอบ่อพลอย จังหวัดกาญจนบุรี. สันทนาการเฉพาะ, ๕ กรกฎาคม
๒๕๖๓.

นายพีรช ราชสุภา, ปลัดอำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี. สันทนาการเฉพาะ, ๕ กรกฎาคม
๒๕๖๓.

พระครูกาญจนกิจโสภณ (ทนากร วรภาโณ), อาจารย์ประจำห้องเรียนคณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดไชยชุมพลชนะสงครามพระอารามหลวง อำเภอเมือง
จังหวัดกาญจนบุรี. สันทนาการเฉพาะ, ๕ กรกฎาคม ๒๕๖๓.

พระครูวิลาศกาญจนธรรม (เล็ก สุธมมปญโญ), รองเจ้าคณะอำเภอดงพญาณี จังหวัดกาญจนบุรี.
สันทนาการเฉพาะ, ๕ กรกฎาคม ๒๕๖๓.

ภาคผนวก ก
เครื่องมือที่วิจัย

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง

การเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
ของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก

คำชี้แจง

การวิจัยครั้งนี้ มุ่งวิเคราะห์สภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์ทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก และสังเคราะห์เป็นรูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตกที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ-ฉายา/นามสกุล

ตำแหน่ง

วัน/เวลาที่สัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ ข้อคำถามแบบสัมภาษณ์

๑. ท่านเห็นว่า สภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก เมื่อพิจารณาเฉพาะด้านเศรษฐกิจ ในบริบทของหลักอริสติกสิกขา (ศีล) เป็นอย่างไร
๒. ท่านเห็นว่า สภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก เมื่อพิจารณาเฉพาะด้านเศรษฐกิจ ในบริบทของหลักอริจิตตสิกขา (สมาธิ) เป็นอย่างไร
๓. ท่านเห็นว่า สภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก เมื่อพิจารณาเฉพาะด้านเศรษฐกิจ ในบริบทของหลักอริปัญญสิกขา (ปัญญา) เป็นอย่างไร
๔. ท่านเห็นว่า สภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก เมื่อพิจารณาเฉพาะด้านสังคม ในบริบทของหลักอริสติกสิกขา (ศีล) เป็นอย่างไร
๕. ท่านเห็นว่า สภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก เมื่อพิจารณาเฉพาะด้านสังคม ในบริบทของหลักอริจิตตสิกขา (สมาธิ) เป็นอย่างไร

๖. ท่านเห็นว่า สภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก เมื่อพิจารณาเฉพาะด้านสังคม ในบริบทของหลักอภิปญญาศึกษา (ปัญญา) เป็นอย่างไร
๗. ท่านเห็นว่า สภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก เมื่อพิจารณาเฉพาะด้านการศึกษา ในบริบทของหลักอภิสีลศึกษา (ศีล) เป็นอย่างไร
๘. ท่านเห็นว่า สภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก เมื่อพิจารณาเฉพาะด้านการศึกษา ในบริบทของหลักอภิจิตตศึกษา (สมาธิ) เป็นอย่างไร
๙. ท่านเห็นว่า สภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก เมื่อพิจารณาเฉพาะด้านการศึกษา ในบริบทของหลักอภิปญญาศึกษา (ปัญญา) เป็นอย่างไร
๑๐. ท่านเห็นว่า สภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก เมื่อพิจารณาเฉพาะด้านสุขอนามัย และสิ่งแวดล้อม ในบริบทของหลักอภิสีลศึกษา (ศีล) เป็นอย่างไร
๑๑. ท่านเห็นว่า สภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก เมื่อพิจารณาเฉพาะด้านสุขอนามัย และสิ่งแวดล้อม ในบริบทของหลักอภิจิตตศึกษา (สมาธิ) เป็นอย่างไร
๑๒. ท่านเห็นว่า สภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก เมื่อพิจารณาเฉพาะด้านสุขอนามัย และสิ่งแวดล้อม ในบริบทของหลักอภิปญญาศึกษา (ปัญญา) เป็นอย่างไร
๑๓. ท่านเห็นว่า แนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านเศรษฐกิจ ในบริบทของหลักอภิสีลศึกษา (ศีล) ควรเป็นอย่างไร
๑๔. ท่านเห็นว่า แนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านเศรษฐกิจ ในบริบทของหลักอภิจิตตศึกษา (สมาธิ) ควรเป็นอย่างไร
๑๕. ท่านเห็นว่า แนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านเศรษฐกิจ ในบริบทของหลักอภิปญญาศึกษา (ปัญญา) ควรเป็นอย่างไร
๑๖. ท่านเห็นว่า แนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านสังคม ในบริบทของหลักอภิสีลศึกษา (ศีล) ควรเป็นอย่างไร

๑๗. ท่านเห็นว่า แนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านสังคม ในบริบทของหลักอภิจิตตสิกขา (สมาธิ) ควรเป็นอย่างไร
๑๘. ท่านเห็นว่า แนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านสังคม ในบริบทของหลักอภิปัญญาสิกขา (ปัญญา) ควรเป็นอย่างไร
๑๙. ท่านเห็นว่า แนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านการศึกษา ในบริบทของหลักอิสิลสิกขา (ศีล) ควรเป็นอย่างไร
๒๐. ท่านเห็นว่า แนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านการศึกษา ในบริบทของหลักอภิจิตตสิกขา (สมาธิ) ควรเป็นอย่างไร
๒๑. ท่านเห็นว่า แนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านการศึกษา ในบริบทของหลักอภิปัญญาสิกขา (ปัญญา) ควรเป็นอย่างไร
๒๒. ท่านเห็นว่า แนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ในบริบทของหลักอิสิลสิกขา (ศีล) ควรเป็นอย่างไร
๒๓. ท่านเห็นว่า แนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ในบริบทของหลักอภิจิตตสิกขา (สมาธิ) ควรเป็นอย่างไร
๒๔. ท่านเห็นว่า แนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ในบริบทของหลักอภิปัญญาสิกขา (ปัญญา) ควรเป็นอย่างไร

ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการ

พระมหาชินภัทร ฉินนาลโย และคณะ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

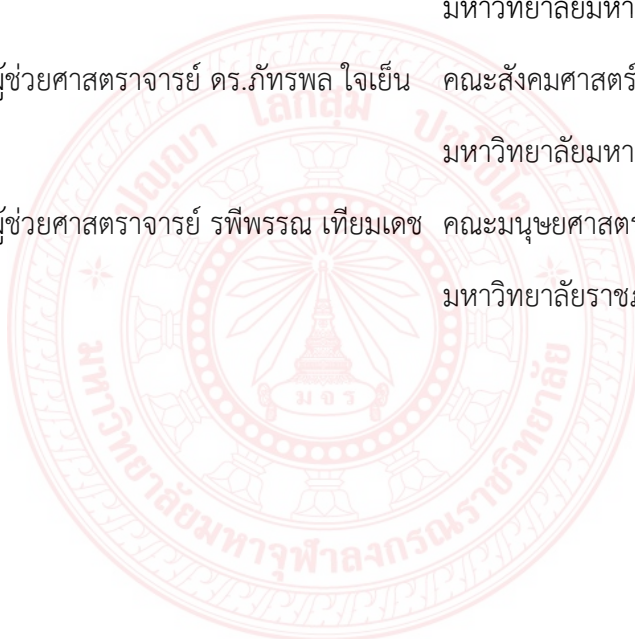

ภาคผนวก ข

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิ, รายชื่อผู้ให้ข้อมูลวิจัย และอื่น ๆ

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

๑. พระปิฎกโกศล, ดร. ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒. รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๓. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ชวิชชัย ไชยสา คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๔. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภัทรพล ใจเย็น คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๕. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ รพีพรรณ เทียมเดช คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี

รายชื่อผู้ให้ข้อมูลวิจัยโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก

๑. นางอรทัย วงศ์วัชรมงคล
ตำแหน่ง ปลัดอำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี
๒. นางสุนีย์ อยู่สุข
ตำแหน่ง ปลัดอำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี
๓. นายสรรเสริญ คำทอง
ตำแหน่ง ปลัดอำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี
๔. นายสมศักดิ์ พนมชัยสว่าง
ตำแหน่ง นายกเทศมนตรีตำบลพนมทวน อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี
๕. นายเผด็จ เชื้อทอง
ตำแหน่ง รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลบ่อพลอย อำเภอบ่อพลอย จังหวัดกาญจนบุรี
๖. นายเจือ เจริญทอง
ตำแหน่ง นายกเทศมนตรีตำบลไทรโยค อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี
๗. นายยุทธนา อิมประเสริฐชัย
ตำแหน่ง นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหินลาด อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี
๘. นางสาวหลินฟ้า แซ่จิ่ง
ตำแหน่ง หัวหน้าสำนักปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลหนองนกแก้ว อำเภอเลาขวัญ จังหวัดกาญจนบุรี
๙. นายชูชาติ แม้นทิม
ตำแหน่ง ที่ปรึกษากำนันตำบลเขาน้อย อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี
๑๐. นางสาวปิ่นฉัตรฐา ภูชิตจากรวงษ์
ตำแหน่ง นักวิชาการพัฒนาชุมชน อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี

รายชื่อผู้ให้ข้อมูลวิจัยโดยการสนทนากลุ่มเฉพาะ

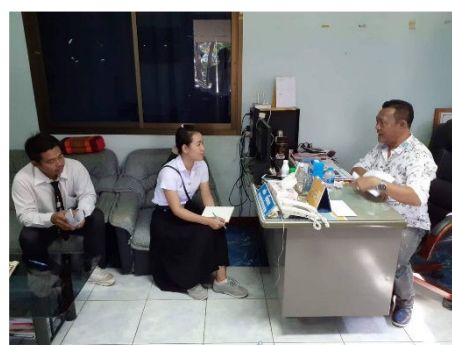
๑. พระครูวิลาศกาญจนธรรม (เล็ก สุธมมปญโญ)
ตำแหน่ง รองเจ้าคณะอำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี
๒. พระครูกาญจนกิจโสภณ (ทนากร วรรณโณ)
ตำแหน่ง อาจารย์ประจำห้องเรียนคณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดไชยชุมพลชนะสงครามพระอารามหลวง อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี
๓. นายณพดล กลิ่นหอม
ตำแหน่ง ปลัดอำเภอปอพลอย จังหวัดกาญจนบุรี
๔. นายพีรัช ราชสุภา
ตำแหน่ง ปลัดอำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี
๕. นางเอี่ยมพร ราชมณี
ตำแหน่ง รองปลัดเทศบาลตำบลพระแท่น อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี
๖. นางณัฐนันท์ ศรีประเสริฐ
ตำแหน่ง ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านห้วยน้ำขาว หมู่ ๒ ตำบลบ้านเก่า อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี
๗. นางสาวอลิสรา แดงสุวรรณ
ตำแหน่ง ผู้ช่วยนักพัฒนาชุมชนองค์การบริหารส่วนตำบลหนองเป็ด อำเภอศรีสวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรี

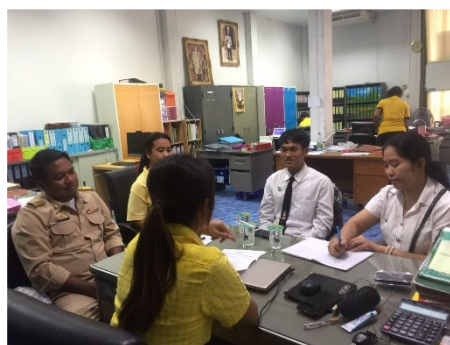
ภาคผนวก ค

ภาพถ่ายกิจกรรมวิจัยต่าง ๆ

การเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัย โดยคณะวิทยวิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัย โดยคณะวิทยวิจัย (ต่อ)

ภาคผนวก ง
การรับรองการนำวิจัยไปใช้ประโยชน์

แบบฟอร์มการนำผลงานวิจัย หรืองานสร้างสรรค์ไปใช้ประโยชน์

งานวิจัย หรืองานสร้างสรรค์ เรื่อง

การเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มชาติพันธุ์
ในภาคตะวันตก

ชื่อหน่วยงานที่นำผลงานไปใช้

สำนักงานปลัดเทศบาลตำบลท่าไม้ อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี

การนำไปใช้ประโยชน์

หน่วยงาน/บุคคล ได้นำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ทางด้านใด (ตอบได้มากกว่า ๑ ข้อ)

๑. เชิงสาธารณะ (โปรดระบุรายละเอียด)

นำไปใช้เป็นสารสนเทศสำหรับหน่วยงานภาครัฐนำไปใช้ในการพัฒนาการบริหารราชการโดยการมีส่วน
สถาบันทางสังคม ซึ่งถือเป็นหลักการสากลที่อารยประเทศให้ความสำคัญ และเป็นประเด็นหลักที่สังคมไทยให้
ความสนใจเพื่อการพัฒนาประเทศ

๒. เชิงนโยบาย (โปรดระบุรายละเอียด)

นำไปใช้เป็นข้อมูลเชิงประจักษ์ สำหรับจัดทำ/ทบทวน/ปรับปรุง แผนปฏิบัติการให้มีความเหมาะสม
กับพื้นที่ สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่สมดุลบนรากฐานความ
เป็นไทยและภูมิปัญญา ตามยุทธศาสตร์การส่งเสริมความเป็นเมืองน่าอยู่

[] ๓. เชิงพาณิชย์ (โปรดระบุรายละเอียด)

.....

.....

โปรดระบุถึงหลักฐานการนำไปใช้ประโยชน์ พร้อมแนบหลักฐานประกอบ (ถ้ามี)

.....

.....

(ดร.พจนีย์ คุรุทวงศ์)

ผู้ให้ข้อมูล

ปลัดเทศบาลตำบลท่าไม้ อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี

๑๕ กรกฎาคม ๒๕๖๓

หมายเหตุ: ให้ประทับตราตำแหน่ง/หน่วยงานที่นำผลงานไปใช้ประโยชน์ (ถ้ามี)

ภาคผนวก จ
ผลลัพธ์ ผลผลิต และผลกระทบจากงานวิจัย

ผลลัพธ์	ผลผลิต	การบรรลุ วัตถุประสงค์	ผลกระทบ
๑. ผลวิเคราะห์สภาพทั่วไป ของชุมชนชาติพันธุ์ในภาค ตะวันตก	ข้อมูลเชิงประจักษ์ของ สภาพทั่วไปของชุมชนชาติ พันธุ์ในภาคตะวันตกซึ่ง เป็นข้อมูลเชิงประจักษ์ใน เชิงคุณภาพ	ข้อที่ ๑	ชุมชนชาติพันธุ์ หน่วยงาน ภาครัฐ ภาคเอกชน และ สถาบันการศึกษาในพื้นที่ มีฐานข้อมูลสารสนเทศ สภาพทั่วไปของชุมชนชาติ พันธุ์ในภาคตะวันตกที่ เป็นปัจจุบัน
๒. ผลวิเคราะห์แนวทาง ประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่ สอดคล้องกับหลักปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริม สร้างความเข้มแข็งของ สถาบันครอบครัวกลุ่มชาติ พันธุ์ในภาคตะวันตก	ข้อมูลผลวิเคราะห์แนว ทางประยุกต์ใช้หลักพุทธ ธรรมที่สอดคล้องกับหลัก ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อสร้างความเข้มแข็งของ สถาบันครอบครัวกลุ่มชาติ พันธุ์ในภาคตะวันตกซึ่ง เป็นข้อมูลเชิงประจักษ์เชิง ปริมาณ/สถิติ/วิเคราะห์	ข้อที่ ๒	ชุมชนชาติพันธุ์ หน่วยงาน ภาครัฐ ภาคเอกชน และ สถาบันการศึกษาในพื้นที่ มีฐานข้อมูลแนวทางการ ประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ที่สอดคล้องกับหลักปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการ เสริมสร้างความเข้มแข็ง ของสถาบันครอบครัวกลุ่ม ชาติพันธุ์ในภาคตะวันตกที่ ทันต่อความเปลี่ยนแปลง
๓. ผลวิเคราะห์รูปแบบการ เสริมสร้างความเข้มแข็ง ของสถาบันครอบครัวตาม หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอ เพียงของกลุ่มชาติพันธุ์ใน ภาคตะวันตก	รูปแบบการเสริมสร้าง ความเข้มแข็งของสถาบัน ครอบครัวตามหลักปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียงของ ชนกลุ่มชาติพันธุ์ในภาค ตะวันตกที่สอดคล้องกับ สภาพการณ์ปัจจุบัน	ข้อที่ ๓	ชุมชนชาติพันธุ์ หน่วยงาน ภาครัฐ ภาคเอกชน และ สถาบันการศึกษาในพื้นที่ ประสานเครือข่ายร่วมกัน ถ่ายทอด แลกเปลี่ยนองค์ ความรู้เพื่อขับเคลื่อนการ เสริมสร้างความเข้มแข็งของ สถาบันทางสังคมในระดับ จุลภาค

ผลลัพธ์	ผลผลิต	การบรรลุ วัตถุประสงค์	ผลกระทบ
๔. รายงานการวิจัยฉบับ สมบูรณ์	ได้รายงานการวิจัยตาม เป้าหมายของผลผลิต ผลลัพธ์ ตัวชี้วัด และความ คุ้มค่าตามที่กำหนดไว้	ข้อที่ ๑-๓	ชุมชนชาติพันธุ์ หน่วยงาน ภาครัฐ ภาคเอกชน และ สถาบันการศึกษาในพื้นที่ นำรูปแบบการเสริมสร้าง ความเข้มแข็งของสถาบัน ครอบครัวตามหลักปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่ม ชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ไปประยุกต์ใช้ในการสร้าง สังคมสันติสุขที่เหมาะสม สอดคล้องกับบริบทของ สังคมพหุวัฒนธรรมและ ภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่าง ยั่งยืน

ภาคผนวก ฉ
แบบสรุปโครงการวิจัย

แบบสรุปโครงการวิจัย

สัญญาเลขที่	ว.๒๙๙/๒๕๖๑ MCU RS 610761299
ชื่อโครงการ	การเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก
หัวหน้าโครงการ	พระมหาชินภัทร ฉินนาลโย พระมหาพิพัฒพงศ์ จิตธมโม ดร.อุทัย ภูบังดาว มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	<p>การพัฒนาประเทศไทยภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งเริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๐๔ เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบันมีข้อเท็จจริงและเป็นที่ยอมรับกันดังข้อสรุปที่ว่า “เศรษฐกิจสังคมมีปัญหาการพัฒนาไม่ยั่งยืน” เป็นภาพสะท้อนความจริงให้เห็นถึงการพัฒนามตามกระแสโลกาภิวัตน์ของตะวันตก ซึ่งเป็นการพัฒนาที่ขาดความสมดุลอย่างรุนแรง ประเทศไทยประสบความสำเร็จเฉพาะในเชิงปริมาณจากการมุ่งเน้นการเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นหลัก กล่าวคือ จากการที่สังคมไทยปรับทิศทาง การพัฒนาประเทศไปสู่การทำให้ทันสมัยภายใต้แนวทางทุนนิยมอุตสาหกรรมและเศรษฐกิจแบบเสรีอย่างแนบแน่น</p> <p>รูปแบบการประกอบอาชีพเปลี่ยนแปลงไปจากการทำการเกษตรแบบเพื่อยู่เพื่อยกิน มาเป็นการเกษตรแผนใหม่ที่มุ่งเพื่อการค้าขายเป็นหลักไม่ได้ตั้งอยู่บนฐานรากของความเป็นไทยและภูมิปัญญาไทย เดินตามแนวทางเกษตรกรรมเพื่อการพาณิชย์นำเอาเทคโนโลยีตะวันตกที่เน้นผลผลิตสูงมาใช้โดยละเลยการใช้ความหลากหลายทางชีวภาพ ผลการพัฒนาได้ทำลายทุนของสังคม โดยเฉพาะทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น ป่าไม้ แหล่งน้ำ อากาศ แร่ธาตุ ฯลฯ ซึ่งถูกนำมาใช้อย่างฟุ่มเฟือย จนสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม ความสัมพันธ์กับธรรมชาติเปลี่ยนจากการพึ่งพิงเป็นการรุกราน จนแทบไม่เหลือร่องรอยของความสมบูรณ์ในอดีต</p> <p>การดำรงชีวิตของคนไทยในอดีตมีความเป็นอยู่เรียบง่ายอย่างร่มเย็นเป็นสุข ด้วยการพึ่งพิงธรรมชาติ และเครือข่ายสังคม วิถีชนบท มีอิสระในการดำเนินชีวิตของตนเอง เป็นศักยภาพพื้นฐานของสังคมไทยทุกภูมิภาคที่มีมาแต่เดิม ถูกระบบจากกระแสโลกาภิวัตน์ทำให้สังคมเกิดความเสื่อมถอยและเปราะบาง เนื่องจากระบบทุนนิยมมีรกรากติดยึดกับการแสวงหาความมั่งคั่งทางวัตถุ จึงสร้างความเดือดร้อนให้เกิดขึ้นในทุกด้านไม่ว่าจะเป็นเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม และระบบนิเวศของไทย</p>

จากสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นนี้ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ ๙) ทรงมีแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตและวิถีปฏิบัติ โดยทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะแก่พสกนิกรโดยตลอด เป็นแนวทางที่มีความสอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตที่ชุมชนในชนบทจำนวนมากปฏิบัติต่อเนื่องกันมาตั้งแต่อดีต ต่อมาได้มีกระบวนการการขับเคลื่อนสถานะแนวคิดนี้เป็นปรัชญานำทางของยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ ซึ่งปรากฏชัดเจนนับตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๙ (๒๕๔๕-๒๕๔๙) เป็นต้นมา โดยมีกระแสพระราชดำรัสถึงหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ความตอนหนึ่งว่า “เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาชี้ถึงการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศ ให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอก ทั้งนี้ต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินงานทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรมความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียรมีสติปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุล และพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี”

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ ๙) ทรงให้ความสำคัญการพัฒนาที่สมดุล มีการพัฒนาเป็นลำดับขั้น เริ่มด้วยการสร้างพื้นฐานให้มีความเข้มแข็งในด้านความพออยู่พอกิน การพัฒนาสุขภาพอนามัย การปรับปรุงสิ่งแวดล้อม และการพึ่งพาตนเองได้ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นที่จะสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าในระดับที่สูงขึ้นไป นอกจากนั้น ปรัชญายังให้หลักการพัฒนาที่เน้นองค์รวมโดยมุ่งความสุขของบุคคล ทั้งด้านวัตถุ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม โดยไม่ปฏิเสธกระแสโลกาภิวัตน์ แต่ชี้ให้มีความรู้เท่าทันผลกระทบที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอก โดยอาศัยความรอบรู้ รอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอนผนวกด้วยการเสริมสร้างจิตสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต มีสติปัญญาและความพร้อมที่จะรับความผันผวนของการเปลี่ยนแปลง องค์ประกอบปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีหลักพิจารณาอยู่ ๕ องค์ประกอบ ดังนี้

องค์ประกอบที่ ๑ กรอบแนวคิด เป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตน ในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ ตลอดเวลา และเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้น จากภัย และวิกฤตเพื่อความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนา

องค์ประกอบที่ ๒ คุณลักษณะเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการ ปฏิบัติตน ได้ในทุกระดับ โดยเน้นการปฏิบัติตามหลักมัชฌิมาปฏิปทาหรือทางสายกลาง ใช้ใน ความหมายถึงความพอเพียง เป็นการใช้ชีวิตที่ถูกต้องตามหลัก สัมมาอาชีวะ คือใช้ชีวิตอย่างรู้ ประมาณในการบริโภค คือ ใช้ปัจจัยสี่เท่าที่จำเป็น ไม่ใช่ใช้ตามความต้องการเพื่อสนองความอยาก และการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน

องค์ประกอบที่ ๓ คำนิยาม ความพอเพียงจะต้องประกอบด้วย ๓ คุณลักษณะพร้อม ๆ กัน ประกอบด้วย (๑) ความพอประมาณ คือ ทำอะไรให้เหมาะสมต้องพอประมาณ ไม่ฟุ้งเฟ้อ มี ความพอดี ตลอดจนการประพฤติปฏิบัติให้อยู่ในขอบเขตอันมีเหตุผล (๒) ความมีเหตุผล คือ ทำ อะไรต้องมีเหตุผล อย่าทำตามกระแส ต้องพิจารณาให้รอบคอบว่าเหมาะสม การตัดสินใจเกี่ยวกับ ระดับของความพอเพียงนั้นจะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผลโดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ และ (๓) มีภูมิคุ้มกันที่ ดีในตัว คือ การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นโดย คำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

องค์ประกอบที่ ๔ เงื่อนไข การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้อยู่ในระดับ พอเพียงนั้น ต้องอาศัยทั้งความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน ประกอบด้วย (๑) เงื่อนไขความรู้ คือ การฝึกตนให้มีความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน มีความรอบคอบและ ความระมัดระวังที่จะนำความรู้ต่าง ๆ เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการ วางแผนและในขั้นปฏิบัติ และ (๒) เงื่อนไขคุณธรรม คือ การเสริมสร้างคุณธรรมให้เป็นพื้นฐาน จิตใจของคนในชาติ ได้แก่ ด้านจิตใจ คือ การตระหนักในคุณธรรม รู้ผิดชอบชั่วดี ซื่อสัตย์สุจริต ใช้ สติปัญญาอย่างถูกต้องและเหมาะสมในการดำเนินชีวิต และด้านการกระทำ คือ มีความ ขยันหมั่นเพียร อดทน ไม่โลภ ไม่ตระหนี่รู้จักแบ่งปัน และรับผิดชอบในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม

องค์ประกอบที่ ๕ แนวทางปฏิบัติผลที่คาดว่าจะได้รับจากการนำปรัชญาของเศรษฐกิจ พอเพียงมาประยุกต์ใช้ คือ การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกมิติ ทั้ง วัสดุ สังคมสิ่งแวดล้อมวัฒนธรรมและเทคโนโลยี

หลักฐานเชิงประจักษ์ คือ ผลการเก็บและวิเคราะห์ข้อมูลตามตัวชี้วัดความจำเป็นขั้นพื้นฐาน (จปฐ.) ทำให้ทราบถึงคุณภาพชีวิตของประชาชนในระดับครัวเรือน พบว่า ประชาชนมีคุณภาพชีวิตยังไม่บรรลุเป้าหมาย ๒๒ ตัวชี้วัด และตัวชี้วัดที่มีผลการพัฒนาที่ด้อย คือ ตัวชี้วัดที่ ๓๑ ครัวเรือนมีการเก็บออมเงิน อีกทั้ง ตัวชี้วัดที่มีแนวโน้มที่จะไม่บรรลุเป้าหมายมากขึ้น มีจำนวน ๖ ตัวชี้วัด หนึ่งในนั้น คือ ตัวชี้วัดที่ ๑๔ ครัวเรือนมีความมั่นคง

อย่างไรก็ดี ความเป็นจริงของสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ชนบทซึ่งมีวิถีชีวิตที่เศรษฐกิจผสมผสานกับวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี สถาบันครอบครัวเป็นสถาบันโครงสร้างพื้นฐานหน่วยที่เล็กที่สุดของสังคม และมีบทบาทสำคัญในการอบรมเลี้ยงดูและหล่อหลอมความเป็นมนุษย์ ตลอดจนสร้างค่านิยม เจตคติอุปนิสัยและบุคลิกภาพของบุคคล ดังนั้น การแก้ไขปัญหาของสังคมจึงควรเริ่มที่การกำจัดการจัดปัญหาในระดับครัวเรือนหรือสถาบันครอบครัวเป็นอันดับแรก กล่าวคือ แก้ไขจากระดับจุลภาคไปสู่ระดับมหภาค ประกอบกับที่ภาคตะวันตกของประเทศไทยเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ มีความแตกต่างทางด้านเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา วัฒนธรรม ประเพณี รวมถึงทัศนคติ ความเชื่อ ในลักษณะสังคมพหุวัฒนธรรมหลากหลายชาติพันธุ์ ดังนั้น หากสามารถแก้ไขปัญหาของสังคมได้ตั้งแต่ในระดับจุลภาค หรือระดับครัวเรือน และเป็นกระบวนการแก้ไขปัญหาในเชิงพื้นที่ที่มีความแตกต่างทางชาติพันธุ์สูงให้ลุล่วงได้ ย่อมสามารถนำองค์ความรู้นั้นไปใช้เป็นตัวแบบสำหรับแก้ไขปัญหาในพื้นที่อื่น ๆ ได้เป็นอย่างดี

วัตถุประสงค์ของโครงการ

๑. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก
๒. เพื่อวิเคราะห์แนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก
๓. เพื่อนำเสนอรูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตกที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน

สรุปผลการวิจัย

ก. สภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก

สภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก พบว่า

๑. ด้านเศรษฐกิจ

สภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านเศรษฐกิจ พบว่า (๑) บริบทของหลักอภิสัสสิกขา (ศีล) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก มีการทำมาค้าขายด้วยความไม่ทุจริต คนโกง ไม่โฆษณาขายสินค้าด้วยถ้อยคำโกหกหรือเกินความจริง หลีกเลี่ยงการเสียทรัพย์ไปกับสุรา

เหล่า บุหรี่ และอบายมุขต่าง ๆ ตั้งราคาสินค้าการเกษตรตามราคาตลาด และเน้นการประกอบอาชีพสุจริตหรือสัมมาชีพตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นสำคัญ (๒) บริบทของหลักอภิจิตตสิกขา (สมาธิ) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์มีการร่วมกันคิดพิจารณาร่วมกันในกลุ่มอาชีพของชุมชน ส่งเสริมการมีจิตสงบเป็นสมาธิขณะทำงาน มุ่งเน้นกระบวนการสร้างความตั้งใจและความมุ่งมั่นในการประกอบการงานหรืออาชีพระดับครัวเรือน และ (๓) บริบทของหลักอภิจิตตสิกขา (ปัญญา) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์มีวัด ภาครัฐ และเอกชนให้ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับการประกอบอาชีพตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีศูนย์การเรียนรู้ด้านอาชีพตั้งอยู่ในชุมชน มีปราชญ์ชาวบ้านในชุมชน และมีการจัดตั้งกลุ่มอาชีพในชุมชนโดยอาศัยพื้นที่ส่วนหนึ่งของวัดประจำชุมชนเป็นที่ตั้งแหล่งเรียนรู้ด้านอาชีพแขนงต่าง ๆ

๒. ด้านสังคม

สภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านสังคม พบว่า (๑) บริบทของหลักอภิจิตตสิกขา (ศีล) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์มีการใช้ภาษาถิ่นที่ไพเราะ ไม่พูดคำหยาบ ไม่หลอกลวงกล่าวเท็จต่อกัน ไม่เบียดเบียนทำร้ายกัน ไม่ประพฤติผิดในกามไม่เกี่ยวข้องกับสุราและสิ่งเสพติดให้โทษ ไม่ลักขโมยหรือทุจริตฉ้อโกงกัน พึ่งพาอาศัยกันตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียง พอมี พออยู่ พอกิน (๒) บริบทของหลักอภิจิตตสิกขา (สมาธิ) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความไม่ประมาท มีการควบคุมอารมณ์ในคราวประชุมร่วมกัน และมีขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนเป็นเครื่องหล่อหลอมความสามัคคี ปองดอง และสมานฉันท์ และ (๓) บริบทของหลักอภิจิตตสิกขา (ปัญญา) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์มีประเพณีศิลปะและวัฒนธรรมประจำท้องถิ่นเป็นทุนทางสังคม มีแหล่งเรียนรู้ทางภูมิปัญญา ประเพณี ศิลปะและวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น โดยมีศูนย์การเรียนรู้ตั้งอยู่ในพื้นที่ของวัดประจำชุมชน และมีกลุ่มจิตอาสาขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ

๓. ด้านการศึกษา

สภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านการศึกษา พบว่า (๑) บริบทของหลักอภิจิตตสิกขา (ศีล) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์มีตัวอย่างที่ดีจากคนในบ้านแก่เด็ก มีกิจกรรมโรงเรียนรักษาศีล ๕ มีการเรียนศีลธรรมในโรงเรียน การปลูกฝังศีลธรรมแก่เยาวชนทั้งในและนอกระบบสถานศึกษา มีการอบรมเด็กและเยาวชนให้ไม่ทุจริตคดโกง และมีจิตอาสา (๒) บริบทของหลักอภิจิตตสิกขา (สมาธิ) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์มีการสอนการทำสมาธิกับเด็กและเยาวชนในสถานศึกษา มีการศึกษาเรียนรู้นอกระบบหรือเรียนรู้จากวิถีชุมชน มีอุบายสร้างสมาธิให้กับเด็ก และมีการฝึกเด็กให้ไตร่ตรองก่อนลงมือทำ และ (๓) บริบทของหลักอภิจิตตสิกขา (ปัญญา) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์มีพระสงฆ์เป็นต้นแบบในการพัฒนาทางปัญญา มีพระสอนศีลธรรมนำความรู้สำหรับ

พัฒนาตนเองตามแนวพระพุทธ-ศาสนาไปเผยแพร่แก่นักเรียน มีหน่วยงานภาครัฐและภาคประชาสังคมเข้าไปอบรมความรู้เกี่ยวกับวิถีชุมชนแก่นักเรียน มีการศึกษาดูงานวิถีชีวิตชุมชน และมีการจัดตั้งกลุ่มยุวเกษตรกรชุมชนด้วย

๔. ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม

สภาพปัจจุบันของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อมพบว่า (๑) บริบทของหลักอภิสีลสิกขา (ศีล) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์มีการรณรงค์ให้คนในชุมชนไม่ดื่มสุราหรือยุ่งเกี่ยวกับเสพสิ่งเสพติดให้โทษ และมีอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ดูแลแนะนำสุขอนามัยพื้นฐานของชุมชน (๒) บริบทของหลักอภิจิตตสิกขา (สมาธิ) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์มีการมีการรณรงค์ให้ใช้สติในการกิน อยู่ และใช้ชีวิต มีการให้คนในชุมชนพิจารณาแก้ปัญหาทางสิ่งแวดล้อมร่วมกัน และมีการสร้างกระบวนการในการดูแลสุขภาพชุมชน และ (๓) บริบทของหลักอภิปัญญาสิกขา (ปัญญา) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์ใช้ปัญญาพิจารณาอาหารที่ถูกสุขลักษณะและเป็นประโยชน์ต่อร่างกาย ใช้ปัญญาพิจารณาแก้ไขปัญหาแวดล้อม มีการดูแลสุขภาพด้วยกิจกรรมเสริมรายได้ และมีกลุ่มอาสาพัฒนาชุมชนทำงานด้านสุขภาวะและสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ

ข. แนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก

แนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก พบว่า

๑. ด้านเศรษฐกิจ

แนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านเศรษฐกิจ พบว่า (๑) บริบทของหลักอภิสีลสิกขา (ศีล) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์ควรส่งเสริมให้ทุก ๆ ครอบครัวมีค่านิยมซื่อสัตย์ สุจริต ไม่ทุจริตฉ้อโกง ควรส่งเสริมให้พูดจาไพเราะและยิ้มแย้มแจ่มใส ควรส่งเสริมให้คนในชุมชนรักษาทรัพย์โดยไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุข และหลีกเลี่ยงการเสียทรัพย์ไปกับสิ่งที่ไม่จำเป็น (๒) บริบทของหลักอภิจิตตสิกขา (สมาธิ) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์ควรส่งเสริมการทำงานด้วยความมุ่งมั่นและตั้งใจ ควรส่งเสริมการสร้างสมาธิในการทำงาน และควรส่งเสริมกระบวนการคิดพิจารณาและตัดสินใจร่วมกันของแต่ละครัวเรือน กลุ่มอาชีพ หรือกลุ่มสัมมาชีพในชุมชน และ (๓) บริบทของหลักอภิปัญญาสิกขา (ปัญญา) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์ควรส่งเสริมให้มีการจัดตั้งวัดประจำชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้วิถีชีวิตที่น้อยสั่นโศษของสมาชิกในครอบครัว หรือเป็นที่ตั้งแหล่งเรียนรู้ด้านรู้อาชีพ

แขนงต่าง ๆ หรือเป็นแหล่งทดลองอาชีพครัวเรือน ควรส่งเสริมให้มีการจัดตั้งกลุ่มอาชีพทุก ๆ อาชีพที่มีในชุมชน และควรส่งเสริมสัมมาชีพตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในระดับครอบครัว

๒. ด้านสังคม

แนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านสังคม พบว่า (๑) บริบทของหลักอริสติกสิกขา (ศีล) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์ควรส่งเสริมการอยู่ร่วมกันโดยไม่เบียดเบียน ทำร้าย ควรส่งเสริมค่านิยมสุจริต ไม่ทุจริตฉ้อโกง ควรส่งเสริมการไม่ล่วงเกิน ไม่ประพฤติผิดในกาม ควรส่งเสริมการไม่พูดเท็จ พูดคำหยาบ พูดส่อเสียด และพูดเพ้อเจ้อ และควรส่งเสริมสุขภาวะของครัวเรือน ชุมชน และสังคม (๒) บริบทของหลักอริจิตตสิกขา (สมาธิ) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์ควรส่งเสริมให้กิจกรรมทางวัฒนธรรมและประเพณีเป็นเครื่องหล่อหลอมความสามัคคี ควรส่งเสริมการควบคุมสติให้ตั้งอยู่ในความประมาท และควรส่งเสริมการควบคุมอารมณ์ในทุกสถานการณ์เพื่อหลีกเลี่ยงความขัดแย้ง และ (๓) บริบทของหลักอริปัญญาสิกขา (ปัญญา) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์ควรส่งเสริมให้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ควรส่งเสริมให้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้และเป็นแหล่งอนุรักษ์ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ และควรส่งเสริมให้วัดเป็นที่ตั้งสำนักงานกลุ่มอาสาพัฒนาชุมชนและสังคม

๓. ด้านการศึกษา

แนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านการศึกษา พบว่า (๑) บริบทของหลักอริสติกสิกขา (ศีล) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์ควรส่งเสริมการปลูกฝังจิตสำนึกความสุจริตทั้งในและนอกระบบการศึกษา ควรส่งเสริมกิจกรรมโรงเรียนรักษาศีล ๕ ควรส่งเสริมการพัฒนาความประพฤติของเด็กและเยาวชนโดยพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน และให้ความสำคัญกับการศึกษาจากคนในครอบครัวเป็นตัวอย่างที่ดี (๒) บริบทของหลักอริจิตตสิกขา (สมาธิ) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์ควรส่งเสริมการสอนวิธีสร้างสมาธิกับเด็กนักเรียนในสถานศึกษาต่าง ๆ ควรส่งเสริมการใช้อุบายสร้างสมาธิให้กับเด็ก ควรส่งเสริมให้มีการฝึกให้เด็กรู้จักไตร่ตรองก่อนลงมือทำ และควรส่งเสริมการศึกษาเรียนรู้นอกระบบหรือการพิจารณาจากวิถีชุมชนจากการทำงานร่วมกับคนในครอบครัว หรือผู้ใหญ่ในชุมชน และ (๓) บริบทของหลักอริปัญญาสิกขา (ปัญญา) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์ควรส่งเสริมให้ยกย่องพระสงฆ์ในฐานะแหล่งความรู้เคลื่อนที่เกี่ยวกับการพัฒนาตนตามแนวพระพุทธศาสนาแก่เยาวชน ควรจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้วิถีบรรพบุรุษของชุมชนที่วัดประจำชุมชน และควรจัดตั้งศูนย์เยาวชนเขตชุมชนที่วัดประจำชุมชน

๔. ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม

แนวทางประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม พบว่า (๑) บริบทของหลักอภิสีลสิกขา (ศีล) พบว่า พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์ควรส่งเสริมการงดดื่มเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์และไม่เกี่ยวข้องกับสิ่งเสพติด และควรส่งเสริมการดูแลสุขภาพและสิ่งแวดล้อมตามมาตรฐานสาธารณสุข (๒) บริบทของหลักอภิจิตตสิกขา (สมาธิ) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์ควรส่งเสริมให้ทุกคนในชุมชนร่วมกันพิจารณาแก้ปัญหาทางสิ่งแวดล้อม ควรส่งเสริมกระบวนการดูแลสุขภาพชุมชนแบบองค์รวม และควรส่งเสริมการใช้สติพิจารณาการดำเนินชีวิตประจำวันร่วมกัน และ (๓) บริบทของหลักอภิปญญาสิกขา (ปัญญา) พบว่า ชุมชนชาติพันธุ์ควรส่งเสริมการระดมปัญญาเพื่อแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม ควรส่งเสริมการบริโภคอาหารด้วยปัญญา ควรส่งเสริมการจัดตั้งกลุ่มยุวอาสาพัฒนาสุขภาพและสิ่งแวดล้อมของชุมชนโดยใช้สถานที่ของวัด ควรส่งเสริมการจัดตั้งศูนย์ดูแลสุขภาพผู้สูงอายุด้วยกิจกรรมเสริมรายได้โดยใช้สถานที่สาธารณะหรือพื้นที่ของวัด

ค. รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตกที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน

รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตกที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน พบว่า

รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตกที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน เป็นรูปแบบการทำงานร่วมกันในลักษณะเครือข่ายสถาบันทางสังคมที่ประกอบด้วยบ้าน/ชุมชน วัด และโรงเรียน/ราชการ เพื่อนำไปสู่การพัฒนากาย-วาจา เสริมสมาธิ และสร้างสังคมอุดมปัญญา โดยนำเอาหลักพุทธธรรม ที่เรียกว่า ไตรสิกขาหรือสิกขา ๓ ได้แก่ อภิสีลสิกขา (ศีล) อภิจิตตสิกขา (สมาธิ) และอภิปญญาสิกขา (ปัญญา) ที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มาบูรณาการอย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพสังคมพหุวัฒนธรรมของชุมชนชาติพันธุ์ โดยครอบคลุมทั้งด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านการศึกษา และด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ ตัวแบบดังกล่าว สามารถนำไปใช้เป็นต้นแบบในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตกในสังคมพหุวัฒนธรรมได้อย่างยั่งยืน

การนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑. ชุมชนชาติพันธุ์ หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และสถาบันการศึกษาในพื้นที่มีฐานข้อมูลสารสนเทศสภาพทั่วไปของชุมชนชาติพันธุ์ในภาคตะวันตกที่เป็นปัจจุบัน

๒. ชุมชนชาติพันธุ์ หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และสถาบันการศึกษาในพื้นที่มีฐานข้อมูลแนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตกที่ทันต่อความเปลี่ยนแปลง

๓. ชุมชนชาติพันธุ์ หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และสถาบันการศึกษาในพื้นที่ ประสานเครือข่ายร่วมกันถ่ายทอด แลกเปลี่ยนองค์ความรู้เพื่อขับเคลื่อนการสร้างความเข้มแข็งของสถาบันทางสังคมในระดับจุลภาค

๔. ชุมชนชาติพันธุ์ หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และสถาบันการศึกษาในพื้นที่ นำรูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตกไปประยุกต์ ใช้ในการสร้างสังคมสันติสุขที่เหมาะสมสอดคล้องกับบริบทของสังคมพหุวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

การประชาสัมพันธ์

มีการประชาสัมพันธ์กิจกรรมและผลงานวิจัยทางอินเทอร์เน็ต

มีการประชาสัมพันธ์ทางวารสารที่อยู่ในฐาน TCI

ประวัติคณะผู้วิจัย

๑. หัวหน้าโครงการวิจัย

ชื่อ-นามสกุล (ภาษาไทย)	พระมหาชินภัทร ฉินนาลโย
ชื่อ-นามสกุล (ภาษาอังกฤษ)	Phramaha Chinnapat Chinnalayo
ประวัติการศึกษา	เปรียญธรรม ๙ ประโยค พธ.ม. (การจัดการเชิงพุทธ) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ตำแหน่งปัจจุบัน	อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ)
หน่วยงาน/สถานที่ติดต่อ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี วัดหลวงพ่อสวดธรรมกายาราม หมู่ที่ ๗ ตำบลแพงพวย อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ๗๐๑๓๐

๒. ผู้ร่วมวิจัย

๒.๑ ผู้ร่วมวิจัย ๑

ชื่อ-นามสกุล (ภาษาไทย)	พระมหาพิพัฒพงษ์ ฐิตธมโม
ชื่อ-นามสกุล (ภาษาอังกฤษ)	Phramaha Phiphatphong Thitadhammo
ประวัติการศึกษา	พธ.บ. (การจัดการเชิงพุทธ) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พธ.ม. (การจัดการเชิงพุทธ) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ตำแหน่งปัจจุบัน	อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ)
หน่วยงาน/สถานที่ติดต่อ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี วัดหลวงพ่อสวดธรรมกายาราม หมู่ที่ ๗ ตำบลแพงพวย อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ๗๐๑๓๐

ประวัติคณะผู้วิจัย (ต่อ)

๒.๒ ผู้ร่วมวิจัย ๒

ชื่อ-นามสกุล (ภาษาไทย)	ดร.อุทัย ภูบังดาว
ชื่อ-นามสกุล (ภาษาอังกฤษ)	Dr.Uthai Poobangdao
ประวัติการศึกษา	พธ.บ. (การจัดการเชิงพุทธ) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พธ.ม. (การจัดการเชิงพุทธ) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พธ.ด. (พุทธบริหารการศึกษา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ตำแหน่งปัจจุบัน	อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ)
หน่วยงาน/สถานที่ติดต่อ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม หมู่ที่ ๗ ตำบลแพงพวย อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ๗๐๑๓๐